

การพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์
เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก

นาง เพ็ญศรี แสงเจริญ

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต

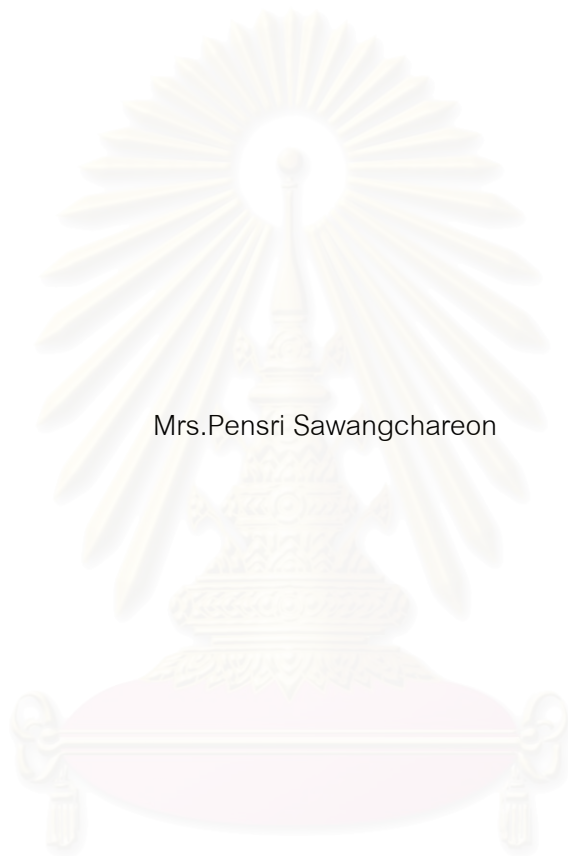
สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย ภาควิชาหลักสูตร การสอนและเทคโนโลยีการศึกษา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2549

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CURRICULUM DEVELOPMENT FOR TRAINING CAREGIVERS IN ORPHANAGES ON
BUILDING ATTACHMENT-BASED RELATIONSHIPS IN CHILD-REARING

Mrs.Pensri Sawangchareon

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy Program in Early Childhood Education

Department of Curriculum, Instruction, and Educational Technology

Faculty of Education

Chulalongkorn University

Copyright of Chulalongkorn University

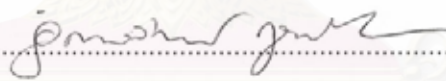
หัวข้อวิทยานิพนธ์	การพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์
	เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก
โดย	นางเพ็ญศรี แสงเจริญ
สาขาวิชา	การศึกษาปฐมวัย
อาจารย์ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร.อุดมลักษณ์ กุลพิจิตร
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริเดช สุชีวะ

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาตรีบัณฑิต

..... คณบดีคณะครุศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร. พุทธิ ศรีบรรณพิทักษ์)

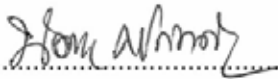
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พิมพ์พันธ์ เตชะคุปต์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร. อุดมลักษณ์ กุลพิจิตร)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(รองศาสตราจารย์ ดร. ศิริเดช สุชีวะ)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. จีระพันธุ์ พูลพัฒน์)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ พญ. นิตยา คชภักดี)

เพ็ญศรี แสงเจริญ : การพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมที่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพ
ความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก (CURRICULUM DEVELOPMENT FOR TRAINING CAREGIVERS IN
ORPHANAGES ON BUILDING ATTACHMENT-BASED RELATIONSHIPS IN CHILD-REARING)

อ.ที่ปรึกษา: รศ.ดร.อุดมลักษณ์ กุลพิจิตร, อ.ที่ปรึกษาร่วม: รศ.ดร.ศิริเดช สุชีวะ, 288 หน้า

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงพัฒนาที่มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมที่เลี้ยงเด็กใน
สถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก 2) ประเมินผลหลักสูตรการฝึกอบรมที่เลี้ยงเด็กใน
สถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก ดำเนินการโดยศึกษาข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับ
การสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก นำข้อมูลที่ได้มาเป็นแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตร การประเมินผล
หลักสูตรใช้การวิจัยแบบกึ่งทดลอง กลุ่มตัวอย่างคือที่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ดจำนวน 30 คน โดยการสุ่ม
ตัวอย่างแบบแบ่งชั้นจากที่เลี้ยงเด็กที่เลี้ยงดูเด็กแต่ละกลุ่มอายุ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ แบบวัดความรู้ความ
เข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก แบบสังเกตพฤติกรรมการเลี้ยงดูเด็กของที่เลี้ยงเด็ก แบบ
สังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็ก 6 เดือน-3/11 ปีมีต่อที่เลี้ยงเด็ก แบบสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 4-5 ปีมี
ต่อที่เลี้ยงเด็ก และแบบประเมินความพึงพอใจ"การอบรมการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก" การวิเคราะห์
ข้อมูลเชิงปริมาณใช้ค่าเฉลี่ยร้อยละ การทดสอบค่าที การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยมีดังนี้

1. หลักสูตรการฝึกอบรมที่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก
มีแนวคิดหลักที่เป็นพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรคือแนวคิดการปฏิบัติบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันใน
การเลี้ยงดูเด็ก การส่งเสริมสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด- 5 ปีตามพัฒนาการของเด็ก และแนวคิด
เกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ประกอบด้วย 4 กิจกรรมหลักคือ การสร้างความตระหนัก การให้ความรู้ทางวิชาการ การ
ประเมินผลการเรียนรู้ และการปฏิบัติการภาคสนาม แบ่งการฝึกอบรมเป็น 2 ระยะเวลาคือ ระยะเวลาที่ 1 การสร้างความตระหนักและให้
ความรู้ทางวิชาการใช้เวลา 3 วัน ระยะเวลาที่ 2 กวปฏิบัติการภาคสนามใช้เวลา 8 สัปดาห์

2. ผลการประเมินหลักสูตรการฝึกอบรมที่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันใน
การเลี้ยงดูเด็กหลังการทดลองใช้หลักสูตรพบว่า 1) ที่เลี้ยงเด็กที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีค่าเฉลี่ยร้อยละของคะแนนความรู้ความ
เข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก และคะแนนจากแบบสังเกตพฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็กของ
ที่เลี้ยงเด็กอยู่ในระดับดี ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนด 2) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพัน
ในการเลี้ยงดูเด็กสูงกว่าก่อนการทดลองใช้หลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01 3) การปฏิบัติต่อเด็กของที่เลี้ยงเด็กใน
สถานสงเคราะห์บนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กสูงกว่าก่อนการทดลองใช้หลักสูตรอย่าง
มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01 4) สัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 6 เดือน-3/11 ปี และเด็กอายุ 4-5 ปีมีต่อที่เลี้ยงเด็ก
มากกว่าก่อนการทดลองใช้หลักสูตร 5) ความพึงพอใจของที่เลี้ยงเด็กในการอบรมส่วนใหญ่อยู่ในระดับมากและมากที่สุด และ
เห็นว่าการเลี้ยงดูเด็กบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กทำให้สัมพันธภาพระหว่างที่เลี้ยงเด็ก
กับเด็กดีขึ้น

ภาควิชา หลักสูตร การสอนและเทคโนโลยีการศึกษา
สาขาวิชา การศึกษาปฐมวัย
ปีการศึกษา 2549

ลายมือชื่อนิสิต..... พัทธวิทย์ นวรัตน์
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา..... Panwita Jombay
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม..... 25

4584623427 : MAJOR EARLY CHILDHOOD EDUCATION
 KEY WORD: CURRICULUM DEVELOPMENT/ CAREGIVER IN ORPHANAGE/
 ATTACHMENT –BASED RELATIONSHIP/ CHILD-REARING
 PENSRI SAWANGCHAREON: CURRICULUM DEVELOPMENT FOR
 TRAINING CAREGIVERS IN ORPHANAGES ON BUILDING
 ATTACHMENT –BASED RELATIONSHIPS IN CHILD –REARING. THESIS
 ADVISOR : ASSOC.PROF.UDOMLUCK KULAPICHITR, Ed.D.,THESIS
 CO-ADVISOR : ASSOC.PROF. SIRIDEJ SUJIVA, Ph.D., 28๑ pp.

This study used research and development design, the objectives were: 1) to develop a curriculum for training caregivers in orphanages on building attachment-based relationships in child-rearing, and 2) to evaluate the curriculum. The research process was conducted by investigating basic information and concept of building attachment-based relationships in child-rearing. The curriculum was evaluated by using quasi-experimental research design. The research samples were 30 caregivers working in Pakkret Home for Children, selected through stratified sampling. Research instruments included an evaluation form to measure knowledge on building attachment-based relationships in child-rearing, an observation form of caregiver child-rearing behaviors, an observation form of relationships between children and caregivers, and an evaluation form of caregivers' satisfaction on curriculum training of building attachment-based relationships in child-rearing. Data were analyzed by means of mean of percentage, match-paired t-test, and content analysis.

The research findings were as follows:

1. The curriculum for training caregivers in orphanages on building attachment-based relationships in child-rearing had its principle for curriculum development based on the concepts of building attachment-based relationships in child-rearing, developmentally appropriateness and adult education were used for enhancing attachment-based relationships in caring 0-5 years old, and consisted of 4 main activities: awareness building, theoretical knowledge instruction, evaluation, and field work. The curriculum training was divided into 2 phases: Phase one; to build up an awareness and theoretical knowledge instruction, lasted for 3 days, phase two: field work, lasted 8 weeks.

2. The evaluation of a curriculum for training caregivers in orphanages on building attachment-based relationships in child-rearing after implementing curriculum were: 1) mean of percentage of caregivers' knowledge and child-rearing behavior were at the "good" level within the indicated criterion score, 2) the caregivers' knowledge in building attachment-based relationships in child-rearing is significantly higher than pre-test at the .01 level, 3) the caregivers' scores in observations on child-rearing behavior is significantly higher than pre-test at the .01 level, 4) the attachment of young children ages 6 months to 3/11 years and 4-5 years with the caregivers were higher than pre-test, and 5) the caregivers' satisfaction on the training were mostly found at the level of high and highest satisfaction and the caregivers agreed with the child-rearing practice based on attachment-based relationships to improve relationships between caregivers and children.

Department Curriculum, Instruction, and Educational Technology
 Field of Study Early Childhood Education
 Academic Year 2006

Student's signature..... *รศ.ดร. นพ. น. น.*
 Advisor's signature..... *U. Kulapichitr*
 Co-Advisor's signature..... *S. Sujiva*

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี เนื่องจากได้รับความกรุณาและความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจากรองศาสตราจารย์ ดร.อุดมลักษณ์ กุลพิจิตร อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริเดช สุชีวะ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม ที่ได้กรุณาให้ข้อคิด คำแนะนำ และตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆมาโดยตลอด ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ที่ร่วมพิจารณาโครงร่างวิทยานิพนธ์ทุกท่าน และท่านผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้ความกรุณาตรวจสอบเครื่องมือวิจัย หลักสูตรและคู่มือหลักสูตรที่ให้ข้อเสนอแนะที่มีคุณค่าต่อการวิจัยครั้งนี้

ขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พิมพันธ์ เดชะคุปต์ ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร. จีระพันธุ์ พูลพัฒน์ และรองศาสตราจารย์ พญ. นิตยา ศษภักดี กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ที่ได้ตรวจสอบ และให้คำแนะนำในการปรับปรุงแก้ไขวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.จิราภรณ์ ศิริทวิ ที่คอยให้ความช่วยเหลือ ให้ความรู้ในเรื่องของการฝึกอบรม และให้กำลังใจมาโดยตลอด ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้ และขอกราบขอบพระคุณผู้ปกครองสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ด คุณสมจิต ตันตวิณิชานนท์ บุคลากร พี่เลี้ยงเด็กและเด็กๆในสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ดทุกท่านที่ให้การสนับสนุน เป็นกำลังสำคัญและให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีในระหว่างที่ทดลองใช้หลักสูตร ตลอดจนผู้ปกครองและพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์ทั้ง 8 แห่งที่ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลเบื้องต้น และขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ที่ได้ให้การสนับสนุนทุนวิจัยครั้งนี้

งานนี้จะสำเร็จลุล่วงลงมิได้หากไม่ได้รับกำลังใจจากบุคคลที่รักยิ่ง ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณนายแพทย์ชัยศรีและคุณสายหยุด คชะสุต ขอขอบคุณคุณดำรงค์ชัย แสงวงเจริญ และนายอิทธิฐู แสงวงเจริญที่เป็นส่วนสำคัญของความสำเร็จในครั้งนี้

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญแผนภูมิ.....	ฎ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	8
สมมุติฐานของการวิจัย.....	8
ขอบเขตของการวิจัย.....	10
ข้อตกลงเบื้องต้น.....	11
ข้อจำกัดของการวิจัย.....	11
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	11
ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย.....	13
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	14
แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับสัมพันธภาพความผูกพันระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดู...	15
สัมพันธภาพความผูกพัน : ความหมาย ประเภท และความสำคัญ.....	15
การสร้างสัมพันธภาพความผูกพันระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดู.....	19
ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสัมพันธภาพแบบความผูกพันระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดู.....	24
แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงดูเด็กวัยแรกเกิด-5 ปี.....	28
การรับรู้.....	28
พัฒนาการทางสมอง.....	29
พัฒนาการด้านร่างกาย.....	32
พัฒนาการด้านสังคม/อารมณ์.....	34

สารบัญ (ต่อ)

บทที่		หน้า
2	พัฒนาการด้านสติปัญญา.....	36
	การเลี้ยงดูเด็กอายุแรกเกิด- 5 ปี.....	41
	บทบาทของผู้เลี้ยงดูเด็กอายุแรกเกิด- 5 ปี.....	53
	เด็กและพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์และสภาพปัญหา.....	58
	ประเภทของเด็กในสถานสงเคราะห์.....	58
	สภาพปัญหาของเด็กในสถานสงเคราะห์.....	59
	การเลี้ยงดูเด็กในสถานสงเคราะห์.....	64
	พี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์.....	68
	แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร.....	69
	ความหมายและความสำคัญของหลักสูตร.....	69
	การพัฒนาหลักสูตร.....	71
	การประเมินผลหลักสูตร.....	92
	การพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรม.....	96
	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	112
3	วิธีดำเนินการวิจัย.....	124
	การสร้างหลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับ	
	การสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก.....	128
	การทดลองใช้หลักสูตรและประเมินผลการใช้หลักสูตร.....	162
	การปรับปรุง และนำเสนอหลักสูตร.....	174
4	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	177
	ผลการสร้างหลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับ	
	การสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก.....	177
	ผลการทดลองใช้หลักสูตรและผลการประเมินหลักสูตร.....	193
	ผลการปรับปรุงหลักสูตร.....	206

สารบัญ (ต่อ)

บทที่		หน้า
5	สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	211
	สรุปผลการวิจัย.....	213
	หลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพ ความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก.....	213
	อภิปรายผลการวิจัย.....	214
	ข้อเสนอแนะในการนำการวิจัยไปใช้.....	221
	ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป.....	222
	รายการอ้างอิง.....	223
	ภาคผนวก.....	234
	ภาคผนวก ก รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ.....	235
	ภาคผนวก ข แบบสอบถามผู้ปกครองสถานสงเคราะห์ และแบบสอบถาม พี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์.....	232
	ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	371

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญญัตินำ

ตารางที่		หน้า
1	มาตรฐานการเติบโตของเด็กตั้งแต่แรกเกิด – 6 ปีโดยเฉลี่ย.....	32
2	ช่วงเวลาบนหลับตามอายุของเด็กตั้งแต่แรกเกิด-5 ปี.....	45
3	พัฒนาการของเด็กวัยแรกเกิด-5 ปีและการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันตาม พัฒนาการของเด็ก.....	47
4	ขั้นตอนการวิจัยการพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์ เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก.....	125
5	แนวคิดการจัดกิจกรรมการฝึกอบรม.....	133
6	กรอบแนวคิดของแบบวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพ ความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กและนิยามเชิงปฏิบัติการ.....	134
7	สรุปประเด็นสำคัญจากแบบสอบถามพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์.....	139
8	สาระสำคัญของแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่.....	144
9	แนวทางการจัดกิจกรรมตามสาระสำคัญเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่.....	150
10	กิจกรรมการฝึกอบรม.....	152
11	กรอบแนวคิดของแบบวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพ ความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กและนิยามเชิงปฏิบัติการ.....	156
12	โครงสร้างของแบบวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพ ความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก.....	157
13	กรอบแนวคิดแบบวัดความพึงพอใจการอบรม “การสร้างสัมพันธภาพความ ผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก”.....	161
14	กรอบแนวคิดแบบสังเกตพฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็ก.....	164
15	ผลการตรวจสอบและการปรับปรุงแบบสังเกตพฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็ก ของพี่เลี้ยงเด็ก	166
16	กรอบแนวคิดในการสร้างแบบสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 6 เดือน-3/11 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก.....	167
17	การปรับปรุงคุณภาพของ กิจกรรมและวิธีการที่ใช้ในการฝึกอบรม.....	174
18	การจัดกิจกรรมการฝึกอบรม.....	184

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
19	แสดงผลการเปรียบเทียบคะแนนจากแบบวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กก่อนและหลังการใช้หลักสูตร.....	195
20	การเปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนจากแบบสังเกตพฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็กก่อนและหลังการใช้หลักสูตร.....	196
21	ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของการแสดงพฤติกรรมของเด็กที่มีต่อพี่เลี้ยงเด็กจากแบบสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 6 เดือน- 3/11 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็กก่อนและหลังการใช้หลักสูตร.....	197
22	สรุปผลการประเมินการสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 6 เดือน-3/11 ปี มีต่อพี่เลี้ยงเด็ก.....	198
23	ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของการแสดงพฤติกรรมของเด็กที่มีต่อพี่เลี้ยงเด็กจากแบบสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 4-5 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็กก่อนและหลังการใช้หลักสูตร.....	199
24	สรุปผลการประเมินการสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 4-5 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก.....	200
25	ผลการประเมินความพึงพอใจที่พี่เลี้ยงเด็กมีต่อการฝึกอบรม.....	201
26	ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของหลักสูตรและการแปลความหมาย.....	207
27	ผลการประเมินความเหมาะสมของหลักสูตร.....	208
28	ผลการประเมินความเหมาะสมของคู่มือหลักสูตร.....	209

สารบัญแนภูมิ

แผนภูมิที่		หน้า
1	กรอบแนวคิดของหลักสูตร.....	147
2	ขั้นตอนการดำเนินการพัฒนาหลักสูตร.....	148
3	ขั้นตอนในการดำเนินการทดลองใช้หลักสูตร.....	172
4	หลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้าง สัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก.....	178

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เด็กเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญ เป็นผู้กำหนดอนาคตของชาติในวันข้างหน้าดังคำกล่าวที่ว่า “เด็กในวันนี้คือผู้ใหญ่ในวันหน้า” หากเด็กแต่ละคนเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ ย่อมหมายถึงว่าประเทศชาติมีทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพด้วยเช่นกัน ผลการวิจัยทางสมองยืนยันว่า ช่วงวัยทองของการพัฒนามนุษย์อยู่ในช่วงปฐมวัยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วง 1-2 ขวบปีแรก ในระยะหลังจึงปรากฏว่าประเด็นเกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็กในช่วงปฐมวัยได้รับความสนใจมากขึ้น มีการกำหนดข้อปฏิบัติต่างๆในระดับนานาชาติเพื่อให้เด็กทุกคนที่เกิดมาบนโลกนี้ได้รับการปกป้องดูแลอย่างดีที่สุด และดำเนินชีวิตอย่างมีมาตรฐานเท่าเทียมกัน ดังความปรากฏในอนุสัญญาสิทธิเด็ก ตอนที่ 1 มาตรา 6 และมาตรา 27 ดังนี้

มาตรา 6 ข้อ 1. รัฐภาคีให้การยอมรับว่าเด็กทุกคนมีสิทธิในตัวเองในการดำรงชีวิต

มาตรา 27 ข้อ 1. รัฐภาคีตระหนักถึงสิทธิของเด็กทุกคนที่จะต้องมีความรู้มาตรฐานความเป็นอยู่ที่ดีพอสำหรับการพัฒนาทางร่างกาย จิตใจ ศาสนา ศิลธรรม และสังคม

มาตรา 27 ข้อ 2. บิดา มารดาหรือบุคคลที่มีหน้าที่รับผิดชอบเด็ก ผู้นั้นจะต้องมีการรับผิดชอบในขั้นแรก ภายในขอบเขตความสามารถ และความสามารถทางการเงินที่จะให้เด็กมีสภาพความเป็นอยู่ที่จำเป็นพอเพียงแก่การพัฒนาของเด็ก

ประเทศไทยได้ให้ความสำคัญกับการเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยด้วยเช่นกัน และแสดงความตระหนักถึงความสำคัญของการจัดการศึกษาในระดับปฐมวัยสำหรับเด็กทุกกลุ่มรวมทั้งเด็กด้อยโอกาส โดยกรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการได้จัดทำหลักสูตรก่อนประถมศึกษา พุทธศักราช 2540 เพื่อให้โรงเรียนและศูนย์พัฒนาเด็กระดับก่อนประถมศึกษาทั่วประเทศใช้เป็นแนวทางในการจัดประสบการณ์ให้กับเด็ก ต่อมา มีการปรับปรุงและพัฒนาเป็นหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 ซึ่งขยายวงกว้างขึ้นคือเป็นหลักสูตรที่จัดทำขึ้นสำหรับทุกคนที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงดูเด็กทั้งพ่อแม่ ผู้เลี้ยงดูเด็ก สถานศึกษาและสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยทุกหน่วยงาน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้พ่อแม่ ผู้ปกครอง ผู้เลี้ยงดูเด็กและผู้สอนใช้เป็นแนวทางในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก และเพื่อให้สถานศึกษาและสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยทุกหน่วยงานทุกสังกัดใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพและเป็นมาตรฐานเดียวกันเพื่อสร้างเสริมให้เด็กปฐมวัยทุกคนได้

เติบโตโดยมีพัฒนาการอย่างสมดุลเหมาะสมกับวัย (ศึกษาธิการ, กระทรวง. 2546) นอกจากนี้ยังมีการออกพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 ซึ่งเป็นข้อกำหนดเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อเด็ก การสงเคราะห์เด็ก การคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก ข้อปฏิบัติของสถานรับเลี้ยงเด็ก สถานแรกรับ สถานสงเคราะห์ สถานคุ้มครองสวัสดิภาพ และสถานพัฒนาและฟื้นฟู (การพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, กระทรวง. 2547)

ถึงแม้ว่าจะมีการตระหนักถึงความสำคัญของเด็กมากขึ้นดังที่มีการประกาศอนุสัญญาสิทธิเด็ก การจัดทำหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 และการออกพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 ดังที่กล่าวมาแล้ว แต่เด็กจะได้รับการเลี้ยงดูที่ดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับปฏิบัติของผู้ใหญ่ที่เกี่ยวข้องเป็นสำคัญ ผู้ใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงดูเด็กคือพ่อแม่ ผู้ปกครอง ผู้ดูแลเด็ก ครู และอื่นๆจึงจำเป็นต้องมีความเข้าใจที่ตรงกันและเห็นถึงความสำคัญของการเลี้ยงดูเด็กรวมทั้งต้องมีความรู้ในการเลี้ยงดูเด็ก การส่งเสริมพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กอย่างเหมาะสมตามวัยและความสามารถ สามารถให้การดูแลและสนับสนุนการเจริญเติบโตของเด็กทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ เพื่อให้เด็กเติบโตขึ้นเป็นคนดี คนเก่ง มีความสุข และเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ

พี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เป็นผู้หนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการเลี้ยงดูเด็ก เด็กในสถานสงเคราะห์ส่วนใหญ่เป็นเด็กที่อยู่ในกลุ่มประเภทของเด็กด้อยโอกาสที่มีอายุตั้งแต่แรกเกิดถึง 18 ปี หรือเรียกว่า "เด็กที่อยู่ในสภาวะยากลำบาก" หมายถึงเด็กที่ประสบปัญหาต่างๆ หรือตกอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโต มีสภาพจิตใจและพัฒนาการที่ด้อยกว่าเด็กทั่วไป จำเป็นต้องได้รับการดูแลเอาใจใส่และให้การช่วยเหลือเป็นกรณีพิเศษ เพื่อให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีพัฒนาการที่ถูกต้องเหมาะสมกับวัยจนสามารถบรรลุถึงศักยภาพสูงสุดได้ (ชนิษฐา เทวินทรภักดี, 2543: 7) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของรัตนา รักษ์สันติภักดี (2542) ที่พบว่าเด็กในสถานสงเคราะห์มีลักษณะเก็บตัว เงียบขรึม เชื่องซึม มีพัฒนาการด้านต่างๆ ไม่เหมาะสมกับอายุ มีพัฒนาการทางภาษาช้ามาก มีพฤติกรรมที่แสดงออกถึงการมีปัญหาด้านอารมณ์และจิตใจ เช่นต่อต้านคำสั่งของผู้ใหญ่อย่างรุนแรง ซื่อจก ก้าวร้าว พัฒนาการด้านการเคลื่อนไหวไม่เหมาะสม มีการรับรู้เกี่ยวกับตนเองไม่ดี นอกจากนี้ยังมีปัญหาด้านสุขภาพ เนื่องจากเด็กก่อนในสถานสงเคราะห์ จะถูกเลี้ยงดูอยู่บนเตียงเป็นส่วนใหญ่ มีโอกาสได้ใช้ประสาทสัมผัสน้อย ทำให้ระบบประสาทอัตโนมัติ เกิดความแปรปรวนมีภูมิคุ้มกันต่ำ เด็กจะแสดงอาการผิดปกติคือมีน้ำมูกไหลคล้ายโรคหวัดที่ทางการแพทย์เรียกว่าโรคหวัดสมัยใหม่หรือโรคแม่ทำ เกิดการเจ็บป่วยทางกายที่เนื่องมาจากจิตใจทำให้แสดงอาการ เช่น ท้องเสีย อาเจียน มีไข้ต่ำๆ เมื่อรักษาเฉพาะทางกายทำให้อาการไม่หายขาดเกิดเป็นการเจ็บป่วยเรื้อรังในที่สุด

เด็กในสถานสงเคราะห์ที่มีอายุตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 5 ปี เป็นกลุ่มเป้าหมายหนึ่งของการจัดการศึกษาในระดับปฐมวัยตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และเป็น

กลุ่มเป้าหมายหลักที่จำเป็นต้องได้รับการช่วยเหลืออย่างเร่งด่วน ดังที่สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพ และพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการ และผู้สูงอายุได้กล่าวถึงในรายงานสภาวะเด็กและ เยาวชนไทยประจำปี 2544-2545 ว่าเด็กในสภาวะยากลำบากเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักที่ต้องได้รับการ พัฒนา การช่วยเหลือ และการปกป้องอย่างเร่งด่วนเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างเป็นปกติ สุข (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2546: 11) ในขณะที่พี่เลี้ยงเด็กใน สถานสงเคราะห์รวมทั้งบุคลากรในสถานรับเลี้ยงเด็กยังขาดความรู้ในการพัฒนาเด็ก มีความรู้ความ เข้าใจเกี่ยวกับการศึกษาปฐมวัยน้อย (ชนิษฐา เทวินทรภักดี, 2543: 101; วรณพร กาญจนภา, 2544; วรนาฏ สุคนธรัตน์, 2545; พิจิตรา ลาวัณย์ศิริ, 2534 ; ดวงพร หัวเมืองแก้ว, 2544; อาชัญญา รัตนอุบลและคณะ, 2545) ดังนั้นจึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่พี่เลี้ยงเด็กในสถาน สงเคราะห์จะต้องได้รับการพัฒนาให้มีความรู้เกี่ยวกับ การเลี้ยงดูและพัฒนาเด็ก รวมทั้งสามารถ นำไปปฏิบัติได้

การเลี้ยงดูเด็กเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ เนื่องจากการศึกษาและงานวิจัยจำนวนมากในปัจจุบัน ชี้ชัดว่าสิ่งแวดล้อมและการเลี้ยงดูเป็นปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับพัฒนาการและการ เจริญเติบโตของเด็ก ดังที่ Bowman, Donovan และ Burns (2001: 130) กล่าวถึงว่าสิ่งที่มีอิทธิพล มากที่สุดต่อพัฒนาการของเด็กคือสิ่งแวดล้อมในช่วงวัยเด็กซึ่งเป็นช่วงที่เด็กเจริญเติบโตอย่าง รวดเร็ว และครึ่งหนึ่งของความฉลาดในวัยผู้ใหญ่จะถูกพัฒนาเมื่ออายุประมาณ 5 ขวบ จากผลของ การค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับโครงสร้างและการทำงานของสมองในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมาทำให้ได้ ข้อมูลจำนวนมากที่ชี้ให้เห็นว่าสมองมีความสำคัญต่อพัฒนาการและการเรียนรู้ของมนุษย์ และยัง ทำให้ทราบว่านอกจากหน่วยพันธุกรรมหรือยีนที่เป็นตัวกำหนดการเจริญเติบโตและโครงสร้างของ สมองแล้ว สิ่งแวดล้อมในช่วงแรกเริ่มของชีวิตเด็กเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งที่จะทำให้เด็กเป็นผู้ ที่ประสบความสำเร็จหรือพบกับความล้มเหลวก็ได้ ประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงปีแรกของชีวิต เด็กโดยเฉพาะในช่วง 3 ปีแรกเป็นประสบการณ์ที่มีความสำคัญซึ่งจะส่งผลต่อพฤติกรรมและการ เรียนรู้ของเด็กในเวลาต่อมา (คันทันนีย์ ฉัตรคุปต์, 2542; Morrison and Atkins, 1999: 27; Senate, 1997 and Shore, 1997 cited in McMullen, 1999: 69)

สัมพันธภาพระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดูเป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็น ปัจจัยสำคัญต่อพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก การที่เด็กถูกทอดทิ้งหรืออยู่ในภาวะที่ไม่ได้รับ ความรักความอบอุ่น และการตอบสนองความต้องการพื้นฐานอย่างเหมาะสมจากผู้เลี้ยงดูนับเป็น อุปสรรคต่อพัฒนาการและการเจริญเติบโตของเด็ก ดังที่คันทันนีย์ ฉัตรคุปต์ (2542) กล่าวไว้ใน หนังสือ “สิ่งแวดล้อมและการเรียนรู้สร้างสมองเด็กให้ฉลาดได้อย่างไร” ว่าความสัมพันธ์ระหว่าง เด็กกับคนเลี้ยงดูในช่วงปีแรกๆสำคัญที่สุด เพราะมีผลต่อการเจริญเติบโต พัฒนาการของสมอง และบุคลิกภาพของเด็กในอนาคต และจะส่งผลต่อชีวิตคนเราตลอดทั้งชีวิต เทคโนโลยีใหม่ๆทำให้

เห็นการทำงานของสมองได้ชัดเจน พบว่าการที่ผู้เลี้ยงดูโอบกอดและอุ้มเด็ก เป็นการช่วยกระตุ้นการเจริญเติบโตและพัฒนาการของสมองทั้งสิ้น และยังพบว่าผลระยะยาวของการขาดการกระตุ้นหรือการขาดการเอาใจใส่มีผลทำให้สมองเด็กไม่พัฒนา เช่นเด็กกำพร้าที่ถูกทิ้งไว้ในสถานเลี้ยงเด็กกำพร้าโดยไม่ได้รับการกระตุ้น พัฒนาการของสมองบางส่วนที่มีความสำคัญก็จะไม่พัฒนา (คันทันนีย์ ฉัตรคุปต์, 2542: 115) ดังนั้นสัมพันธภาพที่ดีที่ทำให้เกิดความรักความอบอุ่นระหว่างเด็กกับพี่เลี้ยงเด็กจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อพัฒนาการและการเจริญเติบโตของเด็กในสถานสงเคราะห์

จากความสำคัญของการเลี้ยงดูเด็กในช่วงปฐมวัยภายใต้การมีสัมพันธภาพความรักความผูกพันระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดูดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ทำให้ผู้วิจัยได้ตระหนักว่าพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญมากในการเลี้ยงดูเด็กนับร้อยชีวิตในสถานสงเคราะห์ เนื่องจากเด็กเหล่านี้ขาดผู้ดูแลหลักที่เป็นพ่อแม่หรือบุคคลในครอบครัว หากไม่ได้รับการเลี้ยงดูด้วยความรักความเอาใจใส่จากพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์แล้วก็จะไม่สามารถหาความรักความเอื้ออาทรจากที่ไหนได้อีก ซึ่งแตกต่างจากเด็กที่อยู่ในครอบครัว หากไม่ได้รับการดูแลที่ดีจากสถานรับเลี้ยงเด็กก็ยังมีผู้เลี้ยงดูหลักเช่นพ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย หรืออื่นๆที่จะให้ความรักความอบอุ่นได้ เมื่ออยู่ที่บ้าน ด้วยเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงเห็นว่าพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์นอกจากจะต้องมีความรู้ในการเลี้ยงดูเด็กแล้ว ยังควรต้องตระหนักถึงความสำคัญของการให้ความรักความอบอุ่นกับเด็กในฐานะที่เป็นแม่ทดแทนของเด็กในสถานสงเคราะห์ รวมทั้งต้องมีความรู้ความเข้าใจและสามารถเลี้ยงดูเด็กบนพื้นฐานของการสร้างความรักความผูกพันระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดูด้วย เพื่อให้เด็กเหล่านี้สามารถเจริญเติบโตและมีพัฒนาการที่เหมาะสมตามวัยเหมือนเด็กที่อยู่ในครอบครัว

กล่าวได้ว่าพี่เลี้ยงเด็กเป็นบุคคลสำคัญที่สุดสำหรับเด็กในสถานสงเคราะห์โดยทำหน้าที่เปรียบเสมือนผู้ดูแลหลักแทนพ่อแม่ที่แท้จริงของเด็ก ดังนั้นคุณภาพของพี่เลี้ยงเด็กจึงเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่จะทำให้การจัดโปรแกรมสำหรับเด็กในสถานสงเคราะห์ดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ Lally (1997) หนึ่งในทีมงานการศึกษาเกี่ยวกับเด็กและครอบครัวแห่งห้องปฏิบัติการวิจัยทางการศึกษาฟาร์เวสต์ (Far West Laboratory for Educational Research) กล่าวถึงความสำคัญในการคัดสรรผู้ที่จะมาทำหน้าที่เลี้ยงดูเด็กว่าต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงดูเด็ก การอบรมให้ความรู้และการฝึกปฏิบัติแก่ผู้เลี้ยงดูเด็กเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากเด็กๆ ในวัยนี้เต็มไปด้วยความอยากรู้อยากเห็น และสิ่งหนึ่งที่ทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้คือตัวแบบที่อยู่รอบตัวเด็ก ดังนั้นผู้เลี้ยงดูเด็กต้องเป็นผู้ที่ได้รับการฝึกมาอย่างดีที่จะสามารถเข้าใจและตอบสนองต่อกระบวนการเรียนรู้ของเด็ก สามารถจัดสิ่งแวดล้อมและประสบการณ์ที่ตอบสนองต่อความอยากรู้อยากเห็นของเด็ก รวมถึงการเป็นตัวแบบที่ดี มีความเข้าใจพื้นฐานทางอารมณ์ที่แตกต่างกันในเด็กแต่ละคนและสามารถตอบสนองได้อย่างเหมาะสม สามารถสื่อสารหรือ

สร้างบริบทที่ช่วยให้เด็กได้ใช้ภาษาอย่างมีความหมาย และช่วยให้เด็กเกิดทัศนคติทางบวกเกี่ยวกับตนเอง

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้นที่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์จึงเป็นกลุ่มเป้าหมายหนึ่งที่ต้องได้รับการพัฒนาศักยภาพเพื่อให้การดูแลเด็กเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ถูกต้องตามหลักการจัดการศึกษาปฐมวัยและสอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยพุทธศักราช 2546 ซึ่งประกาศใช้อยู่ในปัจจุบัน มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2542 เรื่องนโยบายการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปีได้ระบุว่า รัฐยังคงให้ความสำคัญกับการพัฒนาเด็กปฐมวัย เพราะเป็นช่วงวัยสำคัญสำหรับการพัฒนาทางสมองของบุคคล และได้จัดทำนโยบายและแผนการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย (0-5 ปี) พ.ศ. 2545-2549 ขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานพัฒนาเด็กปฐมวัย โดยได้ระบุถึงความสำคัญของการพัฒนาเด็กปฐมวัยไว้ 5 ประการ สรุปได้ว่าการพัฒนามนุษย์อย่างมีประสิทธิภาพจำเป็นต้องเริ่มตั้งแต่อยู่ในครรภ์ช่วงปฐมวัยและต่อเนื่องตลอดชีวิต ปัจจัยแวดล้อมและการเลี้ยงดูที่เหมาะสมสามารถเปลี่ยนโครงสร้างและประสิทธิภาพการทำงานของมนุษย์ได้ เวลาที่สำคัญและจำเป็นที่สุดในการพัฒนาสมองคือในช่วง 5 ปีแรกของชีวิต การพัฒนาคุณภาพมนุษย์ที่ยั่งยืนและป้องกันปัญหาสังคมในระยะยาวจำเป็นต้องเริ่มพัฒนาตั้งแต่ปฐมวัยโดยเน้นให้ครอบครัวเป็นแกนหลัก และชุมชนเป็นฐานในการดูแลเด็ก ส่งเสริมครอบครัวให้พ่อแม่มีความรัก และความรู้ความสามารถในการเลี้ยงดูบุตรหลานอย่างถูกวิธี ผู้เลี้ยงดูเด็ก ครู รวมทั้งเจ้าหน้าที่สาธารณสุขมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาเด็กปฐมวัยให้เจริญเติบโตพัฒนาไปในทางที่พึงประสงค์ บุคคลเหล่านี้ต้องมีหลักวิชาและทักษะที่ถูกต้องในการเลี้ยงดูเด็ก (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2544: 4-5) นอกจากนี้ยังได้มีการระบุสภาพปัจจุบันและปัญหาไว้หลายประการ ประการหนึ่งก็คือการขาดการฝึกอบรมบุคลากรที่เกี่ยวข้องทั้งก่อนประจำการและระหว่างประจำการอย่างเป็นระบบ การขาดความเข้าใจเรื่องปรัชญาการพัฒนาเด็กปฐมวัยทำให้ไม่มีความเข้าใจสาเหตุที่ต้องจัดสิ่งแวดล้อมและประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัย รวมทั้งขาดการวิจัยและความรู้เชิงสังเคราะห์ที่จะเอื้อต่อการเรียนรู้ของเด็ก

ต่อมาสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้จัดทำนโยบายและแผนพัฒนาเด็กปฐมวัย (0-5 ปี) พ.ศ. 2546-2550 โดยมียุทธศาสตร์ในการดูแลเด็กคือใช้หลักการของบ้านและครอบครัวเป็นฐานในการอบรมเลี้ยงดู (Home based approach) และพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม เด็กอายุต่ำกว่า 3 ปีให้ครอบครัวเป็นแกนหลัก ในกรณีที่จำเป็นให้สถานรับเลี้ยงเด็กเป็นที่ให้บริการเลี้ยงดูและพัฒนาเด็ก โดยมีพี่เลี้ยงเด็กที่ได้รับการฝึกอบรมและพัฒนาแล้วเป็นผู้ดูแลและพัฒนาเด็ก และให้พ่อแม่และครอบครัวมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิดมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ เด็กอายุ 3-5 ปีครอบครัวยังคงเป็นแกนหลักและให้สถานพัฒนาเด็กหรือรูปแบบอื่นทั้งในระบบ นอก ระบบ และตามอัธยาศัยเป็นที่ให้บริการพัฒนาเด็กโดยผู้ดูแลเด็กและครูต้องมีลักษณะเป็นมืออาชีพ มีการ

พัฒนาความรู้และทักษะแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับเด็กในด้านพัฒนาการเด็กตั้งแต่ยังอยู่ในครรภ์จนอายุ 5 ปี รวมทั้งให้ความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับพัฒนาการเด็กอายุ 6-8 ปีเพื่อให้เข้าใจความต่อเนื่องของพัฒนาการ รัฐและสังคมร่วมรับผิดชอบในการจัดสิ่งแวดล้อมและบริการให้ครอบครัวและผู้เลี้ยงดูได้พัฒนาเด็กปฐมวัยอย่างครบวงจรตั้งแต่วางแผนปฏิบัติการ ใฝ่ระวังตรวจสอบ และประเมินผล มีการให้บริการสุขภาพเด็กอย่างสม่ำเสมอ มีระบบการส่งต่อเพื่อเชื่อมโยงจากบ้านไปศูนย์พัฒนาเด็กปฐมวัย โรงเรียน และการแพทย์ ให้ชุมชนและท้องถิ่นเชื่อมต่อกับครอบครัวที่มีเด็กปฐมวัย ตลอดจนสามารถดำเนินการและจัดการศึกษาและพัฒนาเด็กได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2546: 13-14)

จากยุทธศาสตร์ทั่วไปของแผนพัฒนาเด็กปฐมวัย (0-5 ปี) จะเห็นได้ว่าสถานรับเลี้ยงเด็กเป็นที่ให้บริการเลี้ยงดูและพัฒนาเด็กที่มีความสำคัญรองลงมาจากบ้านและครอบครัว โดยรัฐให้ความสำคัญกับผู้เลี้ยงดูเด็กว่าต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการและการดูแลเด็กปฐมวัย และได้ถูกกำหนดเป็นหนึ่งในแผนยุทธศาสตร์หลัก 11 แผน คือแผนยุทธศาสตร์หลักที่ 3 : แผนพัฒนาบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับเด็กปฐมวัย ซึ่งมีแนวคิดว่าบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับเด็กปฐมวัย ต้องมีความรู้ความเข้าใจและมีทักษะวิธีการอบรมเลี้ยงดูและสร้างสิ่งแวดล้อมหรือจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัยอย่างถูกต้องเหมาะสม (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2546: 20) ในขณะที่ตามสภาพความเป็นจริงที่ระบุในสภาพปัจจุบันและปัญหาในแผนพัฒนาเด็กปฐมวัย (0-5 ปี) พบว่ายังขาดบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็ก ขาดการฝึกอบรมบุคลากรที่เกี่ยวข้อง การเรียนการสอนเด็กปฐมวัยดำเนินการโดยขาดความเข้าใจปรัชญาพื้นฐานที่มีต่อมนุษย์และช่วงปฐมวัยของชีวิต และขาดความรู้ความเข้าใจเรื่องสิทธิเด็กและสิทธิมนุษยชน ทำให้ไม่เข้าใจสาเหตุที่ต้องจัดสิ่งแวดล้อมและประสบการณ์ที่ดีที่สุดสำหรับเด็กปฐมวัย รวมทั้งยังขาดการวิจัยองค์ความรู้เรื่องพัฒนาการของเด็กและการอบรมเลี้ยงดูที่เหมาะสมและความรู้เชิงสังเคราะห์ที่จะเอื้อต่อการเรียนรู้และการพัฒนาของเด็ก (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2546: 9-10)

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 มีการระบุชัดในการให้ความสำคัญกับเด็กทุกกลุ่มรวมทั้งเด็กในสถานสงเคราะห์ ดังนั้นพี่เลี้ยงเด็กจึงมีบทบาทสำคัญในการที่จะทำให้เด็กในสถานสงเคราะห์ได้รับการดูแลอย่างดีที่สุด ข้อมูลจากกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์พบว่าจำนวนเด็กกำพร้าและเด็กถูกทอดทิ้งมีมากขึ้น ทำให้การจัดเตรียมบุคลากรที่ทำหน้าที่ดูแลหรือเป็นพี่เลี้ยงให้กับเด็กเหล่านี้ยังไม่เพียงพอ ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะสามารถจัดหาพี่เลี้ยงเด็กได้มากขึ้นจากการได้รับการสนับสนุนค่าใช้จ่ายทั้งจากงบประมาณแผ่นดินและจากองค์กรเอกชนทำให้สามารถให้การดูแลเด็กได้ใกล้ชิดขึ้นก็ตาม ในด้านการพัฒนาบุคลากร แต่ละสถานสงเคราะห์จะมีการส่งเสริมในด้านการพัฒนาบุคลากรของตนเอง โดยมีการจัดอบรมภายในหน่วยงาน รวมทั้งการส่งบุคลากรเข้ารับการอบรมจากหน่วยงานที่จัดการ

อบรมซึ่งส่วนใหญ่เป็นโรงพยาบาล แต่นับว่ายังไม่เพียงพอ และการพัฒนาบุคลากรยังคงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็น เนื่องจากพี่เลี้ยงเด็กจำเป็นต้องมีความรู้เพื่อที่จะสามารถก้าวทันความเปลี่ยนแปลงของวิทยาการและความรู้ต่างๆในปัจจุบันที่มีความเจริญก้าวหน้าขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดูแลเด็กในสถานสงเคราะห์ที่มีภูมิหลังที่อาจส่งผลให้เกิดปัญหาต่างๆ ได้มากกว่าเด็กทั่วไป นอกจากนี้การออกพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. ๒๕๔๖ ทำให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการดูแลเด็กต้องพัฒนาตนเองเพื่อให้มีความรู้ที่จะสามารถปฏิบัติต่อเด็กได้อย่างถูกต้องตามข้อกำหนดของพระราชบัญญัติฯ และสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ไม่สามารถจัดการอบรมได้อย่างเพียงพอเนื่องมาจากการขาดผู้เชี่ยวชาญทางด้านการศึกษาเด็กเล็กที่จะมาให้ความรู้แก่บุคลากร (สัมภาษณ์ พิภาวี ปิลาธธนดิถก, หัวหน้ากลุ่มนโยบาย สำนักป้องกันและแก้ปัญหาการค้าหญิงและเด็ก กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2 กันยายน 2547.)

จากข้อมูลดังกล่าวถึงข้างต้นแสดงให้เห็นถึงสภาพปัญหาของบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการดูแลเด็กปฐมวัย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาของบุคลากรที่ดูแลเด็กปฐมวัยในสถานสงเคราะห์ด้วย ประกอบกับมีผลการวิจัยที่แสดงว่าการจัดโปรแกรมหรือหลักสูตรการฝึกอบรมผู้เลี้ยงดูเด็กทำให้ผู้เลี้ยงดูเด็กมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยอย่างถูกต้องตามหลักการมากขึ้น (รุจิรัตน์ บัวลา, 2546; สุทธาทิพย์ เมืองสุข, 2542) การจัดโปรแกรมการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กเพื่อให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์นั้นจำเป็นต้องมีการวางแผนอย่างมีระบบ รัดกุม และควรมีการศึกษาข้อมูลพื้นฐานก่อนทำการศึกษา (อรทัย อาจอ่ำ, 2533) และจากข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารที่สนับสนุนว่าสัมพันธภาพความผูกพันระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดูเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก และสัมพันธภาพที่ดีที่เกิดขึ้นที่บ้านหรือที่เกิดในสถานรับเลี้ยงเด็กต่างก็มีความสำคัญต่อเด็กด้วยกันทั้งคู่ (Gestwicki, 1999: 137) โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับทารกและเด็กเล็กที่ไม่ได้รับความรัก ความสุข และความอบอุ่นจากที่บ้าน การได้รับการดูแลและการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันจากผู้ดูแลในสถานรับเลี้ยงเด็กจะช่วยเด็กๆ เหล่านี้ได้มาก (Honig, 2002: 19) ประกอบกับยังไม่พบว่ามีงานวิจัยเรื่องใดที่ทำการศึกษเกี่ยวกับพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์ที่เน้นการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กสำหรับพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์ ที่จะนำไปสู่การเลี้ยงดูเด็กที่อยู่บนพื้นฐานของการให้ความรักความอบอุ่นกับเด็ก เพื่อสนองต่อปรัชญาการศึกษาปฐมวัยตามหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 และนโยบายการพัฒนาเด็กปฐมวัยของชาติ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก
2. เพื่อประเมินผลหลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก
 - 2.1 ศึกษาผลการใช้หลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กที่มีต่อความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็ก
 - 2.2 เปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็กก่อนและหลังทดลองใช้หลักสูตร
 - 2.3 ศึกษาผลการใช้หลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กที่มีต่อพฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็ก
 - 2.4 เปรียบเทียบพฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็กก่อนและหลังทดลองใช้หลักสูตร
 - 2.5 เปรียบเทียบสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กมีต่อพี่เลี้ยงเด็กก่อนและหลังทดลองใช้หลักสูตร

สมมุติฐานของการวิจัย

การตั้งสมมุติฐานของการวิจัยมีที่มาจากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการฝึกอบรมผู้ที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย ได้ข้อสรุปว่าหลังจากได้รับการฝึกอบรมแล้ว ผู้ให้การเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก และมีพฤติกรรมเกี่ยวกับการดูแลเด็กตามวิธีการที่ได้รับการอบรมมา (จุจิตน์ บัวลา, 2546; สุทธาทิพย์ เมืองสุข, 2542) และจากการศึกษาของ Castro (1998) เป็นการนำโปรแกรม Success For Life ซึ่งเป็นโปรแกรมสำหรับเด็กแรกเกิด - 6 ปีที่พัฒนาขึ้นโดยมีข้อค้นพบจากงานวิจัยทางสมองและทฤษฎีพัฒนาการและการเรียนรู้เป็นฐานไปทดลองใช้ โดยทำการ ศึกษาการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและความคิดของครู ความสามารถของครู ในการจัดสภาพแวดล้อมที่พร้อมต่อการเรียนรู้ของเด็ก พัฒนาการและพฤติกรรมของเด็ก และประสิทธิภาพในการถ่ายโอนความรู้จากงานวิจัยทางสมองมาสู่การจัดโปรแกรม โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กทารก เด็กเตาะแตะ เด็กก่อนวัยเรียน เด็กอนุบาลและครูที่ดูแลเด็กแต่ละกลุ่ม มีการออกแบบการวิจัยแบบ pre-training and post-training design ผลการศึกษาพบว่าครูสามารถนำ

ความรู้จากงานวิจัยทางสมองมาประยุกต์ใช้ มีความรู้เพิ่มขึ้นเกี่ยวกับพัฒนาการ และการเรียนรู้ของเด็ก มีการเปลี่ยนแปลงในการจัดสภาพแวดล้อมในชั้นเรียน เด็กมีพัฒนาการด้านทักษะและความสามารถในการปฏิบัติเพิ่มขึ้น เด็กวัยทารกและวัยเตาะแตะมีพัฒนาการทางการแสดงออกทางอารมณ์ดีขึ้น มีการแสดงออกถึงการอยู่อย่างมีความสุข เด็กวัยเตาะแตะมีพัฒนาการด้านการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งหลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น เป็นหลักสูตรที่ให้ความรู้เกี่ยวกับความสำคัญและการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก มีการสร้างความตระหนักเพื่อให้พี่เลี้ยงเด็กเห็นถึงความสำคัญของการสร้างความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก และมีการฝึกปฏิบัติจริงเกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็กที่เน้นการสร้างความผูกพันเพื่อให้พี่เลี้ยงเด็กสามารถทำได้จนเกิดความชำนาญ การประเมินคุณภาพของหลักสูตรทำโดยการนำไปทดลองใช้กับพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์ เพื่อศึกษาผลของการใช้หลักสูตรที่มีต่อความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็ก การปฏิบัติบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก และสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก ผู้วิจัยจึงตั้งสมมุติฐานของการวิจัยไว้ดังนี้

1. พี่เลี้ยงเด็กที่ได้รับการฝึกอบรมตามหลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กอยู่ในระดับดี-ดีมาก

2. พี่เลี้ยงเด็กที่ได้รับการฝึกอบรมตามหลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กสูงกว่าก่อนการใช้หลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3. พี่เลี้ยงเด็กที่ได้รับการฝึกอบรมตามหลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก มีการปฏิบัติต่อดูกบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กในระดับดี-ดีมาก

4. พี่เลี้ยงเด็กที่ได้รับการฝึกอบรมตามหลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก มีการปฏิบัติต่อดูกบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กสูงกว่าก่อนการใช้หลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

5. สัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กมีต่อพี่เลี้ยงเด็กหลังการใช้หลักสูตรสูงกว่าก่อนการใช้หลักสูตร

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยนี้เป็นการพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก โดยใช้หลักการสร้างความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กตามแนวคิดของ Honig ประกอบด้วย การแสดงความรักต่อเด็กทางกายและทางวาจา การสร้างบรรยากาศที่ทำให้รู้สึกอบอุ่น ปลอดภัย และการตอบสนองของความต้องการของเด็กอย่างเหมาะสม

2. ประชากรของการวิจัย คือพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

3. ตัวแปรในการวิจัยประกอบด้วย

3.1 ตัวแปรจัดกระทำ ได้แก่ หลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก

3.2 ตัวแปรตาม ได้แก่

3.2.1 ความรู้ความเข้าใจของพี่เลี้ยงเด็กเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก

3.2.2 การปฏิบัติต่อเด็กบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก

3.2.3 สัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก

ข้อตกลงเบื้องต้น

พี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์มีความรู้เรื่องการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด- 5 ปี และพัฒนาการของเด็กแรกเกิด- 5 ปีมาแล้วจากการเข้ารับการฝึกอบรมก่อนประจำการ จึงมีความรู้พื้นฐานเพียงพอในการเข้ารับการอบรมได้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ข้อจำกัดของงานวิจัย

จำนวนเด็กในสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ด จังหวัด นนทบุรีที่เป็นกลุ่มตัวอย่างของการทดลองใช้หลักสูตรที่พี่เลี้ยงเด็กต้องดูแลมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาเนื่องจากการรับเด็กเข้ามาใหม่ การย้ายกลุ่ม และการส่งเด็กเข้าสู่ครอบครัวอุปถัมภ์หรือครอบครัวบุญธรรม แต่อัตราส่วนระหว่างเด็กกับพี่เลี้ยงเด็กจะคงที่ งานวิจัยนี้จึงวิเคราะห์ข้อมูลเฉพาะกลุ่มเด็กที่เข้าร่วมการวิจัยตั้งแต่แรกจนครบกระบวนการเท่านั้น

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

สถานสงเคราะห์ หมายถึง สถานที่ให้การอุปการะเลี้ยงดูและพัฒนาเด็กที่จำต้องได้รับการสงเคราะห์ มีจำนวนตั้งแต่ 6 คนขึ้นไป

เด็ก หมายถึง เด็กปกติที่จัดอยู่ในกลุ่มเด็กด้อยโอกาสหรือเด็กที่อยู่ในสภาวะยากลำบาก อายุตั้งแต่แรกเกิดถึง 5 ปี อยู่ในความดูแลของสถานสงเคราะห์ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

ผู้ปกครอง หมายถึง ผู้ทำหน้าที่บริหารงานระดับสูงสุดในสถานสงเคราะห์ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

พี่เลี้ยงเด็ก หมายถึง ผู้ทำหน้าที่เลี้ยงดูเด็กอายุตั้งแต่แรกเกิดถึง 5 ปี ในสถานสงเคราะห์ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ มีความรู้พื้นฐานเรื่องการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด- 5 ปี และพัฒนาการของเด็กแรกเกิด- 5 ปีจากการเข้ารับการฝึกอบรมก่อนประจำการ

การสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก หมายถึง การเลี้ยงดูเด็กที่คำนึงถึงการแสดงความรักต่อเด็กทางกายและทางวาจา อดได้จากพฤติกรรมต่อไปนี้ การใช้สัมผัสที่นุ่มนวลกับเด็ก การสัมผัสร่างกายของเด็ก การโอบกอดเด็ก การใช้คำพูดที่สุภาพและน้ำเสียงที่นุ่มนวลในการพูดคุยกับเด็ก รวมทั้งการเลี้ยงดูที่สร้างบรรยากาศที่ทำให้รู้สึกอบอุ่น ปลอดภัย และการตอบสนองความต้องการของเด็กอย่างเหมาะสม

หลักสูตรการฝึกอบรมเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก หมายถึง แผนในการให้ความรู้ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นโดยใช้แนวคิดการปฏิบัติบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก การส่งเสริมสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กตามพัฒนาการของเด็ก และการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ การประเมินคุณภาพของหลักสูตรวัดจากผลของการทดลองใช้หลักสูตรในด้าน 1) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันใน

การเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็ก 2) การปฏิบัติบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็ก 3) สัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก และ 4) ความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็ก หมายถึง ความรู้ความเข้าใจตามการรับรู้ของพี่เลี้ยงเด็กที่ได้รับจากการฝึกอบรมตามหลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์ เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก ประกอบด้วยความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันระหว่างเด็กกับพี่เลี้ยงเด็ก พัฒนาการของเด็กวัยแรกเกิด-5 ปีและการส่งเสริมสัมพันธภาพความผูกพันตามวัยและพัฒนาการของเด็ก สามารถวัดได้โดยใช้แบบวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

การปฏิบัติต่อเด็กบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก หมายถึง การปฏิบัติต่อเด็กที่คำนึงถึงการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันระหว่างเด็กกับพี่เลี้ยงเด็ก พัฒนาการของเด็กวัยแรกเกิด-5 ปีและการส่งเสริมสัมพันธภาพความผูกพันตามวัยและพัฒนาการของเด็ก สามารถวัดได้โดยใช้แบบสังเกตพฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็กที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

สัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก หมายถึงความสัมพันธ์ทางใจที่เด็กมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก โดยพฤติกรรมที่แสดงออกว่าเด็กมีความรู้สึกอบอุ่นมั่นคงเมื่อได้อยู่ใกล้ชิดกับพี่เลี้ยงเด็ก และรู้สึกว่พี่เลี้ยงเด็กคือบุคคลสำคัญของเด็กคือ มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีและต้องการที่จะอยู่ใกล้ชิดกับพี่เลี้ยงเด็ก เชื้อพึง มีความมั่นใจที่จะทำสิ่งต่างๆเมื่อมีพี่เลี้ยงเด็กอยู่ใกล้ๆ วัดได้โดยใช้แบบสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 6 เดือน-3/11 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก และแบบสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 4-5 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็กที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

ประโยชน์ที่รับการวิจัย

1. หลักสูตรที่ได้สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดูแลเด็กอายุแรกเกิด-3 ปีและอายุ 3-5 ปี เช่น สถานสงเคราะห์เด็กอ่อนพิการ ศูนย์พัฒนาเด็ก สถานรับเลี้ยงเด็ก โรงเรียนอนุบาล เป็นต้น
2. หลักสูตรที่ได้สามารถนำไปประยุกต์เพื่อให้ความรู้ในการเลี้ยงดูลูกแก่พ่อแม่มีใหม่หรือพ่อแม่ที่มีลูกอายุอยู่ในช่วงแรกเกิด- 5 ปี
3. ผลของการใช้หลักสูตรที่สร้างขึ้นสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางสำหรับผู้ปกครองสถานสงเคราะห์หรือผู้บริหารหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดูแลเด็กอายุแรกเกิด-3 ปีและอายุ 3-5 ปี ในการกำหนดคุณสมบัติและคัดเลือกผู้ที่จะเข้ามาทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงเด็ก

4. ผลของการใช้หลักสูตรที่สร้างขึ้นสามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับผู้ปกครอง สถานสงเคราะห์ หรือผู้บริหารหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดูแลเด็กอายุแรกเกิด-3 ปีและอายุ 3-5 ปี ในการกำหนดแนวปฏิบัติสำหรับพี่เลี้ยงเด็กในการเลี้ยงดูและการปฏิบัติต่อเด็กที่สอดคล้องกับ ปรัชญาการศึกษาปฐมวัยตามหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช ๒๕๔๖

5. ผลของการใช้หลักสูตรที่สร้างขึ้นสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการกำหนดหลักสูตร การฝึกอบรมก่อนประจำการให้กับผู้ที่จะมาทำหน้าที่เลี้ยงดูเด็กแรกเกิด- 5 ปีในสถานรับเลี้ยงเด็ก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาทฤษฎีและแนวคิดที่ใช้เป็นพื้นฐาน โดยแบ่งเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็น 5 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับสัมพันธภาพความผูกพันระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดู

- 1.1 สัมพันธภาพความผูกพัน : ความหมาย ประเภท และความสำคัญ
- 1.2 การสร้างสัมพันธภาพความผูกพันระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดู
- 1.3 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดู

ตอนที่ 2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงดูเด็กวัยแรกเกิด-5 ปี

- 2.1 การรับรู้
- 2.2 พัฒนาการทางสมอง
- 2.3 พัฒนาการด้านร่างกาย
- 2.4 พัฒนาการด้านอารมณ์/สังคม
- 2.5 พัฒนาการด้านสติปัญญา
- 2.6 การเลี้ยงดูเด็กอายุแรกเกิด-5 ปี
- 2.7 บทบาทของผู้เลี้ยงดูเด็กอายุแรกเกิด-5 ปี

ตอนที่ 3 เด็กและพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์ และสภาพปัญหา

- 3.1 ประเภทของเด็กในสถานสงเคราะห์
- 3.2 สภาพปัญหาของเด็กในสถานสงเคราะห์
- 3.3 การเลี้ยงดูเด็กในสถานสงเคราะห์
- 3.4 พี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์

ตอนที่ 4 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร

- 4.1 ความหมายและความสำคัญของหลักสูตร
- 4.2 การพัฒนาหลักสูตร
- 4.3 การประเมินผลหลักสูตร
- 4.4 การพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรม

ตอนที่ 5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

รายละเอียดของแต่ละขั้นตอนมีดังนี้

ตอนที่ 1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับสัมพันธภาพความผูกพันระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดู

1.1 สัมพันธภาพความผูกพัน : ความหมาย ประเภท และความสำคัญ

ความหมายของความผูกพัน

ความผูกพัน (attachment) เป็นสัมพันธภาพอันลึกซึ้งซึ่งทางใจที่เด็กมีต่อพ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดู ความรู้สึกผูกพันกับผู้เลี้ยงดูมีผลต่อพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก ตลอดจนการสร้างสัมพันธภาพกับบุคคลอื่น ๆ ต่อไปในอนาคต มีผู้ที่อธิบายความหมายของความผูกพัน อาทิ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ 2546: 5) ให้ความหมายว่าความผูกพันหมายถึง ความรู้สึกอยากอยู่ใกล้อยากใกล้ชิด เป็นความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งก่อให้เกิดความรักความเข้าใจ ความเอื้ออาทร ความเห็นอกเห็นใจช่วยเหลือเกื้อกูลกัน Honig (2002: 2) ให้ความหมายว่าความผูกพันหมายถึงความสัมพันธ์อันลึกซึ้งซึ่งทางใจระหว่างเด็กกับบุคคลที่มีความสำคัญหรือบุคคลที่เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตเด็ก เป็นสิ่งที่ไม่ได้ติดตัวมาแต่เกิดหรือเกิดขึ้นในทันทีทันใดแต่ต้องอาศัยระยะเวลาในการค่อยๆพัฒนาให้เกิดขึ้น Douville-Watson, Watson และ Wilson (2003: 77) อธิบายว่าความผูกพันเป็นความรู้สึกพิเศษที่เกิดจากความสัมพันธ์ที่มีความลึกซึ้งแนบแน่นระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดู การเกิดความผูกพันกับคนใดคนหนึ่งหรือหลายคนทำให้เด็กเล็กๆเกิดความรู้สึกปลอดภัยในการที่จะเผชิญกับประสบการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นรอบตัว John Kennell ได้ให้นิยามความผูกพันว่าเป็นสายใยแห่งความรักระหว่างสองบุคคลที่เชื่อมโยงความรู้สึกของทั้งสองเข้าด้วยกัน โดยทั่วไปแม่คือบุคคลแรกที่เด็กจะเกิดความผูกพัน ในขณะที่เดียวกันเด็กจะค่อยๆเกิดความรู้สึกผูกพันกับพ่อด้วย ความผูกพันที่เด็กมีต่อพ่อแม่จัดเป็นความผูกพันขั้นปฐมภูมิ (primary attachment) ต่อมาเมื่อเด็กต้องได้รับการดูแลจากผู้อื่นเช่นพี่เลี้ยงเด็ก หรือผู้เลี้ยงดูเด็กในสถานรับเลี้ยงเด็ก บุคคลเหล่านี้จะเริ่มเข้ามามีบทบาทและมีความสำคัญต่อเด็กนอกเหนือจากพ่อแม่ ความผูกพันที่เกิดขึ้นระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดูที่ไม่ใช่พ่อแม่จัดเป็นความผูกพันขั้นทุติยภูมิ (secondary attachment) (Gonzales-Mena and Eyer, 2001: 79) ความผูกพันเป็นความสัมพันธ์ที่มีความสลับซับซ้อน เป็นความสัมพันธ์ทางใจระหว่างเด็กกับบุคคลที่มีความสำคัญสำหรับเด็กซึ่งหมายถึงพ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดูเด็ก ลักษณะหนึ่งซึ่งแสดงถึงการเกิดความรักและผูกพันคือความต้องการที่จะได้อยู่ใกล้ชิดกันของทั้งสองฝ่าย เด็กทารกที่มีสุขภาพจิตดีจะค่อยๆพัฒนาความผูกพันกับบุคคลที่มีความสำคัญภายในขวบปีแรก (Driscoll and Nagel, 2002: 50)

ประเภทของความผูกพัน

ความผูกพันที่เกิดขึ้นระหว่างเด็กกับพ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดูอาจเกิดได้ทั้งความผูกพันที่มั่นคง (secure attachment) และความผูกพันที่ไม่มั่นคง (insecure attachment) Honig (2002) ได้กล่าวถึง Strange Situation Technique พัฒนาโดย Mary Ainsworth (1913-1999) ซึ่งใช้เป็นเครื่องมือในการประเมินความผูกพันที่เด็กเล็กที่มีต่อแม่หรือผู้เลี้ยงดู โดยทำการสังเกตพฤติกรรมของทารกอายุ 12 เดือนและ 18 เดือนที่แสดงต่อแม่หรือผู้เลี้ยงดูภายใต้สถานการณ์ที่กำหนดให้ ดังนี้ เริ่มแรกให้เด็กเล่นของเล่นอยู่ในห้องกับแม่ ต่อมาให้แม่ออกไปจากห้องและให้เด็กอยู่กับคนแปลกหน้าคนหนึ่ง แล้วให้แม่กลับเข้ามาใหม่แล้วออกไป จากนั้นให้เด็กอยู่ตามลำพัง และอยู่กับคนแปลกหน้าอีกครั้งหนึ่ง หลังจากนั้นจึงให้แม่กลับเข้ามา โดยขั้นตอนทั้งหมดใช้เวลาประมาณ 3 นาที จากการสังเกตปฏิกิริยาและพฤติกรรมของเด็กที่มีต่อการกลับมาของแม่ทำให้พบรูปแบบที่แตกต่างกันของความผูกพันระหว่างเด็กกับแม่หรือผู้เลี้ยงดูดังนี้

1. ความผูกพันที่มั่นคง (Secure attachment) เด็กจะแสดงอาการกระตือรือร้นที่จะเข้าหาแม่ เข้ามาคลอเคลียกับแม่พักหนึ่งแล้วจึงกลับไปเล่นหรือทำกิจกรรมต่อ การได้สัมผัสกับแม่ทำให้เด็กรู้สึกปลอดภัยและอบอุ่นใจพร้อมที่จะกลับไปเล่นหรือทำกิจกรรมต่างๆต่อไป เด็กไม่มีความกังวลใจแม้ว่าจะต้องห่างจากพ่อแม่ไปชั่วคราว การแสดงอาการกระตือรือร้นของเด็กที่จะเข้าหาแม่หลังจากแยกจากกันช่วงเวลาหนึ่งเป็นตัวบ่งชี้สำคัญที่แสดงว่าเด็กมีความผูกพันกับแม่ ซึ่งจะพัฒนาไปสู่การเป็นตัวของตัวเองเมื่อโตขึ้น

2. ความผูกพันที่ทำให้รู้สึกไม่มั่นคงแบบสับสน (Ambivalent/insecure attachment) เด็กรู้สึกสับสนทั้งอยากเข้าหาพ่อแม่ ขณะเดียวกันก็รู้สึกโกรธไม่ยอมเข้าใกล้ โดยเริ่มแรกเด็กจะแสดงอาการอยากเข้าหาแม่ หลังจากนั้นจะแสดงอาการโกรธกระสับกระส่ายพยายามที่จะออกจากแม่ ซึ่งแสดงถึงสัมพันธภาพระหว่างเด็กกับแม่ที่เป็นไปในลักษณะของการที่เด็กไม่ได้รับการตอบสนองอย่างเหมาะสม พ่อแม่ไม่ไวต่อความต้องการของเด็ก เช่น อุ้มเด็กเมื่ออยากอุ้มแต่ไม่อุ้มเมื่อเด็กต้องการให้อุ้ม เป็นต้น เด็กเหล่านี้มักจะพัฒนาไปสู่การมีพฤติกรรมที่ชอบหมกมุ่นกับตนเองและกังวลกับความใส่ใจของคนรอบข้าง ไม่ยืดหยุ่น

3. ความผูกพันที่ทำให้รู้สึกไม่มั่นคงแบบหลีกเลี่ยง (Avoidance/insecure attachment) เด็กจะแยกตัวจากพ่อแม่ ยังคงเล่นของเล่นโดยไม่แสดงอาการสนใจต่อการกลับมาของแม่ ไม่กระตือรือร้นที่จะเข้าหา ดูเหมือนมีวุฒิภาวะในการแยกจากมารดา แต่เด็กมักจะแสดงอาการไม่พอใจหลังจากนั้น เช่น เมื่อกลับไปอยู่ที่บ้าน หรือมีการแสดงอาการก้าวร้าวกับเด็กอื่นๆ การขาดความไว้วางใจในตัวผู้เลี้ยงดูในลักษณะนี้เกิดจากการถูกปฏิเสธจากผู้เลี้ยงดูซึ่งเพิ่มความเสียดังกล่าวที่เด็กจะกลายเป็นคนก้าวร้าว ไม่ให้ความร่วมมือ ชอบรังแกเด็กอื่นๆ และไม่เห็นคุณค่าของความผูกพัน

4. ความผูกพันที่ทำให้รู้สึกไม่มั่นคงแบบสับสน (Disoriented/insecure attachment)

ทารกจะมีพฤติกรรมที่สับสน ขัดแย้งกัน ไม่มีจุดประสงค์ที่แน่นอน เช่น เริ่มต้นเด็กแสดงอาการอยากเข้าหาแม่หลังจากนั้นจากนั้นเบี่ยงเบนไปทำอย่างอื่นและเลิกที่จะเข้าหาแม่ แสดงถึงการขาดความมั่นคงทางอารมณ์ เนื่องจากถูกทอดทิ้งหรือถูกละเลย หรือถูกทารุณกรรม เด็กเหล่านี้เมื่อโตขึ้นจะเป็นผู้ที่ไม่สามารถจัดการกับปัญหาต่างๆ ไม่สามารถเป็นพ่อแม่ที่ดีได้

เด็กที่มีความผูกพันที่มั่นคงจะยึดบุคคลที่ตนมีความผูกพันเป็นแหล่งพักพิงหรือฐานที่ปลอดภัย ทำให้เด็กกล้าที่จะเผชิญและสำรวจสิ่งรอบตัว กล้าที่จะแสดงอารมณ์และความรู้สึกทั้งในเชิงบวกและเชิงลบโดยอิสระกับบุคคลที่ตนมีความผูกพัน เกิดความไว้วางใจว่าบุคคลนั้นจะสามารถตอบสนองดูแลและให้ความใส่ใจในยามที่เด็กต้องการ และในยามที่ต้องห่างจากแม่หรือผู้เลี้ยงดู เด็กที่มีความผูกพันที่มั่นคงจะร้องไห้น้อยกว่าเด็กที่มีความผูกพันที่ไม่มั่นคง ในขณะที่เด็กที่ไม่มีความผูกพันเนื่องจากถูกปล่อยให้ตามลำพังเป็นเวลานานและบ่อยๆ จนไม่พัฒนาสัมพันธภาพแบบความผูกพันที่มั่นคงจะไม่แสดงอาการยินดียินร้ายต่อการปรากฏตัวหรือไม่ปรากฏตัวของบุคคลสำคัญ

เด็กในช่วงวัยที่เลวร้ายเตาะเตาะไปจนถึงช่วงก่อนวัยเรียนจะแสดงพฤติกรรมที่แสดงถึงการมีความผูกพัน หรือไม่ผูกพันกับผู้เลี้ยงดูที่ซับซ้อนมากขึ้นกว่าในวัยทารก เนื่องจากเด็กมีพัฒนาการที่ก้าวหน้ามากขึ้น วิธีการที่จะช่วยประเมินระดับความผูกพันของเด็กวัย 2/5-5 ปีที่มีต่อแม่หรือผู้เลี้ยงดูคือวิธีการที่เรียกว่า Q-Sort Method พัฒนาโดย Everett Waters ใช้ประเมินความผูกพันของเด็กที่มีต่อแม่หรือผู้เลี้ยงดูโดยทำการสังเกตในขณะที่เด็กทำกิจกรรมอิสระ Q-Sort ประกอบด้วยพฤติกรรมของเด็กจำนวน 100 รายการพิมพ์ติดในบัตรเล็กๆบัตรละ 1 รายการ เพื่อให้ผู้สังเกตแยกบัตรไว้เป็นกองๆตามพฤติกรรมที่เด็กแสดงออกมาในช่วงที่ทำการสังเกต หลังจากนั้นจึงนำมาประเมินว่าพฤติกรรมต่างๆที่เด็กแสดงออกมานั้นแสดงถึงการมีความผูกพันกับแม่หรือผู้เลี้ยงดูในระดับใด ตัวอย่างข้อความใน Q-Sort เช่น “เมื่อรู้สึกโกรธ เด็กจะนั่งและร้องไห้ ไม่เข้าหาแม่” “นานๆครั้งจึงจะขอความช่วยเหลือ เมื่อรู้สึกโกรธ” “ขอให้แม่กอดและหอม” ร้องไห้บ่อย ไม่ยอมเข้านอน” ฯลฯ (Honig, 2002: 63 and Waters, 1987)

ทั้ง Strange Situation Technique ของ Ainsworth และ Q-Sort Method ของ Everett Waters ต่างแสดงให้เห็นภาพที่ค่อนข้างชัดเจนว่าทั้งเด็กวัยทารก วัยเตาะเตาะ และเด็กก่อนวัยเรียนที่มีความผูกพันกับแม่หรือผู้เลี้ยงดูจะแสดงพฤติกรรมที่แสดงว่าแม่หรือผู้เลี้ยงดูนั้นคือบุคคลสำคัญของเด็ก เป็นบุคคลที่เด็กรู้สึกอบอุ่นปลอดภัยเมื่ออยู่ใกล้ และเป็นที่พักพิงในยามที่เกิดปัญหา ทำให้เด็กแสดงพฤติกรรม เช่นแสดงอาการดีใจอยากเข้าหาหลังจากที่ต้องแยกจากกัน อยากที่จะอยู่ใกล้ๆ คอยมองหาให้แม่อยู่ในสายตา เข้าหาเมื่อมีปัญหา ต้องการให้แม่กอดหรือสัมผัส เป็นต้น

ความสำคัญของความผูกพัน

ความผูกพันที่เด็กมีต่อผู้เลี้ยงดูทั้งที่เป็นพ่อแม่และไม่ใช่พ่อแม่เป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการเจริญเติบโตของเด็ก อุดมลักษณ์ กุลพิจิตร (2550: 1) กล่าวถึงความสำคัญของความผูกพันระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดูว่าเด็กที่เติบโตมากับความผูกพันมักจะเป็นเด็กที่มีการพัฒนาทั้งในด้านความคิดอ่านและการกระทำที่แสดงออกซึ่งพฤติกรรมต่างๆอย่างสร้างสรรค์ ความผูกพันทำให้เด็กพัฒนาก้าวไกล เกิดไอคิว มีอีคิว รู้จักพึ่งพาตนเอง มีความไว้วางใจและเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างปราศจากปัญหาทางพฤติกรรม ซึ่งมีข้อค้นพบจากงานวิจัยจำนวนมากที่สนับสนุนคำกล่าวข้างต้น ดังเช่นผลการวิจัยทางด้านประสาทวิทยาที่พบว่าการเล่นดูอย่างดีของพ่อแม่ การสร้างสายใยแห่งความรักและความอบอุ่น อารมณ์ที่มีความสุข สัมผัสที่นุ่มนวลอ่อนโยน และการกระตุ้นอย่างเหมาะสมตามวัยของเด็กตั้งแต่แรกเกิดมีความสำคัญมากต่อการที่จะช่วยให้สมองของเด็กพัฒนาและจะส่งผลต่อพัฒนาการของเด็กในช่วงต่อไปจนตลอดชีวิต (คันสนีย์ ฉัตรคุปต์, 2542: 116; Chugani, 1999 cited in Morrison and Samahito, 1999: 13) ความผูกพันทำให้เด็กสร้างสายใยแห่งความรัก (affectional bond) กับผู้เลี้ยงดูและสายใยรักนี้จะนำไปสู่ความรู้สึกไว้วางใจ (sense of trust) สร้างพื้นฐานของความรู้สึกปลอดภัย (secure base) และความคาดหวังด้านบวก (positive expectation) ซึ่งปัจจัยเหล่านี้จะเป็นปัจจัยสนับสนุนให้เด็กมีความมั่นใจในการเรียนรู้สิ่งต่างๆ และเป็นพื้นฐานของการพัฒนาความเป็นตัวของตัวเอง (autonomy) ต่อไป (Raikes, 1996: 59) นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยอีกเป็นจำนวนมากที่แสดงว่าความรู้สึกผูกพันที่มั่นคงกับพ่อแม่จะช่วยส่งเสริมความสามารถในการเรียนรู้เกี่ยวกับภาษาของทารก ส่งเสริมพัฒนาการด้านสติปัญญา สังคม อารมณ์ของเด็ก (Raikes, 1996: 59) ส่งเสริมความมั่นใจในตนเองและการเข้าสังคมกับผู้อื่น และช่วยให้เด็กทารกเจริญเติบโตขึ้นเป็นเด็กวัยเตาะแตะและเด็กก่อนวัยเรียนที่มีศักยภาพ (Elicker and Fortner-Wood, 1995:70) การสร้างความผูกพันระหว่างพ่อแม่-ลูก ช่วยให้ลูกมีจิตใจมั่นคง มีความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง รักครอบครัวและเครือญาติ ซึ่งขยายไปถึงการรู้จักเห็นอกเห็นใจช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม เด็กจะเติบโตเป็นเด็กที่เฉลียวฉลาด สามารถเรียนรู้สิ่งต่างๆได้ดี (กระทรวงการพัฒนาศังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2546: 9-11)

Greenberg (1997:68-69) กล่าวถึงคำกล่าวของ Lieberman ศาสตราจารย์ทางด้านจิตวิทยาแห่งมหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนียที่แสดงถึงความสำคัญของสัมพันธภาพที่ดีระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดูว่า “พื้นฐานสำคัญที่จะทำให้เด็กรู้สึกอย่างไรกับตนเองและโลกรอบตัวอยู่ที่ว่าเด็กรู้สึกอย่างไรกับสัมพันธภาพระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดู” มีผลการศึกษาที่แสดงว่าเด็กวัยเตาะแตะที่รู้สึกว่าจะได้รับความรักจะเติบโตขึ้นมาด้วยความมั่นใจและมองโลกในแง่ดี (Kantrowitz, 1997: 8) ส่วนเด็กที่มีการพัฒนาสัมพันธภาพแบบไม่มั่นคงจะขาดความเชื่อถือและไว้วางใจผู้ใหญ่ เด็กบางคนจะมีพฤติกรรมหนีสังคม หรือมีพฤติกรรมชอบพึ่งพาผู้อื่น และมักเติบโตขึ้นมาสร้างปัญหาให้กับสังคม (อุดมลักษณ์

กุลพิจิตร, 2550 ; Watson, 2003) และยังพบว่าเด็กที่ถูกกละเลยโดยพ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดูจะเกิดความกังวลที่เกิดจากการพลัดพรากค่อนข้างรุนแรงกว่าเด็กอื่นๆ (University of North Texas, n.d.) การเลี้ยงดูเด็กที่ขาดความผูกพันที่มั่นคงกับผู้เลี้ยงดูคือผู้เลี้ยงดูต้องให้การเลี้ยงดูเด็กในแบบที่ก่อให้เกิดการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างกันและกัน เพื่อให้เด็กรู้จักที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่น รู้จักการแสดงพฤติกรรมเอื้อสังคม และเห็นคุณค่าของตนเอง ช่วยให้เด็กรู้จักการพึ่งพาอย่างเหมาะสมในเด็กที่ชอบพึ่งพาผู้อื่น เพื่อให้เด็กเกิดความไว้วางใจในตนเองในการที่จะแก้ปัญหาต่างๆ รวมทั้งไว้วางใจผู้ใหญ่เพื่อที่จะขอความช่วยเหลือได้เมื่อจำเป็น (Watson, 2003)

นอกจากนี้ยังมีผลการศึกษาที่แสดงว่าความผูกพันของเด็กที่มีต่อพ่อแม่และต่อผู้เลี้ยงดูที่ไม่ใช่พ่อแม่ต่างทำให้เด็กรู้สึกที่ทั้งสองฝ่ายต่างเป็นบุคคลที่ทำให้รู้สึกปลอดภัยในยามที่เด็กต้องการสำรวจและเรียนรู้สิ่งต่างๆ ในสิ่งแวดล้อมทั้งทางด้านกายภาพและด้านสังคม ทำให้เรียนรู้ได้มากขึ้น อีกทั้งเป็นผู้ให้ความอบอุ่น และความมั่นใจในยามที่เด็กเผชิญกับภาวะเครียด เป็นบุคคลที่สนับสนุนให้เด็กเกิดการเรียนรู้ในขั้นที่สูงขึ้นรวมทั้งทำให้เกิดสภาวะที่ทำให้เด็กรู้สึกเบิกบานใจ (van Ijzendoorn, Sagi, & Lambermon 1992, cited in Raikes, 1996: 60) เด็กที่มีความผูกพันที่มั่นคงกับครูจะมีผลไม่แตกต่างจากเด็กที่มีความผูกพันที่มั่นคงกับพ่อแม่ คือจะช่วยเหลือส่งเสริมให้เกิดสภาวะที่ดีที่เอื้อให้เกิดประโยชน์เมื่ออยู่ที่สถานรับเลี้ยงเด็กทั้งในด้านการเล่น การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น และด้านพัฒนาการ (Howes et al. 1988, cited in Raikes, 1996: 60) รวมทั้งการสร้างสัมพันธ์ภาพกับเด็กในวัยเดียวกัน (Elicker and Fortner-Wood, 1995: 72)

1.2 การสร้างสัมพันธ์ภาพความผูกพันระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดู

เด็กทุกคนสามารถสร้างความผูกพันได้ตั้งแต่แรกเกิด เนื่องจากเด็กมีกลไกด้านประสาทวิทยาและชีววิทยา มีโปรแกรมในสมองสามารถรับรู้อารมณ์ของผู้อื่นและสื่อสารความรู้สึกและความต้องการภายในได้ ช่วงแรกเกิด- 1 ปีเด็กเรียนรู้ว่าใครคือพ่อแม่ และพัฒนาความผูกพันกับพ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดู ช่วงวัย 1-3 ปีเด็กเรียนรู้ สิ่งแวดล้อม ภาษาพูด ความเป็นตัวของตัวเอง แสดงอารมณ์ความรู้สึกจากผู้เลี้ยงดูเป็นหลัก มีการพัฒนาความผูกพันอย่างสมบูรณ์ขึ้นมีเป้าหมายที่ชัดเจนขึ้น สามารถรู้ได้ว่าเด็กคนใดมีความมั่นคงทางอารมณ์หรือขาดความมั่นคงทางอารมณ์ ช่วงวัย 3 ปีขึ้นไป ความผูกพันมีความซับซ้อนมากขึ้น เด็กเริ่มวางเงื่อนไขกับพ่อแม่ พยายามมีอิทธิพลต่อพ่อแม่ แสดงความต้องการให้พ่อแม่รู้ และเด็กจะเริ่มมีความผูกพันกับเพื่อน ความผูกพันที่มั่นคงจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อพ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดูมีความมั่นคงทางจิตใจ ปฏิบัติตัวสม่ำเสมอในการเข้าใจอารมณ์ความรู้สึกของเด็กและตอบสนองความต้องการทางร่างกายและจิตใจเด็กอย่างเหมาะสม (กระทรวงสาธารณสุข, กรมสุขภาพจิต. 2548: 2)

สัมพันธภาพระหว่างเด็กกับครูหรือพี่เลี้ยงเด็กสามารถเกิดขึ้นในลักษณะของความผูกพันได้เช่นเดียวกับการเกิดความผูกพันระหว่างเด็กกับพ่อแม่ (Elicker and Fortner-Wood, 1995: 70) เด็กทารกสามารถสร้างความผูกพันได้มากมาย เพราะเป็นไปตามกลไกตามธรรมชาติที่ปกป้องเด็กจากการที่เด็กอาจจะต้องสูญเสียผู้เลี้ยงดูหลักไป (Greenberg, 1997) จากการศึกษาค้นคว้าของ Howes (1991) พบว่าทารกที่มีสัมพันธภาพแบบความผูกพันที่ไม่มั่นคงกับแม่อาจสร้างสัมพันธภาพแบบความผูกพันที่มั่นคงกับผู้เลี้ยงดูอื่นที่ไม่ใช่แม่ได้ พัฒนาการของการเกิดความผูกพันมีความสำคัญต่อพัฒนาการด้านต่างๆของเด็กทารกทั้งด้านความคิด ด้านสังคมและด้านอารมณ์ของเด็ก ส่วนหนึ่งของการสร้างความผูกพันเกิดขึ้นตามธรรมชาติจากปฏิกริยาของทารกที่มีต่อผู้เลี้ยงดู เช่น การร้องไห้ของทารกทำให้ผู้เลี้ยงดูต้องหันมาให้ความสนใจว่าทารกกำลังประสบปัญหาอะไรหรือต้องการสิ่งใด การมองตามขณะผู้เลี้ยงดูเคลื่อนไหวตัวไปมาอยู่ใกล้ๆ การประสานสายตาระหว่างทารกกับผู้เลี้ยงดูขณะให้นมหรือขณะทำกิจกรรมต่างๆ การหันตามเสียงของผู้เลี้ยงดู หรือการเกิดปฏิกริยาตอบสนองที่เรียกว่า Palmar grasp reflex คือเมื่อใช้นิ้วสัมผัสที่มือหรือนิ้วของทารก ทารกจะกำนิ้วของผู้ที่มาสัมผัสไว้เป็นต้น ปฏิกริยาเหล่านี้ต่างมีผลต่อการเกิดความผูกพันระหว่างทารกกับผู้เลี้ยงดูทั้งสิ้น ตามทฤษฎีของ Bowlby เมื่อเด็กอายุประมาณ 6 เดือนจะเริ่มแสดงปฏิกริยาที่แตกต่างกันระหว่างผู้เลี้ยงดูหลักที่นับเป็นบุคคลสำคัญของเด็กกับคนแปลกหน้า แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาความรู้สึกไว้วางใจที่ทำให้เด็กพยายามที่จะเข้าหาผู้เลี้ยงดูนั้น และเมื่อเด็กได้รับการตอบสนองอย่างเหมาะสมก็จะสามารถพัฒนาความผูกพันในระดับที่สูงขึ้นต่อไป

การเกิดความผูกพันที่มั่นคงระหว่างเด็กกับพ่อแม่และการเกิดความผูกพันที่มั่นคงระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดูที่ไม่ใช่พ่อแม่ไม่ขึ้นต่อกันและอาจไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ในแต่ละวันที่เด็กได้รับจากผู้เลี้ยงดูแต่ละคน อย่างไรก็ตามความผูกพันทั้งสองลักษณะต่างเกิดภายใต้บรรยากาศเดียวกันคือบรรยากาศของความเอาใจใส่ ความรัก ความคงเส้นคงวา และการตอบสนองอย่างเหมาะสม (Ainsworth et al. 1978 and Howes et al. 1988, cited in Raikes, 1996: 60) รวมทั้งการดูแลที่มีความละเอียดอ่อนและการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดู (Elicker and Fortner-Wood, 1995: 71) ความผูกพันระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดูที่ไม่ใช่พ่อแม่สามารถคงอยู่ได้แม้เวลาจะผ่านไประยะเวลาหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่มีการเปลี่ยนผู้เลี้ยงดูบ่อยครั้ง Honig (2002: 22) กล่าวถึงการเกิดความผูกพันว่าเกิดจากองค์ประกอบ 2 ประการคือ คุณภาพของการเลี้ยงดูเด็กและความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดู ซึ่งเด็กไม่ได้ต้องการความผูกพันที่มั่นคงเฉพาะในช่วงทารกเท่านั้นแต่ยังคงมีความต้องการจนถึงอายุ 36 เดือน Ainslie และ Anderson (cited in Elicker and Fortner-Wood, 1995: 71) ให้ข้อแนะนำว่าทารกสามารถสร้างความผูกพันกับผู้เลี้ยงดูที่ไม่ใช่พ่อแม่ได้ภายใต้เงื่อนไขต่อไปนี้คือ เด็กได้รับการดูแลจากผู้เลี้ยงดูในขวบปีแรก

การดูแลเด็กในแต่ละวันดำเนินไปด้วยดี และเด็กถูกดูแลโดยผู้เลี้ยงดูคนเดิมอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

ลักษณะของการดูแลเด็กที่ให้ความสำคัญกับการสร้างความผูกพันที่มั่นคงจะแตกต่างจากการดูแลเด็กที่ดำเนินตามกิจวัตรประจำวัน การดูแลเด็กที่ให้ความสำคัญกับการสร้างความผูกพันที่มั่นคงมีลักษณะที่ผู้เลี้ยงดูจะเข้ามาคลุกคลีอยู่กับเด็กตลอดเวลา คือมีอัตราการสัมผัสกับเด็กสูง มีการกอด การพูดคุยกับเด็ก มีส่วนร่วมกับเด็ก และทำให้เกิดบรรยากาศของความรู้สึกเบิกบานใจ ในยามที่เด็กเกิดภาวะเครียด เช่นภาวะพ่อแม่หย่าร้าง มีบุคคลในครอบครัวเจ็บป่วย หรือเมื่อมีน้องที่เพิ่งเกิดใหม่ ผู้เลี้ยงดูจะให้การสัมผัสเด็กมากขึ้นและให้เวลาที่จะอยู่กับเด็กแบบตัวต่อตัวมากขึ้น ผลการศึกษาพบว่าเด็กทารกที่ได้รับการเลี้ยงดูจากครูหรือผู้เลี้ยงดูที่ให้ความสำคัญกับการสร้างความผูกพันจะเกิดความผูกพันที่มั่นคงกับครูหรือผู้เลี้ยงดูนั้นมากกว่าทารกที่ไม่ได้รับการเลี้ยงดูแบบที่ให้ความสำคัญกับการสร้างความผูกพันซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการดูแลเด็กที่ดำเนินตามกิจวัตรประจำวันโดยไม่คำนึงถึงการให้ความรักความอบอุ่นกับเด็ก (Howes, Phillips, and Whitebook 1992, cited in Raikes, 1996: 60) นอกจากนี้ยังพบว่าเด็กที่มีความผูกพันที่มั่นคงกับครูหรือผู้เลี้ยงดูจะมีปฏิสัมพันธ์เชิงบวกกับเพื่อนๆ ด้วย (Howes, Phillips, and Whitebook 1992, cited in Raikes, 1996: 62)

สัมพันธภาพความผูกพันระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดูที่ไม่ใช่พ่อแม่เป็นสิ่งที่มีความสำคัญทั้งต่อเด็กที่มีสัมพันธภาพที่ดีกับพ่อแม่และเด็กที่ขาดสัมพันธภาพที่ดีกับพ่อแม่ Honig (2002) กล่าวถึงความผูกพันที่มั่นคงระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดูว่าหากเกิดขึ้นกับเด็กที่มีความผูกพันที่แน่นแฟ้นกับพ่อแม่และสมาชิกในครอบครัวอยู่แล้วถือว่าเป็นโบนัสที่เพิ่มเติมขึ้นมา แต่สำหรับเด็กที่ขาดสัมพันธภาพอันอบอุ่นที่บ้านแล้ว สัมพันธภาพที่ดีระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดูนับว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการที่จะช่วยสร้างความรู้สึกว่าตนเป็นที่รัก ความรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า และการเรียนรู้เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพเชิงบวก ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นไม่ได้หากเด็กไม่เคยเกิดความรู้สึกผูกพันที่มั่นคงกับบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นพื้นฐานมาก่อน สอดคล้องกับ Howes (1991) ที่กล่าวว่าเด็กที่เด็กเล็กๆมีสัมพันธภาพทางบวกกับผู้เลี้ยงดูเด็กในสถานรับเลี้ยงเด็กสามารถชดเชยได้ในกรณีที่เด็กขาดความผูกพันที่มั่นคงกับแม่ Honig (2002) กล่าวถึงยุทธวิธีที่จะช่วยสร้างเสริมให้เด็กเกิดความผูกพันที่มั่นคงกับผู้เลี้ยงดู คือการส่งเสริมให้เกิดบรรยากาศของความรู้สึกอบอุ่นปลอดภัย การตอบสนองอย่างเหมาะสมต่อภาษาทางกายของเด็ก ให้เด็กได้แสดงความรู้สึกของตนเอง สอนทักษะในการเข้ากลุ่มกับเด็กอื่นๆ ประเด็นที่มีความสำคัญที่ผู้เลี้ยงดูต้องคำนึงถึงในการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันกับเด็กได้แก่

1. การเริ่มต้นด้วยความรักและให้ความรักเป็นองค์ประกอบสำคัญของการสร้างความผูกพันกับเด็ก

2. การปฏิบัติต่อเด็กด้วยท่าทีที่แสดงการยอมรับเด็ก
3. การส่งเสริมและสนับสนุนความพยายามของเด็ก
4. การสร้างบรรยากาศให้เกิดความรู้สึกที่ผ่อนคลาย

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2546) ได้เสนอแนะเกี่ยวกับแนวปฏิบัติของพ่อแม่และผู้เลี้ยงดูในการสร้างบรรยากาศหรือจัดกิจกรรมที่ช่วยให้เด็กรู้สึกผูกพันกับผู้เลี้ยงดูที่สอดคล้องกับแนวคิดข้างต้นสรุปได้ดังนี้

1. การสัมผัสและลูบตัวเด็กเบาๆขณะให้นม ซึ่งนอกจากจะช่วยสร้างความอบอุ่น ความรัก ความผูกพันต่อกันแล้วยังทำให้ระบบการทำงานต่างๆภายในร่างกายเด็กได้รับการกระตุ้น
 2. ใช้การเล่นเป็นสื่อในการสร้างความผูกพัน โดยพ่อแม่ผู้เลี้ยงดูมีส่วนร่วมในการเล่นของเด็ก เช่น ให้เด็กได้เล่นอย่างอิสระ คอยดูแลความปลอดภัยในระหว่างการเล่น แนะนำให้เด็กได้เล่นของเล่นที่มีประโยชน์และเหมาะสมกับวัย สอนกฎระเบียบกติกาในการเล่นเป็นต้น
 3. การจัดกิจกรรมประสานความผูกพันที่พ่อแม่ลูกหรือเด็กกับผู้เลี้ยงดูได้ใช้เวลาทำกิจกรรมร่วมกัน เช่นการมีส่วนร่วมในกิจวัตรประจำวันของครอบครัว การพูดคุยกันเล่าเรื่องราวต่างๆที่เกิดขึ้นในแต่ละวัน ดูโทรทัศน์ฟังเพลงหรือร้องเพลงด้วยกัน อ่านหนังสือด้วยกัน ทำกิจกรรมทางศาสนาด้วยกัน ไปเยี่ยมญาติผู้ใหญ่เพื่อสร้างความผูกพันกับเครือญาติ ไปร่วมกิจกรรมของชุมชนเป็นต้น
 4. การสอนให้เด็กรู้จักใช้เหตุผลและรับฟังเหตุผลของเด็ก
 5. การให้รางวัลเมื่อลูกทำความดี เช่นพูดชมเชย ลูบหัว กอด หรือให้รางวัลเป็นสิ่งของเป็นต้น
- Elicker และ Fortner-Wood (1995) ได้ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพของสัมพันธภาพระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดู พบว่ามี 4 ปัจจัยได้แก่

1. คุณลักษณะของเด็ก

ลักษณะพื้นฐานทางอารมณ์และพฤติกรรมของเด็ก เช่น การเป็นคนกล้าเข้าหาหรือถอยหนี เมื่อเผชิญกับบุคคลหรือสถานการณ์ใหม่ๆ ระยะเวลาของความสนใจ การตอบสนองต่อความเครียด การควบคุมตนเอง หรือความอดทนในการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ต่างมีผลต่อการสร้างสัมพันธภาพกับผู้เลี้ยงดู เด็กที่มีพฤติกรรมที่น่ารัก รู้จักแสดงออกถึงความต้องการ กล้าเข้าหา มักได้รับความสนใจจากผู้เลี้ยงดูมากกว่าเด็กที่เก็บตัว เงียบขรึม หรือไม่ค่อยแสดงออก นอกจากนี้ยังพบว่าพื้นฐานอารมณ์ของเด็กสามารถส่งผลต่อสัมพันธภาพระหว่างเด็กกับพ่อแม่ และอาจส่งผลต่อสัมพันธภาพกับผู้เลี้ยงดูด้วย เด็กที่มีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้เลี้ยงดูมักจะเป็นเด็กที่มีสัมพันธภาพที่ดีกับพ่อแม่และบุคคลในครอบครัว เด็กที่เลี้ยงยากมักมีสัมพันธภาพที่มีปัญหาทั้งกับพ่อแม่ นำมาสู่การมีปัญหาในการสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่นด้วย ดังนั้นผู้ที่ทำหน้าที่เลี้ยงดูเด็กต้องมีความใส่ใจต่อเด็กทุกคนอย่างทั่วถึง โดยเฉพาะเด็กที่มีพฤติกรรมหนีสังคม และหาวิธีที่จะตอบสนองความต้องการของเด็กอย่างเหมาะสม

2. คุณลักษณะของผู้ใหญ่

ความคิดความรู้สึกและพฤติกรรมของผู้ใหญ่สามารถส่งผลกระทบต่อการสร้างสัมพันธภาพกับเด็ก ผู้ใหญ่ที่มีแนวคิดแบบยึดเด็กเป็นศูนย์กลางจะใช้เวลาในการทำงานและมีปฏิสัมพันธ์กับเด็กแบบรายบุคคลหรือเป็นกลุ่มเล็กๆมากกว่าผู้ใหญ่ที่มีแนวคิดแบบยึดผู้ใหญ่เป็นหลัก ทำให้มีโอกาสที่จะสร้างสัมพันธภาพกับเด็กได้มากกว่า

3. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่

ครูหรือผู้เลี้ยงดูเด็กที่มีความละเอียดอ่อน ไวต่อปฏิกริยาและความต้องการของเด็ก มีความใส่ใจและตอบสนองความต้องการของเด็กอย่างเหมาะสม มีปฏิสัมพันธ์แบบคลุกคลีกับเด็ก รวมทั้งการมีปฏิสัมพันธ์เชิงบวกบ่อยๆและสม่ำเสมอ และการมีช่วงเวลาที่เด็กและครูหรือผู้เลี้ยงดูเด็กได้อยู่ร่วมกันและมีปฏิสัมพันธ์กันสามารถที่จะพัฒนาความผูกพันที่มั่นคงกับเด็กได้

4. บริบทของการเกิดปฏิสัมพันธ์

ตัวแปรในสิ่งแวดล้อมทั้งทางกายภาพและทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการดูแลเด็กปฐมวัยต่างส่งผลกระทบต่อเกิดสัมพันธภาพระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดู การเกิดสัมพันธภาพระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดูมีโอกาสเกิดได้มากในบริบทที่มีความเหมาะสมเช่น อัตราส่วนระหว่างเด็กกับผู้ดูแลเด็กที่เหมาะสม กลุ่มเด็กควรมีขนาดไม่มากเกินไป ความสม่ำเสมอและความต่อเนื่องของบุคลากรในการดูแลเด็ก ความสามารถในการเข้าสังคมกับผู้อื่นของเด็ก ความสม่ำเสมอและความต่อเนื่องของการเกิดสัมพันธภาพทั้งที่บ้านและที่สถานรับเลี้ยงเด็กหรือที่โรงเรียน ซึ่ง Morrison (2004: 187) ได้เสนออัตราส่วนระหว่างเด็กกับผู้ดูแลเด็กตามมาตรฐานของ The National Association for the Education of Young Children (NAEYC) คือ 3:1 หรือ 4:1 สำหรับทารกและเด็กวัยเตาะแตะ 8:1 ถึง 10:1 สำหรับเด็กก่อนวัยเรียน และขนาดของกลุ่มเด็กตามมาตรฐานของ The American Public Health Association (APHA) และ The American Academy of Pediatrics (AAP) คือกลุ่มเด็กแรกเกิดถึง 25 เดือนควรมีจำนวน 6 คน กลุ่มเด็กอายุ 25 เดือน- 30 เดือนควรมีจำนวน 8 คน และกลุ่มเด็กอายุ 31 เดือน- 35 เดือนควรมีจำนวน 14 คน

กล่าวโดยสรุปได้ว่าความรู้สึกผูกพันกับผู้เลี้ยงดูเป็นกลไกทางธรรมชาติที่ทำให้เด็กได้เจริญเติบโต สามารถเรียนรู้และเผชิญกับโลกกว้าง เรียนรู้ที่จะพัฒนาความไว้วางใจต่อบุคคลรอบตัวเด็กและสร้างสัมพันธภาพกับบุคคลอื่น ความสามารถของพ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดูที่จะเข้าใจความต้องการของเด็กและตอบสนองความต้องการของเด็กอย่างเหมาะสมเป็นปัจจัยสำคัญต่อการสร้างความผูกพัน การสร้างความผูกพันสามารถเกิดขึ้นได้กับผู้เลี้ยงดูทั้งที่เป็นพ่อแม่และไม่ใช่พ่อแม่ ภายใต้บรรยากาศของความรักและการมีปฏิสัมพันธ์ทางบวกอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ จึงนับได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องได้รับการคำนึงถึงในการดูแลเด็กวัยแรกเกิด- 5 ปี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กกำพร้าหรือเด็กที่ถูกทอดทิ้งที่ขาดพ่อแม่ที่เป็นบุคคลสำคัญเบื้องต้นทำให้เด็กขาดโอกาสในการสร้าง

ความรู้สึกผูกพันที่มั่นคง ดังนั้นการสร้างความรู้สึกผูกพันกับพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์จึงนับได้ว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในการทำให้เด็กรู้สึกว่ามีฐานที่ปลอดภัยที่จะทำให้มั่นใจและกล้าที่จะเผชิญต่อการเรียนรู้สิ่งรอบตัวรวมทั้งการสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่นต่อไป

1.3 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสัมพันธภาพแบบความผูกพันระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดู

ทฤษฎีที่มีความเกี่ยวข้องกับการมีสัมพันธภาพระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดู หากพิจารณาโดยละเอียดแล้วมีอยู่หลายทฤษฎีด้วยกัน เช่นทฤษฎีของ Piaget และทฤษฎีของ Vygotsky ที่ให้ความสำคัญของการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ทั้งทางตรงและทางอ้อมเพื่อทำให้เด็กเกิดการสร้างองค์ความรู้ ทฤษฎีของ Freud ที่แสดงว่าผู้ใหญ่ควรตอบสนองความต้องการในขั้นต่างๆ ของเด็กเพื่อให้เกิดพัฒนาการที่สมบูรณ์ในแต่ละขั้นเป็นต้น แต่สำหรับการสร้างสัมพันธภาพที่มีความลึกซึ้งสามารถนำไปสู่การสร้างความรู้สึกผูกพันแบบมั่นคงระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่นั้น มีทฤษฎีสำคัญที่เกี่ยวข้องอยู่ 3 ทฤษฎี ได้แก่ทฤษฎีความผูกพันของ Bowlby ทฤษฎีความต้องการพื้นฐานของ Maslow และทฤษฎีจิตวิทยาสังคมของ Erikson

ทฤษฎีความผูกพันของ Bowlby

John Bowlby (1907-1990) แพทย์ชาวอังกฤษและได้รับการฝึกฝนเพิ่มเติมทางด้านจิตวิทยาได้ทำการ ศึกษาเกี่ยวกับบอิทธิพลของประสบการณ์ในครอบครัวและสิ่งส่งผลต่อการเกิดความผิดปกติทางจิตของมนุษย์ เขาพบว่าประสบการณ์ในครอบครัวมีความเชื่อมโยงกับพัฒนาการของเด็กโดยเฉพาะอย่างยิ่งประสบการณ์ในครอบครัวในช่วงแรกของชีวิต Bowlby ได้พัฒนาทฤษฎีความผูกพัน (Theory of Attachment) ที่กล่าวถึงการพัฒนาความสัมพันธ์ต่อบุคคลรอบตัวของเด็กตั้งแต่แรกเกิด มีการจัดลำดับขั้นของพัฒนาการเป็น 4 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 (แรกเกิดถึง 8 - 12 สัปดาห์)

ทารกในช่วงแรกเกิดมีความสนใจที่จะเรียนรู้และทำความรู้จักกับสิ่งใหม่ๆรอบตัว รวมทั้งผู้คน พฤติกรรมของทารกที่แสดงถึงการสนใจบุคคลรอบตัวเช่นการมองตาม การพยายามไขว่คว้าที่จะเข้าหา การสัมผัส การยิ้มหรือทำเสียงอ้อแอ้กับบุคคลนั้นๆ

ระยะที่ 2 (3 - 6 เดือน)

ในระยะนี้ทารกยังคงให้ความสนใจกับบุคคลรอบตัว แต่จะเริ่มให้ความสนใจเป็นพิเศษกับบุคคลที่ใกล้ชิดมากที่สุดเช่นพ่อแม่ การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมจะเริ่มมีการเลือกปฏิบัติมากขึ้น เช่น

เมื่อพบคนแปลกหน้าทารกจะจ้องมองเป็นเวลานาน การยิ้มหรือการส่งเสียงอ้อแอ้จะเกิดขึ้นเฉพาะกับบุคคลที่คุ้นเคยเท่านั้น ภาพของบุคคลสำคัญจะเริ่มก่อตัวขึ้นในระยะนี้ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นแม่
 ระยะที่ 3 (6 เดือน – 3 ปี)

เด็กจะแสดงถึงการแบ่งแยกอย่างชัดเจนระหว่างบุคคลสำคัญกับคนแปลกหน้า ต้องการที่จะอยู่ใกล้ชิดกับบุคคลสำคัญและร้องหาเมื่อบุคคลนั้นต้องห่างออกไปหรือไม่อยู่ในสายตา บุคคลอื่นๆเป็นผู้ที่มีความสำคัญรองลงไป เด็กจะมีปฏิกิริยาถอยหนีเมื่อพบคนแปลกหน้า ดังนั้นในระยะนี้เด็กอาจแสดงความกังวลที่เกิดได้ใน 2 ลักษณะคือ ความกังวลที่เกิดจากการพลัดพราก(separation anxiety) เด็กจะแสดงออกโดยการร้องไห้เมื่อผู้เลี้ยงดูที่เป็นบุคคลสำคัญออกไปจากสายตาและแสดงอาการดีใจเมื่อบุคคลนั้นกลับมาซึ่งแสดงว่าความกังวลนั้นได้สิ้นสุดลง การเกิดความกังวลที่เกิดจากการพลัดพรากเป็นสัญญาณหนึ่งที่บ่งบอกถึงความผูกพันที่แน่นแฟ้นระหว่างเด็กเล็กๆกับพ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดู และเป็นหน้าที่ของทั้งพ่อแม่และผู้เลี้ยงดูที่ต้องช่วยให้เด็กสามารถรับมือกับช่วงวิกฤตินี้เพื่อเป็นพื้นฐานในการสร้างความไว้วางใจผู้อื่นอันจะนำไปสู่ความสามารถในการพึ่งพาตนเอง (self-reliant) และเรียนรู้เกี่ยวกับทักษะที่จะช่วยให้เด็กสามารถรับมือกับการที่จะต้องออกไปเผชิญโลกภายนอกต่อไปในอนาคต (Gonzales-Mena and Eyer, 2001:83) ความกังวลอีกลักษณะหนึ่งที่เกิดขึ้นในช่วงนี้คือความกังวลเมื่อต้องเจอคนแปลกหน้า (stranger anxiety) ซึ่งจะเกิดขึ้นในราวช่วงอายุ 7-8 เดือน เมื่อต้องเผชิญกับคนแปลกหน้าเด็กจะจ้องมอง ร้องไห้ ยึดแน่น อยู่กับผู้เลี้ยงดูที่เป็นบุคคลสำคัญและปฏิเสธที่จะเข้าหาคนแปลกหน้า ความกังวลในลักษณะนี้เป็นตัวบ่งชี้ที่ดีว่าเด็กสามารถแยกแยะได้ว่าใครคือบุคคลสำคัญและใครคือคนแปลกหน้าที่ทำให้รู้สึกไม่ปลอดภัย
 ระยะที่ 4 (3 ปีจนถึงสิ้นสุดวัยเด็ก)

เมื่ออายุประมาณ 3 ปีเด็กจะเริ่มมีความเข้าใจและยอมรับต่อการแยกจากผู้เลี้ยงดูที่เป็นบุคคลสำคัญได้มากขึ้น

Bowlby (1973) และทีมงานได้ทำการศึกษาปฏิกิริยาของเด็กที่แสดงออกเมื่อต้องถูกแยกจากผู้เลี้ยงดู พบว่าปฏิกิริยาของเด็กที่เกิดขึ้นเมื่อต้องถูกแยกจากผู้เลี้ยงดูมี 3 ระยะคือ ระยะแรกเด็กจะแสดงอาการประท้วง (protest) อันเป็นผลมาจากความกังวลที่เกิดจากการพลัดพรากซึ่งเกิดขึ้นได้เมื่อเด็กอายุ 6 เดือน – 3 ปี หากการพลัดพรากนั้นยังเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและเด็กไม่ได้รับการตอบสนองอย่างเหมาะสม เด็กจะแสดงปฏิกิริยาที่แสดงถึงการซึมเศร้า ท้อแท้ สิ้นหวัง (despair) ซึ่งจะนำไปสู่ปฏิกิริยาระยะสุดท้ายคือการปฏิเสธผู้เลี้ยงดู (detachment)

ทฤษฎีความต้องการพื้นฐานของ Maslow

Abraham Maslow (1908-1970) เป็นนักจิตวิทยาที่เน้นในเรื่องของการมองความเป็นมนุษย์ เชื่อว่ามนุษย์มีคุณภาพเนื่องจากมีความคิด ความรู้สึก ความรู้ตระหนักและการแสวงหาสิ่ง

ดีงาม ค้นหาเป้าหมายของชีวิตให้ได้รับสิ่งที่มีความหมายต่อคน ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นความสามารถในการเรียนรู้ที่มีอยู่ในตัวของมนุษย์ ทำให้สามารถดำรงชีวิตอยู่รอดได้ และมนุษย์ทุกคนมีความต้องการแสวงหาสิ่งใหม่ที่จะสนองความต้องการให้ตนเองทั้งสิ้น Maslow จัดลำดับความต้องการของมนุษย์ (Maslow's Hierarchy of Needs) แบ่งเป็น 5 ชั้นเรียงเป็นลำดับจากชั้นต่ำสุดไปชั้นสูงสุดดังนี้

ชั้นที่ 1 ความต้องการตอบสนองของร่างกาย (Physiological needs) ได้แก่อาหาร น้ำ อากาศ การนอนหลับ อุณหภูมิที่เหมาะสม เป็นต้น

ชั้นที่ 2 ความต้องการความปลอดภัย (Safety needs) ได้แก่ความรู้สึกรับประกัน การได้รับการปกป้อง การหลีกเลี่ยงจากความวิตกกังวล ความเจ็บป่วย และอันตรายต่างๆ เป็นต้น

ชั้นที่ 3 ความต้องการความรักและเป็นเจ้าของ (Love needs) ได้แก่ความต้องการเป็นที่รัก การยอมรับตนเองและได้รับการยอมรับในการเป็นสมาชิกของครอบครัว เพื่อน สังคม เป็นต้น

ชั้นที่ 4 ความต้องการได้รับการยอมรับจากผู้อื่น (Esteem needs) ได้แก่ความต้องการให้คนอื่นมายกย่อง ต้องการการยอมรับจากผู้อื่น ต้องการความภาคภูมิใจ

ชั้นที่ 5 ความเข้าใจตนเองอย่างแท้จริง (Self-Actualization needs) ได้แก่ความต้องการสูงสุดของบุคคล กระทำสิ่งต่างๆได้ตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้และตามความสามารถพิเศษของตน เป็นความต้องการชั้นสูงของมนุษย์ที่จะพัฒนาเต็มที่ตามศักยภาพ

การบรรลุความต้องการจะเป็นไปตามลำดับขั้น มนุษย์จะเกิดความต้องการชั้นสูงต่อเมื่อบรรลุความต้องการขั้นพื้นฐาน เด็กเล็กๆจะมีความต้องการในชั้น 1-4 มาก เมื่อเด็กได้รับการตอบสนองความต้องการอย่างเหมาะสมจะนำไปสู่การเกิดความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง (positive self-images) อันเป็นพื้นฐานของการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้อื่นต่อไป

ทฤษฎีจิตวิทยาสังคมของ Erikson

Erik Erikson (1902-1994) ศิลปินและครูชาวเยอรมันที่ต่อมาภายหลังสนใจและศึกษาต่อทางด้านจิตวิทยาเด็ก เชื่อว่าสังคมและวัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อพัฒนาการของเด็ก จากการศึกษา Erikson พบว่าการพัฒนาบุคลิกภาพมีความเกี่ยวข้องกับการเลี้ยงดูของพ่อแม่และสังคมรอบตัว เด็ก Erikson ได้พัฒนาทฤษฎีทางด้านบุคลิกภาพที่เป็นผลมาจากจิตใจและสังคม (Psychosocial theory of personality development) ประกอบด้วย 8 ขั้นครอบคลุมตลอดช่วงชีวิตของมนุษย์ มีประเด็นสำคัญว่าการพัฒนาด้านบุคลิกภาพจะเป็นไปได้ดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับว่ามนุษย์ได้ประสบความสำเร็จในแต่ละขั้นพัฒนาการหรือไม่ เด็กวัย แรกเกิด-5 ปีอยู่ในขั้นที่ 1-3 ดังนี้

ขั้นที่ 1 การพัฒนาความไว้วางใจหรือการขาดความไว้วางใจ (trust / mistrust) อยู่ในช่วงอายุแรกเกิดถึง 1 ปี ในระยะนี้ทารกยังไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ ยังต้องพึ่งพาผู้อื่นโดยเฉพาะพ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดู จึงเป็นขั้นที่ทารกจะพัฒนาความรู้สึกไว้วางใจว่าตนเป็นที่ยอมรับและสามารถ

ให้ความเชื่อใจและเป็นมิตรแก่คนอื่น เป็นวัยที่ทารกเริ่มพัฒนาความผูกพันกับพ่อแม่หรือผู้ที่เลี้ยงดู การเกิดความผูกพันที่มั่นคงเป็นผลจากการที่ผู้ดูแลเด็กมีความไวต่อความต้องการของเด็กและตอบสนองอย่างเหมาะสมและสม่ำเสมอ สัมพันธภาพที่แสดงถึงความรัก เช่นการอุ้ม การให้นม การตอบสนองต่อความต้องการของเด็กอย่างอ่อนโยนจะส่งผลต่อบุคลิกของความเป็นมิตรเปิดเผย และไว้วางใจต่อสภาพแวดล้อมและบุคคลต่างๆ ในทางตรงกันข้ามหากไม่ได้รับการดูแลที่ดีขาดความอบอุ่น เด็กจะพัฒนาบุคลิกของความตระหนี่ตัว ไม่ไว้วางใจ และมองโลกในแง่ร้าย

ขั้นที่ 2 การพัฒนาความเป็นตัวของตัวเองหรือการเกิดความรู้สึกสงสัยหรืออาย ไม่นั่นใจ (autonomy / doubt or shame) อยู่ในช่วงอายุ 2-3 ปี เป็นวัยที่เด็กมีพัฒนาการทางกล้ามเนื้อแข็งแรงขึ้นและเริ่มเรียนรู้ที่จะช่วยตนเอง สามารถควบคุมตนเองและสิ่งแวดล้อมรอบตัวได้ เด็กสามารถทำงานง่ายๆ ที่เหมาะสมกับวัยได้ด้วยตนเอง เช่นการหยิบอาหารเข้าปาก การเล่นของเล่น ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาความเป็นตัวของตัวเอง ถ้าผู้ใหญ่ไม่เปิดโอกาสให้เด็กทำเด็กจะสงสัยในความสามารถของตนเอง ละอายในสิ่งที่ทำและรู้สึกว่าตนไม่สามารถทำสิ่งต่างๆ ได้อย่างถูกต้องนำไปสู่การเกิดความย่อท้อและชอบพึ่งพาผู้อื่น หากพัฒนาการขั้นนี้เป็นไปอย่างสมบูรณ์เด็กจะเริ่มพัฒนาเข้าสู่ขั้นของการริเริ่มหรือรู้สึกผิดต่อไป

ขั้นที่ 3 การพัฒนาการริเริ่มหรือรู้สึกผิด (initiative / guilt) อยู่ในช่วงวัย 3-6 ปี จากการได้พัฒนาความเป็นตัวของตัวเอง เด็กจะเริ่มต้องการที่จะแสดงออกเพื่อให้ได้รับความสนใจจากผู้อื่น ทั้งทางการกระทำหรือความคิด เช่น การประดิษฐ์หรือสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ การเล่นกับเพื่อนเป็นต้น การที่เด็กได้ริเริ่มทำอะไรสิ่งหนึ่งแล้วทำให้เด็กมีความสุขและได้เห็นหรือรู้สึกถึงคุณค่าของสิ่งนั้น จะทำให้เด็กเกิดความมั่นใจในความสามารถของตนเองและในสิ่งที่ได้ทำลงไป หากเด็กถูกขัดขวางไม่ให้ทำในสิ่งที่ได้ริเริ่มจะทำ จะทำให้เด็กเกิดความรู้สึกผิดในความตั้งใจของตนเองที่ผู้อื่นมองว่าไม่ถูกต้อง การได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากผู้ใหญ่จะช่วยส่งเสริมทั้งในเรื่องของการริเริ่มและการรู้จักตัวของตัวเอง (identity)

ทฤษฎีความผูกพันของ Bowlby ทฤษฎีความต้องการพื้นฐานของ Maslow และทฤษฎีจิตวิทยาสังคมของ Erikson ต่างแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของผู้เลี้ยงดูในการเลี้ยงดูเด็กด้วยความรักความอบอุ่น ให้ความสำคัญของการดูแลทางด้านจิตใจควบคู่ไปกับการดูแลทางด้านร่างกายในการที่จะทำให้เด็กได้รับการเลี้ยงดูอย่างเหมาะสมตามความต้องการและพัฒนาการของเด็กแต่ละวัย เพื่อให้เด็กสามารถผ่านพัฒนาการขั้นต่างๆ และเจริญเติบโตขึ้นอย่างเหมาะสมตามวัยโดยมีความรักความผูกพันกับผู้เลี้ยงดูเป็นพื้นฐานสำคัญ

ตอนที่ 2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงดูเด็กวัยแรกเกิด-5 ปี

2.1 การรับรู้

การรับรู้ (perception) หมายถึงความสามารถในการรับเข้าและจัดระบบประสบการณ์ที่ได้รับจากประสาทสัมผัสต่างๆ (Gonzales-Mena and Eyer, 2001: 91) การรับรู้มีความสำคัญต่อการพัฒนาของสมองที่จะทำให้เด็กมีพัฒนาการและสามารถที่จะเรียนรู้ได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวัยแรกเกิด -2 ปีตามทฤษฎีของ Piaget เป็นระยะที่เด็กเรียนรู้ผ่านประสาทสัมผัส คันทันนี่ย์ ฉัตรคุปต์ (2542) ได้ศึกษาเอกสารและข้อมูลทางด้านการแพทย์และการศึกษาพบว่าประสบการณ์ในช่วงแรกเริ่มของชีวิตมีส่วนในการพัฒนาสมอง ในขณะที่แรกเกิดสมองของทารกมีเซลล์ประสาท 1 แสนล้านเซลล์ แต่เซลล์เหล่านี้ยังไม่มี การเชื่อมโยงกัน เซลล์ประสาทของทารกจะมีการเชื่อมโยงกันได้ต่อเมื่อเด็กได้รับการกระตุ้นจากสิ่งรอบตัว เช่น แสง สี เสียง กลิ่น และการสัมผัสจากคนเลี้ยง ประสบการณ์เหล่านี้ทำให้เกิดประจุไฟฟ้าเล็กๆ ขึ้นในเซลล์ประสาท ส่งข้อมูลไปตามเครือข่ายเส้นใยประสาททำให้เซลล์ประสาทเกิดการเชื่อมโยงกันเพื่อทำหน้าที่ต่างๆ เช่น การเห็น การได้ยิน การเคลื่อนไหว การแสดงออกทางอารมณ์ สมองของทารกจะเริ่มสร้างเครือข่ายเส้นใยประสาทและจุดเชื่อมต่อต่างๆ อย่างมากมายและรวดเร็วในช่วง 3 ปีแรก เมื่อเด็กอายุ 3 ปีจะมีจำนวนเครือข่ายเส้นใยประสาทมากกว่าผู้ใหญ่ถึง 2 เท่าซึ่งจะยังคงเป็นเช่นนี้ต่อไปจนเด็กอายุประมาณ 10-11 ปี หลังจากนั้นสมองจะเริ่มกำจัดเครือข่ายที่มีการใช้งานน้อยหรือไม่ได้ใช้งานทิ้งไปเพื่อให้เครือข่ายที่มีการใช้งานเป็นประจำมีประสิทธิภาพในการทำงานสูงสุด

การรับรู้ยังมีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาความผูกพันระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดู ทำให้เด็กสามารถแยกแยะระหว่างบุคคลสำคัญและคนแปลกหน้า และสร้างความผูกพันกับบุคคลที่เป็นคนสำคัญหรือคนที่เด็กมีความคุ้นเคย เด็กสามารถที่จะรับรู้และเรียนรู้สัญญาณด้านอารมณ์ ความรู้สึก และวิธีการตอบสนองของพ่อแม่ได้ตั้งแต่เกิด และไวกับการตอบสนองที่ไม่ดีของพ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดู (กระทรวงสาธารณสุข, 2548: 4) ประสบการณ์จากประสาทสัมผัสจะนำไปสู่ประสบการณ์เกี่ยวกับการเคลื่อนไหว (Gonzales-Mena and Eyer, 2001: 91) เมื่อเด็กรับรู้ถึงสัมผัสที่อ่อนโยนรักใคร่จากผู้เลี้ยงดู เด็กจะแสดงพฤติกรรมที่ต้องการเข้าหาหรืออยู่ใกล้ชิดผู้เลี้ยงดูนั้น ในทางตรงข้ามหากเด็กได้รับรู้ถึงความไม่ใส่ใจหรือความเจ็บปวด เด็กจะแสดงพฤติกรรมที่ถอยหนีจากผู้เลี้ยงดูนั้น มีข้อค้นพบจากงานวิจัยที่เกี่ยวกับการรับรู้จำนวนมาก เช่นเสียงปลอบโยนของมนุษย์ช่วยทำให้เด็กที่ร้องโยเยจากฟันขึ้นหรือร้องโคลิคสงบลงได้ ในขณะที่เสียงดนตรีก็สามารถช่วยบรรเทาอาการร้องโยเยของเด็กได้แต่เสียงของมนุษย์จะทำให้เด็กรู้สึกอบอุ่นปลอดภัยมากกว่าโดยเฉพาะเสียงของพ่อแม่ (Pratt, 1999) การกระตุ้นการได้ยินโดยการใช้น้ำคำจะช่วยให้เกิดการเชื่อมต่อของใยประสาทในสมอง

ส่วนที่เกี่ยวกับการได้ยิน (auditory cortex) และการได้ยินเสียงและคำจากภาษาที่ต่างกันจะกระตุ้นให้เกิดการสร้างเครือข่ายในสมองแตกต่างกัน (Kuhl, 1994 and Begley, 1996, cited in Morrison and Samahito, 1999: 13) การฟังดนตรีจะช่วยเสริมสร้างพัฒนาการทางอารมณ์และพัฒนาการทางสติปัญญา รวมทั้งช่วยลดความเครียดของเด็ก ช่วยให้เด็กได้แสดงออกและรู้จักควบคุมอารมณ์ ช่วยเพิ่มทักษะในการให้เหตุผล พัฒนาศิลปะทางด้านบวกและมีทัศนคติต่อการมองโลกในทางที่ดี ช่วยเสริมสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Atkin, 1998, cited in Morrison and Samahito, 1999: 15) และจากการวิจัยเกี่ยวกับการรับรู้ทางสายตา พบว่าวงจรของการมองเห็นจะมีระยะที่มีการเจริญของเซลล์ประสาทสูงสุดอยู่ในช่วงอายุ 2-4 เดือน (Lamb and Campos, 1982, cited in University of North Texas, n.d.)

2.2 พัฒนาการทางสมอง

คันทันนี วัชรคุปต์ (2542) และ Begley (1997) ได้กล่าวถึงพัฒนาการทางสมองไว้ดังนี้ พัฒนาการของสมองเริ่มต้นตั้งแต่ประมาณ 2-3 สัปดาห์หลังจากปฏิสนธิ ระยะเดือนที่ 2 ถึงเดือนที่ 4 เซลล์สมองจะมีการแบ่งตัวอย่างรวดเร็ว และมีการเคลื่อนย้ายไปยังตำแหน่งต่างๆของสมองเพื่อทำหน้าที่ต่างๆกัน ประมาณเดือนที่ 6 เซลล์ประสาทจะเริ่มจัดเรียงตัวเป็นชั้นตามโครงสร้างแต่ละส่วนของสมองเพื่อจะทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์แบบ นอกจากนี้ยังมีการสร้างเส้นใยประสาทเพื่อใช้สำหรับรับส่งข้อมูลข่าวสารต่างๆ เส้นใยประสาทมี 2 ชนิดคือ เส้นใยประสาทที่รับข้อมูลเข้าหรือเดนไดรต์ (dendrite) และเส้นใยประสาทที่นำคำสั่งจากเซลล์ประสาทออกไปให้เซลล์ประสาทตัวอื่นหรือแอกซอน (axon) จุดเชื่อมต่อระหว่างเส้นใยประสาทเดนไดรต์และเส้นใยประสาทแอกซอนเรียกว่าจุดเชื่อมต่อหรือซินแนปส์ (synapse) เมื่อมีการสร้างจุดเชื่อมต่อที่สมบูรณ์ เส้นใยประสาทจะส่งสัญญาณเป็นกระแสไฟฟ้าจากเซลล์ประสาทหนึ่งไปยังเซลล์ประสาทอื่นๆโดยผ่านจุดเชื่อมต่อ ทำให้สมองสามารถทำงานได้เช่น ได้ยิน มองเห็น ส่งเสียง เคลื่อนไหว เป็นต้น จุดเชื่อมต่อจะมีปริมาณเพิ่มขึ้นเรื่อยๆตั้งแต่ทารกอยู่ในครรภ์จนกระทั่งคลอด นอกจากนี้การทำงานของสมองยังขึ้นอยู่กับไขมันที่อยู่ล้อมรอบเส้นใยประสาททำหน้าที่เสมือนฉนวนหุ้มรอบสายไฟที่จะทำการส่งผ่านกระแสไฟฟ้าในเส้นใยประสาทเป็นไปได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ และยังมีเกลียลเซลล์ (glial Cell) ทำหน้าที่พยุงเซลล์ประสาทรวมทั้งทำหน้าที่เป็นเซลล์ พี่เลี้ยงเซลล์ประสาทและสร้างไขมันที่อยู่ล้อมรอบเส้นใยประสาทด้วย ไขมันที่อยู่ล้อมรอบเส้นใยประสาทจะถูกสร้างขึ้นเมื่ออายุครรภ์ประมาณ 6 สัปดาห์จนกระทั่ง 2 ปีแรกหลังคลอด หลังจากนั้นการสร้างจะลดน้อยลง

ในช่วงแรกเกิดจนถึงอายุ 3 ปีเป็นช่วงที่สมองมีการพัฒนาอย่างรวดเร็ว สมองของทารกแรกเกิดจะมีเซลล์ประสาทประมาณ 1 แสนล้านเซลล์มีน้ำหนักประมาณ 500 กรัม เมื่ออายุ 18 เดือน

สมองจะมีน้ำหนักประมาณ 800 กรัม และเมื่ออายุ 3 ขวบสมองจะมีน้ำหนักประมาณ 1,100 กรัม ในขณะที่สมองของผู้ใหญ่มีน้ำหนักประมาณ 1.5 กิโลกรัม การเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วของสมองของเด็กในช่วงเวลานี้เกิดจากการสร้างเส้นใยประสาทและจุดเชื่อมต่อขึ้นอย่างมากมายและรวดเร็ว (synaptogenesis) รวมทั้งการสร้างไขมันที่หุ้มล้อมรอบเส้นใยประสาท (myelination) และเกลียลเซลล์ เมื่อเด็กอายุประมาณ 2 ปี เซลล์ประสาท 1 เซลล์จะมีจุดเชื่อมต่อโดยเฉลี่ยประมาณ 15,000-18,000 จุดเชื่อมต่อ และจะคงระดับนี้ไปจนเด็กอายุประมาณ 10 ปี ในระหว่างนี้การเรียนรู้จะเกิดขึ้นพร้อมๆ กับการสร้างจุดเชื่อมต่อ

คันทันนี่ ฉัตรคุปต์ (2542) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการเลี้ยงดูเด็กเล็กๆว่า เซลล์ประสาทในสมองเด็กจะเชื่อมต่อกันเมื่อเด็กได้รับการกระตุ้นจากความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับพ่อแม่หรือกับพี่เลี้ยง จากแสง เสียง กลิ่นและความรู้สึกจากการสัมผัส สิ่งกระตุ้นที่สำคัญที่สุดสำหรับเด็กแรกเกิดคือประสบการณ์ที่เด็กได้รับจากความรักที่แม่มีต่อลูก การจ้องมองตา เสียงคุย เสียงเพลง สัมผัสโอบกอด การกระตุ้นเหล่านี้จะทำให้เกิดประจุไฟฟ้าเล็กๆขึ้นในเซลล์ประสาท ส่งข้อมูลไปตามเครือข่ายเส้นใยประสาททำให้เซลล์ประสาทเกิดการเชื่อมโยงกันเพื่อทำหน้าที่ต่างๆ ดังนั้นการอุ้มและการสัมผัสอย่างอ่อนโยนนอกจากจะเป็นสิ่งเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกแล้วยังมีส่วนต่อการพัฒนาสมองอย่างมาก จึงเป็นเหตุผลที่ว่าเหตุใดพ่อแม่และผู้ที่ทำให้การเลี้ยงดูเด็กจึงต้องให้ความสำคัญกับการดูแลเด็กด้วยความรักความเอาใจใส่ พุดคุย เล่น ตอบสนองและมีปฏิสัมพันธ์กับเด็ก

ประสบการณ์ในช่วงแรกของชีวิตมีผลต่อพัฒนาการของสมอง และเป็นการวางพื้นฐานทางด้านสติปัญญา สภาวะทางอารมณ์และการพัฒนาด้านคุณธรรม (Shonkoff and Phillips, eds., 2000) ประสบการณ์จะเป็นตัวกระตุ้นให้สมองสร้างจุดเชื่อมต่อจำนวนมากมายในบริเวณของสมองที่ได้รับการกระตุ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งประสบการณ์ที่มีความเหมาะสมกับช่วงเวลานับว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมาก เนื่องจากเด็กจะมีช่วงที่ไวต่อการเรียนรู้เรื่องต่างๆ (sensitive periods or developmental windows of opportunity) ซึ่งหมายถึงช่วงที่ง่ายและไวต่อการเรียนรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่งมากกว่าช่วงอื่นๆ เมื่อผ่านพ้นช่วงนี้ไปแล้วการเรียนรู้เรื่องนั้นๆจะเป็นไปได้ช้าหรือไม่ได้เลย การศึกษาทางด้านสมองพบว่าจุดเชื่อมต่อใดที่มีการใช้ซ้ำแล้วซ้ำอีกจะสามารถคงอยู่ได้อย่างถาวร และในทางตรงกันข้ามจุดเชื่อมต่อใดที่ไม่ค่อยได้ถูกใช้งานจะค่อยๆถูกทำลายจนหายไปที่สุดในที่สุด (use it or lose it) โดยกระบวนการทำลายเซลล์ประสาทที่ไม่ค่อยได้ถูกใช้งาน (shearing or pruning) ตัวอย่างเช่น ในระยะขวบปีแรกที่เป็นระยะสำคัญของพัฒนาการทางด้านภาษา เป็นช่วงที่สมองจะมีการสร้างเส้นใยประสาทที่เกี่ยวกับการฟังภาษาขึ้น ทำให้ทารกแรกเกิดสามารถแยกแยะเสียงของภาษาต่างๆได้ทุกภาษา จนกระทั่งอายุประมาณ 6 เดือนทารกจะสูญเสียความสามารถในการแยกแยะภาษาที่ไม่เคยได้ยินไปโดยกระบวนการ shearing หรือ pruning และเมื่ออายุประมาณ 12 เดือนสมองของทารกจะสร้างแผนที่ในสมองเกี่ยวกับการฟัง (auditory maps) ตามประสบการณ์ทางภาษาที่ได้รับ

(Morrison, 2004: 231) เด็กที่ไม่มีใครพูดด้วยจะเสียความสามารถทางด้านภาษาไป (คันสนีย์ ฉัตรคุปต์, 2542: 119) เป็นต้น

ประสบการณ์ในช่วงแรกของชีวิตเป็นปัจจัยสำคัญในการรู้คำศัพท์ของเด็ก Begley (1997) ได้กล่าวถึงงานวิจัยของ Huttenlocher แห่งมหาวิทยาลัยชิคาโกที่พบว่าปริมาณคำศัพท์ที่เด็กวัยเตาะแตะจะรู้จักมีความสัมพันธ์ค่อนข้างสูงกับการพูดของแม่ที่มีต่อทารก โดยเด็กที่ถูกเลี้ยงดูโดยแม่ที่ช่างพูดกับเด็กจะรู้คำศัพท์มากกว่าเด็กที่แม่พูดคุยด้วยน้อย ซึ่งปัจจัยสำคัญอยู่ที่ความถี่ของการที่เด็กได้ยินคำและประโยคที่แตกต่างกัน และการเรียนรู้คำศัพท์ของเด็กนี้จะเกิดขึ้นเฉพาะจากการได้ยินเสียงคนจริงๆ เท่านั้นไม่ใช่เสียงจากแหล่งอื่นๆ เช่น โทรทัศน์ ดังนั้นในช่วงขวบปีแรกที่เป็นช่วงของพัฒนาการทางภาษา เด็กที่ได้รับการพูดคุยด้วยจากพ่อแม่หรือผู้ที่เลี้ยงดูจะสามารถเรียนรู้เกี่ยวกับคำศัพท์ และมีพัฒนาการทางการพูดมากกว่าเด็กที่พ่อแม่หรือผู้ดูแลพูดคุยด้วยน้อย

จากการศึกษาเกี่ยวกับงานวิจัยเกี่ยวกับสมองเป็นจำนวนมาก Morrison (2004:232-233) ได้สรุปความสำคัญของการพัฒนาการและการทำงานของสมองไว้ดังนี้

- 1) สมองของทารกทำให้ทารกเกิดมาพร้อมความสามารถที่จะเรียนรู้
- 2) พัฒนาการและการเจริญเติบโตของสมอง รวมทั้งความสามารถที่จะเรียนรู้ขึ้นอยู่กับการทำงานประสานกันระหว่างปัจจัยทางธรรมชาติ (nature) หมายถึงสิ่งที่ได้รับการถ่ายทอดทางพันธุกรรมซึ่งควบคุมโดยหน่วยพันธุกรรมที่เรียกว่ายีนส์ประมาณ 80,000 หน่วย และปัจจัยจากการเลี้ยงดู (nurture) หมายถึงสิ่งแวดล้อมและประสบการณ์ที่เด็กได้รับการอบรมเลี้ยงดู
- 3) สิ่งที่เกิดขึ้นในช่วงต้นของชีวิตเด็กจะมีอิทธิพลต่อพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กในช่วงต่อไป
- 4) ช่วงสำคัญของการเรียนรู้ (critical periods) สามารถมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ทั้งในด้านบวกและด้านลบ
- 5) สมองของมนุษย์มีความยืดหยุ่น (plasticity) สามารถเปลี่ยนแปลงโครงสร้างหรือการทำงานเพื่อตอบสนองต่อประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมที่มีความแตกต่างกันได้
- 6) การป้องกันและการให้ความช่วยเหลือตั้งแต่เริ่มต้น (early intervention) มีประโยชน์มากกว่าการเกิดปัญหาแล้วแก้ไขในภายหลัง
- 7) การเปลี่ยนแปลงทางสรีระของสมองขึ้นอยู่กับประสบการณ์ที่ได้รับ
- 8) สิ่งแวดล้อมที่พร้อมต่อการเรียนรู้ (enriched environment) มีอิทธิพลต่อพัฒนาการของสมองของเด็ก ลักษณะของสิ่งแวดล้อมที่พร้อมต่อการเรียนรู้ ประกอบด้วย
 - 8.1) วัสดุอุปกรณ์ที่หลากหลายที่ส่งเสริมพัฒนาการทุกด้าน
 - 8.2) เด็กมีโอกาที่จะได้สำรวจสิ่งต่างๆด้วยตนเอง
 - 8.3) บรรยากาศที่ส่งเสริมความต้องการพื้นฐานทางด้านอารมณ์ ได้แก่การ

ได้รับความรัก ความรู้สึกปลอดภัย การได้รับการดูแลทางด้านความรู้สึก

8.4) การส่งเสริมการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้อื่น

8.5) มีการสนับสนุนความต้องการทางด้านร่างกาย ภาวะโภชนาการที่ดี และด้านสุขภาพ

8.6) เด็กได้ทำกิจกรรมที่เหมาะสมกับพัฒนาการและความสามารถของเด็ก

8.7) เด็กได้มีโอกาสเรียนรู้เกี่ยวกับพื้นฐานทางภาษาและทักษะทางปัญญาที่เป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับการเรียนรู้ในช่วงต่อไป

2.3 พัฒนาการด้านร่างกาย

เด็กเล็กๆจะมีการเจริญเติบโตทางร่างกายอย่างรวดเร็ว มาตรฐานการเติบโตของเด็กตั้งแต่แรกเกิด – 6 ปีโดยเฉลี่ยดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 มาตรฐานการเติบโตของเด็กตั้งแต่แรกเกิด – 6 ปีโดยเฉลี่ย

อายุ	น้ำหนัก (กิโลกรัม)	ส่วนสูง (เซนติเมตร)
แรกเกิด	3	50
3 เดือน	5.5	60
6 เดือน	7	67
1 ปี	9	75
1 ปีครึ่ง	10.5	80
2 ปี	12	85
3 ปี	14	92
4 ปี	16	100
5 ปี	18	108
6 ปี	20	115

ที่มา: นิตยา คชภักดี, บรรณารักษ์. 2535. เลี้ยงลูกถูกวิธี วัยแรกเริ่ม วัยเรียน วัยรุ่น: คู่มือการพัฒนาเด็กตามความต้องการพื้นฐานของเด็กฉบับรวมเล่ม. หน้า 24.

สิ่งที่เกิดขึ้นควบคู่ไปกับพัฒนาการด้านร่างกายคือพัฒนาการทางด้านกลไก (motor development) ซึ่งมีความสำคัญต่อพัฒนาการด้านสติปัญญา และพัฒนาการด้านสังคม Morrison (2004: 234) พบว่าทักษะทางด้านกลไกจะเกิดขึ้นภายใต้กฎเกณฑ์พื้นฐานดังนี้

1. พัฒนาการทางด้านกลไกจะเป็นไปตามลำดับขั้น เช่นเมื่อแรกเกิดทารกสามารถ

ผงคีรีระและเคลื่อนไหวแขนขาได้ เมื่ออายุ 6 เดือนจะสามารถพลิกตัวได้ อายุ 7 เดือนสามารถนั่งได้ และเริ่มเกาะยืนเมื่ออายุประมาณ 10 เดือน

2. วุฒิภาวะของระบบกลไกจะเริ่มจากกล้ามเนื้อใหญ่ (gross or large behaviors) ไปสู่กล้ามเนื้อเล็ก (fine or small behaviors) เช่นในการหยิบสิ่งของ เด็กจะเริ่มจากการคว้าสิ่งของโดยใช้แขนทั้งแขนก่อน ในเวลาต่อมาเมื่อระบบกลไกในการหยิบสิ่งของพัฒนามากขึ้นเด็กจึงจะสามารถใช้มือเลือกหยิบสิ่งของที่ต้องการได้

3. พัฒนาการทางด้านกลไกจะเริ่มจากส่วนศีรษะไปสู่เท้า (cephalocaudal development) เช่น เด็กจะสามารถผงคีรีระได้ก่อนแล้วจึงนั่งได้แล้วจึงเดินได้ เป็นต้น และพัฒนาจากส่วนกลางของลำตัวไปสู่ส่วนนอกของลำตัว (proximodistal development) เช่น เด็กจะสามารถควบคุมการทำงานของแขนได้ก่อนที่จะสามารถควบคุมการทำงานของนิ้ว เป็นต้น

การเจริญเติบโตด้านร่างกายมีความเกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางสติปัญญาและพัฒนาการทางสังคมของเด็ก Marcon (2003: 81) ได้ศึกษางานวิจัยจำนวนมากที่เกี่ยวกับการเจริญเติบโตทางร่างกาย พบข้อค้นพบจากงานวิจัยที่แสดงว่าพัฒนาการทางด้านร่างกายและพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กวัยทารกจนถึงวัยเข้าเรียนต้องเกิดควบคู่กันไป ถึงแม้ว่าขนาดของร่างกายจะขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น พันธุกรรม การเจ็บป่วย ความยากจน ฯลฯ แต่เป็นที่แน่ชัดแล้วว่าปัจจัยที่มีผลต่อการเจริญเติบโตทางร่างกายจะส่งผลกระทบต่อความสามารถในการเรียนของเด็กด้วย เช่น ทารกที่เกิดมาในครอบครัวที่ยากจนไม่มีโอกาสที่จะได้รับอาหารที่มีคุณค่าจะส่งผลกระทบต่อพัฒนาการของทักษะกลไกซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญต่อพัฒนาการทางสติปัญญา นอกจากนี้ยังส่งผลกระทบต่อพัฒนาการทางสังคมเนื่องจากเหตุผลที่มีความเป็นไปได้ 3 ประการ คือ

1. เด็กที่มีพัฒนาการทางร่างกายช้าเนื่องการไม่ได้รับอาหารที่มีคุณค่าจะไม่มีเรี่ยวแรงหรือพลังงานพอที่จะเล่นหรือทำกิจกรรมต่างๆ ทำให้ทักษะกลไกพัฒนาได้ช้า และการที่เด็กไม่มีแรงที่จะเล่นทำให้ขาดทักษะในการเรียนรู้สิ่งต่างๆรอบตัวรวมทั้งขาดทักษะทางสังคม

2. การที่เด็กไม่ค่อยมีกิจกรรมทำให้มีปฏิสัมพันธ์กับผู้เลี้ยงดูน้อยลง ซึ่งจะส่งผลต่อการปฏิบัติของผู้เลี้ยงดูที่มีต่อเด็กด้วย การที่เด็กและผู้เลี้ยงดูมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันลดลงจะส่งผลด้านลบต่อทักษะทางสติปัญญาและทางสังคมของเด็ก

3. ผู้ใหญ่มักจะให้การปฏิบัติต่อเด็กที่โตช้าราวกับเด็กเล็กๆเมื่อเทียบกับเด็กอื่นๆในรุ่นเดียวกัน การที่เด็กตัวเล็กกว่ามาตรฐานหรือมีทักษะกลไกที่ไม่เป็นไปตามวัยทำให้ผู้เลี้ยงดูต้องให้ความดูแลและช่วยเหลือเด็กเหล่านี้มากกว่าเด็กอื่นๆ รวมทั้งการมีความคาดหวังในเด็กกลุ่มนี้จะต่ำกว่าความคาดหวังที่มีต่อเด็กอื่นๆในวัยเดียวกัน

เด็กที่มีโอกาสที่จะมีพัฒนาการและความเจริญเติบโตทางร่างกายช้ากว่ามาตรฐานได้แก่เด็กที่ไม่ได้รับอาหารที่มีคุณค่า เด็กที่อยู่ในครอบครัวที่มีรายได้ต่ำ เด็กที่เจ็บป่วยเรื้อรังหรือจาก

พันธุกรรม และเด็กที่ถูกทอดทิ้ง Marcon (2003: 86-87) ได้เสนอแนวทางการปฏิบัติของผู้ที่ต้องเลี้ยงดูเด็กๆ เหล่านี้ คือ จัดประสบการณ์ที่ทำนายและเหมาะสมกับอายุของเด็ก สังเกตรูปแบบของพัฒนาการและการเจริญเติบโตทางร่างกายของเด็ก จัดโอกาสให้เด็กได้เล่นแบบเคลื่อนไหวร่างกายมากๆ เช่น การเล่นปีนป่าย การวิ่ง การกระโดด ฯลฯ และผู้ใหญ่ต้องเป็นแบบอย่างที่ดี เช่น การรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ การรวมเล่นกับเด็กๆ ในการเล่นกลางแจ้ง เป็นต้น

2.4 พัฒนาการด้านสังคม/อารมณ์

อารมณ์เป็นผลจากการทำงานของสมองในส่วนของระบบลิมบิก (limbic system) ซึ่งจะถูกหล่อหลอมจากอิทธิพลของธรรมชาติและการเลี้ยงดู สิ่งแวดล้อมในที่ซึ่งเด็กได้รับการเลี้ยงดูทั้งบุคคลเช่นพ่อแม่พี่น้องญาติผู้ใหญ่ การดูแลด้วยความรักความทะนุถนอมหรือการทำร้ายร่างกาย การได้รับความเอาใจใส่หรือถูกละทิ้ง การเลี้ยงดูอย่างมีวินัยหรือปล่อยปละ การโอบกอดด้วยความรักหรือถูกดูดา รวมถึงรูปแบบปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและการแสดงออกทางอารมณ์ที่เด็กเห็นจากบุคคลรอบตัว ทำให้เกิดการผสมผสานระหว่างยีนส์และประสบการณ์ ทำให้ระบบลิมบิกถูกจัดวางวงจรไว้เพื่อผลิตบุคลิกที่โดดเด่นเฉพาะตัว และเป็นคำตอบสำหรับผู้เป็นพ่อและแม่ว่าลูกของตนจะเติบโตเป็นอย่างไรในอนาคต อารมณ์มีความเกี่ยวข้องกับความจริง ถึงแม้ว่าเด็กเล็กๆ ยังไม่มีความทรงจำที่ระลึกได้ในระยะยาว แต่เด็กจะสามารถจดจำรูปแบบต่างๆ ได้ เช่นการจำใบหน้าหรือการเรียนรู้ว่าตนจะได้รับการเอาใจใส่หากส่งเสียงร้อง เมื่อเกิดขึ้นซ้ำๆ เด็กจะเรียนรู้ว่าความต้องการของพวกเขาจะได้รับการตอบสนอง ในทางตรงกันข้ามหากเด็กได้รับการดูแลที่ขาดความสม่ำเสมอ เด็กจะไม่สามารถพัฒนาความมั่นใจและความมั่นคงทางอารมณ์ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเด็กถูกทำร้ายจิตใจและร่างกายซ้ำแล้วซ้ำเล่า ระบบลิมบิกส่วนที่เรียกว่าอมิกดาลา (amygdala) จะบันทึกความเกี่ยวพันระหว่างสภาวะทางอารมณ์ เช่นความกลัว ความเจ็บปวด และบุคคลหรือเหตุการณ์ที่เป็นต้นเหตุ ซึ่งเป็นความเกี่ยวพันที่ไม่อาจลบทิ้งได้ (อุดมลักษณ์ กุลพิจิตร, 2550)

พัฒนาการด้านสังคม/อารมณ์ของเด็กวัยแรกเกิด- 5 ปีตามทฤษฎีของ Erikson คือในช่วงอายุแรกเกิดถึง 1 ปี เป็นขั้นของการพัฒนาความไว้วางใจหรือการขาดความไว้วางใจ (trust / mistrust) ในช่วงอายุ 2-3 ปี เป็นขั้นของการพัฒนาความเป็นตัวของตัวเองหรือการเกิดความรู้สึกสงสัยหรืออายไม่มั่นใจ (autonomy / doubt or shame) และในช่วงอายุ 3-6 ปี เป็นขั้นของการพัฒนาการริเริ่มหรือรู้สึกผิด (initiative / guilt) เมื่อพิจารณาประกอบกับทฤษฎีของ Bowlby พบว่าพัฒนาการทางสังคมของเด็กจะเกิดควบคู่ไปกับพัฒนาการของการเกิดความผูกพันกับผู้เลี้ยงดูตามทฤษฎีของ Bowlby คือเมื่อเด็กอายุประมาณ 6 เดือนจะเริ่มแยกแยะบุคคลสำคัญกับคนแปลกหน้า และเมื่ออายุประมาณ 8 เดือนเด็กจะเริ่มแสดงอาการของความคับข้องใจหรือร้องไห้ในการที่ต้อง

แยกจากบุคคลสำคัญซึ่งเป็นสัญลักษณ์ด้านบวกที่แสดงถึงการเกิดความผูกพันที่แท้จริง (true attachment) กับผู้ดูแลเด็ก นอกจากนี้เด็กจะแสดงความกลัว กังวลใจ เกิดความเครียดในการเผชิญกับคนแปลกหน้า ในช่วงปลายของวัยทารกเด็กจะแสดงอารมณ์ต่างๆ เช่น กลัว โกรธ กังวลใจ ดีใจ รัก อิจฉาได้ชัดเจน ขึ้น เนื่องจากเด็กเริ่มสามารถที่จะจำและเข้าใจสิ่งต่างๆได้มากขึ้น เด็กที่ไม่ได้รับความรักไม่มีการพัฒนาความผูกพันที่มั่นคงกับผู้ที่เกี่ยวข้องมักแสดงอารมณ์ที่ราบเรียบ ไม่มีการแสดงอารมณ์ใดๆในสถานการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นกับตนเอง การตอบสนองอย่างเหมาะสมของผู้ใหญ่ทำได้โดยการยอมรับในความรู้สึกของเด็ก ไม่แก้งเด็ก ไม่เบี่ยงเบนความรู้สึกของเด็ก และการช่วยให้เด็กเข้าใจและเผชิญกับสาเหตุของการเกิดความรู้สึกคับข้องใจนั้น (Gestwicki, 1999: 136)

เด็กวัย 2-3 ปีที่กำลังพัฒนาความเป็นตัวของตัวเองจะแสดงอาการปฏิเสธและต่อต้านผู้ใหญ่เพื่อพิสูจน์ความเป็นตัวของตัวเอง ผู้เลี้ยงดูเด็กจำเป็นต้องมีความเข้าใจ และยอมรับพฤติกรรมต่อต้านของเด็กซึ่งเป็นขั้นตอนหนึ่งของการพัฒนาความเป็นตัวของตัวเองของเด็ก การสร้างความรู้สึกด้านบวกเกี่ยวกับตนเองให้กับเด็กทำได้โดยการหลีกเลี่ยงการปะทะกับเด็ก ให้โอกาสเด็กได้เป็นผู้ชนะในบางครั้ง ในขณะเดียวกันผู้ใหญ่ต้องเป็นผู้ที่กำหนดขอบเขตในการแสดงการต่อต้านของเด็ก อธิบายเพื่อให้เด็กเห็นด้วยในสิ่งที่ถูกต้อง (Gestwicki, 1999: 147) เด็กในวัยนี้ยังคงมีความกังวลใจเมื่อต้องแยกจากผู้ดูแลเด็กที่มีความสำคัญกับเด็ก จึงเป็นหน้าที่ของผู้เลี้ยงดูที่จะต้องพยายามทำให้เด็กเกิดความมั่นใจในการกลับมาของผู้ดูแลเด็กเมื่อต้องแยกจากเด็ก และการรับมือกับสภาวะที่ต้องแยกจากผู้ดูแล เด็กยังไม่สามารถเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น จึงยังไม่มี การแสดงการเห็นอกเห็นใจผู้อื่นอย่างแท้จริงสำหรับเด็กในวัยนี้ การแสดงท่าทางเห็นใจผู้อื่นของเด็กเป็นเพียงการเรียนรู้หรือการเลียนแบบจากวิธีการปฏิบัติของผู้ใหญ่เท่านั้น นอกจากนี้ความกลัวเป็นอารมณ์ที่พบได้ในเด็กวัยนี้จากการเชื่อมโยงประสบการณ์ที่ไม่พึงพอใจที่เด็กเคยได้รับในอดีตกับสิ่งที่ประสบในปัจจุบัน เช่น เด็กกลัวหมอนเนื่องจากเคยถูกชีดยามาก่อน หรือกลัวสุนัขเพราะเคยถูกสุนัขทำให้อตกใจ เป็นต้น เด็กวัยนี้ยังไม่สามารถควบคุมตัวเองหรือหาวิธีในการแสดงออกเกี่ยวกับความรู้สึกที่เกิดขึ้นนอกจากการแสดงออกทางกาย จึงทำให้เกิดเป็นลักษณะของเด็กในวัยนี้ที่ดูเหมือนเจ้าอารมณ์

เมื่อเด็กเข้าสู่วัย 3-5 ปีความเป็นตัวเองจะเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในการสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่น เด็กเริ่มเรียนรู้ที่จะเป็นเหมือนบุคคลสำคัญของเด็ก เช่น พ่อแม่ ซึ่งจะเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาบุคลิกภาพและพัฒนาการทางสังคมของเด็กในวัยนี้ การพัฒนาความเป็นตัวเองมีความเกี่ยวข้องกับความรู้เกี่ยวกับเพศของตนเอง เชื้อชาติ วัฒนธรรม การแสดงพฤติกรรมต่างๆในขอบเขตที่เป็นมาตรฐานของผู้ใหญ่ การพัฒนาความรู้สึกมั่นใจในตนเองและความสามารถส่วนบุคคล เด็กเริ่มที่จะให้ความสำคัญกับการมีเพื่อน เด็กวัยนี้เริ่มที่จะเล่นด้วยกันเป็นกลุ่ม (associative group play) ต่อจากนั้นจะมีการเลือกเพื่อนที่ต้องการเล่นด้วยและมีการวางแผนในการเล่น

(cooperative play) ซึ่งแสดงถึงการที่เด็กเริ่มมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่ซับซ้อนขึ้น Gestwicki (1999: 37-38) กล่าวถึงขั้นของการเล่นที่แสดงถึงพัฒนาการทางสังคมของเด็กดังนี้

1. การมองผู้อื่นเล่น อาจเป็นเพราะลังเลที่จะเล่นกับผู้อื่น หรือมองเพื่อศึกษาวิธีการเล่น (onlooker behavior)
2. การเล่นคนเดียว ไม่สนใจผู้อื่น (solitary play)
3. การเล่นด้วยกันแบบต่างคนต่างเล่น เด็กนั่งเล่นอยู่ใกล้ๆกัน มีการใช้อุปกรณ์ร่วมกัน แต่เล่นกันคนละอย่าง ไม่เกี่ยวข้องกัน (parallel play)
4. การเล่นด้วยกันเป็นกลุ่ม สมาชิกในกลุ่มจะเป็นใครก็ได้ไม่เฉพาะเจาะจง (associative group play)
5. การเล่นเป็นกลุ่มโดยมีการเลือกเพื่อนที่ต้องการเล่นด้วยและมีการวางแผนในการเล่น (cooperative play)

อย่างไรก็ดีเด็กที่มีพัฒนาการทางสังคมไม่เหมาะสมอาจแสดงขั้นของการเล่นในระดับที่ไม่เหมาะสมกับวัยของเด็กได้ เช่นเด็ก 5 ขวบที่ขาดทักษะทางสังคมหรือขาดความมั่นใจในตนเองยังคงเล่นแบบมองผู้อื่นเล่นเป็นต้น Gestwicki (1999: 166-167) กล่าวถึงงานวิจัยที่แสดงถึงรูปแบบของพฤติกรรมของเด็กที่ได้รับความนิยมจากเพื่อนๆและเด็กที่ถูกเพื่อนปฏิเสธหรือถูกละเลย สรุปได้ว่าเด็กที่ได้รับความนิยมจากเพื่อนเป็นผู้ที่พยายามเข้าหาผู้อื่นเป็นผู้นำในการเล่นหรือการทำกิจกรรมต่างๆ มีการแสดงความก้าวร้าวบ้างนานๆครั้ง เด็กที่ถูกเพื่อนปฏิเสธที่จะเล่นด้วยมักเป็นผู้ที่ชอบแสดงความก้าวร้าว ไม่เข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น ชอบเล่นตามลำพังและแสดงอาการก้าวร้าวเมื่อผู้อื่นเข้าไปเล่นด้วย ส่วนเด็กที่ถูกละเลยหรือไม่ได้รับความสนใจจากเพื่อนซึ่งมักจะถูกล้อโดยผู้ใหญ่ด้วย เป็นเด็กที่ชอบแยกตัวเองอยู่ตามลำพัง หนีสังคม ขาดทักษะทางสังคม ซึ่งครูหรือผู้ดูแลเด็กต้องสอนและเป็นแบบอย่างในการสร้างทักษะทางสังคมให้กับเด็ก และวิธีหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมทักษะทางสังคมได้คือการเล่น การเล่นเป็นโอกาสที่เด็กจะได้พัฒนาทักษะการสร้างสัมพันธภาพกับเพื่อนและการรู้จักให้ความร่วมมือกับผู้อื่น นอกจากนี้เด็กในวัยนี้จะมีการพัฒนาอย่างช้าๆในการลดการยึดตนเองเป็นศูนย์กลางไปสู่การเริ่มมีความเข้าใจต่อความรู้สึกและความต้องการของผู้อื่น ดังนั้นผู้ใหญ่สามารถสอนและแสดงพฤติกรรมที่เป็นแบบอย่างเกี่ยวกับพฤติกรรมเอื้อสังคม (prosocial behavior) ให้กับเด็กในวัยนี้ได้ และยังเป็นการช่วยลดพฤติกรรมก้าวร้าวของเด็กด้วย และเด็กวัยนี้เริ่มเรียนรู้ที่จะควบคุมตนเองได้

2.5 พัฒนาการด้านสติปัญญา

สติปัญญาเป็นสิ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับการรู้และการเกิดความเข้าใจในเรื่องต่างๆผ่าน

กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล การจัดระบบข้อมูลและการนำข้อมูลออกมาใช้ในสถานการณ์ต่างๆ Driscoll and Nagel (2002: 85) กล่าวถึงความหมายของพัฒนาการทางสติปัญญาานิยามโดย Spodek & Saracho ว่าหมายถึงกระบวนการในการพัฒนาทักษะการคิดและการให้เหตุผลในขณะเดียวกันกับที่เด็กเรียนรู้ทักษะทางภาษาไปด้วย ข้อมูลทางการศึกษายังบอกไม่ได้แน่ชัดว่าสมองส่วนใดมีหน้าที่เกี่ยวกับความฉลาดและความคิดแต่เชื่อกันว่าสมองส่วนใหม่ที่เรียกว่านีโอคอร์เท็กซ์ (neocortex) มีหน้าที่เกี่ยวกับความฉลาดความคิดและการเรียนรู้ โดยสมองส่วนนีโอคอร์เท็กซ์ยังไม่มีการสร้างเส้นใยประสาทมากนักเมื่อแรกคลอด หลังจากนั้นสิ่งแวดล้อมจะเป็นตัวกระตุ้นให้มีการสร้างเส้นใยประสาทในสมองส่วนนี้ (คันสนีย์ ฉัตรคุปต์, 2542) ดังนั้นประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมจึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กในวัยแรกเกิด-5 ปี

Morrison (2004) กล่าวถึงทฤษฎีสำคัญที่อธิบายเกี่ยวกับพัฒนาการด้านสติปัญญา คือทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา (Cognitive-Developmental Theory) ของ Jean Piaget และทฤษฎีวัฒนธรรมสังคม (Sociocultural Theory) ของ Leu Vygotsky Piaget นักจิตวิทยาชาวสวิส ที่ให้ความสำคัญกับวิธีการในการได้มาซึ่งความรู้มากกว่าการมองความรู้ในเชิงปริมาณหรือไอคิว จึงได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับที่มาของความรู้ (genetic epistemology) Piaget เชื่อว่าการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทำให้เด็กสร้างองค์ความรู้ขึ้นมาได้ด้วยตัวเองผ่านกระบวนการปรับตัว (adaptation) ซึ่งเป็นกระบวนการที่เด็กพัฒนาทักษะในการเรียนรู้สิ่งต่างๆรอบตัวได้เป็นโครงสร้างความรู้ (schemas) โดยการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมใน 2 ลักษณะคือการที่เด็กซึมซับประสบการณ์รอบตัวที่เข้ากับโครงสร้างความรู้เดิมที่มีอยู่ (assimilation) และการปรับโครงสร้างความรู้ที่มีอยู่ให้เข้ากับสิ่งใหม่ (accommodation) การเรียนรู้จะเกิดขึ้นเมื่อเด็กเกิดภาวะของความคับข้องใจ (conflict) ซึ่งจะนำไปสู่การทำงานร่วมกันระหว่างกระบวนการซึมซับประสบการณ์และการปรับโครงสร้างความรู้จนเด็กเกิดความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งนั้น หรือเรียกว่าเกิดภาวะสมดุล (equilibrium) ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ แบ่งเป็น 4 ชั้น คือ

ชั้นที่ 1 เด็กในวัย 0-2 ปีอยู่ในระยะของพัฒนาการขั้นแรก เป็นระยะการเรียนรู้ผ่านประสาทสัมผัส (Sensorimotor Stage) หมายถึงระยะที่มีการประสานสัมพันธ์กันระหว่างการรับรู้จากประสาทสัมผัสกับการเคลื่อนไหว การมองเห็นวัตถุทำให้เด็กพยายามที่จะไขว่คว้าจับต้องสิ่งนั้น หรือการหยิบสิ่งของเข้าปาก เป็นตัวอย่างของการเรียนรู้ของเด็กที่เกิดขึ้นในวัยนี้ การเรียนรู้ผ่านประสาทสัมผัสแบ่งได้เป็น 6 ระยะ ดังนี้

1. Reflexive Action (แรกคลอด - 1 เดือน) เมื่อแรกคลอดการตอบสนองต่อสิ่งที่มาสัมผัสจะเกิดขึ้นในลักษณะของปฏิกิริยาตอบสนองตามธรรมชาติหรือปฏิกิริยารีเฟล็กซ์ (reflex) ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาการคิดและการทำความเข้าใจกับสิ่งรอบตัว ปฏิกิริยาตอบสนองตามธรรมชาติเป็นหนทางที่ทำให้เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมเพื่อการดำรงชีวิตในขณะที่ยังไม่

สามารถเคลื่อนไหวร่างกายได้อย่างเต็มที่ ปฏิกริยารีเฟล็กซ์ เช่น การดูด (sucking) การกำมือรอบสิ่งที่มาสัมผัส (grasping) การร้องไห้ (crying) การหันปากไปยังทิศทางที่มีการสัมผัสบริเวณใกล้ๆ ปาก (rooting) การกลืน (swallowing) เป็นต้น

2. Primary Circular Reactions (1 – 4 เดือน) เด็กจะค่อยๆ เรียนรู้และเกิดความเข้าใจถึงเหตุและผลของเหตุการณ์ต่างๆ รู้ถึงความสามารถของตนในการควบคุมปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวเองกับวัตถุ ปฏิกริยาของเด็กวัยนี้ เป็นปฏิกริยารีเฟล็กซ์ที่เริ่มมีทักษะกลไกเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยมากกว่าที่จะเป็นปฏิกริยารีเฟล็กซ์เพียงอย่างเดียว นอกจากนี้การกระทำของตัวเองจะเป็นสิ่งเร้าหรือตัวกระตุ้นให้เด็กทำสิ่งนั้นซ้ำแล้วซ้ำอีก เช่น การดูดนิ้วหัวแม่มือ การหันมองเมื่อได้ยินเสียงเป็นต้น เด็กวัยนี้จะรับรู้ว่ามีวัตถุอยู่ต่อเมื่อสิ่งนั้นอยู่ในสายตาหรือสามารถสัมผัสได้ด้วยสัมผัสใดสัมผัสหนึ่ง

3. Secondary Circular Reactions (4 – 8 เดือน) เมื่อประสบการณ์มากขึ้นต่อมา เด็กจะเริ่มเข้าใจว่าตัวเองและวัตถุเป็นสิ่งที่แยกจากกัน ความสนใจเกี่ยวกับตนเองในช่วงแรกๆ จะค่อยๆ ถ่างไอนมายังผลของการกระทำของตนเองที่มีต่อวัตถุด้วย สิ่งเร้าที่ทำให้เกิดการกระทำมาจากสิ่งอื่นนอกเหนือจากตัวทารกเอง เด็กจะทำการซ้ำสิ่งหนึ่งซ้ำๆ กันเพื่อให้เกิดการตอบสนองจากวัตถุหรือบุคคล เช่น การเขย่าของเล่นทำให้เกิดเสียงซ้ำแล้วซ้ำอีก เป็นต้น เด็กเริ่มเข้าใจว่าวัตถุที่ไม่ได้อยู่ตรงหน้ายังคงมีอยู่ (object permanence)

4. Coordination of Secondary Schemes (8 – 12 เดือน) มีการตอบสนองต่อบุคคลและวัตถุอย่างมีเป้าหมายมากขึ้น รู้จักหาวิธีการหรือการใช้เครื่องมือต่างๆ ในการให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการ เช่น การดึงผ้าเพื่อให้ได้ของเล่นที่วางอยู่บนผ้า รู้จักที่จะหาของที่ซ่อนอยู่

5. Experimentation or Tertiary Circular Reactions (12 – 18 เดือน) เป็นระยะที่เด็กเริ่มแสดงพฤติกรรมที่ต้องใช้ปัญญาอย่างแท้จริง เด็กจะกระทำกับวัตถุซ้ำไปซ้ำมาเพื่อดูผลที่เกิดขึ้น การได้มีโอกาสทดลองกระทำกับวัตถุทำให้เด็กได้แก้ปัญหาตามมาด้วยการเรียนรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผลที่จะพัฒนาไปสู่ความสามารถคาดเดาทำนายหรือจำเหตุการณ์ที่เพิ่งเกิดขึ้นในระยะเวลาไม่นานได้ นอกจากนี้ในช่วงนี้เป็นช่วงที่เด็กเริ่มเข้าสู่วัยเตาะแตะ ผวนกับการต้องการที่จะทดลองสิ่งต่างๆ อยู่ตลอดเวลา ทำให้การเตรียมสิ่งแวดล้อมที่ส่งเสริมการเรียนรู้และการระมัดระวังด้านความปลอดภัยจึงเป็นสิ่งที่พ่อแม่และผู้ดูแลเด็กต้องให้ความสำคัญมากขึ้น

6. Representational Intelligence (18 – 24 เดือน) เด็กสามารถที่จะมีจินตนาการถึงสัญลักษณ์ที่เป็นตัวแทนสิ่งต่างๆ ได้ มีความจำ ทำให้เกิดการกระทำเลียนแบบสิ่งที่ได้พบเห็นมาสามารถแก้ปัญหาโดยการทดลองทำ ลองผิดลองถูก ทำนายผลที่จะเกิดขึ้นได้ถูกต้องมากขึ้น เริ่มมีการใช้ภาษาในการสื่อสารซึ่งแสดงถึงว่าเด็กกำลังจะผ่านพ้นระยะที่ 1 และเริ่มพัฒนาเข้าสู่ขั้นที่ 2

ขั้นที่ 2 ระยะเวลาคิดขั้นก่อนปฏิบัติการ (Preoperational Stage) คือเด็กที่อยู่ในช่วงอายุ 2-7 ปี เมื่ออายุประมาณ 2 ปีเด็กสามารถที่จะคิดถึงสิ่งต่างๆได้แม้ไม่ปรากฏสิ่งนั้นอยู่ตรงหน้า เรียนรู้ภาษาพูด สัญลักษณ์ เครื่องหมาย รู้จักสิ่งที่เป็นตัวแทน ยึดมั่นในความคิดของตนเองสูง (egocentric) เชื่อว่าผู้อื่นคิดและทำเหมือนตนเอง จึงเป็นการยากสำหรับเด็กวัยนี้ที่จะเข้าใจถึงความรู้สึกของผู้อื่น รู้จักเลียนแบบพฤติกรรมของผู้ใหญ่ ลักษณะเด่นของความคิดของเด็กในวัยนี้แสดงออกให้เห็นได้จากการเล่นสมมุติ (symbolic play) คือมีการใช้สิ่งต่างๆเป็นสัญลักษณ์แทนสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น ใช้กิ่งไม้แทนเขื่อน ให้ตุ๊กตาเป็นน้องเป็นต้น มีการใช้ภาษามากขึ้น การใช้สัญลักษณ์แทนสิ่งของนี้จะค่อยๆทวีความซับซ้อนเมื่อเด็กโตขึ้น ในระยะนี้เด็กจะสามารถมองวัตถุได้ครั้งละเพียงลักษณะเดียวขึ้นอยู่กับการที่เด็กมองเห็นได้ชัดเจนที่สุด เช่นเด็กอาจจะเห็นความกลมของก้อนหินมากกว่าสีของก้อนหิน หรือเห็นว่าดินสอมีสีเหลืองโดยที่ไม่ได้สนใจความยาวของดินสอ เป็นต้น และเนื่องจากเด็กยังไม่มีความคิดขั้นปฏิบัติการจึงยังไม่สามารถเกิดความเข้าใจได้ว่าตราบนใดที่ไม่มีการเอาวัตถุออกหรือใส่เพิ่มเข้ามาปริมาณของวัตถุยังคงเดิมแม้ว่าสภาพภายนอกของวัตถุจะเปลี่ยนไป หรือที่เรียกว่าความสามารถในการอนุรักษ์ (conservation) ไม่สามารถคิดกลับไปกลับมาได้ว่าแถวของลูกหินที่ถูกขยายออกให้ห่างกันมีจำนวนเท่ากับแถวเดิมที่วางชิดกัน นั่นคือเด็กจะตัดสินสิ่งต่างๆจากสิ่งที่มองเห็นด้วยตา ดังนั้นที่ผู้ดูแลเด็กต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์และการจัดโอกาสให้เด็กได้มีประสบการณ์กับสิ่งต่างๆเพื่อส่งเสริมพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กอย่างเหมาะสม

ขั้นที่ 3 ระยะเวลาคิดขั้นปฏิบัติการอย่างเป็นรูปธรรม (Concrete Operations Stage) อายุ 7-12 ปี เมื่อเด็กมีวุฒิภาวะที่เหมาะสมรวมทั้งประสบการณ์ที่ได้รับ ทำให้เด็กสามารถที่จะคิดและปฏิบัติการแบบกลับไปกลับมาได้ มีความเข้าใจว่าการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพไม่ได้ทำให้คุณภาพหรือปริมาณของวัตถุเปลี่ยนไป เข้าใจความสัมพันธ์แบบหนึ่งต่อหนึ่ง (one-to-one correspondence) การจัดหมวดหมู่ของสิ่งของ เหตุการณ์ หรือเวลา (classification) การได้มีโอกาสจัดกระทำกับของจริงเป็นสิ่งที่จะทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งนั้นๆ

ขั้นที่ 4 ระยะเวลาคิดขั้นปฏิบัติการเชิงนามธรรม (Formal Operations Stage) เริ่มเมื่อเด็กอายุประมาณ 12 ปีไปจนถึง 15 ปี ในระยะนี้เด็กสามารถที่จะเผชิญกับปัญหาที่มีความสลับซับซ้อนโดยไม่ต้องอาศัยสิ่งที่เป็นรูปธรรมในการแก้ปัญหา สามารถให้เหตุผลในเชิงตรรกะและเชิงวิทยาศาสตร์ได้

Vygotsky นักจิตวิทยาชาวรัสเซียเป็นอีกท่านหนึ่งที่เชื่อว่าเด็กเป็นผู้ที่สร้างความรู้ด้วยตนเอง และได้พัฒนาทฤษฎีวัฒนธรรมสังคม (Sociocultural Theory) โดยมีแนวคิดว่าสังคมและวัฒนธรรมเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ ดังนั้นการเรียนรู้ของเด็กจึงเป็นการเรียนรู้ที่ต้องอาศัยความช่วยเหลือจากผู้ที่มีประสบการณ์หรือมีความชำนาญมากกว่า Vygotsky เชื่อว่าเด็ก

จะมีช่วงระหว่างระดับความสามารถในการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งด้วยตนเอง (level of independent performance) กับระดับความสามารถที่จะทำสิ่งนั้นได้ดีขึ้นสมบูรณ์ขึ้นเมื่อได้รับความช่วยเหลือจากผู้ที่มีความสามารถมากกว่าที่เกิดขึ้นในรูปแบบต่างๆ เช่น การชี้แนะการบอกใบ้หรืออื่นๆ (level of assisted performance) เรียกว่า “zone of proximal development” คือการเรียนรู้จะเกิดขึ้นเมื่อผู้ที่มีประสบการณ์มากกว่าเข้ามาช่วยเหลือ (scaffolding) โดยดูตามศักยภาพเดิมของเด็กว่าควรให้การช่วยเหลือในลักษณะใดที่จะเหมาะสมเพื่อให้เด็กได้บรรลุศักยภาพที่สูงกว่าได้ด้วยตัวเอง การเข้าช่วยเหลือนี้ยังต้องอาศัยช่วงเวลาที่เหมาะสมคือไม่เร็วเกินไปเพราะเด็กจะไม่มีโอกาสในการลองแก้ปัญหาด้วยตัวเองก่อนหรือเมื่อลองพยายามไปประยะหนึ่งแล้วเด็กอาจสามารถทำเองได้ด้วยตัวเอง และไม่ช้าเกินไปที่จะทำให้เด็กเกิดความเบื่อหน่ายและท้อถอย หลังจากนั้นผู้ช่วยเหลือจะค่อยๆ ลดบทบาทลงเพื่อให้เด็กสามารถทำสิ่งนั้นได้ด้วยตัวเองในที่สุด

ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและภาษาตลอดจนพื้นฐานทางวัฒนธรรมเป็นปัจจัยที่ Vygotsky มองว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้และแก้ปัญหา ทั้ง 3 ปัจจัยนี้มีบทบาทช่วยให้เด็กพัฒนาจากระดับความสามารถในการทำด้วยตนเองไปสู่ความสามารถที่สมบูรณ์ขึ้น เด็กทารกและเด็กวัยเตาะแตะจะเรียนรู้จากปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของผู้ที่เลี้ยงดูและผู้ที่อยู่รอบข้างทั้งจากสีหน้าท่าทางคำพูดและอื่นๆ ที่มีต่อเด็ก ทำให้เกิดการเรียนรู้ในการสื่อสารกับตนเองขึ้นภายใน (internalized language) ซึ่งมีความสำคัญต่อการพัฒนาสติปัญญา ตามทฤษฎีของ Vygotsky สติปัญญาและภาษามีต้นกำเนิดของพัฒนาการที่แยกจากกันแต่ในที่สุดจะค่อยๆ เข้ามาบรรจบกันภายใต้บริบทของการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ประสบการณ์ที่ได้รับเกี่ยวกับการใช้ภาษาของผู้คนรอบตัวช่วยให้เด็กพัฒนาการใช้ภาษาในการกำกับพฤติกรรมของตนเอง (private speech) ดังจะเห็นได้จากการที่เด็กพูดกับตัวเองในขณะที่เล่นหรือทำกิจกรรมต่างๆ

Gestwicki (1999: 36-37) กล่าวว่าทั้ง Piaget และ Vygotsky ต่างให้ความสนใจกับการเจริญเติบโตทางสติปัญญา ถึงแม้จะมีประเด็นที่มองแตกต่างกันบ้างคือ Piaget มองว่าวุฒิภาวะเป็นตัวนำไปสู่พัฒนาการทางสติปัญญาในขณะที่ Vygotsky เน้นความสำคัญของปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่มีต่อความสามารถในการคิด และทักษะการแก้ปัญหาของเด็ก แต่ทั้งสองต่างให้ความสำคัญกับการเล่น และมองว่าการเล่นเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้เด็กได้เรียนรู้เกี่ยวกับโลกรอบตัวโดยไม่ต้องถูกบังคับให้เรียน จากการเล่นเด็กได้สร้างจินตนาการ ได้แก้ปัญหา ได้แสดงบทบาทสมมติ ได้มีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น Piaget ชี้ให้เห็นว่าเด็กเล็กๆ จำเป็นต้องมีความรู้พื้นฐาน 3 ด้าน คือ ความรู้ทางกายภาพ (physical knowledge) ความรู้ทางสังคม (social knowledge) และความรู้ด้านตรรกะและคณิตศาสตร์ (logical-mathematical knowledge) ซึ่งจะเกิดขึ้นจากการที่เด็กผ่านประสบการณ์จากการเล่น Piaget เชื่อว่าการเล่นของเด็กจะพัฒนาเป็นขั้นตอนตามโครงสร้างทางปัญญาที่เปลี่ยนไป ได้แก่

1. การเล่นเกมฝึกฝน (Functional Play, Sensorimotor Play, Practice Play) เป็นการ เล่นซ้ำแล้วซ้ำอีกกับสิ่งของ บุคคล หรือภาษา ส่วนใหญ่เป็นการใช้ประสาทสัมผัส เป็นการ เล่นที่พบ ได้ทั่วไปในช่วงอายุ 2 ขวบปีแรก แต่ก็สามารถพบได้ในเด็กวัยอื่น

2. การเล่นเกมสมมุติ (Symbolic Play, Representational Play) พบได้ในการเล่นของเด็ก อายุ 2 ขวบขึ้นไป มี 2 ลักษณะคือ

2.1 การเล่นเกมสร้างสิ่งของ (Constructive Play) เด็กใช้วัสดุหรือสิ่งของมาทำเป็น สิ่งต่างๆ เช่น ใช้บล็อกมาสร้างเป็นบ้าน ปั้นดินน้ำมันเป็นสิ่งต่างๆ เป็นต้น

2.2 การเล่นเกมตามจินตนาการ (Dramatic Play) เด็กเล่นโดยสมมุติตัวเอง เป็นอย่างอื่น และถ้าได้มีการรวมกลุ่มเล่นด้วยกันทำให้เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กัน มีการประนีประนอม กัน ทำให้มีลักษณะเป็นการเล่นตามจินตนาการแบบมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Sociodramatic Play) การเล่นเกมตามจินตนาการอาจมีการเล่นเกมสร้างสิ่งของร่วมอยู่ด้วย

3. การเล่นเกมมีกฎเกณฑ์ (Games with Rules) เป็นการ เล่นของเด็กวัยเข้าเรียนแล้ว หรืออายุประมาณ 6 ปีขึ้นไป ผู้เล่นต้องทำความเข้าใจและยอมรับกฎกติกาต่างๆในการเล่นร่วมกัน เป็นการ เล่นที่ต้องใช้ความคิดเชิงตรรกะและทักษะทางสังคมสูง

ในมุมมองของ Vygotsky การเล่นเกมช่วยให้เด็กมีโอกาสได้ทำในสิ่งที่เหนือไปจากสิ่งที่ต้องทำ ตามปกติ ช่วยพัฒนาความสามารถในการแยกแยะความคิดระหว่างสิ่งของที่ใช้เล่นกับการกระทำ นำไปสู่การเกิดความคิดเชิงนามธรรมที่จะเป็นตัวนำไปสู่พฤติกรรมต่างๆ และความสามารถในการ ควบคุมตนเองในการเล่นให้เป็นที่ไปตามกติกาของสังคมและวัฒนธรรม ซึ่ง Vygotsky เชื่อว่าในแต่ ละบทบาทสมมุติจะมีกฎเกณฑ์ตามบริบทของสังคมซ่อนอยู่ที่ทำให้เด็กได้เรียนรู้ที่จะปฏิบัติตาม

กล่าวโดยสรุปได้ว่า Piaget และ Vygotsky ต่างเห็นว่าเด็กเป็นผู้สร้างความรู้ด้วยตัวเอง จากการมีโอกาสได้มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ช่วยให้พัฒนาการทางปัญญาและทางสังคม

2.6 การเลี้ยงดูเด็กอายุแรกเกิด-5 ปี

การดูแลเด็กในช่วงอายุแรกเกิด-5 ปี นับได้ว่าเป็นสิ่งมีความสำคัญอย่างยิ่ง เป็นสิ่งที่สามารถ กำหนดอนาคตของบุคคล เนื่องจากระยะตั้งแต่วัยนี้ในครรภ์ถึงอายุ 5 ปี เป็นช่วงเวลาสำคัญที่สุดของ การสร้างรากฐานชีวิตจิตใจของมนุษย์เพราะร่างกายเติบโตเร็ว โดยเฉพาะสมองเจริญเติบโตสูงสุด ในช่วงนี้เท่านั้น เด็กมีความรู้สึกรับรู้สัมผัสทั้งรูป รส กลิ่น เสียง กายสัมผัส และยังเลียนแบบอย่าง ตั้งแต่แรกเกิด เด็กเล็กๆเรียนรู้จากประสบการณ์การเลี้ยงดูและภาวะแวดล้อมได้เร็วและฝังลึกใน จิตใจ การเลี้ยงดูเด็กในวัยนี้จึงส่งผลทั้งที่เป็นคุณและโทษแก่ชีวิตได้ในระยะยาว (นิตยา ศษภักดี,

บรรณานุกรม, 2535: 6) Morrison (2004: 186-190) กล่าวถึงองค์ประกอบที่เป็นตัวบ่งบอกถึงคุณภาพของสถานรับเลี้ยงเด็กปฐมวัยว่าควรประกอบด้วย

1. การสนองความต้องการตามพัฒนาการของเด็ก
2. การจัดสิ่งแวดล้อมที่มีความเหมาะสมและปลอดภัย
3. อัตราส่วนที่เหมาะสมระหว่างพี่เลี้ยงเด็กกับเด็ก
4. การจัดกิจกรรมที่มีความเหมาะสมกับวัยและพัฒนาการของเด็ก
5. การให้ความรู้แก่ครอบครัว
6. การพัฒนาบุคลากร
7. การได้รับการประกันคุณภาพของโปรแกรม

ด้วยความตระหนักในความสำคัญของเด็ก ในปีพุทธศักราช 2533 ที่ประชุมสมัชชาแห่งชาติ ครั้งที่ 1 ด้านการพัฒนาเด็กได้ให้การรับรองปฏิญญาเพื่อเด็ก โดยในการกำหนดปฏิญญาได้คำนึงถึงความต้องการพื้นฐานของเด็กเป็นสำคัญ เด็กทุกคนรวมทั้งเด็กที่ด้อยโอกาสในลักษณะใดก็ตาม เช่น เด็กพิการ เด็กถูกทอดทิ้ง เด็กเร่ร่อน เด็กถูกทารุณกรรม เด็กที่ถูกใช้แรงงานอย่างผิดกฎหมาย เป็นต้น จะต้องได้รับความคุ้มครองดูแลและพัฒนาตามหลักการ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีของ Maslow ที่เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีความต้องการแสวงหาสิ่งที่จะสนองความต้องการให้ตนเองทั้งสิ้น เริ่มจากความต้องการตอบสนองร่างกาย ความต้องการความปลอดภัย ความต้องการความรักและเป็นเจ้าของ ความต้องการได้รับการยอมรับจากผู้อื่น และความเข้าใจตนเองอย่างแท้จริง เมื่อความต้องการขั้นต้นได้รับการตอบสนองอย่างเหมาะสมจะเป็นพื้นฐานนำไปสู่ความต้องการขั้นที่สูงขึ้น ต่อมาในปีพุทธศักราช 2534 คณะรัฐมนตรีได้อนุมัติให้ประกาศใช้ปฏิญญาเพื่อเด็กอย่างเป็นทางการ และให้หน่วยงานที่ดำเนินงานเกี่ยวกับเด็กทั้งภาครัฐและเอกชนถือเป็นนโยบายในการดำเนินการพัฒนาเด็กโดยใช้สภาวะพื้นฐานความต้องการและบริการสำหรับเด็ก (สพด.) เป็นแนวทาง

นิตยา ศษภักดี (2535: 1-4) กล่าวถึงปฏิญญาเพื่อเด็กประกอบด้วย 2 ส่วนคือ ทิศทางในการพัฒนาเด็ก และพันธกรณีของรัฐ สถาบันสังคม องค์กรธุรกิจ และสื่อมวลชน มีรายละเอียดดังนี้
ทิศทางในการพัฒนาเด็ก (ตามสภาวะความต้องการพื้นฐานของเด็ก)

1. เด็กต้องได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากบิดามารดา บุคคลหรือครอบครัวที่ให้ความรักและความเข้าใจ เพื่อเป็นฐานในการสร้างเสริมพัฒนาการทุกด้าน อันได้แก่พัฒนาการทางกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม ค่านิยมและเจตคติ โดยเฉพาะในระยะตั้งแต่อยู่ในครรภ์จนถึงอายุ 6 ปีแรกของชีวิต ซึ่งเป็นระยะสำคัญที่สุดในการวางรากฐานและสร้างเสริมคุณภาพของคน
2. เด็กต้องได้รับสารอาหารอย่างน้อยที่สุดตามความต้องการของร่างกายที่ได้กำหนดไว้ตามวัย เริ่มตั้งแต่ปฏิสนธิจนถึงในช่วงอายุต่างๆ เพื่อให้ร่างกายเจริญเติบโตเต็มที่และแข็งแรงสมบูรณ์ตามปกติในวัยของตน

3. เด็กต้องได้รับการส่งเสริมสุขภาพและ พัฒนาการ และได้รับการป้องกันจากโรคและภัยที่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เด็กต้องได้รับการสร้างเสริมภูมิคุ้มกันโรคด้วยวัคซีนตามที่กำหนดไว้ ตลอดจนได้รับการป้องกันจากโรคติดต่อและไม่ติดต่อ รวมทั้งต้องได้รับการรักษาพยาบาลขั้นพื้นฐานในกรณีเจ็บป่วยและได้รับการฟื้นฟูสภาพ

4. เด็กต้องมีที่อยู่อาศัยที่ถูกสุขลักษณะ ไม่คับแคบจนเกินไป และอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ไม่เป็นพิษเป็นภัยต่อสุขภาพทั้งทางกายและทางจิตใจ เด็กต้องมีโอกาสและสถานที่วิ่งเล่นออกกำลังกาย และเล่นกีฬา รวมทั้งมีส่วนร่วมในกิจกรรมนันทนาการตามวัย

5. เด็กต้องได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นอย่างน้อย เพื่อพัฒนาให้มีปัญญา มีคุณธรรมตามหลักศาสนาของตน และมีจริยธรรมขั้นพื้นฐาน เด็กต้องได้รับการฝึกอบรมให้มีความรู้และทักษะในการดำรงชีวิต มีความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ มีเจตคติที่จะใฝ่เรียนรู้อย่างต่อเนื่องและตลอดชีวิต มีเจตคติที่ดีต่อครอบครัว สังคมและการดำเนินชีวิต มีความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองอย่างถูกต้อง เป็นจริง เข้าใจและยอมรับความต้องการ สิทธิและบทบาทของตนเองและผู้อื่น เพื่อให้เป็นพลเมืองไทยที่รับผิดชอบ มีคุณภาพและรู้จักอยู่ร่วมกันโดยสันติ

6. เด็กต้องได้รับการพัฒนาให้มีสุนทรียภาพ ชาบซึ่งในความงาม รู้จักรัก เข้าใจและอนุรักษ์มรดกและเอกลักษณ์ของชาติ ด้วยการมีส่วนร่วม สร้างสรรค์และพัฒนาในกิจกรรมด้านศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

7. เด็กต้องได้รับการฝึกอบรม พัฒนาความรู้และทักษะสำหรับการเตรียมการประกอบอาชีพตามความถนัด ความสามารถและความสนใจของตน เพื่อให้พึ่งตนเองได้ในเชิงเศรษฐกิจ รวมทั้งมีค่านิยมที่พึงประสงค์ในการทำงานที่สุจริตและเหมาะสมกับวัย

8. เด็กต้องมีโอกาสและสามารถแสดงความคิดเห็นของตนได้ด้วยจิตสำนึกต่อสังคมส่วนรวมและสาธารณสมบัติ มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม รวมทั้งการยึดถือเรื่องความมีวินัยในตนเองและความยุติธรรมในสังคม เพื่อเป็นพื้นฐานของวิถีทางในการดำเนินชีวิตตามครรลองในระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

9. เด็กต้องมีโอกาสเข้าถึงบริการขั้นพื้นฐานด้านต่างๆในสังคม ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน อันหมายรวมถึงสิทธิในการใช้บริการด้านการป้องกัน การคุ้มครองและแก้ไข การฟื้นฟูและการพัฒนา

10. เด็กต้องมีโอกาสในการรับรู้และการพิทักษ์สิทธิและผลประโยชน์พื้นฐานจากรัฐ สถาบันสังคมและองค์กรธุรกิจ พร้อมทั้งการมีตัวแทนในการพิทักษ์สิทธิและผลประโยชน์ดังกล่าวตามความเหมาะสม เด็กต้องได้รับการพิทักษ์และคุ้มครองต่อการถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดโดยไม่นำมาเปิดเผยต่อสาธารณชนหรือประชาชนและต้องได้รับการปฏิบัติที่แตกต่างไปจากผู้ใหญ่

พันธกรณีของรัฐ สถาบันสังคม องค์กรธุรกิจ และสื่อมวลชน

11. บิดาและมารดาที่มีหน้าที่และความรับผิดชอบเท่าเทียมกันในการตอบสนองความต้องการพื้นฐานของเด็ก ทั้งนี้ผู้ที่จะเป็นบิดาและมารดาจะต้องมีความพร้อมทางด้านสุขภาพกายและจิต มีวุฒิภาวะที่จะรับผิดชอบต่อครอบครัว สามารถที่จะประกอบอาชีพรวมทั้งเรียนรู้วิธีการเลี้ยงดูเด็ก เพื่อพัฒนาเด็กให้บรรลุถึงศักยภาพของความเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ โดยรัฐ สถาบันสังคม และองค์กรธุรกิจจะต้องร่วมกันสนับสนุน

12. ผู้ใหญ่ทุกคนต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็กด้วยการเป็นแบบอย่างที่ดีและสร้างสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมสำหรับเด็ก รวมทั้งให้ความร่วมมือแก่รัฐและสถาบันสังคมที่จะร่วมพัฒนาปกป้อง คุ้มครองและพิทักษ์สิทธิเด็ก เพื่อไม่ให้ถูกทอดทิ้ง ถูกเอาเปรียบหรือถูกทารุณทั้งทางร่างกายและจิตใจ

13. รัฐ สถาบัน สังคม อันรวมถึงองค์กรเอกชนและชุมชนด้วย โดยเฉพาะองค์กรธุรกิจและสื่อมวลชน ต้องร่วมมือกันในการพัฒนาเด็กและพิทักษ์สิทธิเด็ก ตลอดจนประสานการให้บริการตามความต้องการพื้นฐานของเด็ก รวมทั้งสนับสนุนกลไกในการวางนโยบาย มาตรการและการปฏิบัติ

14. รัฐ สถาบัน สังคม อันรวมถึงองค์กรเอกชนและชุมชนด้วย โดยเฉพาะองค์กรธุรกิจและสื่อมวลชนต้องส่งเสริมการวิจัยว่าด้วยสมรรถภาพของเด็กและสภาวะการพัฒนาเด็ก เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับสิทธิเด็ก และปฏิรูประบบนโยบาย มาตรการ กฎหมาย และการปฏิบัติซึ่งขัดกับสิทธิเด็กภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

15. รัฐบาลโดยสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติและสภาองค์การพัฒนาเด็กและเยาวชนต้องประสานความร่วมมือกับสมาชิกแห่งชาติ เพื่อรายงานสภาวะด้านเด็กและผลการดำเนินงานพัฒนาเด็กและพิทักษ์สิทธิเด็ก และสรุปต่อคณะรัฐมนตรีเป็นประจำอย่างน้อยทุก 2 ปีอย่างต่อเนื่อง

จากปฏิญญาเพื่อเด็กสามารถสรุปเป็นแนวทางการปฏิบัติในการเลี้ยงดูเด็กดังนี้

1. เด็กต้องได้รับอาหารที่มีประโยชน์และเพียงพอแก่ความต้องการ อาหารที่ดีที่สุดสำหรับทารกในช่วงแรกเกิดจนถึงอายุ 3 เดือนมีเพียงอย่างเดียวคือนมแม่เนื่องจากกระเพาะของเด็กยังไม่พร้อมสำหรับการย่อยอาหารอย่างอื่น นมของแม่มีสารอาหารครบถ้วนย่อยง่าย ไม่ทำให้เกิดการแพ้ ทำให้เกิดภูมิคุ้มกันโรคและมีสารกระตุ้นการเจริญเติบโตของสมองและอวัยวะอื่นๆ การอุ้มลูกให้กระชับอยู่กับทรวงอกของแม่ในขณะให้นม การพูดคุยและการสบตา ช่วยสร้างความผูกพันระหว่างแม่กับลูกนำไปสู่สายสัมพันธ์ที่ทำให้ทารกรู้สึกอบอุ่นปลอดภัยเกิดความผูกพันที่มั่นคงซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของพัฒนาการด้านอื่นๆ ในเวลาต่อมา การให้นมแม่สามารถให้ได้นานที่สุดเท่าที่จะทำได้แม้เมื่อเด็กได้รับอาหารเสริมแล้ว เมื่ออายุ 4 เดือนขึ้นไปเด็กจะต้องการอาหารมากขึ้นตามการเจริญเติบโตของร่างกาย

2. เด็กต้องได้รับโอกาสในการเล่น ออกกำลังกาย และพักผ่อน โดยได้รับโอกาสให้มีการเคลื่อนไหวอย่างอิสระและปลอดภัยได้คือ คลาน เดิน เล่น และออกกำลังกาย การพักผ่อนนอนหลับอย่างเพียงพอเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นสำหรับเด็กในวัยนี้ เด็กที่ไม่ได้นอนหลับอย่างเพียงพอจะเจริญเติบโตช้า และมีปัญหาด้านการเรียนรู้ ช่วงเวลานอนหลับตามอายุของเด็กตั้งแต่แรกเกิด-5 ปี ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ช่วงเวลานอนหลับตามอายุของเด็กตั้งแต่แรกเกิด-5 ปี

อายุ	เวลานอนหลับ (ชั่วโมง/วัน)	ลักษณะการนอน
แรกเกิด- 2 เดือน	16-18	หลับช่วงสั้นๆหลายรอบ
1 ปีแรก	14-16	นอน 2-3 ช่วงทั้งกลางวันและกลางคืน ต่อมาเมื่ออายุ 10-12 เดือน กลางคืนนอนช่วงยาวขึ้นจนตลอดคืน
1-2 ปี	12-14	กลางคืนนอนตลอด กลางวัน 1 ช่วง (2 ชั่วโมง)
2-5 ปี	10-12	กลางคืนนอนตลอด กลางวัน 1 ช่วง (2 ชั่วโมง)

ที่มา: นิตยา ศษภักดี, บรรณารักษ์. 2535. เลี้ยงลูกถูกวิธี วัยแรกเริ่ม วัยเรียน วัยรุ่น: คู่มือการพัฒนาเด็กตามความต้องการพื้นฐานของเด็กฉบับรวมเล่ม. หน้า 20.

นอกจากการพักผ่อนอย่างเพียงพอแล้ว การเล่นเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อเด็ก ทำให้เด็กได้เรียนรู้เกี่ยวกับตนเอง เรียนรู้เกี่ยวกับผู้อื่นและสิ่งที่อยู่รอบๆตัว กล่าวได้ว่าการเล่นเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ของเด็ก นลินี เชื้อวณิชชากร (ม.ป.ป.) ได้สรุปธรรมชาติการเล่นของเด็กวัยแรกเกิด-5 ปี และแนวทางที่พ่อแม่จะเล่นกับเด็กอย่างเหมาะสมตามพัฒนาการของเด็กดังนี้

เด็กวัยแรกเกิด-3 เดือน ตามธรรมชาติของทารกจะชอบมองหน้าคนมากกว่าสิ่งใด ดังนั้นจึงควรพูดคุยกับเด็ก สบตากัน อุ้มโอบกอด ร้องเพลงกล่อม เขย่าของเล่นที่มีสีสันสดใสให้เด็กมองตาม

เด็กวัย 3-6 เดือน เริ่มส่งเสียงโต้ตอบเมื่อมีคนมาพูดคุย เริ่มคว้าของเล่นเขย่า และมองตามได้ดี เคลื่อนไหวร่างกายได้ดีขึ้น วัยนี้จึงควรหาของเล่นให้เด็กคว้าและเขย่า พูดคุยกับเด็ก และเปิดโอกาสให้เด็กได้เล่นอย่างอิสระในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม และไม่มีอันตราย

เด็กวัย 6-9 เดือน เล่นปู้ปาด เล่นจ๊ะเอ๋ เล่นหาของ สนใจมองตามเวลาผู้ใหญ่ชี้สิ่งต่างๆ รอบตัว ควรเรียกชื่อเด็กและออกเสียงคำง่ายๆ ข้อควรระวังที่สำคัญในวัยนี้คือ ควรเสียงของเล่นที่มีขนาดเล็กๆ ที่อาจหลุดลงหลอดลมได้ เช่น ลูกบิด กระจุดม

เด็กวัย 9-12 เดือน เด็กในวัยนี้สนใจสิ่งต่างๆรอบตัว จึงควรพาเด็กไปตามสถานที่ต่างๆเช่น สวนสาธารณะ สถานที่เที่ยวที่เป็นธรรมชาติ เล่าหรืออ่านนิทานให้เด็กฟังพร้อมดูรูปภาพประกอบ

หาของเล่นที่มีผิวสัมผัสต่าง ๆ กันและพูดคุยให้เด็กเรียนรู้ถึงความแตกต่าง มีของเล่นขนาดใหญ่ที่ผลักดันให้เคลื่อนไหวได้เพื่อฝึกการเดิน หรือใช้เก้าอี้หรือโต๊ะเตี้ยๆ ให้เด็กได้เกาะเดินไปรอบๆ ให้เด็กได้ถืออาหารชิ้นใหญ่เช่นขนมปังป้อนตนเอง ควรระวังการเกิดอันตรายต่างๆ

เด็กวัย 1-2 ปี จะเริ่มมีความเป็นตัวของตัวเอง อยากรู้ อยากเห็น สิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัยจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง การเล่นในวัยนี้จะชอบเล่นน้ำ ททราย เรียนรู้ธรรมชาติรอบตัว เล่นชื้อวัยจะภาพสัตว์ แยกประเภทของ เล่นตุ๊กตา เล่นสมมุติ เรียนรู้รูปทรงต่างๆของสิ่งของในบ้าน เล่นของเล่นที่ลากจูง เริ่มหัดขีดเขียน ควรฝึกให้รักการอ่านด้วยการดูหนังสือด้วยกัน

เด็กวัย 2-3 ปี เริ่มที่จะประกอบสิ่งของต่างๆเป็นรูปทรง เช่น สะพาน บ้าน เล่นเลียนแบบผู้ใหญ่ เช่น เป็นตำรวจ เป็นแพทย์ เล่นขายของ วิ่งเล่น เดินตามจังหวะเพลง วาดรูปขีดเขียนเป็นรูปร่างต่างๆ ระบายสี การเล่นกับเด็กวัยนี้นอกจากจะเล่นตามความสนใจของเด็กแล้วควรมีการพูดคุยกับเด็ก เล่นเกมทายคำง่ายๆ นับ 1-10 เล่นนิทานหรือเรื่องราวต่างๆให้เด็กฟัง

เด็กวัย 3-5 ปี เด็กวัยนี้เริ่มเล่นเป็นกลุ่ม เล่นอย่างมีจินตนาการมากขึ้น เคลื่อนไหวร่างกายได้ดีขึ้น เช่น เล่นต่อเท้า ชี้อวัยวะสามล้อ สนใจกิจกรรมงานบ้านต่างๆ เช่น ล้างรถ ทำครัว ใช้มือได้ดีขึ้น จึงควรมีกิจกรรมเกี่ยวกับการปั้น การตัดกระดาษ ร้อยลูกปัด ประกระดาษ วาดรูประบายสี เด็กสามารถเข้าใจจำนวน สนใจพยางค์ การนับสิ่งของต่างๆ รู้จักสี เริ่มเล่าเรื่องได้

3. เด็กต้องได้รับการติดตามการเจริญเติบโตและพัฒนาการ และได้รับการส่งเสริมพัฒนาการอย่างสมดุลครบทุกด้าน โดยทั่วไปผู้เลี้ยงดูเด็กมักให้ความสำคัญกับพัฒนาการและการเจริญเติบโตของเด็กที่เห็นได้เด่นชัดคือด้านร่างกาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กในสถานสงเคราะห์ที่ขาดพ่อแม่ที่แท้จริงที่จะให้ความรักต่อเด็กทำให้เด็กส่วนใหญ่เกิดปัญหาทางด้านจิตใจและด้านสังคม ซึ่งส่งผลต่อด้านร่างกายและสติปัญญาด้วย ดังนั้นการศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งเน้นที่การดูแลทางด้านจิตใจของเด็กควบคู่ไปกับด้านอื่นๆ โดยเน้นที่การส่งเสริมการสร้างสภาพความผูกพันที่เหมาะสมตามวัยและพัฒนาการของเด็กซึ่งให้ความสำคัญกับประสบการณ์ทุกอย่างที่เด็กเล็กๆจะได้รับ การที่ผู้เลี้ยงดูมีปฏิสัมพันธ์กับเด็กในขณะที่เปลี่ยนผ้าอ้อม ให้อาหารเสริมหรือนม อาบน้ำและทำความสะอาดร่างกาย อุ้มป้อนหรือกอดนอนต่างมีความสำคัญเท่ากับกิจกรรมที่เด็กได้เล่น ดูหนังสือภาพ ร้องเพลง และเคลื่อนไหว (อุดมลักษณ์ กุลพิจิตร, 2542: 55-56) ดังนั้นนอกจากการส่งเสริมพัฒนาการทั่วไปแล้ว ผู้เลี้ยงดูควรให้ความสำคัญกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กทั้งในส่วนของกิจวัตรประจำวันและในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับเด็ก การมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการของเด็กจะทำให้ผู้เลี้ยงดูสามารถส่งเสริมการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กได้อย่างเหมาะสมตามวัยและพัฒนาการของเด็กได้ในทุกกิจกรรม สาระสำคัญเกี่ยวกับพัฒนาการของเด็กแรกเกิด - 5 ปีในส่วนนี้จะกล่าวถึงเฉพาะส่วนที่มีความสัมพันธ์กับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพัน

ในการเลี้ยงดูเด็กที่พี่เลี้ยงสามารถใช้เป็นโอกาสที่ดีในการสร้างความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก โดยอ้างอิงข้อมูลจากนิตยา คชภักดี (2535) และอุดมลักษณ์ กุลพิจิตร (2542) ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 พัฒนาการของเด็กวัยแรกเกิด-5 ปีและการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันตามพัฒนาการของเด็ก

อายุ	พัฒนาการ	การสร้างสัมพันธภาพความผูกพัน
1 เดือน	สบตา จ้องหน้าคนเลี้ยง	ยิ้มแย้มมองสบตา เล่น พูดคุยกับเด็ก เอียงหน้าไปมาช้าๆ ให้เด็กมองตาม อุ้มบ่อๆ อุ้มพาดบ่า บ้าง ร้องเพลงหรือ ฮัมเพลงให้ฟังเบาๆ
2 เดือน	คุยอ้อแอ้ ยิ้ม มองตาม ชันคอในท่าคว่ำ	เล่นกับเด็กโดยแขนของสีสดที่เคลื่อนไหวได้ ห่างจากหน้าเด็กประมาณ 1 ศอก ให้เด็กมองตาม พูดคุยกับเด็ก ทำเสียงต่างๆ ร้องเพลงหรือฮัมเพลงให้ฟังเบาๆ
3 เดือน	ชันคอได้ตรงเมื่ออุ้มนั่ง ส่งเสียงโต้ตอบ	อุ้มทำนั่ง พูดคุยทำเสียงโต้ตอบกับเด็ก
4-8 เดือน	พยายามคว้าของเล่น ชูคอตั้งขึ้นในท่าคว่ำ ยิ้มทักทาย แสดงออกทางด้านอารมณ์ เช่น แสดงอาการดีใจเมื่อเห็นสิ่งที่ตัวเองพอใจ แสดงอารมณ์สนุก แสดงความกลัว แสดงการต่อต้าน แสดงออกถึงความพึงพอใจและความคับข้องใจรุนแรงต่อบุคคลที่เด็กผูกพันด้วยอย่างมาก	พูดคุยโต้ตอบ ยิ้ม เล่นกับเด็ก พูดถึงสิ่งที่กำลังทำ อยู่กับเด็ก แสดงความสนใจเด็ก ชมเชยให้กำลังใจเมื่อเด็กทำสิ่งต่างๆ ได้ ไม่ทิ้งเด็กไว้ตามลำพังนานๆ ให้ความใกล้ชิดกับเด็ก
	สนใจฟังเสียง หันหาเสียงเรียกชื่อ ส่งเสียงต่างๆโต้ตอบ	เรียกชื่อเด็ก พูดคุย ทำเสียงโต้ตอบกับเด็ก
	จะหยุดร้องให้ได้ในบางครั้งเมื่อคุยด้วย หรือ ร้องเพลงให้ฟัง	เมื่อเด็กร้องให้ ปลอบโยนเด็กด้วยคำพูดและสัมผัสที่นุ่มนวล เช่นอุ้มไว้แนบอกแล้วใช้มือลูบศีรษะ หรือตบหลังเด็กเบาๆ พูดคุยปลอบโยน หรือร้องเพลงให้เด็กฟัง
	กลัวคนแปลกหน้า	อยู่กับเด็กเมื่อเด็กต้องเผชิญกับคนแปลกหน้า อุ้มกอดเด็กไว้ หรือปลอบโยนเมื่อเด็กแสดงความคับข้องใจเมื่อต้องเผชิญกับคนแปลกหน้า อย่าให้คนแปลกหน้าอุ้มถ้าเด็ก แสดงความกลัว
8-12 เดือน	แสดงความพอใจ มีความสุข สนุกสนาน ความรักหรือชอบ	มีส่วนร่วมกับการแสดงออกทางอารมณ์ของเด็ก ด้วยการแสดงออก เช่นการยิ้ม ใช้น้ำเสียงที่แสดงความเป็นมิตร โอบกอด ลูบตัว ตบที่หลังหรือก้นเบาๆ

ตารางที่ 3 (ต่อ) พัฒนาการของเด็กวัยแรกเกิด-5 ปีและการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันตาม
พัฒนาการของเด็ก

อายุ	พัฒนาการ	การสร้างสัมพันธภาพความผูกพัน
8-12 เดือน	แสดงความกังวลใจ ความกลัว ความโกรธ ความคับข้องใจ อารมณ์เสีย	ตรวจสอบให้ทราบสาเหตุและกำจัดออกถ้าทำได้ หรือเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ใหม่ถ้าจำเป็น อุ้ม พูดคุย ปลอบโยนด้วยน้ำเสียงเบาๆ อย่างสงบ ร้องเพลง กอด ลูบตัวเด็ก
	แสดงความเป็นเจ้าของในตัวบุคคล ใฝ่หาผู้ เลี้ยงดูไม่ให้คลาดสายตา กลัวคนแปลกหน้า	พูดหรือแสดงท่าทางให้เด็กมั่นใจว่าผู้ให้การเลี้ยง ดูเด็กจะกลับมาอีก และเมื่อกลับมาแล้วต้องรีบ เข้ามาหาเด็กเพื่อให้เด็กเกิดความมั่นใจและ รับทราบในการกลับมาของผู้ให้การเลี้ยงดูเด็ก อยู่ กับเด็กเมื่อเด็กต้องเผชิญกับคนแปลกหน้า อุ้ม กอดเด็กไว้ หรือปลอบโยนเมื่อเด็กแสดงความคับ ข้องใจเมื่อต้องเผชิญกับคนแปลกหน้า
	นั่งได้มั่นคง คลานได้ ชอบเล่นจ๊ะเอ๋ เริ่ม เหนียวตัว เกาะยืน เกาะเดิน ส่งเสียงหมา หมา จ๋า จ๊ะ	เล่นจ๊ะเอ๋ พูดคุยกับเด็ก เล่นเกมที่กระตุ้นให้เด็ก เด็กเข้ามาหา กอด แสดงความชื่นชมในสิ่งที่เด็ก ทำ
12-18 เดือน	เด็กต้องการให้ผู้เลี้ยงดูเด็กอยู่ด้วย ต้องการ ความไว้วางใจจากผู้ดูแล	ให้การสัมผัสจับต้องตัวเด็ก มีปฏิสัมพันธ์กับเด็ก ด้วยการสัมผัสอย่างใกล้ชิด มีปฏิกิริยาตอบสนองต่อ ความต้องการของเด็กอย่างรวดเร็ว
	กลัวคนแปลกหน้า หรือสิ่งแปลกใหม่	แนะนำให้เด็กรู้จักคนใหม่ๆ ประสพการณ์ใหม่ ระวังเรื่องการเข้าหาเด็กอย่างจุใจ
	แสดงการสนับสนุนพฤติกรรมที่ผู้ใหญ่ต้องการ	ชมเชยเด็กที่สามารถบังคับพฤติกรรมของตนเองได้
	แสดงความรัก แสดงความ ตื่นเต้น ยินดี แสดงอารมณ์ขัน	ยอมรับและตอบรับการแสดงความรักของเด็กทั้ง ทางร่างกายและคำพูด ตอบสนองความตื่นเต้น และอารมณ์ขันของเด็กด้วยอาการเช่นเดียวกัน เช่นทำท่าตื่นเต้น หัวเราะสนุกสนานไปกับเด็กด้วย
18-24 เดือน	พูดแสดงความต้องการ ต้องการการยอมรับ มีการแสดงอารมณ์ก้าวร้าวมากขึ้น อาจเกิด ความอายในบางโอกาส บางครั้งจะต่อต้าน ผู้ให้การเลี้ยงดู	สนใจในสิ่งที่เด็กทำ คอยชี้แนะให้กำลังใจ ให้เด็ก คิดและทำเองบ้าง ให้เด็กมีส่วนร่วมในกิจกรรม ต่างๆ ให้การยอมรับเด็กในฐานะบุคคลคนหนึ่ง โดยแสดงออกทางคำพูด ท่าทาง เมื่อเด็กต่อต้าน ผู้ให้การเลี้ยงดูยังคงแสดงความรู้สึกและท่าทางที่ เป็นมิตร

ตารางที่ 3 (ต่อ) พัฒนาการของเด็กวัยแรกเกิด-5 ปีและการสร้างสัมพันธภาพความผูกพัน

ผูกพันตามพัฒนาการของเด็ก

อายุ	พัฒนาการ	การสร้างสัมพันธภาพความผูกพัน
18-24 เดือน	มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางตรงกันข้ามจากพฤติกรรมที่ดูน่ารักเป็นการเรียกร้องความสนใจ และดิ้อร้น	ปล่อยให้เด็กแสดงพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลง ให้ความสนใจต่อความต้องการของเด็กแสดงการยอมรับเด็ก ช่วยเด็กจัดการกับความต้องการและความดีดั่งของตน โดยเสนอแนะการเลือกพฤติกรรมในทางที่ดี แบ่งปันการให้การเลี้ยงดูเด็กด้วยการสัมผัส การใช้คำพูดกับเด็กในขณะที่ผู้ให้การเลี้ยงดูยังอยู่กับเด็กคนอื่น
24-30 เดือน	มีความรู้สึกถึงคุณค่าของตนในทางที่ดี มีความรู้สึกที่ดีต่อตนเองเมื่อได้รับการยอมรับหรือชมเชย	ให้การตอบสนองกลับต่อเด็กในด้านดี พูดถึงความมีคุณค่าของเด็ก ตอบคำถามของเด็กโดยไม่ดูหรือแสดงความรำคาญ
	มีความรู้สึกถึงคุณค่าของตนในทางไม่ดี	ไวต่อความรู้สึกคับข้องใจที่เกิดขึ้นกับเด็กในการทำกิจกรรมหรือจากการเผชิญในสถานการณ์ต่างๆ และแสดงให้เด็กรู้สึกมั่นใจถึงคุณค่าของตนเอง
	รู้จักแสดงความรู้สึกต่อผู้อื่น	แสดงความรู้สึกที่มีต่อเด็ก แสดงปฏิกิริยาต่อความรู้สึกต่างๆอย่างเหมาะสม กอด ลูบเบาๆ สนใจฟัง ชมเชยเด็ก
	มีพัฒนาการทางภาษาอย่างรวดเร็ว สนใจอยากรู้อยากเห็นสิ่งรอบตัว เริ่มใช้คำถาม "อะไร"	อ่านหนังสือที่มีภาพประกอบ โคลง กลอนคำคล้องจองให้เด็กฟัง โดยให้เด็กนั่งล้อมวงกันฟัง ใกล้ๆ นำเด็กมานั่งตักบ้าง พูดคุยกันเกี่ยวกับเรื่องที่อ่าน ฟังเรื่องที่เด็กเล่า
30-36 เดือน	มีทักษะการอ่านดีขึ้นและมีการสร้างคำที่ดีขึ้น พูดคำคล้องจอง ร้องเพลงสั้นๆได้ ชอบดูหนังสือภาพ ชอบฟังบทกลอน นิทาน คำคล้องจอง	อ่านนิทาน อ่านภาพ หรือเล่าเรื่องในหนังสือให้เด็กฟัง มองหน้า สบตาเด็กขณะอ่านหนังสือให้เด็กฟัง พยายามอยู่ใกล้ๆเด็กที่มีพฤติกรรมหนีสังคม มีการสัมผัสเด็กบ้างในขณะที่อ่าน ฟังสิ่งที่เด็กอ่าน แสดงความชื่นชมในการแสดงออกของเด็ก สนับสนุนให้พูดเล่าเรื่อง ร้องเพลง ขีดเขียน และทำท่าทางต่างๆ สังเกตท่าทีความรู้สึกของเด็ก และตอบสนองโดยไม่บังคับหรือตามใจเกินไป ค่อยๆพูดและผ่อนคลาย

ตารางที่ 3 (ต่อ) พัฒนาการของเด็กวัยแรกเกิด-5 ปีและการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันตาม พัฒนาการของเด็ก

อายุ	พัฒนาการ	การสร้างสัมพันธภาพความผูกพัน
3-5 ปี	ชอบซักถาม “ทำไม” สนทนาโต้ตอบ/เล่าเรื่อง ด้วยประโยคสั้นๆ ได้ สนใจฟังนิทานและเรื่องราวต่างๆ ล้างหน้า แปรงฟัน แต่งตัวเองได้	สนใจในสิ่งที่เด็กถาม ตอบคำถามของเด็ก เล่าเรื่องจากภาพ ค्यू ซักถามเรื่องที่เล่า ฝึกให้ใส่เสื้อผ้า ตัดและกั๊ตกระดาษ รูดเชิป สวมรองเท้า ให้กำลังใจ และแสดงความชื่นชมโดยวาจาหรือท่าทางเมื่อเด็กทำได้
	สามารถเข้าใจพฤติกรรมในการแยกจากในระยะสั้นๆของผู้ให้การเลี้ยงดูเด็ก และคาดการณ์ถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นได้จากคำพูดและการกระทำของผู้ให้การเลี้ยงดูเด็ก	บอกเด็กเกี่ยวกับการที่ผู้ให้การเลี้ยงดูเด็กต้องออกจากสายตาเด็กว่าจะไปไหน ไปทำอะไร จะกลับมาเมื่อไร และควรกลับมาตามเวลาที่บอกเด็กไว้ โดยให้เด็กได้ รับทราบถึงการกลับมาของผู้ให้การเลี้ยงดูเด็ก

4. เด็กควรได้รับการปลูกฝังคุณธรรม ระเบียบวินัยและแนวทางประชาธิปไตยควบคู่ไปกับการส่งเสริมพัฒนาการด้านต่างๆ เด็กในช่วงอายุ 1-3 ปีมีความเป็นตัวของตัวเองสูง อยากทำอะไรด้วยตนเอง ต่อต้านคำสั่ง ดังนั้นจึงต้องหลีกเลี่ยงการบังคับขู่เข็ญ การต่อล้อต่อเถียง และการทำโทษอย่างรุนแรง ให้โอกาสเด็กได้ทำสิ่งต่างๆด้วยตัวเอง ชมเชยเมื่อเด็กทำสิ่งที่ควร ผู้ใหญ่ต้องเป็นแบบอย่างในการปลูกฝังการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรม เช่น ใช้วิธีการที่นุ่มนวลในการแก้ไขความขัดแย้ง ไม่หลอกหรือขู่เด็ก แสดงความเอื้ออาทรสนใจทุกข์สุขของสมาชิกและการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในครอบครัวเป็นต้น นอกจากนี้เด็กยังควรได้รับการปลูกฝังเกี่ยวกับคุณค่าวัฒนธรรมไทย รักและชื่นชมธรรมชาติ ศิลปะ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ด้วยการเห็นแบบอย่างที่ดีจากผู้ใหญ่ และการทำกิจกรรม เช่นการเล่านิทาน การให้เด็กเล่นของเล่นและการละเล่นพื้นบ้าน การร้องเพลง กล่อมก่อนนอน เป็นต้น

5. เด็กต้องได้รับการตรวจสุขภาพและวัคซีนป้องกันโรค และได้รับการดูแลรักษาเมื่อเจ็บป่วย

6. เด็กต้องได้รับการคุ้มครองสิทธิและปกป้องจากการถูกเอาเปรียบหรือทำร้าย ในปีพุทธศักราช 2533 คณะกรรมาธิการด้านสิทธิมนุษยชน องค์การสหประชาชาติ ได้จัดทำอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก เนื่องจากยอมรับถึงความสำคัญของการร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของเด็กๆในทุกประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศกำลังพัฒนา สาระสำคัญในอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ได้สรุปไว้เป็นประเด็นสั้นๆในอนุสัญญาสิทธิเด็กฉบับการ์ตูนในเอกสารเผยแพร่ของศูนย์เครือข่ายสิทธิเด็กดังนี้

ยังไม่ครบสิบแปดปี พวกหนูนี้ชื่อว่าเด็ก
 ต้องคุ้มครองหนูแต่เล็ก ไม่ว่าเด็กชาติไหน
 สิทธิหนูมั่นคง พร้อมดำรงชีวิตได้
 ทะเบียนเกิดต้องมีไว้ ทั้งสัญชาติ ชื่อ-สกุล
 หนูอยู่กับพ่อแม่ เพื่อรักแท้คอยเกื้อหนุน
 คนรอบข้างคอยจุนเจือ ให้สิทธิหนูได้พูดจา
 หนูมีสิทธิบอกให้รู้ สิทธิฟัง ดู คิด นานา
 หนูมีสิทธิ์จะคบค้า มีสิทธิ์รวมกลุ่มเพื่อนกัน
 ให้หนูได้ข่าวสาร เพื่อปฏิภาณทุกทุกวัน
 โปรดไตร่ตรองอย่าหุนหัน ก่อนรับหนูไว้ดูแล
 ความพิการใช้อุปสรรค ปิดกั้นรักให้ท้อแท้
 สุขภาพต้องตรวจแก้ ขจัดโรค โศกผันไป
 หนูมีสิทธิ์ได้เล่าเรียน เร่งพากเพียรจนเติบโตใหญ่
 และมีสิทธิ์จะหย่อนใจ ร่วมสร้างสรรค์สิ่งดีงาม
 แรงงานหนูอย่ากดขี่ สิทธิหนูมีอย่าคุกคาม
 ยาเสพติดที่เลวทราม อย่าหลอกล่อพอกันที
 ล่อลวงทำสิ่งชั่ว ชายเนื้อตัวน่าบัดสี
 กักขังถูกทุบตี สิ่งเหล่านี้ต้องคุ้มครอง
 ผู้ใหญ่เขารบกัน ขอหนูนั้นอย่าเกี่ยวข้อง
 เด็กร้องขอให้ปรองดอง ร่วมคุ้มครองสิทธิเด็ก...เออย

นอกจากอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กแล้ว ยังมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 มีสาระสำคัญที่เกี่ยวกับการปฏิบัติต่อเด็ก (หมวด 2) ซึ่งผู้ที่ทำหน้าที่ดูแลเด็กควรต้องให้ความสำคัญดังนี้ (กระทรวงการพัฒนาสังคม และความมั่นคงของมนุษย์, 2547: 172-175)

มาตรา 22 การปฏิบัติต่อเด็กไม่ว่ากรณีใด ให้คำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นสำคัญ และไม่ให้มีการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม

มาตรา 23 ผู้ปกครองต้องให้การอุปการะเลี้ยงดู อบรมสั่งสอนและพัฒนาเด็กที่อยู่ในความปกครองดูแลของตนตามสมควรแห่งขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมแห่งท้องถิ่น แต่ทั้งนี้ต้องไม่ต่ำกว่ามาตรฐานขั้นต่ำตามที่กำหนดในกฎกระทรวงและต้องคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กที่อยู่ในความปกครองดูแลของตนมิให้ตกอยู่ในภาวะอันน่าจะเกิดอันตรายแก่ร่างกายและจิตใจ

มาตรา 25 ผู้ปกครองต้องไม่กระทำการดังต่อไปนี้

- (1) ทอดทิ้งเด็กไว้ในสถานรับเลี้ยงเด็กหรือสถานพยาบาลหรือไว้กับบุคคลที่รับจ้างเลี้ยงเด็กหรือที่สาธารณะหรือสถานที่ใด โดยเจตนาที่จะไม่รับเด็กกลับคืน
 - (2) ละทิ้งเด็กไว้ ณ สถานที่ใดๆโดยไม่จัดให้มีการป้องกันดูแลสวัสดิภาพหรือให้การเลี้ยงดูที่เหมาะสม
 - (3) จงใจหรือละเลยไม่ทำให้สิ่งที่เป็นแก่การดำรงชีวิตหรือสุขภาพอนามัยจนน่าจะเกิดอันตรายแก่ร่างกายและจิตใจของเด็ก
 - (4) ปฏิบัติต่อเด็กในลักษณะที่เป็นการขัดขวางการเจริญเติบโตหรือพัฒนาการของเด็ก
 - (5) ปฏิบัติต่อเด็กในลักษณะที่เป็นการเลี้ยงดูโดยมิชอบ
มาตรา 26 ภายใต้งบบังคับบัญญัติแห่งกฎหมายอื่นไม่ว่าเด็กจะยินยอมหรือไม่ ห้ามมิให้ผู้ใดกระทำการดังต่อไปนี้
 - (1) กระทำหรือละเว้นการกระทำอันเป็นการทารุณกรรมต่อร่างกายหรือจิตใจของเด็ก
 - (2) จงใจหรือละเลยไม่ทำให้สิ่งที่เป็นแก่การดำรงชีวิตหรือการรักษาพยาบาลแก่เด็กที่อยู่ในความดูแลของตน จนน่าจะเกิดอันตรายแก่ร่างกายและจิตใจของเด็ก
 - (3) บังคับ ชูเชิญ ชักจูง ส่งเสริมหรือยินยอมให้เด็กประพฤติตนไม่สมควรหรือน่าจะทำให้เด็กมีความประพฤติเสี่ยงต่อการกระทำผิด
 - (4) โฆษณาทางสื่อมวลชนหรือเผยแพร่ด้วยประการใดเพื่อรับเด็กหรือยกเด็กให้แก่บุคคลอื่นที่มีโชฎาติของเด็ก เว้นแต่เป็นการกระทำของทางราชการ หรือได้รับอนุญาตจากทางราชการแล้ว
 - (5) บังคับ ชูเชิญ ชักจูง ส่งเสริม ยินยอม หรือกระทำด้วยประการใดให้เด็กไปเป็นขอทาน เด็กเร่ร่อน หรือใช้เด็กเป็นเครื่องมือในการขอทานหรือกระทำความผิด หรือกระทำด้วยประการใดอันเป็นการแสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบจากเด็ก
 - (6) ให้อ้าง หรือวานให้เด็กทำงานหรือกระทำการอันอาจเป็นอันตรายแก่ร่างกายหรือจิตใจ มีผลกระทบต่ออาการเจริญเติบโตหรือขัดขวางต่อพัฒนาการของเด็ก
 - (7) บังคับ ชูเชิญ ใช้ ชักจูง ยุยง ส่งเสริม หรือยินยอม ให้เด็กเล่นกีฬา หรือให้กระทำการใดเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ทางการค้าอันมีลักษณะเป็นการขัดขวางต่อการเจริญเติบโตหรือพัฒนาการของเด็ก หรือมีลักษณะเป็นการทารุณกรรมต่อเด็ก
 - (8) ใช้หรือยินยอมให้เด็กเล่นการพนันไม่ว่าชนิดใดหรือเข้าไปในสถานที่เล่นการพนันสถานค้าประเวณี หรือสถานที่ที่ห้ามมิให้เด็กเข้า
 - (9) บังคับ ชูเชิญ ใช้ ชักจูง ยุยง ส่งเสริม หรือยินยอม ให้เด็กแสดงหรือกระทำการอันมีลักษณะลามกอนาจาร ไม่ว่าจะไปเพื่อให้ได้มาซึ่งค่าตอบแทนหรือเพื่อการใด
 - (10) จำหน่าย แลกเปลี่ยน หรือให้สุราหรือบุหรี่แก่เด็กเว้นแต่การปฏิบัติทางการแพทย์
- มาตรา 27 ห้ามมิให้ผู้ใดโฆษณาหรือเผยแพร่ทางสื่อมวลชนหรือสื่อสารสนเทศประเภท

ใดซึ่งข้อมูลเกี่ยวกับตัวเด็กหรือผู้ปกครองโดยเจตนาที่จะทำให้เกิดความเสียหายแก่จิตใจ ชื่อเสียงเกียรติคุณ หรือสิทธิประโยชน์อื่นใดของเด็ก หรือเพื่อแสวงหาประโยชน์สำหรับตนเองหรือผู้อื่นโดยมิชอบ

มาตรา 28 ในกรณีผู้ปกครองตกอยู่ในสภาพไม่อาจให้การอุปการะเลี้ยงดู อบรมสั่งสอน และพัฒนาเด็กได้ไม่ว่าด้วยเหตุใด หรือผู้ปกครองกระทำการใดอันน่าจะเกิดอันตรายต่อ สวัสดิภาพ หรือขัดขวางต่อความเจริญเติบโตหรือพัฒนาการของเด็ก หรือให้การเลี้ยงดูโดยมิชอบ หรือมีเหตุจำเป็นอื่นใดเพื่อประโยชน์ในการสงเคราะห์หรือคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก หรือป้องกันมิให้เด็กได้รับอันตรายหรือถูกเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม พนักงานเจ้าหน้าที่ต้องดำเนินการให้การสงเคราะห์หรือคุ้มครองสวัสดิภาพตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 29 ผู้ใดพบเห็นเด็กตกอยู่ในสภาพจำต้องได้รับการสงเคราะห์หรือคุ้มครองสวัสดิภาพตามหมวด 3 และหมวด 4 จะต้องให้การช่วยเหลือเบื้องต้น และแจ้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ หรือผู้มีหน้าที่คุ้มครองสวัสดิภาพเด็กตามมาตรา ๒๔ โดยมีชักช้า

แพทย์ พยาบาล นักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ หรือเจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่รับตัวเด็กไว้รักษาพยาบาล ครู อาจารย์หรือนายจ้างซึ่งมีหน้าที่ดูแลเด็กที่เป็นศิษย์หรือลูกจ้าง จะต้องรายงานให้พนักงานเจ้าหน้าที่ หรือผู้มีหน้าที่คุ้มครองสวัสดิภาพเด็กตามมาตรา 24 หรือพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจทราบโดยมิชักช้า หากเป็นที่ปรากฏชัดหรือน่าสงสัยว่าเด็กถูกทารุณกรรม หรือเจ็บป่วยเนื่องจากการเลี้ยงดูโดยมิชอบ

ผู้ที่ทำหน้าที่ดูแลเด็กควรต้องมีความรู้เกี่ยวกับอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กและพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 เพื่อที่จะตระหนักในความสำคัญของเด็ก และบทบาทหน้าที่ของตนเองในการปฏิบัติต่อเด็กในฐานะที่เด็กมีสิทธิของการเป็นมนุษย์เหมือนกับผู้ใหญ่

2.7 บทบาทของผู้เลี้ยงดูเด็กอายุแรกเกิด-5 ปี

ผู้เลี้ยงดูเด็กเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญสำหรับการดูแลเด็ก ไม่ว่าจะเป็นผู้ดูแลเด็กที่เป็นพ่อแม่หรือผู้ดูแลเด็กที่เป็นบุคคลอื่น คັນสเนย์ ฉัตรคุปต์ (2542 : 186-187) ทำการศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับสมองพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับคนเลี้ยงในช่วงปีแรกๆสำคัญที่สุด เพราะมีผลต่อการเจริญเติบโต พัฒนาการของสมอง และบุคลิกภาพของเด็กต่อไปในอนาคต โดยเฉพาะช่วงปีแรกจะเป็นช่วงที่สำคัญที่สุดที่จะส่งผลต่อชีวิตของคนเราตลอดทั้งชีวิต ดังนั้นผู้ดูแลเด็กจะต้องเป็นผู้ที่สามารถให้ความรักความอบอุ่น และตอบสนองต่อความต้องการของเด็กได้ รวมถึงต้องเป็นคนใส่ใจเรียนรู้พัฒนาการของเด็ก ให้ความสนใจกับเด็ก เล่นกับเด็ก เป็นคนสะอาด และสนใจดูแลเรื่อง

ความปลอดภัยของเด็กด้วย กระทรวงสาธารณสุข กรมสุขภาพจิต (2548: 4) ได้ระบุหน้าที่ของพ่อแม่ในการเลี้ยงดูลูกไว้ 5 ประการคือ

1. ให้การเลี้ยงดูลูกทั้งร่างกายและการปกป้องคุ้มครอง
2. ให้ความรักความอบอุ่นและการยอมรับ
3. สั่งสอนอบรมและให้การกระตุ้นที่เหมาะสม
4. ฝึกให้ลูกควบคุมตัวเอง ยับยั้งตัวเองได้และมีวินัย
5. สนับสนุนให้ลูกเป็นตัวของตัวเองทีละน้อย

Gonzales-Mena และ Eyer (2001) ให้ความสำคัญกับการสร้างสัมพันธภาพระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดูโดยเน้นที่ 3 ประเด็นหลักคือการยอมรับนับถือเด็ก (respectful) การตอบสนองต่อเด็ก (responsive) และการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันและกัน (reciprocal) ภายใต้หลัก 10 ประการ ดังนี้

1. ให้เด็กเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมหรือสิ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับตัวเด็ก
2. ใช้เวลากับเด็กอย่างมีคุณภาพ
3. เรียนรู้เกี่ยวกับวิธีการสื่อสารที่มีความเฉพาะตัวของเด็กแต่ละคน และให้เด็กได้เรียนรู้วิธีการสื่อสารของผู้เลี้ยงดูเด็กด้วย
4. ใช้เวลาและพลังงานอย่างคุ้มค่าในการสร้างคนทั้งคนแบบองค์รวม
5. ให้การยอมรับนับถือเด็กว่าเป็นบุคคลที่มีคุณค่า
6. แสดงความรู้สึกที่แท้จริงอย่างเหมาะสมเพื่อให้เด็กรู้จักรับรู้ความรู้สึกของผู้เลี้ยงดูเด็ก
7. เป็นแบบอย่างในการแสดงพฤติกรรมที่ต้องการสอนเด็ก
8. มองว่าปัญหาเป็นโอกาสแห่งการเรียนรู้ ให้โอกาสเด็กได้แก้ปัญหาด้วยตนเอง
9. สร้างความรู้สึกปลอดภัยโดยการทำให้เด็กเกิดความไว้วางใจ
10. ให้เด็กได้มีพัฒนาการที่มีคุณภาพในแต่ละขั้น

Douville-Watson, Watson และ Wilson (2003) มองว่าเครื่องมือสำคัญในการส่งเสริมให้เกิดสภาพแวดล้อมที่ดีและความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดูประกอบด้วยปัจจัยสำคัญ 3 ประการคือความใส่ใจ (attention) การยอมรับเด็ก (approval) และการให้ความรัก (affection) ซึ่งควรจะต้องเกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอก ตัวอย่างของการแสดงความใส่ใจ การยอมรับเด็ก และการให้ความรักที่แสดงออกภายนอก เช่นการยิ้มกับเด็ก การให้ความสนใจในสิ่งที่เด็กทำเป็นต้น มีผลการวิจัยที่แสดงว่าการที่ครูยิ้มกับเด็กวัยเตาะแตะโดยเฉพาะอย่างยิ่งการยิ้มบ่อยๆจะทำให้เด็กแสดงการตอบสนองที่แสดงถึงความรักต่อครูได้เร็วกว่าและมากกว่าการที่ครูแสดงความรักต่อเด็กด้วยวิธีอื่น (Zanolli, Saudargas, and Twardosz, 1997) Douville-Watson, Watson และ Wilson (2003: 104) ได้ให้แง่คิดว่าการแสดงความใส่ใจต่อเด็กควรเป็นไปในทางบวกหรือสนใจพฤติกรรมทางด้านบวกของเด็กมากกว่าการสนใจพฤติกรรมทางด้านลบของเด็ก เนื่องจากมีงานวิจัยที่สนับสนุน

ว่าพฤติกรรมใดๆที่ได้รับความสนใจไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมที่พึงประสงค์หรือไม่พึงประสงค์ก็ตามจะก่อให้เกิดความถี่ในการเกิดพฤติกรรมนั้นๆมากขึ้น ดังนั้นผู้เลี้ยงดูควรแสดงความคาดหวังทางบวกเพื่อลดหรือป้องกันการเกิดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ เช่น การบอกเด็กว่า“พูดคุยกันเบาๆ” แทน “ห้ามตะโกน” เมื่อต้องการให้เด็กไม่ส่งเสียงดัง หรือใช้คำว่า“พูดเพราะๆ” แทน “อย่าพูดไม่เพราะ” เป็นต้น การแสดงการยอมรับในสิ่งที่เด็กทำ ให้ความสำคัญในการใส่ใจต่อความต้องการของเด็กแต่ละคน เป็นการสร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจ ทำให้เด็กมีความมั่นใจ กล้าที่จะเผชิญและเรียนรู้สิ่งใหม่ๆที่อยู่รอบตัว

บทบาทที่สำคัญอย่างหนึ่งของผู้ที่ทำหน้าที่ดูแลเด็กปฐมวัยคือการเป็นมืออาชีพในการดูแลเด็กทั้งในส่วนของ การดูแล (care) และการให้การศึกษ (education) ดังนั้นผู้ดูแลเด็กปฐมวัยควรต้องมีความรู้หรือจบการศึกษาในสาขาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาปฐมวัยเป็นพื้นฐาน U.S. Department of Health & Human Services. (n.d.). เสนอรายงานการติดตามผล 1 ปีกว่าหลังจากการให้บริการที่มีคุณภาพสูงแก่ครอบครัวของทารกและเด็กวัยเตาะแตะที่มีรายได้ต่ำโดยเน้นที่การพัฒนาคุณภาพของบุคลากรและความร่วมมือของชุมชน พบว่าเด็กมีพัฒนาการที่ดีขึ้นทางด้านสติปัญญา ภาษา ด้านอารมณ์ และด้านสังคม และจากรายงานของสภาวิจัยแห่งชาติของประเทศสหรัฐอเมริกาที่ได้ทำการรวบรวมงานวิจัยทางด้านการศึกษาปฐมวัยในช่วง 30 ปีที่ผ่านมา พบข้อมูลที่สรุปได้ว่าเด็กอายุ 2-5 ปีจนถึงเด็กโตมีความสามารถที่จะเรียนรู้ได้มากกว่าที่เราคาดคิดว่าจะเป็น และความสามารถในการเรียนรู้ทางภาษา คณิตศาสตร์ ตลอดจนทักษะต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการเตรียมความพร้อมในการเข้าเรียนในโรงเรียนสามารถเกิดขึ้นหรือพัฒนาขึ้นจากประสบการณ์ที่ได้รับในช่วงปฐมวัย นอกจากนี้ยังพบว่าการจัดการศึกษาอย่างมีคุณภาพในระดับปฐมวัยจะช่วยแก้ปัญหาเกี่ยวกับการเรียนรู้ที่อาจเกิดขึ้นสำหรับเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ เด็กด้อยโอกาสทางการศึกษาและเด็กที่มีความบกพร่องทางร่างกายหรือสติปัญญา (Bowman, Donovan, and Burns, eds., 2001: 28) ในรายงานยังได้กล่าวถึงงานวิจัยและความเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องกับการดูแลเด็กว่าวิธีการที่ดีในการดูแลเด็กคือการตอบสนองของความต้องการพื้นฐาน สนับสนุนและชี้้นำให้เกิดสภาวะทางอารมณ์ที่ดี รวมถึงการตั้งใจ การสอน และสนับสนุนการเรียนรู้ของเด็กภายใต้สิ่งแวดล้อมที่มีความปลอดภัยทั้งทางร่างกายและจิตใจ และได้มีการบัญญัติศัพท์เพื่อใช้อธิบายภาพของการดูแลเด็กตามแนวคิดดังกล่าวคือ “educare” นอกจากนี้ยังได้ให้ความสำคัญกับสัมพันธภาพระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดูเด็กทั้งที่บ้านและที่โรงเรียนหรือสถานรับเลี้ยงเด็ก (Bowman, Donovan, and Burns, eds., 2001: 32)

การเรียนรู้ของเด็กส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับผู้ใหญ่ที่เด็กมีปฏิสัมพันธ์ด้วย ทั้งการเลือกกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ การให้แนวคิดสำคัญ และความถี่ในการมีปฏิสัมพันธ์กับเด็ก ดังนั้นจึงเป็นความจำเป็นที่ผู้ที่ทำหน้าที่เลี้ยงดูเด็กปฐมวัยต้องได้รับการเตรียมหรือฝึกฝนมาเพื่อทำงานกับเด็ก

โดยเฉพาะ (Bowman, Donovan, and Burns, eds., 2001: 150) Morrison (2004: 187) กล่าวถึงมาตรฐานของ APHA และ AAP ที่เกี่ยวกับผู้ดูแลเด็กว่าต้องเป็นผู้ที่จบด้านการศึกษาปฐมวัย หรือหากไม่ได้จบการศึกษาปฐมวัยต้องได้รับการอบรมทางด้านพัฒนาการเด็กหรือสาขาที่เกี่ยวข้องกับการดูแลเด็ก มีงานวิจัยที่สนับสนุนว่าระดับการศึกษาของผู้ดูแลเด็กเป็นปัจจัยหนึ่งนอกเหนือจากอัตราส่วนที่เหมาะสมระหว่างเด็กกับผู้ดูแลเด็กที่ส่งผลให้การจัดโปรแกรมสำหรับเด็กปฐมวัยนำไปสู่การเกิดประสิทธิผลที่ตัวเด็กมากขึ้น

มูลนิธิสงเคราะห์เด็กของสภากาชาดไทย (ม.ป.ป.) กล่าวถึงบทบาทและความรับผิดชอบของผู้ที่ทำหน้าที่เลี้ยงดูเด็กว่าควรต้องมีความรู้ในการอบรมเลี้ยงดูเด็กทั้งทางกายและทางใจ การเลี้ยงดูเด็กทางกายคือต้องรู้จักอาการต่างๆที่แสดงว่าเด็กไม่สบาย เช่น ร้องโยเย กระวนกระวาย ถ่ายเหลว มีผื่นขึ้น ไม่ดูดนมหรือไม่ยอมรับประทานอาหาร ตัวร้อน เป็นต้น มีความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของนมแม่และการให้นมแม่ การทำความสะอาดร่างกาย การเลือกใช้เครื่องแต่งกายให้เหมาะสมกับสภาพอากาศ การพาเด็กไปตรวจสุขภาพและรับวัคซีนเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันโรคต่างๆตามตารางการรับวัคซีน การพักผ่อน การป้องกันอุบัติเหตุ การเลือกของเล่นที่เหมาะสมกับวัยและพัฒนาการของเด็ก การส่งเสริมพฤติกรรมที่เกิดขึ้นตามลำดับพัฒนาการของเด็ก และการให้อาหารเสริม เมื่อเด็กอายุ 1-2 ปีจะสามารถกลืนอาหารได้เนื่องจากกล้ามเนื้อหูรูดทวารหนักทำงานได้สมบูรณ์แล้ว ผู้ดูแลเด็กควรเริ่มฝึกนิสัยการขับถ่ายโดยต้องพิจารณาความพร้อมของเด็กประกอบด้วย รวมทั้งการรู้จักสังเกตสัญญาณที่เด็กแสดงว่าจะถ่าย เช่น ทำท่าเบ่ง หน้าแดง หยุดเล่น แล้วจึงจับนั่งกระโถน จะทำให้เด็กร่วมมือด้วยมากกว่าการจับเด็กให้นั่งกระโถนในขณะที่เด็กยังไม่ปวดอุจจาระ เป็นต้น เมื่ออายุประมาณ 15 เดือนเด็กจะสามารถกลืนปัสสาวะในเวลากลางวันได้ จึงควรพาเด็กไปปัสสาวะทุก 2-3 ชั่วโมง ส่วนการกลืนปัสสาวะในเวลากลางคืนจะกลืนได้ในราว 4-5 ขวบ เด็ก 5 ขวบที่ยังปัสสาวะรดที่นอนถือว่าไม่ปกติต้องพาไปพบแพทย์ เมื่อเด็กอายุ 3-5 ปี ต้องได้รับการหัดให้มีระเบียบวินัยซึ่งจะพัฒนาไปสู่ความมีวินัยในตนเองสามารถควบคุมตนเองได้ ซึ่งสอดคล้องกับกระทรวงสาธารณสุข กรมสุขภาพจิต (2548: 4) ที่ระบุว่าศักยภาพในการเลี้ยงดูลูกของพ่อแม่ขึ้นอยู่กับความสามารถที่จะรับรู้ความต้องการของลูก การตอบสนองด้วยความรักและความรู้สึกที่ดี และความยืดหยุ่นสามารถตอบสนองความต้องการของลูกในสถานการณ์ที่แตกต่างกันได้อย่างเหมาะสม

ประเด็นหนึ่งเกี่ยวกับการดูแลทางกายซึ่งมีความสำคัญที่อาจนำไปสู่การตาย ความพิการ การมีพัฒนาการล่าช้า หรือทำให้สมองเด็กถูกทำลายที่เรียกว่า Shaken-baby syndrome (SBS) เกิดจากการที่ผู้เลี้ยงดูกระทำรุนแรงต่อเด็ก ส่วนใหญ่เกิดจากการที่ผู้เลี้ยงดูขาดการควบคุมทางอารมณ์เมื่อได้ยินเสียงเด็กร้องหรือเด็กมีพฤติกรรมที่ทำให้เกิดความรำคาญ เด็กที่มักประสบกับ SBS คือเด็กอายุตั้งแต่แรกเกิดถึง 5 ปี โดยเฉพาะเด็กในช่วง 2-4 เดือนจัดเป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยง

มากที่สุด ดังนั้นผู้เลี้ยงดูควรต้องมีความเข้าใจพฤติกรรมของเด็กโดยเฉพาะเด็กเล็กๆ พยายามหาสาเหตุที่ทำให้เด็กร้อง ปลอดภัยกับเด็กด้วยเทคนิคต่างๆ เช่นกอด ลูบหลังเบาๆ คุยกับเด็ก ร้องเพลง เป็นต้น หากเด็กยังไม่หยุดร้องง่าย ๆ ต้องพบแพทย์เพื่อหาสาเหตุ ผู้เลี้ยงดูเด็กต้องรู้จักที่จะจัดการกับอารมณ์ของตนเอง เช่นถ้ารู้ว่าไม่สามารถควบคุมอารมณ์ได้ในขณะนั้นควรหลีกเลี่ยงการสัมผัสเด็ก และควรออกจากเด็กสักครู่เพื่อให้สงบลงก่อน จะสามารถลดการเกิด SBS ลงได้ (Poussaint and Linn, 1997: 33)

การเลี้ยงดูเด็กอีกส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญคือการเลี้ยงดูเด็กทางใจ ในวัยทารกสิ่งที่สำคัญคือความสัมพันธ์และการสัมผัสด้วยความรักจากพ่อ แม่ พี่เลี้ยง ทำให้เด็กเกิดความไว้วางใจซึ่งเป็นที่มาของพัฒนาการทางอารมณ์และสังคมของเด็กในเวลาต่อมา การเรียนรู้ของเด็กเกิดจากรีเฟลกซ์อัตโนมัติและการเลียนแบบ จึงไม่ควรมีการลงโทษเด็กและไม่ควรมีการบังคับเด็กในวัยนี้ ปัญหาที่พบบ่อยในวัยนี้คือเด็กถูกแยกจากพ่อแม่และเด็กถูกพ่อแม่ทอดทิ้งไม่เอาใจใส่ และปัญหาการหัดเด็กก่อนวัยในขณะที่ยังไม่พร้อม เมื่อถึงวัยเตาะแตะที่เด็กเริ่มช่วยเหลือตัวเองได้มากขึ้น เด็กจะเริ่มดิ้นเพื่อแสดงความเป็นตัวของตัวเอง พูดได้มากขึ้นและรู้จักตัวเองมากขึ้น สิ่งสำคัญในวัยนี้คือผู้เลี้ยงดูเด็กต้องมีความเข้าใจและดูแลให้เด็กได้พัฒนาทางกายและความเป็นตัวของตัวเอง สอนเด็กแบบค่อยเป็นค่อยไปด้วยความละมุนละม่อม รวมทั้งคอยระวังเกี่ยวกับการเกิดอุบัติเหตุต่างๆ ปัญหาที่พบได้ในวัยนี้คือปัญหาเนื่องมาจากเด็กถูกแยกจากพ่อแม่ การฝึกหัดอย่างเข้มงวดเกินไป ซึ่งอาจจะทำให้เด็กแสดงออกในลักษณะที่ก้าวร้าว หรือแสดงออกในลักษณะที่ขี้อายและขลาดกลัว ไม่เป็นของตัวเอง นอกจากนี้ยังอาจเกิดปัญหาเนื่องจากการเลี้ยงดูที่เป็นอุปสรรคต่อการให้เด็กได้มีโอกาสลองทำสิ่งต่างๆ อย่างมีอิสระ เมื่อถึงวัย 3-6 ปี เด็กช่วยเหลือตัวเองได้มากขึ้น เริ่มมีสังคม มีความสนใจเกี่ยวกับอวัยวะเพศของตน เริ่มมีความเข้าใจเกี่ยวกับศีลธรรมแต่ยังไม่มีเหตุผล ชอบสร้างจินตนาการ ปัญหาที่พบได้ในวัยนี้คือปัญหาที่เนื่องมาจากเด็กไม่ประสบความสำเร็จในการเป็นตัวของตัวเอง การที่เด็กถูกทอดทิ้งแต่วัยต้นหรือเด็กถูกเลี้ยงดูอย่างทะนุถนอมมากเกินไปเป็นเหตุให้พัฒนาการล่าช้า สิ่งสำคัญในการอบรมเลี้ยงดูในวัยนี้คือการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับเด็ก ตอบสนองอย่างเหมาะสม อบรมเลี้ยงดูโดยให้เด็กเป็นตัวของตัวเองมากที่สุด หลีกเลี่ยงการขู่ หลอกเด็ก หรือบีบบังคับเข้มงวดเกินไป เปิดโอกาสให้เด็กได้เล่น เรียนรู้จากธรรมชาติ เรียนรู้กฎระเบียบของครอบครัวและสังคม เพื่อให้เด็กเกิดความมั่นใจในตัวเอง มีความคิดสร้างสรรค์ มีความรับผิดชอบและเข้าสังคมกับผู้อื่นได้

ตอนที่ 3 เด็กและพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์ และสภาพปัญหา

3.1 ประเภทของเด็กในสถานสงเคราะห์

เด็กในสถานสงเคราะห์เป็นเด็กที่มีพื้นฐานครอบครัวและสภาพความเป็นอยู่ที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดปัญหาทั้งทางด้านพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก ซึ่งอาจจะนำไปสู่การเกิดปัญหาของสังคมในที่สุด ขนิษฐา เทวินทรภักดี (2543) ผู้ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งผู้เชี่ยวชาญพิเศษด้านสังคมสงเคราะห์ กรมประชาสงเคราะห์ และผู้อำนวยการในคณะกรรมการแรงงานและสวัสดิการสังคม ได้กล่าวถึงเด็กที่อยู่ในสถานสงเคราะห์ว่า กลุ่มเด็กที่อยู่ในสถานสงเคราะห์ทั้งที่ดำเนินการโดยภาครัฐและเอกชนเป็นเด็กอายุตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 18 ปีที่อยู่ในกลุ่มของเด็กด้อยโอกาส หรือเด็กที่อยู่ในสภาวะยากลำบาก ซึ่งหมายถึงเด็กที่ประสบปัญหาต่างๆหรือตกอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโต มีสภาพจิตใจและพัฒนาการที่ด้อยกว่าเด็กทั่วไปจำเป็นต้องได้รับการดูแลเอาใจใส่และให้การช่วยเหลือเป็นกรณีพิเศษเพื่อให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีพัฒนาการที่ถูกต้องเหมาะสมกับวัยจนสามารถบรรลุถึงศักยภาพสูงสุดได้ (ขนิษฐา เทวินทรภักดี, 2543: 7) เด็กที่อยู่ในกลุ่มของเด็กด้อยโอกาสหรือเด็กที่อยู่ในสภาวะยากลำบากที่มีอายุระหว่างแรกเกิด-5 ปีจะถูกเลี้ยงดูในสถานสงเคราะห์เด็กก่อนก่อนที่จะถูกส่งต่อไปยังสถานสงเคราะห์เด็กโต ขนิษฐา เทวินทรภักดี (2543: 7-10) แสดงประเภทของเด็กด้อยโอกาสที่ถูกจำแนกเป็น 10 กลุ่มโดยสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติดังนี้

1. เด็กถูกละเมิดสิทธิ เป็นเด็กที่ถูกกระทำทารุณหรือถูกเอาเปรียบในลักษณะต่างๆและไม่ได้ได้รับการเคารพสิทธิอันพึงมีพึงได้ ได้แก่ เด็กที่ถูกกระทำทารุณกรรม เด็กที่ถูกใช้แรงงานก่อนถึงวัยอันสมควร และเด็กในธุรกิจบริการทางเพศ
2. เด็กเร่ร่อน หมายถึงเด็กที่ไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่งแน่นอน ไร้ที่พึ่งพาอาศัยอย่างมีความสุข มีวิถีชีวิตที่ขาดปัจจัยพื้นฐานในการดำรงอยู่
3. เด็กที่อยู่ในบริการทางเพศ หมายถึงบุคคลที่อายุต่ำกว่า 18 ปีที่สมัครใจหรือถูกบังคับล่อลวงให้ยึดอาชีพขายบริการทางเพศ
4. เด็กที่ถูกทอดทิ้ง เป็นเด็กที่ผู้ให้กำเนิดคลอดทิ้งไว้ในโรงพยาบาลหรือตามสถานที่ต่างๆ รวมไปถึงเด็กที่พ่อแม่ปล่อยให้พลัดละเลย โดยพ่อแม่ไม่ให้การดูแลเอาใจใส่เลี้ยงดูให้เหมาะสม เนื่องจากมีปัญหาคารหาย่าร้าง ครอบครัวแตกแยกขาดความรักความผูกพันและความเข้าใจซึ่งกันและกัน
5. เด็กที่ถูกทำร้ายทารุณ เป็นเด็กที่ถูกล่วงละเมิดสิทธิทั้งทางร่างกาย ทางเพศ และทางจิตใจ ไม่ได้ได้รับความอบอุ่นในวัยเด็ก ถูกทำร้ายทารุณ ถูกบีบบังคับกดดันจากพ่อแม่ผู้ปกครอง ซึ่งมีสภาพจิตและอารมณ์ไม่ปกติรวมถึงการถูกล่วงละเมิดทางเพศในลักษณะต่างๆจากบุคคลข้างเคียง

6. เด็กในสถานพินิจ หมายถึงเด็กที่ได้กระทำการด้านกฎหมายบัญญัติว่าเป็นความผิด ซึ่งศาลเยาวชนและครอบครัวตัดสินให้เข้ารับการฝึกอาชีพและอบรมที่สถานฝึกและอบรมในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนกระทรวงยุติธรรม
7. เด็กในชนกลุ่มน้อย เป็นเด็กที่อยู่ในกลุ่มบุคคลที่มีวัฒนธรรมแตกต่างไปจากประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ มีปัญหาเกี่ยวกับการถือสัญชาติไทยจนเป็นสาเหตุให้ไม่ได้รับการศึกษาหรือบริการอื่นๆ ส่วนใหญ่มีหลักแหล่งอยู่ตามชายแดนของประเทศไทย
8. เด็กติดสารระเหยและยาเสพติด เป็นเด็กกลุ่มเสี่ยงต่อการถูกชักจูงให้ประพฤติตนไม่เหมาะสม ผูกพันอยู่กับกลุ่มมิจฉาชีพหรือเด็กด้อยโอกาสกลุ่มอื่น มีแนวโน้มสูงที่จะนำไปสู่การสร้างปัญหาในสังคม
9. เด็กที่ติดเชื้อเอดส์หรือมีพ่อแม่เป็นเอดส์ เป็นกลุ่มที่มีโอกาสที่จะกลายเป็นเด็กกำพร้าหรือเป็นเด็กด้อยโอกาสประเภทอื่น เป็นเด็กที่มักจะถูกมองอย่างรังเกียจจนไม่สามารถเข้ารับการศึกษารับบริการอื่นๆจากสังคมเหมือนเด็กทั่วไปได้
10. เด็กที่ยากจนมากเป็นพิเศษ เป็นเด็กจากครอบครัวที่มีฐานะยากจนมาก อยู่ในท้องถิ่นทุรกันดารห่างไกลความเจริญ ไม่มีโอกาสเข้ารับการศึกษามือเหมือนเด็กทั่วไปได้

3.2 สภาพปัญหาของเด็กในสถานสงเคราะห์

เด็กในสถานสงเคราะห์ส่วนใหญ่เป็นเด็กกำพร้ามีความต้องการพื้นฐานและต้องการได้รับการดูแลเอาใจใส่เหมือนกับเด็กทั่วไปหรืออาจจะมากกว่าเด็กอื่นๆดังที่กนกศักดิ์ พวงลาภ (2542: 48-49) กล่าวไว้ว่าเด็กกำพร้าต้องการพ่อแม่มากกว่าที่เราคิด เด็กสามารถทำกิจกรรมต่างๆได้ดี เหมือนกับเด็กทั่วไปแต่เมื่อใดที่ว่างความคิดแวบแรกคือเรื่องพ่อแม่ สิ่งที่เกิดขึ้นกับเด็กกำพร้าคือการไม่สามารถรับรู้ตนเอง ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับทุกคนและจำเป็นมากสำหรับในวัยเด็กที่ต้องการปัจจัยในการก่อสร้างตัวของบุคลิกภาพ นอกจากเด็กจะต้องการรู้ว่าพ่อแม่ของตนคือใคร วงศ์ตระกูล มีความเป็นมาอย่างไรแล้ว เด็กยังต้องการรู้ว่าพ่อแม่เคยสร้างคุณงามความดีอย่างไร มีสิ่งใดบ้างที่เป็นความภาคภูมิใจ พ่อแม่รู้จักและรักกันได้อย่างไร นักจิตวิทยาพบว่าความต้องการของมนุษย์ที่ขาดไปในวัยเด็กก่อให้เกิดพฤติกรรมทดแทนอย่างไม่รู้จักรบสิ้นในวัยผู้ใหญ่ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการกำหนดบุคลิกภาพของคนคนนั้น การบริจาคเงินการเลี้ยงอาหารหรือการแวะไปเยี่ยมเป็นครั้งคราวไม่เพียงพอที่เด็กๆจะมีชีวิตที่ดีขึ้นได้แต่สิ่งที่จะทดแทนสิ่งที่เด็กเหล่านี้สูญเสียไปคือการให้ความรัก โดยการเข้าไปดูแลอุปถัมภ์ตั้งแต่พวกเขาายังเยาว์วัย การรับเข้ามาเป็นสมาชิกในครอบครัว การพูดและคิดกับเขาเหมือนอย่างพี่น้องลูกหลาน อาจทำให้เด็กได้รับความรักที่มีคุณค่าทัดเทียมกันกับการได้อยู่กับพ่อแม่ที่แท้จริง

เด็กกำพร้าเป็นเด็กที่ต้องเผชิญกับภาวะของการขาดแม่ ซึ่งไม่ได้หมายถึงภาวะที่เด็กขาดแม่อย่างแท้จริงเท่านั้น แต่ยังหมายถึงสถานการณ์ต่างๆที่ทำให้เด็กไม่ได้รับความรักและการดูแลที่ดีที่เด็กเล็กๆพึงต้องการจากแม่หรือบุคคลที่เปรียบเสมือนแม่ ศิริภรณ์ ยามดี (2544) ได้สรุปคำจำกัดความของคำว่า “เด็กกำพร้า” ไว้ว่าหมายถึงเด็กที่ถูกทอดทิ้งจากบิดา มารดา ญาติพี่น้องและผู้เกี่ยวข้อง ขาดความรัก ความอบอุ่น การดูแลเอาใจใส่ และขาดการตอบสนองทางความต้องการพื้นฐานของร่างกาย ส่วนใหญ่มาจากการถูกทิ้งหลังคลอดที่โรงพยาบาล และถูกทิ้งในที่สาธารณะ มีส่วนน้อยที่มาจากครอบครัวที่มีปัญหา หรือเป็นเด็กที่ผู้ปกครองให้การเลี้ยงดูไม่เหมาะสม หรือเป็นเด็กเร่ร่อน จรจัด และเด็กพลัดหลง นอกจากนี้ยังมีเด็กที่ไม่ได้ถูกทอดทิ้งแต่บิดามารดาเป็นผู้อยู่ในการสงเคราะห์ของกรมประชาสงเคราะห์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพของความแร้นแค้นทั้งทางกายและทางใจที่เด็กๆเหล่านี้ได้รับตั้งแต่ในวัยเยาว์ที่เป็นช่วงวัยที่สำคัญของมนุษย์ หากไม่ได้รับการเยียวยาหรือดูแลอย่างดีแล้วในที่สุดจะส่งผลย้อนกลับมาสู่สังคมที่ทุกคนจะต้องร่วมเผชิญอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และเป็นเรื่องยากยิ่งกว่าในการที่จะต้องตามแก้ปัญหาในภายหลัง

ภาวะการขาดแม่ทำให้เด็กมีพัฒนาการที่ล่าช้ากว่าปกติในทุกๆด้าน บางอาการสามารถสังเกตได้ตั้งแต่ในช่วงที่ยังเป็นทารก เช่นเด็กๆเหล่านี้จะไม่ค่อยยิ้มหรือตอบสนองเมื่อเห็นหน้าคนหรือต่อเสียงของคนที่มาหยอกล้อกับเด็ก รับประทานอาหารได้น้อย น้ำหนักตัวน้อยกว่าปกติ หลับยาก พัฒนาการด้านการพูดเป็นไปไม่ได้ช้า ประสบปัญหาในการเรียนเมื่อเข้าโรงเรียน นอกจากนี้ยังพบการเกิดการบาดเจ็บจากอุบัติเหตุต่างๆเป็นจำนวนมากในเด็กอายุต่ำกว่า 7 ปี ส่วนผลทางด้านจิตใจพบว่าเด็กจะมีความวิตกกังวลสูง ไม่สามารถแก้ปัญหาได้เมื่อต้องเผชิญกับวิกฤตหรือปัญหาต่างๆที่มากกระทบ ต้องการความรักอย่างมากมาจากบุคคลรอบข้าง ต้องการที่จะทำให้ผู้อื่นเจ็บปวดเพื่อทดแทนสิ่งที่ตัวเองได้รับ ในที่สุดจะนำมาซึ่งความรู้สึกผิดและความรู้สึกเก็บกด เกิดพฤติกรรมด้านสังคม แต่อาการเหล่านี้อาจที่จะบรรเทาลงได้บ้างหากภาวะการขาดแม่นั้นยังไม่ได้เกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์ หรือได้รับการเยียวยาได้ทันทั่วๆไปจากการที่เด็กได้รับการดูแลโดยผู้ที่ทำให้เด็กเกิดความรู้สึกไว้วางใจ (Bowlby, 1968)

ขนิษฐา เทวินทรภักดี (2543) กล่าวถึงสภาพของเด็กในสถานสงเคราะห์ว่ามักมีพัฒนาการทุกด้านช้ากว่าเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูในครอบครัวนอก และพบว่าเด็กอ่อนในสถานสงเคราะห์บางคนไม่สามารถต้านทานโรคได้แม้จะได้รับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคต่างๆแล้วก็ตาม เนื่องจากภาวะความอ่อนแอของร่างกายและจิตใจ ทำให้เด็กในสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนเสียชีวิตด้วยยอดบวมเป็นส่วนใหญ่ (ขนิษฐา เทวินทรภักดี, 2543: 88) เนื่องจากเด็กได้รับการเลี้ยงดูรวมกันเป็นกลุ่มใหญ่และมีจำนวนมาก ในขณะที่จำนวนพี่เลี้ยงเด็กมีไม่เพียงพอและไม่ได้สัดส่วนกับจำนวนเด็ก จึงไม่ได้รับการกระตุ้นและตอบสนองความต้องการพื้นฐาน และความรักความอบอุ่นอย่างเพียงพอประกอบกับบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมภายในสถานสงเคราะห์เป็นเหมือนโลกแคบของ

เด็ก จึงขาดโอกาสในการสั่งสมประสบการณ์เกี่ยวกับขบวนการขัดเกลาทางสังคม นอกจากนี้ข้อจำกัดทางสภาพแวดล้อมและรูปแบบการเลี้ยงดูทำให้เด็กขาดโอกาสการดำรงชีวิตแบบธรรมดาสามัญ และได้สรุปสาเหตุและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กที่ต้องเติบโตในสถานสงเคราะห์ดังนี้

1. การขาดความรักความอบอุ่นและขาดสัมพันธภาพแบบครอบครัวเป็นผลต่อพฤติกรรมและพัฒนาการของเด็ก ผลที่ตามมาได้แก่

1.1 พัฒนาการทางร่างกายไม่สมบูรณ์ ไม่เป็นไปตามวัยทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม สถิติปัญญา และบุคลิกภาพ โดยเฉพาะเด็กเล็กที่เติบโตในสถานสงเคราะห์จะมีพัฒนาการด้านการสื่อสารภาษาช้า พูดไม่ชัดและมีอาการเจ็บป่วยบ่อย ภูมิคุ้มกันต่ำ

1.2 มีพฤติกรรมกระตุ้นตนเอง เช่น สายหัว โยกตัว โยกศีรษะ เพราะขาดการกอดสัมผัส เมื่อมีผู้ไปเยี่ยมเยียนเด็กเล็กส่วนใหญ่มักขอให้อุ้มและกอดสัมผัสตน

1.3 เป็นคนมีปมด้อย มีความเพ้อฝันสูง ต้องการพ่อแม่

1.4 มีความรู้สึกที่ว่าตนไม่มีค่าต่อคนอื่น

1.5 ขาดแรงจูงใจในการเรียนรู้

1.6 มีความวิตกกังวลสูง ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง

1.7 เป็นเด็กเลี้ยงยาก

1.8 รักคนเพศเดียวกัน ไม่เคยเห็นแบบอย่างสัมพันธภาพแบบครอบครัวและระหว่างเพศ

1.9 ขาดความมั่นคงทางอารมณ์ หงุดหงิดง่าย โกรธแค้น ไม่สมเหตุสมผล ยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง

1.10 พบได้มากกว่ามีความผูกพันเป็นพิเศษกับสิ่งที่ไม่ใช่คน เช่น สัตว์เลี้ยง

1.11 สถิติปัญญาและความคิดส่วนใหญ่ค่อนข้างต่ำ

1.12 ไม่สนใจการเรียนรู้

2. การจัดบริการเป็นไปตามตารางเวลาและการใช้ระเบียบวินัยเป็นกฎเกณฑ์ในทุกช่วงชีวิต ผลที่ตามมาได้แก่

2.1 ทำให้เด็กต้องปฏิบัติตามกิจวัตรประจำวัน ถูกควบคุมและต้องทำตามคำสั่งจนเคยชินจนขาดความมั่นใจ ขาดความรับผิดชอบ และการตัดสินใจด้วยตนเอง

2.2 ขาดความคิดริเริ่มและการส่งเสริมให้สร้างสรรค์ให้คิดเป็น ทำเป็น และฝันเป็น จนขาดแรงจูงใจเพื่อความสำเร็จในชีวิตด้วยตนเอง

2.3 ขาดความเป็นอิสระ ความคล่องตัวในการดำเนินชีวิตประจำวัน เกิดการ

สะสมความ อึดอัดคับแค้น หงุดหงิด ก้าวร้าว เกือบกด ชุกชน ซึ่งเป็นอันตรายและมีความเสี่ยงต่อการทำให้เกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบน

2.4 ขาดเสรีภาพและโลกส่วนตัว ทำให้เด็กไม่เคารพเสรีภาพของผู้อื่น

2.5 ขาดการบังคับตนเองจึงถูกชักจูงให้กระทำผิดง่าย ตกเป็นเหยื่อได้ง่ายในการกระทำผิด

3. สภาพของทุกสิ่งที่เป็นของส่วนรวมหรือส่วนกลาง เด็กจะต้องใช้สิ่งต่างๆร่วมกัน ทั้งเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่างๆที่เด็กในสถานสงเคราะห์มักจะเรียกว่า “พ่อ” “แม่” หรือสิ่งของเครื่องใช้ ถ้ามีจำนวนจำกัดต้องแบ่งกันหรือไม่ทั่วถึง ทำให้เด็กรู้สึกว่าได้ได้รับความลำเอียง น้อยเนื้อต่ำใจ ขาดความรู้สึกการเป็นเจ้าของ เป็นผลให้เกิดพฤติกรรมสะสม เช่น

3.1 กินอาหารในปริมาณมากผิดปกติ

3.2 มีความอยากได้โดยไม่สิ้นสุด และอยากได้ก่อนใครเพราะกลัวจะไม่ได้ มีความรู้สึกอยากแย่งชิง และชอบทะเลาะเบาะแว้ง

3.3 พุดปด ซื่อจฉา ชอบกลั่นแกล้งเพื่อน ก้าวร้าว แยกตัว

3.4 ไม่สามารถแยกแยะของส่วนกลางกับของส่วนตน เนื่องจากคุ้นเคยกับการใช้ของร่วมกันและของทุกสิ่งทุกอย่างเป็นส่วนกลาง จึงมักถูกกล่าวหาว่าชอบลักขโมยเมื่อต้องออกไปเรียนร่วมกับเด็กในโรงเรียนภายนอก ในที่สุดกลายเป็นเด็กซื่อขโมยโดยไม่ตั้งใจ

3.5 เด็กจะมีความรู้สึกว่างเปล่าและเคืองแค้นในชีวิต ขาดที่ยึดเหนี่ยว สับสนในใจว่า “ตนเป็นของใครและใครเป็นของตน”

4. การตอบสนองของความต้องการทางวัตถุอย่างฉันทเหลือจนขาดความพอดี เด็กในสถานสงเคราะห์จะได้รับความสงสารจากสังคมเป็นพิเศษ มีผู้บริจาคสิ่งของให้เป็นจำนวนมาก จนเด็กได้รับการตอบสนองทางวัตถุอย่างฉันทเหลือ ทำให้เด็กรู้สึกว่าตนเองน่าสงสารและด้อยโอกาส เป็นหน้าที่ของรัฐและสังคมที่จะต้องเป็นผู้ให้การสงเคราะห์ตน ผลที่ตามมาคือ

4.1 ขาดการเรียนรู้กติกาทางสังคม เช่นการเป็นทั้ง “ผู้ให้” และ “ผู้รับ” จึงทำให้ดูเหมือนเป็นคนเห็นแก่ตัวเมื่อต้องออกไปใช้ชีวิตในสังคมภายนอก

4.2 ไม่รักสิ่งของ ฟุ่มเฟือย ไม่รู้จักการประหยัดและการเก็บออม ไม่เห็นค่าของเงินเพราะได้มาโดยง่าย

4.3 ขาดความกระตือรือร้นในชีวิต ดำรงชีวิตแบบต้องพึ่งพา

4.4 ขาดความรับผิดชอบทั้งต่อตนเองและส่วนรวม

4.5 ชอบเรียกร้องและต่อต้านระเบียบวินัย ต้องการสิทธิพิเศษต่างๆตลอดเวลา เนื่องจากคิดว่าสังคมต้องให้ความเห็นใจและจะช่วยตอบสนองได้

4.6 ขาดการเรียนรู้ชีวิตที่อยู่ใน “ความพอดี” หรือ “พอสมควร”

5. สภาวะแวดล้อมที่จำกัดและรูปแบบการบริการเบ็ดเสร็จในชีวิตประจำวันทำให้เด็กขาดโอกาสในการมีส่วนร่วมและขาดโอกาสในการเรียนรู้ ทำให้เด็กช่วยตนเองไม่เป็นในการใช้ชีวิตประจำวัน ขาดการเรียนรู้การใช้ชีวิตแบบบุคคลทั่วไปในสังคม ขาดการเรียนรู้และการขัดเกลาทางสังคม เป็นผลทำให้

5.1 ไม่มีความรับผิดชอบและไม่รู้จักการจัดระบบชีวิตตนเอง

5.2 เกียจคร้าน ไม่มีความเพียรพยายามและมุ่งหวังสู่ความสำเร็จในชีวิต

5.3 ขาดสัมพันธภาพที่ดีกับบุคคลรอบข้างและไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม เนื่องจากขาดความรู้และการฝึกปฏิบัติด้านกติกาทิศทางสังคม

5.4 ขาดความกระตือรือร้น และความมุ่งมั่นในชีวิต

5.5 ไม่สามารถดำเนินชีวิตแบบพึ่งพาตนเอง

6. สภาพการเปลี่ยนแปลงโยกย้ายเจ้าหน้าที่ในระดับต่างๆ ตลอดจนการปรับเปลี่ยนเวรหน้าที่การดูแลเด็กของพ่อบ้าน แม่บ้านและพี่เลี้ยงเด็ก ส่งผลกระทบต่อเด็กดังนี้

6.1 ขาดต้นแบบที่ดีที่จะซึมซับสะสมสิ่งที่ดีและจริยธรรมพื้นฐานในชีวิต และไม่สามารถยึดใครเป็นที่พึ่งได้ถาวรและต่อเนื่อง

6.2 สับสนต่อการอบรมสั่งสอนที่ไม่เป็นไปในแนวทางเดียวกัน เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงโยกย้าย และการเปลี่ยนเวรดูแล

6.3 ขาดความรักความอบอุ่นที่มั่นคงโดยเฉพาะอย่างยิ่งขาดความรู้สึกรักเป็นเจ้าของ เนื่องจากไม่เคยได้รับความรักความผูกพันที่มั่นคงจากผู้ใด ทั้งอาสาสมัคร ผู้มีจิตศรัทธา และผู้บริจาคที่เด็กหวังจะยึดถือเป็นความหวัง แต่ในความเป็นจริงแล้วบุคคลเหล่านี้ต่างสนองความต้องการของเด็กได้เพียงชั่วคราวและต้องจากไปในที่สุด ทำให้เด็กรู้สึกถูกทอดทิ้งซ้ำแล้วซ้ำเล่า

6.4 ขาดความมั่นคงทางอารมณ์ จิตใจ บุคลิกภาพ และความทรงจำที่ดี

6.5 เป็นคนไม่มีความรักที่มั่นคง สับสน แปรเปลี่ยนง่าย เมื่อเติบโตมักไม่มั่นคงในชีวิตครอบครัว

6.6 ขาดบรรยากาศของการสื่อสาร ปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่

6.7 มักถูกซึมซับพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์จากเจ้าหน้าที่ที่หลากหลาย เกิดพฤติกรรมเลียนแบบซึ่งสะท้อนออกมาด้วยพฤติกรรมที่แสดงออก เช่น พูดจาก้าวร้าว ใช้คำหยาบ ทอดเลียงไม่เป็น ทำท่าหยิก ตี เหน็บ กระชากคนอื่น ชี้นิ้วเมื่อรู้สึกโกรธ หลบเลี่ยงงาน เอาเปรียบผู้อื่น ฯลฯ

6.8 ไม่เคารพและไม่เชื่อฟัง แสดงกิริยาก้าวร้าวกับเจ้าหน้าที่ โดยเฉพาะเด็กโต

7. สภาพการที่เด็กต้องย้ายสถานสงเคราะห์ตามเกณฑ์อายุและตามสภาพปัญหาและสภาพความพิการ เนื่องจากสถานสงเคราะห์จะจัดแยกเด็กเข้าพักพิงตามประเภทของสถานสงเคราะห์ เช่นสถานสงเคราะห์เด็กอ่อน เด็กโต สถานแรกรับ สถานสงเคราะห์เด็กพิการเป็นต้น การจับเด็ก

โยกย้ายสถานสงเคราะห์โดยขาดการเตรียมพร้อมเด็กและการสร้างความเข้าใจอันดีให้กับเด็กในการเข้าสู่สถานการณืใหม่จะสร้างความสะเทือนใจให้กับเด็กเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในเด็กเล็ก การโยกย้ายสถานสงเคราะห์จะส่งผลกระทบต่อชีวิตจิตใจและประสบการณ์ของเด็ก เป็นผลให้เด็กเกิดสิ่งต่อไปนี้

- 7.1 ขวัญเสีย เสียใจ หวาดกลัว สะเทือนใจ สิ้นหวังและโดดเดี่ยว
 - 7.2 คับแค้นใจ ผึงใจ เก็บกด ไม่ยอมรับความเปลี่ยนแปลง ไม่ยอมปรับตัว
 - 7.3 เป็นคนขี้หวาดระแวง ขาดความไว้วางใจคน และหันไปยึดสิ่งที่ไม่ใช่คน
 - 7.4 ขาดความมั่นใจในการเผชิญหน้ากับสถานการณ์ใหม่ จนเกิดการปฏิเสธต่อสิ่งแวดล้อมใหม่ ไม่ยอมรับผู้อื่น
 - 7.5 เกิดปฏิกิริยาแยกตัว ซึมเศร้า และก้าวร้าว
 - 7.6 หลบหนี
8. สภาพระบบการใช้อำนาจจากบนลงล่าง ตามสายบังคับบัญชาจนถึงจุดล่างสุดคือเด็กที่จะเป็นผู้รับผลต่อการใช้อำนาจสั่งการนั้น ซึ่งจะเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยและการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ระดับต่างๆส่งผลให้
- 8.1 ขาดหลักการที่มั่นคงและต่อเนื่องในการพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็ก
 - 8.2 ขาดการประสานเชื่อมต่อบริเวณนโยบายการเลี้ยงดู รูปแบบกิจกรรมไม่ต่อเนื่องและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทำให้เกิดการสะดุดต่อการเจริญเติบโตทั้งทางร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม สติปัญญา การเรียนรู้ไม่เกิดการสั่งสมประสบการณ์ที่เป็นภาพที่งดงามสำหรับเด็ก

3.3 การเลี้ยงดูเด็กในสถานสงเคราะห์

เด็กอายุแรกเกิด-5 ปี จะอยู่ในความดูแลของสถานสงเคราะห์เด็กอ่อน ซึ่งทั่วประเทศมีสถานสงเคราะห์ของกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ที่รับดูแลเด็กตั้งแต่แรกเกิด – 5 ปี จำนวน 8 แห่ง ดังนี้

1. สถานสงเคราะห์เด็กอ่อนพญาไท จังหวัดนนทบุรี
2. สถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี
3. สถานสงเคราะห์เด็กอ่อนรังสิต จังหวัดปทุมธานี
4. สถานสงเคราะห์เด็กบ้านเวียงพิงค์ จังหวัดเชียงใหม่
5. สถานสงเคราะห์เด็กบ้านแคนทอง จังหวัดขอนแก่น
6. สถานสงเคราะห์เด็กสงขลา จังหวัดสงขลา รับผิดชอบทั้งเด็กเล็กและเด็กโต
7. สถานสงเคราะห์เด็กหญิงจังหวัดอุดรธานี รับผิดชอบทั้งเด็กเล็กและเด็กโต

8. สถานสงเคราะห์เด็กชายบ้านศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช รับผิดชอบต่อเด็กเล็ก และเด็กโต

ขนิษฐา เทวินทรภักดี (2543) ได้กล่าวถึงการจัดการศึกษาในสถานสงเคราะห์เด็กก่อนว่ามีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เด็กในสถานสงเคราะห์ได้รับการพัฒนาอย่างรอบด้านและเหมาะสมตามวัย และตามเค้าโครงของสภาวะความต้องการพื้นฐานของเด็ก (สพด.) โดยยึดหลักการพัฒนาเด็กอย่างครบถ้วนรอบด้านทั้งด้านร่างกาย สังคม อารมณ์ สติปัญญา และบุคลิกภาพที่เหมาะสม มีการกำหนดภารกิจดังนี้

1. การป้องกัน ให้ความระมัดระวังและเฝ้าระวังผลกระทบต่อเด็กรอบด้าน อาทิ จิตใจ สุขภาพกาย พัฒนาการ ความปลอดภัย
2. การส่งเสริมพัฒนา เพื่อให้เด็กได้รับการพัฒนารอบด้านและเต็มตามศักยภาพของเด็ก เพื่อเตรียมความพร้อมสู่ครอบครัว ทั้งครอบครัวของเด็กเองและครอบครัวทดแทน หรือการส่งต่อไปยังสถานสงเคราะห์อื่น สถานสงเคราะห์เด็กก่อนทุกแห่งจะต้องทำแผนพัฒนาเด็กเป็นรายบุคคล แผนพัฒนากลุ่มและมีการประเมินติดตามผลเป็นรายบุคคลอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการจัดทำแฟ้มทะเบียนประวัติ บันทึกขั้นตอนการพัฒนา ข้อดี ข้อด้อย ลักษณะเด่น พฤติกรรม สภาพปัญหา เพื่อประโยชน์ต่อตัวเด็กเมื่อมีการส่งต่อเด็ก เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องของการพัฒนา
3. การฟื้นฟูแก้ไข เพื่อช่วยเหลือเด็กที่มีพัฒนาการช้า มีปัญหาด้านการเจริญเติบโต มีปัญหาพฤติกรรมและสภาพความพิการ การค้นหาแนวความถนัดและการฟื้นฟูสมรรถภาพ รวมทั้งการกระตุ้นพัฒนา การฝึกทักษะด้านต่างๆ และการพัฒนาด้านภาษา
4. การคุ้มครอง ให้การพิทักษ์ ปกป้อง คุ้มครองให้เด็กได้รับสิทธิและการป้องกันการถูกละเมิดสิทธิ และการต้องถูกเป็นเหยื่อและภัยอันตรายต่างๆ ทั้งจากภายในสถานสงเคราะห์ และจากบุคคลภายนอก

การเลี้ยงดูเด็กในสถานสงเคราะห์แบ่งกลุ่มเด็กตามช่วงอายุเป็น 3 กลุ่มคือ กลุ่มเด็กก่อนอายุแรกเกิด - 1 ปี กลุ่มเด็กวัยเตาะแตะ อายุระหว่าง 1 - 3 ปี และกลุ่มเด็กก่อนวัยเรียนมีอายุระหว่าง 3 - 5 ปี การพัฒนาเด็กและการส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับเด็กในสถานสงเคราะห์เด็กก่อนจะให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ผ่านการเล่นและการเรียนจากประสบการณ์ ด้วยความตระหนักว่าเด็กวัยแรกเกิดถึง 5-6 ปีเป็นวัยแห่งการวางรากฐานชีวิต เนื่องจากเป็นช่วงที่มีอัตราการเจริญและ พัฒนาการของสมองสูงสุด สามารถรับรู้และซึมซับต่อสภาวะแวดล้อมได้อย่างรวดเร็ว ในขณะที่เด็กเหล่านี้ต้องประสบกับปัญหาการขาดความรักความอบอุ่นด้านการสัมผัสโอบกอดจากภาวะที่ขาดพ่อแม่ ดังนั้นการดูแลและการจัดการศึกษาให้เด็กกับกลุ่มนี้จึงให้ความสำคัญกับคุณภาพของบุคลากรและการวางแผนการศึกษาตามแนวคิดเฉพาะกลุ่มเป็นพิเศษ เพื่อชดเชยข้อด้อยและ

ข้อเสียเปรียบของเด็กกำพร้าและสิ่งแวดล้อมในสถานสงเคราะห์ จึงจัดทำแผนการศึกษาเฉพาะรายให้กับเด็ก โดยแบ่งการจัดทำแผนการศึกษาและพัฒนาเฉพาะให้กับเด็กตามกลุ่มอายุดังนี้

กลุ่มเด็กอ่อน มีหลักคือจัดให้เด็กทุกคนได้รับการกระตุ้นด้านร่างกาย การเคลื่อนไหว การใช้กล้ามเนื้อทุกส่วนอย่างสม่ำเสมอ การพัฒนาประสาทสัมผัส การสร้างบรรยากาศของการสื่อสาร และประสาทสัมผัสที่ดีให้เด็กได้รับการตอบสนองด้านร่างกายเพื่อพัฒนาไปสู่การเกิดความรู้สึกได้มากที่สุด มีการกำหนดเป้าหมายของการพัฒนาการเรียนรู้เพื่อตอบสนองความต้องการของเด็กดังนี้

1. ความต้องการทางด้านร่างกาย ซึ่งจัดเป็นความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ เช่นการได้กิน ได้ดื่ม ได้ขับถ่าย ความสบายกาย เป็นต้น

2. ความต้องการด้านอารมณ์ จิตใจและการทำงานของประสาทสัมผัสทั้ง 5 โดยผ่านกิจกรรม เช่น การอุ้ม กอด สัมผัสที่อ่อนโยน การทำให้เด็กรู้สึกอบอุ่น การร้องเพลงกล่อม การยิ้ม พกหิ้วหน้ากับเด็ก การนวดเพื่อกระตุ้นพัฒนาการ การเล่นกับเด็กเพื่อให้เด็กเปลี่ยนอิริยาบถหลายๆ เพื่อกระตุ้นระบบการทำงานของร่างกาย และให้อวัยวะทุกส่วนได้ทำหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ

กลุ่มเด็กวัยเตาะแตะ มีเป้าหมายของการจัดการศึกษาและพัฒนาการเรียนรู้คือเน้นความต่อเนื่องของพัฒนาการและการเรียนรู้ต่อจากวัยทารก ฝึกให้เด็กเรียนรู้กติกาต่างๆโดยไม่ให้เด็กรู้สึกว่าถูกควบคุมอย่างเข้มงวด ถูกดูว่าหรือลงโทษอย่างรุนแรง ส่งเสริมให้เด็กได้รับการขัดเกลาทางสังคม มีการเตรียมความพร้อมการกลับไปสู่ครอบครัวเดิมของเด็ก หรือการออกไปใช้ชีวิตในครอบครัวบุญธรรม และเนื่องจากเด็กกลุ่มนี้จะต้องย้ายที่ ต้องเปลี่ยนผู้เลี้ยงจากกลุ่มเดิมทั้งหมดรวมทั้งการเปลี่ยนแปลงอาหารเพื่อให้เหมาะกับวัย อาจทำให้เด็กสับสนต่อการเปลี่ยนแปลงในระยะเริ่มแรก ดังนั้นแนวทางการจัดการศึกษาเฉพาะกลุ่มเด็กสำหรับเด็กกลุ่มนี้จึงต้องเน้นการดำเนินการจัดการศึกษาและพัฒนาการในด้านต่างๆ ดังนี้

1. การเฝ้าระวังผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงที่เด็กได้รับโดยเฉพาะด้านสุขภาพ ด้านพัฒนาการ พฤติกรรม บุคลิกภาพ โดยการจัดกิจกรรมที่สนุกสนานสร้างความสนใจในสิ่งแวดล้อมใหม่ โดยไม่ผลักดันหรือเข้มงวดเกินไป เพื่อให้เด็กเกิดความรู้สึกปลอดภัย มีความมั่นใจในการปรับตัวกับสิ่งแวดล้อมใหม่ที่เด็กต้องพักพิง ยังคงเน้นการโอบกอด สัมผัส การจัดกิจกรรมให้เด็กได้เคลื่อนไหวทั้งในร่มและกลางแจ้ง ให้เด็กได้ปีนป่าย ฝึกการเคลื่อนไหวร่างกาย เพื่อพัฒนากล้ามเนื้อมัดเล็ก มัดใหญ่ ฝึกการทรงตัว และการใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5

2. การให้ความสำคัญกับความต้องการทางร่างกาย สติปัญญา จิตใจ อารมณ์ สังคม เช่นการฝึกหัดและการสร้างแรงจูงใจให้ช่วยเหลือตนเองในชีวิตประจำวันง่ายๆ การฝึกหัดฟังคำสั่ง การสอนและจัดกิจกรรมให้เด็กมีพัฒนาการทางภาษา เนื่องจากเด็กในสถานสงเคราะห์จะมีปัญหาในด้านพัฒนาการด้านภาษา จึงต้องให้ความสำคัญเป็นพิเศษ เพื่อให้ภาษาเป็นสื่อในการ

ส่งเสริมโอกาสสู่การเรียนรู้ และสร้างเสริมประสบการณ์รอบด้านให้กับเด็กในสถานสงเคราะห์ จัดให้เด็กได้เรียนรู้เกี่ยวกับกติกา มารยาท การรู้จักแบ่งปัน การรอคอย การแลกเปลี่ยนของเล่น การแยกแยะของส่วนตนและของผู้อื่น

3. การส่งเสริมด้านเซาว์ปัญญาด้วยการจัดหาของเล่นและสื่อที่เด็กต้องฝึกใช้ความคิด และแก้ปัญหา ฝึกความสัมพันธ์ระหว่างสายตากับมือ ฝึกเปรียบเทียบและแยกแยะความแตกต่าง กลุ่มเด็กก่อนวัยเรียน เด็กในกลุ่มนี้ต้องย้ายตึกเปลี่ยนสภาพแวดล้อมและผู้เลี้ยงดู

โดยเฉพาะเด็กวัย 6 ขวบที่จะต้องย้ายสถานสงเคราะห์และเตรียมศึกษาในชั้นประถมศึกษาหรือออกไปใช้ชีวิตในครอบครัวบุญธรรมซึ่งมีทั้งครอบครัวบุญธรรมในประเทศและครอบครัวบุญธรรมต่างประเทศ สถานสงเคราะห์จึงได้ดำเนินการจัดการสอนตามแนวคิดและการให้ความสำคัญดังนี้

1. จัดการเรียนการสอนโดยใช้สื่อกิจกรรม รวมทั้งการเฝ้าระวังผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงรอบด้านของเด็ก ทั้งด้านสุขภาพ พัฒนาการ สิ่งแวดล้อม จิตใจ พื้นอารมณ์ และความ เป็นปัจเจกบุคคลของเด็กทุกคน การเตรียมความพร้อมและทำแผนการศึกษาเฉพาะตัวเพื่อพัฒนา และค้นหาศักยภาพ

2. จัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ให้เด็กรู้สึกถึงคุณค่าของตนเองและต่อสังคม ได้แก่การเรียนรู้ ระเบียบวินัย กติกา มารยาททางสังคม การสร้างให้เด็กเกิดความรู้สึกอยากช่วยเหลือตนเอง การ รู้สึกมีคุณค่าในตนเองและการสร้างทัศนคติที่ดีต่อตนเอง การเป็นผู้ให้และผู้รับอย่างเหมาะสม การยอมรับและมีทัศนคติที่ดีเพื่อเตรียมพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลง เช่น การย้ายสถานสงเคราะห์ การเข้าสู่โรงเรียนภายนอกสถานสงเคราะห์ การเข้าสู่ครอบครัวของเด็กหรือครอบครัวบุญธรรม

3. มีการเตรียมความพร้อมในด้านต่างๆ ได้แก่

- 1) ด้านร่างกาย มีความแข็งแรง สัมพันธ์ สมดุลของกล้ามเนื้อแขน ขา มือ สายตา
- 2) ด้านภาษา มีการสื่อความหมายให้เหมาะสม เข้าใจได้ทั้งการเป็นผู้รับสารและผู้ส่งสาร
- 3) ด้านอารมณ์ มีสุขภาพจิตที่ดี รู้จักควบคุมตนเองได้ในระดับหนึ่ง รู้จักให้ความร่วมมือ ร่วมกิจกรรม ยอมรับสถานการณ์ต่างๆ
- 4) ด้านสังคม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่น ปรับตัวเข้ากับกฎเกณฑ์ กติกาชุมชน และสังคม ของตนได้
- 5) ด้านเซาว์ปัญญา มีความสนใจ มีสมาธิ มีความกระตือรือร้น และความสุข ความ สนุกที่จะเรียนรู้สิ่งรอบตัว

6) การเตรียมความพร้อมในการไปใช้ชีวิตกับครอบครัวบุญธรรม

สถานสงเคราะห์มีแนวคิดที่จะเปลี่ยนรูปแบบการช่วยเหลือเด็กกำพร้าจากทางด้านวัตถุไปสู่ คุณภาพทางด้านจิตใจ เพื่อไม่ให้เด็กต้องรู้สึกกว่าตนเองอ่อนแอต้องพึ่งพิงและยอมจำนนต่อชะตา ชีวิตตนเอง โดยส่งเสริมให้บุคคลภายนอกมาให้ความรัก ความอบอุ่นและความเอาใจใส่อย่างต่อเนื่อง

เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีพี่น้อง-ครอบครัว เพื่อสร้างเสริมบรรยากาศแห่งความรัก ความเชื่ออาทร ความรู้สึกว่าคุณเป็นของใครและใครเป็นของตน ความรู้สึกว่าคุณมีเจ้าของ มีที่พึ่งที่ยึดถือเฉพาะตัว เพื่อลบล้างความรู้สึกว่าคุณเป็นเด็กกำพร้าที่เดียวดาย

3.4 พี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์

ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการเลี้ยงดูเด็กในสถานสงเคราะห์คือพี่เลี้ยงเด็ก เนื่องจากเป็นผู้ที่ปฏิบัติงานใกล้ชิดกับเด็กและได้สัมผัสตัวเด็กมากที่สุด บางครั้งพี่เลี้ยงเด็กต้องทำหน้าที่ดูแลทั้งสภาพรอบตัวและเครื่องใช้ของเด็กและยังทำหน้าที่ส่งเสริมพัฒนาการของเด็กด้วย (กองสงเคราะห์เด็กและบุคคลวัยรุ่น, 2542) กรมประชาสงเคราะห์ซึ่งในปัจจุบันคือกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของบทบาทหน้าที่พี่เลี้ยงเด็ก จึงได้ให้การส่งเสริมและพัฒนาความรู้ความสามารถของพี่เลี้ยงเด็กในสถานรับเลี้ยงเด็กและสถานสงเคราะห์เด็กเอกชนอย่างต่อเนื่องเสมอมา โดยมีหลักสูตรการฝึกอบรม 2 หลักสูตร ได้แก่

1. หลักสูตรระยะสั้นหรือเรียกว่าหลักสูตรระหว่างประจำการ ใช้ระยะเวลาประมาณ 5 วัน เป็นหลักสูตรสำหรับพี่เลี้ยงเด็กที่กำลังปฏิบัติงานกับเด็กปฐมวัย
2. หลักสูตรระยะยาวหรือเรียกว่าหลักสูตรก่อนประจำการ ใช้ระยะเวลา 30 วัน เป็นหลักสูตรสำหรับพี่เลี้ยงใหม่ซึ่งไม่มีคุณวุฒิทางด้านการดูแลและพัฒนาการเด็กปฐมวัย หรือไม่เคยผ่านการอบรมทางด้านนี้มาก่อนและกำลังจะปฏิบัติงานกับเด็กปฐมวัย

การฝึกอบรมทำโดยการเชิญวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิและมีประสบการณ์ด้านการเลี้ยงดู และพัฒนาเด็กปฐมวัยจากสถาบันการศึกษา หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงภาคเอกชนมาบรรยายให้ความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาภาคทฤษฎี บางวิชาจะมีทั้งการบรรยาย การสาธิต และสื่อประกอบ ผู้เข้ารับการอบรมจะได้เอกสารประกอบการบรรยายทุกวิชา สำหรับหลักสูตรระยะยาวผู้เข้าอบรมจะได้ศึกษาดูงานและฝึกปฏิบัติงานจริงในสถานรับเลี้ยงเด็กของเอกชนและของหน่วยงานภาครัฐ ก่อนจบการฝึกอบรมแต่ละรุ่นจะมีการวัดและประเมินผล ผู้ผ่านการฝึกอบรมจะได้รับวุฒิบัตรจากกรมประชาสงเคราะห์

อย่างไรก็ดียังคงพบว่ามีปัญหาในด้านการปฏิบัติงานของพี่เลี้ยงเด็ก ดังที่นิษฐา เทวินทรภักดี (2543: 101) ได้กล่าวถึงปัญหาที่พบในส่วนของพ่อบ้าน แม่บ้าน และพี่เลี้ยงเด็กจากการสัมภาษณ์ผู้ปกครองสถานสงเคราะห์จำนวน 4 คนดังนี้

- 1) ไม่เอาใจใส่ดูแลเด็ก ดิมสุราระหว่างปฏิบัติหน้าที่
- 2) สร้างอิทธิพลในการทำงาน เนื่องจากอยู่ในสถานสงเคราะห์มาเป็นเวลานาน
- 3) ไม่เข้าใจในตัวเด็กและสภาพปัญหาที่แท้จริงของเด็ก

- 4) ขอบบังคับข้อเข้ญให้เด็กทำงานจนขาดอิสระและการมีส่วนร่วมในการทำงาน
- 5) จำนวนบุคลากรมีน้อย และไม่มีความรู้ด้านการดูแลเด็กและการเอาใจใส่แนะนำด้านการศึกษาของเด็ก
- 6) การบรรจุบุคลากรลงไม่ตรงตามตำแหน่งและใช้ระบบการเลือกรับ ทำให้ได้บุคลากรที่ไม่มีมีความรู้และประสบการณ์การดูแลเด็ก
- 7) ขาดความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาวิชาหลักสูตรการเรียนของเด็กและการพัฒนาเด็ก
- 8) ขาดการประสานงานระหว่างฝ่ายและสหวิชาชีพ

จากสภาพปัญหาเกี่ยวกับพี่เลี้ยงเด็กที่กล่าวมาข้างต้น รวมทั้งข้อมูลสนับสนุนจากเอกสารทางวิชาการและงานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศ แสดงให้เห็นว่าการให้ความรู้แก่พี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์ยังมีความจำเป็นอยู่มาก ถึงแม้ว่าพี่เลี้ยงเด็กทุกคนจะผ่านหลักสูตรการอบรมก่อนประจำการมาแล้วก็ตาม โดยเฉพาะในเรื่องของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันระหว่างเด็กกับพี่เลี้ยงเด็กซึ่งเป็นสิ่งที่มีความสำคัญแต่ยังไม่ได้รับการส่งเสริมเกี่ยวกับแนวทางปฏิบัติเท่าที่ควร

ตอนที่ 4 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร

4.1 ความหมายและความสำคัญของหลักสูตร

คำว่า “หลักสูตร” ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Curriculum ซึ่งมาจากคำในภาษาละตินว่า Currere แปลว่า กระบวนวิชา (Morris, 1973 อ้างถึงในสังัด อุทรานันท์, 2527: 4) หรือ “ทางวิ่ง” หรือ “ลู่วิ่งที่นักวิ่งวิ่งเข้าสู่เส้นชัย” (R.C. Das, et al, 1984 อ้างถึงในธำรง บัวศรี, 2542: 2) มีนักปราชญ์ทางสาขาหลักสูตรให้คำนิยามความหมายของหลักสูตรได้ไว้เป็นจำนวนมาก ซึ่งสังัด อุทรานันท์ (2527: 9-16) ได้กล่าวถึงไว้ดังนี้

หลักสูตร คือรายวิชาหรือเนื้อหาสาระที่ใช้สอน ผู้ที่ให้คำนิยามในลักษณะนี้ เช่น Bobbitt , Saylor and Alexander เป็นต้น

หลักสูตร คือมวลงประสบการณ์ที่โรงเรียนจัดให้แก่เด็ก ผู้ที่ให้คำนิยามในลักษณะนี้ เช่น Caswell and Campbell, Smith, Stanley and Shores, Shane and Mcswain เป็นต้น

หลักสูตร คือกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้ที่ให้คำนิยามในลักษณะนี้ ได้แก่ Trump และ Miller

หลักสูตร หมายถึงสิ่งส่งคมคาคดหมายหรือมุ่งหวังจะให้เด็กได้รับ ผู้ที่ให้คำนิยามในลักษณะนี้ เช่น Lewis and Miel, Lavatelli, Moore and Kalsounis เป็นต้น

หลักสูตร คือสื่อกลางหรือวิถีทางที่จะนำเด็กไปสู่จุดหมายปลายทาง ผู้ที่ให้คำนิยามในลักษณะนี้ เช่น Krug , Taba เป็นต้น

หลักสูตร คือข้อผูกพันระหว่างนักเรียนกับครูและสิ่งแวดล้อมทางการเรียน ผู้ที่ให้คำนิยามในลักษณะนี้ เช่น Lewis and Miel , Mackenzie เป็นต้น

หลักสูตร คือกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเรียน ครู และสิ่งแวดล้อมทางการเรียน ผู้ที่ให้คำนิยามในลักษณะนี้ได้แก่คณะอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญทางด้านหลักสูตรของมหาวิทยาลัย นอร์ทเทิร์นอิลลินอยส์

ธำรง บัวศรี (2542) กล่าวถึงความหมายของ “หลักสูตร” ในความหมายตามทัศนะเดิมว่า “หลักสูตร หมายถึงรายวิชา หรือเนื้อหาที่กำหนดไว้ให้ผู้เรียนได้เรียน” ต่อมาในปัจจุบันที่ความรู้สาขาต่างๆก้าวหน้าขึ้นทั้งความรู้ด้านจิตวิทยา ด้านพัฒนาการเด็ก และทฤษฎีการเรียนรู้ ทำให้รู้ว่าการสนองความต้องการของผู้เรียนไม่ใช่เป็นเพียงแค่การจัดรายวิชาให้เรียนเหมือนกันเท่านั้น แต่ยังคงคำนึงถึงการทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมพัฒนาการและสนองความต้องการของผู้เรียนด้วย ธำรง บัวศรีจึงได้สรุปความหมายของ “หลักสูตร” ตามทัศนะใหม่ดังนี้ “หลักสูตร คือแผนซึ่งได้ออกแบบจัดทำขึ้นเพื่อแสดงถึงจุดหมาย การจัดเนื้อหากิจกรรมและมวลประสบการณ์ในแต่ละโปรแกรมการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการในด้านต่างๆตามจุดหมายที่ได้กำหนดไว้” และได้สรุปความหมายของสาระสำคัญเกี่ยวกับหลักสูตรดังนี้

1. หลักสูตรเป็นสิ่งที่ต้องมีการวางแผนล่วงหน้าก่อนนำมาใช้ โดยจะต้องกำหนดจุดหมายและจุดประสงค์ให้แน่นอนลงไปว่าต้องการให้เกิดผลแก่ผู้เรียนอย่างไร ในการกำหนดจุดหมายต้องยึดเป้าประสงค์ของการศึกษาเป็นหลัก
2. หลักสูตรเป็นผลรวมของการผสมผสานหรือบูรณาการระหว่างองค์ประกอบหลายอย่างที่มีความสัมพันธ์ระหว่างกัน เช่นจุดหมาย เนื้อหา วิธีการเรียนการสอนฯลฯ ซึ่งเมื่อรวมกันแล้วจะส่งผลออกมาในรูปของมวลประสบการณ์ ดังนั้นในการออกแบบขององค์ประกอบใดๆจึงจำเป็นต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะมีต่อองค์ประกอบอื่นๆด้วย
3. หลักสูตรเป็นเพียงแผน ผู้ที่นำเอาหลักสูตรไปใช้ต้องอ่านแผนให้เข้าใจและจะต้องแปลออกเป็นแผนปฏิบัติให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของตน
4. หลักสูตรแต่ละหลักสูตรไม่สามารถนำมาใช้ได้ทั่วไป แต่จะถูกจำกัดให้อยู่ในกรอบของโปรแกรมการศึกษา เช่นเป็นหลักสูตรอาชีวศึกษา เป็นหลักสูตรระดับประถมศึกษา เป็นต้น
5. ในการออกแบบหลักสูตร นักพัฒนาหลักสูตรจะต้องคำนึงถึงพัฒนาการของผู้เรียนในด้านต่างๆทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ ปัญญา และสังคม
6. ผู้จัดทำหรือพัฒนาหลักสูตรจะต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อมในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรมที่อยู่รอบตัวผู้เรียนด้วย

7. การออกแบบหรือการพัฒนาหลักสูตรจำเป็นต้องอาศัยผู้ที่มีความรู้ ความสามารถและมีประสบการณ์กว้างขวาง ขณะเดียวกันต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้มีประสบการณ์หลายฝ่ายด้วย

ฉำรง บัวศรี (2542) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรใน 2 ประเด็น คือความสำคัญต่อการศึกษาร่วม และความสำคัญต่อการเรียนการสอน ในส่วนของความสำคัญต่อการศึกษาร่วม หลักสูตรเป็นเครื่องมือที่ถ่ายทอดเจตนารมณ์หรือเป้าประสงค์การศึกษาของชาติลงสู่การปฏิบัติ เป็นสิ่งที่นำเอาความมุ่งหมายและนโยบายการศึกษาไปแปลงเป็นการกระทำขั้นพื้นฐานในโรงเรียนหรือสถานศึกษาหรือกล่าวได้ว่าเป็นหัวใจของการศึกษา ในส่วนของความสำคัญต่อการเรียนการสอน หลักสูตรเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นแนวทางในการจัดมวลงประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียน

4.2 การพัฒนาหลักสูตร

สงัด อุทรานันท์ (2527: 30) กล่าวถึงคำว่า “การพัฒนา” ว่ามีความหมายอยู่ 2 ลักษณะ ลักษณะแรกหมายถึงการทำให้ดีขึ้นหรือทำให้สมบูรณ์ขึ้น อีกลักษณะหนึ่งหมายถึงทำให้เกิดขึ้น โดยเหตุนี้ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรจึงอาจจะมีหมายได้ 2 ลักษณะเช่นเดียวกัน คือหมายถึงการทำหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้นหรือสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และอีกความหมายหนึ่งคือเป็นการสร้างหลักสูตรขึ้นมาใหม่โดยไม่มีหลักสูตรเดิมเป็นพื้นฐานอยู่เลย ฉำรง บัวศรี (2542: 151) กล่าวถึงการพัฒนาหลักสูตรว่า หมายถึงการจัดทำหลักสูตรแม่บทเพื่อนำไปใช้โดยแพร่หลายทั้งระบบการศึกษา เป็นหลักสูตรที่ได้ทำการยกร่างและได้ทำการทดลองและทดสอบจนแน่ใจว่าสามารถนำไปใช้ได้โดยทั่วไป และได้เสนอแผนภาพกระบวนการของการพัฒนาหลักสูตร ดังนี้

ฉำรง บัวศรี (2542: 152) กล่าวถึงขั้นตอนในการจัดทำหลักสูตรต้นแบบว่ามีขั้นตอนในการปฏิบัติ 10 ขั้นตอนดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน
2. การกำหนดจุดหมายของหลักสูตร
3. การกำหนดรูปแบบและโครงสร้างหลักสูตร
4. การกำหนดจุดประสงค์ของวิชา
5. การเลือกเนื้อหา
6. การกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้
7. การกำหนดประสบการณ์การเรียนรู้
8. การกำหนดยุทธศาสตร์การเรียนการสอน
9. การประเมินผลการเรียนรู้
10. การจัดทำวัสดุหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอน

แต่ละขั้นตอนมีรายละเอียดดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน

สิ่งที่ผู้พัฒนาหลักสูตรต้องทำก่อนที่จะทำการร่างหลักสูตรคือการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน ได้แก่

- 1.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับนโยบายและเป้าประสงค์ของชาติ เพื่อที่จะสามารถกำหนดจุดหมายของหลักสูตร และจุดประสงค์ของวิชาได้
- 1.2 การวิเคราะห์หลักสูตรเดิมที่กำลังใช้อยู่ในกรณีที่มีหลักสูตรเดิมอยู่ก่อนแล้ว เพื่อตรวจสอบว่าหลักสูตรที่ใช้อยู่มีอะไรที่บกพร่องบ้างหรือไม่สามารถสนองความต้องการของผู้เรียนและของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปได้ และมีอะไรที่ดีและใช้ได้อยู่ ผลของการวิเคราะห์จะนำมาใช้เป็นข้อมูลส่วนหนึ่งในการพัฒนาหลักสูตรใหม่ สิ่งที่จะต้องทำการวิเคราะห์ได้แก่ 1) ตัวหลักสูตรและวัสดุหลักสูตร ประกอบด้วยจุดหมายของหลักสูตร จุดประสงค์การเรียนการสอน เนื้อหา โครงสร้างของเนื้อหาและประสบการณ์การเรียนรู้ คู่มือครู คำแนะนำในการใช้วัสดุอุปกรณ์ เป็นต้น 2) กระบวนการใช้หลักสูตร การวิเคราะห์มุ่งที่การจัดการเรียนการสอน ได้แก่วิธีสอน บทบาทของผู้สอนและผู้เรียน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียนหรือระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน เป็นต้น 3) ผลการใช้หลักสูตร ได้แก่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน จำนวนผู้เรียนสำเร็จ ความรู้สึของผู้เรียนและผู้สอนที่มีต่อหลักสูตร การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนและบุคคลที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น 4) การประเมินผลหลักสูตร

1.3 การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพและปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง หรือเรียกว่าการประเมินความต้องการ (needs assessment) เนื่องจากทั้งวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ การเมืองและเทคโนโลยีต่างมีผลเกี่ยวข้องกับหลักสูตร จึงต้องมีการศึกษาวิเคราะห์ สภาพและปัญหาที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยดังกล่าวด้วย

1.4 การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับผู้เรียน ประกอบด้วยข้อมูลด้านปริมาณ เช่น จำนวน ทั้งหมด แนวโน้มที่เพิ่มขึ้นหรือลดลง จำนวนแจกแจงตามเพศและอายุ เป็นต้น ข้อมูลด้านความ เจริญเติบโตและพัฒนาการ และข้อมูลเกี่ยวกับครอบครัว เช่น สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของ ครอบครัว อาชีพ ระดับความรู้ เป็นต้น

1.5 การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการเรียนการสอน เป็นการทำความเข้าใจว่า การเรียนรู้คืออะไร การเรียนรู้ในลักษณะที่เป็นความรู้ เป็นมโนทัศน์ เป็นค่านิยม เจตคติ หรือ พฤติกรรม ฯลฯ เกิดขึ้นได้อย่างไร มีกระบวนการอย่างไร รวมทั้งทฤษฎีหลักที่ใช้ในการจัดการเรียน การสอนที่ยึดถืออยู่ เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การกำหนดมาตรฐาน การประเมินผลหลักสูตร และการประเมินผลแผนการสอน

1.6 การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากร อุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ และอาคาร สถานที่ เพื่อให้ทราบว่าหลักสูตรที่จะทำขึ้นนั้นสามารถนำไปปฏิบัติได้หรือไม่

2. การกำหนดจุดหมายของหลักสูตร

ธำรง บัวศรี (2542: 164) อธิบายคำว่า “จุดหมายของหลักสูตร” ว่าหมายถึงความถึงผลหรือ ความเปลี่ยนแปลงที่ต้องการให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียนหลังจากที่ได้ศึกษาเล่าเรียนครบตามหลักสูตรแล้ว และเป็นส่วนของหลักสูตรที่ Pratt (1980: 161) กล่าวว่า เป็นสิ่งที่แสดงแนวคิดพื้นฐานสำหรับผู้ที่ จะทำการออกแบบหลักสูตร และผู้ที่จะนำหลักสูตรไปใช้ ธำรง บัวศรี (165-169) กล่าวถึงหลักสำคัญ ในการกำหนดจุดหมายของหลักสูตรดังนี้

1. ต้องสอดคล้องกับปรัชญาหรืออุดมการณ์ของสังคม
2. ต้องสอดคล้องและส่งเสริมค่านิยมของสังคม
3. ต้องมุ่งสนองความต้องการและแก้ปัญหาของสังคม
4. ต้องสนองความต้องการของผู้เรียน
5. ต้องสอดคล้องและส่งเสริมจุดหมายของหลักสูตรระดับอื่นด้วย
6. ต้องสามารถนำไปปฏิบัติได้
7. ต้องให้มีความสมดุลระหว่างความต้องการของผู้เรียนและสังคม
8. ต้องให้มีความสมดุลระหว่างความรู้และทักษะ และระหว่างทฤษฎีกับการปฏิบัติ

การร่างจุดหมายของหลักสูตรนับเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาหลักสูตร Pratt (1980: 147) กล่าวว่า การร่างหลักสูตรเป็นสิ่งที่ต้องทำเป็นอันดับแรกของการออกแบบหลักสูตร และจะมีความเหมาะสมมากขึ้นหากได้มีการสำรวจหรือประเมินความต้องการจำเป็นของประเด็นที่เป็นปัญหาที่ต้องการพัฒนาให้ชัดเจนก่อน การเขียนจุดหมายของหลักสูตรจะเขียนในลักษณะที่เป็นข้อความที่มีความครอบคลุมประเด็นทั้งหมดของสิ่งที่ต้องการนำมาพัฒนาเป็นหลักสูตร และควรอยู่ในเกณฑ์ 6 ประการดังนี้ 1) ชัดเจน (intention) 2) บอกถึงความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญซึ่งจะเกิดขึ้นแก่ผู้เรียน (significant change) 3) กระชับ ไม่เยิ่นเย้อ (conciseness) 4) มีความถูกต้องแน่นอน (exactness) 5) มีความสมบูรณ์ในตัว (completeness) และ 6) เป็นที่ยอมรับของผู้ที่เกี่ยวข้อง (acceptability)

3. การกำหนดรูปแบบและโครงสร้างหลักสูตร

การกำหนดรูปแบบและโครงสร้างหลักสูตรเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับแนวความคิดในการออกแบบหลักสูตรเพื่อให้เหมาะสมกับเนื้อหาของหลักสูตร อังกร บัวศรี (2542: 173-174) ได้รวบรวมแนวคิดในการออกแบบหลักสูตรที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน พบว่ามีอยู่ 6 แนวคิดดังต่อไปนี้

1. แนวความคิดที่ยึดวิชาหรือสาขาวิชาเป็นหลัก
2. แนวความคิดที่ยึดกิจกรรมและปัญหาของสังคมเป็นหลัก
3. แนวความคิดที่ยึดความต้องการและความสนใจของผู้เรียนเป็นหลัก
4. แนวความคิดที่ยึดความสามารถเฉพาะของผู้เรียนเป็นหลัก
5. แนวความคิดที่ยึดทักษะในกระบวนการเรียนรู้เป็นหลัก
6. แนวความคิดที่ยึดหลักการผสมผสานทั้งในด้านกระบวนการและความรู้จากแนวคิดดังกล่าวทำให้เกิดเป็นหลักสูตรแบบต่างๆ ดังนี้

หลักสูตรรายวิชา (The Subject Curriculum) เป็นหลักสูตรที่มีโครงสร้างของเนื้อหาวิชาในหลักสูตรแยกออกจากกันเป็นรายวิชาโดยไม่จำเป็นต้องมีส่วนเกี่ยวข้องกัน ไม่ว่าในด้านเนื้อหาหรือการสอน เนื้อหาที่คัดเลือกมาเป็นเนื้อหาที่สำคัญและจำเป็นต่อการเรียนรู้ เป็นหลักสูตรที่มีขอบเขตแคบเฉพาะวิชา

หลักสูตรสัมพันธ์วิชา (The Correlated Curriculum) เป็นหลักสูตรรายวิชาที่ได้รับการปรับปรุงเพื่อแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ โดยจัดให้มีความเชื่อมโยงระหว่างวิชาต่างๆ ทั้งในระดับความคิดและระดับโครงสร้าง มีการนำเอาเนื้อหาของวิชาต่างๆ ที่สอดคล้องหรือส่งเสริมซึ่งกันและกันมาเชื่อมโยงกันเข้าแล้วจัดสอนเนื้อหาเหล่านั้นในคราวเดียวกัน

หลักสูตรกว้าง (The Broad-Field Curriculum) เป็นอีกหลักสูตรหนึ่งที่พยายามแก้ไขจุดอ่อนของหลักสูตรรายวิชา มีจุดมุ่งหมายที่จะส่งเสริมการเรียนการสอนให้มีความน่าสนใจ และเข้าใจ ช่วยให้ผู้เรียนมีความเข้าใจและสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมได้เป็นอย่างดี รวมทั้งให้มีพัฒนาการในด้านต่างๆทุกด้าน

หลักสูตรแกน (The Core Curriculum) เกิดขึ้นด้วยเหตุผล 2 ประการคือความพยายามที่จะหลุดพ้นจากการเป็นหลักสูตรรายวิชา และความพยายามที่จะดึงเอาความต้องการและปัญหาของสังคมมาเป็นศูนย์กลางของหลักสูตร เป็นหลักสูตรที่บังคับให้ทุกคนต้องเรียน อาจเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรแม่บท หรือเป็นตัวหลักสูตรแม่บทก็ได้ จุดเน้นของหลักสูตรจะอยู่ที่วิชาหรือสังคมก็ได้ แต่ส่วนใหญ่จะเน้นสังคมโดยยึดหน้าที่ของบุคคลในสังคม หรือปัญหาสังคมหรือการสร้างเสริมสังคมเป็นหลัก

หลักสูตรประสบการณ์ (The Experience Curriculum) เป็นหลักสูตรที่ต้องการส่งเสริมให้ผู้เรียนสนใจและกระตือรือร้นในการเรียน พื้นฐานของหลักสูตรตั้งอยู่บนแนวคิดที่ว่าถ้าจะให้ผู้เรียนสนใจและกระตือรือร้นในการเรียนจะต้องอาศัยแรงกระตุ้น 4 อย่างคือ แรงกระตุ้นทางสังคม แรงกระตุ้นทางสร้างสรรค์ แรงกระตุ้นทางการค้นคว้าทดลอง แรงกระตุ้นทางการแสดงออกด้วยคำพูด การกระทำ และทางศิลปะ ลักษณะสำคัญของหลักสูตรคือการใช้ความสนใจของผู้เรียนเป็นตัวกำหนดเนื้อหา เมื่อทราบว่าผู้เรียนส่วนใหญ่สนใจอะไรก็จะนำมาจัดเป็นโปรแกรมการเรียนการสอนขึ้น ดังนั้นในหลักสูตรแบบนี้จึงไม่สามารถกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ไว้ล่วงหน้า และใช้วิธีแก้ปัญหาเป็นหลักใหญ่ในการเรียนการสอน

หลักสูตรเกณฑ์ความสามารถ (The Competency-Based Curriculum) จัดทำขึ้นเพื่อความแน่ใจว่าผู้ที่จบการศึกษาในระดับหนึ่งนั้น จะมีทักษะและความสามารถในด้านต่างๆตามที่ต้องการ เป็นหลักสูตรที่ไม่ได้มุ่งความรู้หรือเนื้อหา แต่จะมุ่งในด้านทักษะ ความสามารถ เจตคติ และค่านิยมอันจะมีประโยชน์ต่อชีวิตปัจจุบันและอนาคตของผู้เรียน หลักสูตรนี้มีโครงสร้างซึ่งแสดงให้เห็นถึงเกณฑ์ความสามารถในด้านต่างๆที่ต้องการให้ผู้เรียนมีในแต่ละระดับการศึกษา ทักษะและความสามารถในแต่ละชั้นเรียนจะถูกกำหนดให้มีความต่อเนื่องกัน โดยใช้ทักษะและความสามารถที่ได้รับการฝึกฝนอบรมเบื้องต้นเป็นฐานสำหรับเพิ่มพูนทักษะและความสามารถในอันดับต่อไป ในการกำหนดทักษะและความสามารถทั้งหมดที่ต้องการในแต่ละระดับการศึกษานั้น นักพัฒนาหลักสูตรต้องกำหนดกลุ่มหรือหมวดวิชากว้างๆที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เสียก่อน แล้วจึงกำหนดว่าทักษะและความสามารถที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้มีอะไรบ้าง โดยกำหนดเกณฑ์ขึ้นและแจกแจงความสามารถพื้นฐานในแต่ละชั้นเป็นขั้นเป็นตอนไป ความสามารถพื้นฐานที่กำหนดขึ้นนี้จะถูกกำหนดในรูปของพฤติกรรมที่สามารถสังเกตเห็นได้

หลักสูตรกระบวนการ (The Process Approach Curriculum) เป็นหลักสูตรที่เน้นวิธีการมากกว่ารูปแบบ วิธีการเรียนการสอนจะเน้นที่กระบวนการ เช่น การแก้ปัญหา การค้นคว้า ฯลฯ โดยมีเนื้อหาเป็นเพียงเครื่องมือที่นำมาประกอบในวิธีการเพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะในวิธีการนั้นๆ

หลักสูตรบูรณาการ (The Integrated Curriculum) เป็นหลักสูตรที่พัฒนามาจากหลักสูตรกว้าง โดยนำเอาเนื้อหาของวิชาต่างๆมาหลอมรวมกัน ทำให้ความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละวิชาหมดไป มี 3 รูปแบบคือ การบูรณาการภายในหมวดวิชา การบูรณาการภายในหัวข้อและโครงการ และการบูรณาการโดยการผสมผสานปัญหาและความต้องการของผู้เรียนและของสังคม โดยในทางปฏิบัติจริงมักจะมีการผสมผสานกันระหว่างรูปแบบต่างๆ หลักสูตรบูรณาการที่ดีควรต้องมีลักษณะต่อไปนี้โดยครบถ้วนคือ

1. บูรณาการระหว่างความรู้และกระบวนการเรียนรู้
2. บูรณาการระหว่างพัฒนาการทางความรู้และพัฒนาการทางจิตใจ
3. บูรณาการระหว่างความรู้และการกระทำ
4. บูรณาการระหว่างสิ่งที่เรียนในโรงเรียนกับสิ่งที่ป็นอยู่ในชีวิตประจำวันของผู้เรียน
5. บูรณาการระหว่างวิชาต่างๆ

โครงสร้างหลักสูตร เป็นแผนผังที่แสดงการแจกแจงวิชาหรือกลุ่มวิชา หรือกลุ่มประสบการณ์ที่ผู้เรียนจะต้องเรียนในแต่ละภาคเรียน และในแต่ละปีการศึกษาตั้งแต่ภาคเรียนแรกจนถึงภาคเรียนสุดท้าย โครงสร้างหลักสูตรเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการจัดเนื้อหา เป็นสิ่งที่กำหนดเนื้อหา และประสบการณ์การเรียนรู้ที่จะต้องจัดให้แก่ผู้เรียนในแต่ละปีหรือแต่ละภาคการศึกษา

4. การกำหนดจุดประสงค์ของหลักสูตร

ธำรง บัวศรี (2542: 164) อธิบายคำว่า “จุดประสงค์” (objective) ว่าเป็นคำที่ใช้กับกลุ่มวิชา รายวิชา และการเรียนการสอน มีความหมายว่าเมื่อผู้เรียนได้เรียนวิชานั้นแล้ว จะเกิดผลอย่างไร หรือเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไร Pratt (1980: 161-162) กล่าวถึงความแตกต่างระหว่างจุดหมาย (aim) และจุดประสงค์ (objective) ว่าจุดหมายเป็นแนวคิดกว้างๆที่จะเป็นเครื่องนำทางในการพัฒนาหลักสูตร ส่วนจุดประสงค์เป็นแนวคิดที่มีความเฉพาะเจาะจงที่จะนำไปสู่วิธีการจัดการเรียนการสอน ซึ่งได้มาจากการวิเคราะห์จากจุดหมาย การเขียนจุดประสงค์ของหลักสูตรควรอยู่ภายใต้เกณฑ์ 7 ประการคือ

- 1) บอกถึงสิ่งที่ต้องการให้เกิดกับผู้เรียน
- 2) สอดคล้องกับจุดหมายของหลักสูตร
- 3) ชัดเจน ทำให้ทุกคนสามารถเข้าใจได้ถูกต้องตรงกัน

- 4) สามารถทำให้เกิดขึ้นได้
- 5) ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อบุคคลและสังคม
- 6) มีคุณค่า
- 7) มีความเหมาะสม

สิ่งที่ต้องการให้เกิดขึ้นอันเป็นผลของการศึกษาหรือการฝึกอบรมคือการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ เช่น ด้านความรู้ ด้านทักษะ ด้านร่างกาย (Pratt, 1980: 181) ดังนั้นการเรียนรู้จึงสามารถจำแนกออกได้หลายกลุ่ม ดังเช่นแนวคิดของ Benjamin Bloom และคณะที่เป็นผู้ริเริ่มการสร้างระบบการจำแนกจุดประสงค์ขึ้น โดยจำแนกเป็น 3 ด้าน คือพุทธิพิสัย (cognitive domain) จิตพิสัย (affective domain) และทักษะพิสัย (psychomotor domain) ซึ่งมีจุดเน้นของจุดประสงค์การเรียนรู้ที่แตกต่างกัน ดังที่ธำรง บัวศรี (2542: 212-220) กล่าวไว้คือ จุดประสงค์ด้านพุทธิพิสัยเป็นจุดประสงค์ที่เกี่ยวข้องกับความรู้อันได้มาจากความจำและการระลึกได้ และการพัฒนาทักษะและความสามารถทางปัญญา จุดประสงค์ด้านจิตพิสัย ประกอบด้วยจุดประสงค์ที่เกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงความสนใจ เจตคติ ค่านิยม และพัฒนาการของความพึงพอใจและการปรับตัว จุดประสงค์ด้านทักษะพิสัย ประกอบด้วยจุดประสงค์ที่เกี่ยวข้องกับทักษะที่กระทำด้วยมือและอวัยวะต่างๆ

5. การเลือกเนื้อหา

การเลือกเนื้อหาเป็นขั้นตอนที่กำหนดสิ่งที่ผู้เรียนต้องเรียนรู้ ธำรง บัวศรี (2542: 221-234) ให้คำจำกัดความของคำว่า “เนื้อหา” ว่าหมายถึงข้อมูล ความรู้ หรือสิ่งอันเป็นสาระ ซึ่งได้ถูกเลือกสรรจากวิชาต่างๆ ซึ่งเมื่อนำมาให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ จะทำให้ผู้เรียนมีความรู้ ทักษะ และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามจุดหมายที่กำหนดไว้ในหลักสูตร และยกตัวอย่างการแบ่งประเภทของเนื้อหาตามแนวคิดของ Smith, Stanley and Shores และตามแนวคิดของ Taba ดังนี้

1. การแบ่งประเภทของเนื้อหาโดยสมิท แสตนเลย์ และชอร์ แบ่งเนื้อหาวิชาออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่

ก. ประเภทสามัญทั่วไป (general subject matter) ได้แก่สิ่งต่างๆที่เกิดจากกิจกรรมทางสังคม เศรษฐกิจ ศาสนาและการปกครอง อันก่อให้เกิดขนบธรรมเนียมประเพณีและระเบียบปฏิบัติต่างๆ

ข. ประเภทที่ต้องการความเชี่ยวชาญเฉพาะ (specialized subject matter) หมายถึงสิ่งที่จำเป็นต้องเรียนรู้เพื่อประโยชน์ส่วนตน เพื่อการประกอบอาชีพทั่วไป และที่ต้องการความเชี่ยวชาญเฉพาะ

ค. ประเภทที่เป็นข้อเท็จจริง เรื่องราว และหลักเกณฑ์ (descriptive subject matter) หมายถึงสิ่งที่เป็นข้อเท็จจริงต่างๆทั้งในอดีตและปัจจุบัน

ง. ประเภทที่เกี่ยวกับค่านิยม (normative subject matter) เป็นเนื้อหาที่ครอบคลุมระเบียบข้อบังคับ กฎและมาตรฐานที่สังคมยึดถืออยู่

2. การแบ่งประเภทของเนื้อหาโดยทาบา แบ่งเนื้อหาวิชาออกเป็น 4 ประเภทซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรมมากกว่ารูปธรรมได้แก่

ก. ประเภทที่เป็นข้อเท็จจริง และกระบวนการ (specific facts and processes) ได้แก่เนื้อหาที่เป็นข้อมูลซึ่งแสดงถึงความเป็นจริงของธรรมชาติ รวมทั้งหลักเกณฑ์ต่างๆที่มีผู้กำหนดขึ้น

ข. ประเภทที่เป็นความคิดพื้นฐาน (basic ideas) เป็นเนื้อหาที่เป็นหลักเบื้องต้นส่วนใหญ่เป็นเนื้อหาที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งสองสิ่ง เช่น น้ำกลายเป็นน้ำแข็งเมื่อถูกความเย็น เป็นต้น

ค. ประเภทที่เป็นมโนทัศน์ (concepts) เป็นเนื้อหาที่รวบรวมเอาความคิดเบื้องต้นมาสรุปเป็นความคิดรวบยอด

ง. ประเภทที่เป็นระบบความคิด (system of thought) เป็นเนื้อหาที่จัดอยู่ในประเภทสูงสุด เป็นเนื้อหาที่จะนำไปสู่ความเข้าใจระบบความคิดของศาสตร์ต่างๆ ผู้เรียนจะต้องเรียนรู้และเข้าใจเนื้อหาของระดับต้นๆทุกระดับ และจะต้องมีประสบการณ์ในการประยุกต์ใช้เป็นเวลานานพอสมควร

ข้อควรคำนึงในการเลือกเนื้อหาคือจะต้องบรรจุเนื้อหาทุกประเภทเข้าไว้ เพราะเนื้อหาแต่ละประเภทมีความสัมพันธ์กันและนำไปสู่ความเข้าใจในระดับที่สูงขึ้น

อ้าง บัณฑิตได้สรุปหลักเกณฑ์ในการเลือกเนื้อหาจากแนวคิดของนักการศึกษาหลายท่าน ได้แก่ Smith, Stanley and Shores , Taba, Hilda และ Wheeler สรุปได้ว่าการเลือกเนื้อหาควรมีหลักเกณฑ์ ดังนี้

1. มีประโยชน์ต่อผู้เรียนทั้งในปัจจุบันและในอนาคต คือเป็นประโยชน์ที่ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ได้ทันที และประโยชน์ที่ผู้เรียนและสังคมจะได้รับ
2. สอดคล้องกับวุฒิภาวะและประสบการณ์ของผู้เรียน
3. มีความสำคัญต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนในระดับการศึกษานั้น
4. เชื่อมถือได้และเป็นแก่นสารของความรู้ในวิชานั้นๆ
5. สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของสังคม
6. ครอบคลุมความรู้หลายๆด้าน

6. การกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้

ธำรง บัวศรี (2542: 235-239) กล่าวถึงการกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ว่า แต่เดิมการกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้เป็นการกำหนดว่าผู้เรียนจะต้องทำอะไรและอย่างไรและผู้สอนจะต้องทำอะไรและอย่างไรด้วย เรียกว่า “จุดประสงค์เชิงพฤติกรรม” (Behavioral Objectives) ซึ่งจะต้องมีลักษณะ 3 ประการ คือ

1. แสดงให้เห็นชัดถึงพฤติกรรมที่คาดหวังหรือที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียน
2. แสดงสถานการณ์การเรียนรู้เป็นเงื่อนไขไว้ด้วยว่าผู้เรียนจะต้องเรียนรู้ในสถานการณ์อย่างไร
3. กำหนดเกณฑ์การวัดผลสัมฤทธิ์ของพฤติกรรมไว้ด้วย ลักษณะดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นว่า จะต้องมีการตัดแปลงจุดประสงค์ที่คลุมเครือให้เป็นจุดประสงค์ที่ชัดเจน

เนื่องจากความยุ่งยากในการกำหนดจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมและยุ่งยากในการสอนของครูและคำว่า “พฤติกรรม” ทำให้ผู้สอนเกิดความไขว้เขวโดยคิดว่าจะให้ผู้เรียนทำอะไรก็ได้ ดังนั้น ต่อมาจึงได้มีการปรับปรุงถ้อยคำและวิธีการต่างๆ ใหม่ เรียกว่า “จุดประสงค์เชิงพฤติกรรม” (performance objectives) มีหลักการสำคัญคือไม่เน้นว่าครูควรทำอะไร แต่มุ่งชี้ว่าพฤติกรรมของผู้เรียนอันเกิดจากผลประสบการณ์การเรียนการสอนควรเป็นอย่างไร จุดประสงค์เชิงพฤติกรรมมีลักษณะ 3 ประการ คือ

1. ข้อความที่แสดงพฤติกรรมของผู้เรียน เพื่อชี้ให้เห็นว่าผู้เรียนทำอะไรหรือสร้างผลงานอะไร ข้อความในตอนนี้อาจกำหนดด้วยคำกริยาที่ต้องตามด้วยกรรม เช่น เปรียบเทียบ จำแนก สร้าง วาด บอกตำแหน่ง แปลความหมาย ฯลฯ คำที่ไม่ใช่คำกริยาที่ต้องมีการกระทำ เช่น ทราบ เข้าใจ ชื่นชม ตระหนัก ไม่ควรนำมาใช้ในการเขียนจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม
2. สถานการณ์ที่ผู้เรียนจะต้องกระทำ โดยทั่วไปจะหมายถึงสิ่งต่อไปนี้เป็นคือ วัสดุอะไรที่จะนำมาใช้เพื่อการกระทำนั้นๆ การกระทำนั้นจะสำเร็จได้ด้วยวิธีใด เวลาที่ควรจะทำ การจนสำเร็จผล สถานที่หรือจุดที่จะต้องกระทำ
3. เกณฑ์ในการวัดหรือประเมินระดับของการกระทำ โดยทั่วไปจะถือเอาเกณฑ์อย่างต่ำเป็นหลักหรือระดับที่ยอมรับได้ แต่ในบางกรณี เช่น การเรียนแบบรู้จริง (mastery learning) ระดับที่ยอมรับได้คือเกณฑ์อย่างสูง

ในการกำหนดจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมมีประเด็นที่ต้องคำนึงถึงบางประการ ได้แก่

1. จุดประสงค์เชิงพฤติกรรมไม่ได้ครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่างในการเรียนรู้ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องกำหนดจุดประสงค์อย่างอื่นควบคู่ไปด้วย ได้แก่ จุดประสงค์เชิงกระบวนการซึ่งจะช่วยพัฒนาทักษะทางสมอง

2. การกำหนดจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมต้องตรงกับจุดหมายของหลักสูตร เกณฑ์การประเมินต้องครบถ้วนและมีความชัดเจน
3. การกำหนดจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมต้องสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน
4. ในการเรียนการสอนต้องคำนึงถึงแบบการรู้คิด หรือแบบการเรียนรู้ และเชาหนีปัญญาเชิงพหุคูณของผู้เรียนด้วย

7. การกำหนดประสบการณ์การเรียนรู้

ประสบการณ์เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ ผู้ที่พัฒนาหลักสูตรจำเป็นต้องพิจารณาด้วยว่าควรจัดประสบการณ์อะไรและอย่างไรให้กับผู้เรียนจึงจะเกิดการเรียนรู้ตามที่ตั้งจุดประสงค์ไว้ อังกร บัวศรี (2542: 241-243) ได้อธิบายความแตกต่างระหว่างกิจกรรมการเรียนรู้ และประสบการณ์การเรียนรู้ ดังนี้ กิจกรรมการเรียนรู้ หมายถึงการกระทำต่างๆที่นำไปสู่การเรียนรู้ของผู้เรียนหรือทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ที่เป็นกิจกรรมของผู้สอน เช่น การอธิบาย การนำผู้เรียนออกไปศึกษาสถานที่ การถาม ฯลฯ กิจกรรม การเรียนรู้ที่เป็นกิจกรรมของผู้เรียน เช่น การฟัง การพูด การคิด การสังเกต ฯลฯ ส่วนประสบการณ์การเรียนรู้ไม่ได้มองในแง่ของกิจกรรม แต่มองในแง่ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับกิจกรรมนั้นๆ เมื่อเกิดปฏิสัมพันธ์ขึ้น พฤติกรรมของผู้เรียนจะเปลี่ยนไปและเกิดการเรียนรู้ขึ้น เช่น เกิดความสำนึก รู้สึกมีความยินดี ไม่พอใจ ฯลฯ ประสบการณ์การเรียนรู้จะเป็นอย่างไรขึ้นอยู่กับกิจกรรมที่ผู้สอนจัด ถ้าจัดได้เหมาะสมและใช้วิธีการที่ดี ประสบการณ์การเรียนรู้ย่อมจะมีคุณค่า ถ้าจัดได้ไม่ดีไม่เหมาะสม คุณค่าของประสบการณ์ย่อมลดลง ดังนั้นการเลือกกิจกรรมต้องเลือกจากประสบการณ์อันเป็นผลของกิจกรรมนั้น ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือประสบการณ์ตรงและประสบการณ์รอง

ประสบการณ์ตรง หมายถึงประสบการณ์ที่ผู้เรียนได้รับโดยตรงจากการสัมผัสกับวัตถุ สิ่งของ หรือสิ่งที่ใช้เป็นตัวแทนเครื่องหมายใดๆ ซึ่งรวมถึงความรู้สึกนึกคิดด้วย เช่น การชิมรส การดมกลิ่น การมองเห็น เป็นต้น เมื่อพูดถึงประสบการณ์ตรงจะใช้กิจกรรมเป็นตัวสื่อความหมาย และถือว่าเป็นการจัดประสบการณ์ตรง เช่น การระบายสี การเขียนรายงาน การแสดงละคร เป็นต้น

ประสบการณ์รอง หมายถึงประสบการณ์ที่ผู้เรียนไม่ได้สัมผัสโดยตรง เกิดจากการบอกเล่าของผู้อื่น หรือจากการอ่านหนังสือ ประสบการณ์รองเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นเพราะประสบการณ์บางอย่างไม่สามารถสัมผัสจากของจริงได้ การจัดประสบการณ์รอง เช่น ให้ผู้เรียนอ่าน ดูภาพ ฟังคำบรรยาย และอภิปรายเป็นต้น

อังกร บัวศรี (2542: 245) กล่าวถึงลักษณะของประสบการณ์การเรียนรู้ที่ดีซึ่งจะนำไปสู่การเรียนรู้ที่เหมาะสม และหลักในการจัดประสบการณ์อย่างมีประสิทธิภาพดังนี้

1. ต้องสอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนการสอน

2. ต้องสนองความต้องการของผู้เรียน
3. ต้องมีความหมายต่อผู้เรียน
4. ต้องเหมาะสมกับวุฒิภาวะของผู้เรียน
5. ต้องสัมพันธ์กับการดำรงชีวิตของผู้เรียน
6. ต้องส่งเสริมหรือผลักดันให้ผู้เรียนเกิดความอยากเรียนรู้
7. ต้องสามารถทำให้เกิดการเรียนรู้ได้เร็ว
8. ต้องมีความหลากหลาย มีเนื้อหาสาระมากและทันสมัย
9. ต้องเป็นประสบการณ์ที่สามารถจัดให้กับผู้เรียนได้ เมื่อพิจารณาในแง่

ความพร้อมในด้านวัสดุ อุปกรณ์และเวลา

10. ต้องเป็นประสบการณ์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของประสบการณ์เดิมของผู้เรียน
- หลักในการจัดประสบการณ์อย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย

1. ต้องมีความต่อเนื่องกับประสบการณ์เดิมที่ผู้เรียนมีอยู่
2. ต้องเป็นไปตามลำดับขั้น โดยเริ่มต้นจากที่ง่าย ๆ ไปสู่ที่สลับซับซ้อนมากขึ้น ทั้ง

ในแง่ของการใช้ความคิด การใช้เหตุผล การจำ ตลอดจนการใช้ทักษะต่างๆ

3. ต้องให้มีลักษณะเป็นบูรณาการ ซึ่งมองได้เป็น 2 แง่ คือเป็นประสบการณ์ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีพัฒนาการที่สมบูรณ์ สมดุลภายในตัวประการหนึ่ง และให้ประสบการณ์นั้นสร้างบูรณาการระหว่างวิชาต่างๆอื่นจะช่วยให้ผู้เรียนมองเห็นภาพรวมของสิ่งที่เรียน

4. ต้องส่งเสริมและไม่บั่นทอนพัฒนาการเดิม

8. การกำหนดยุทธศาสตร์การเรียนการสอน

การกำหนดยุทธศาสตร์การเรียนการสอน หมายถึง การเลือกวิธีการที่เหมาะสม โดยมีหลักเกณฑ์ที่มีเหตุผลเชื่อถือได้ การกำหนดล่วงหน้าว่าจะใช้วิธีสอนอย่างไร จะช่วยในการเตรียมและจัดหาสื่อต่างๆ ตลอดจนสร้างความแน่ใจว่าจะใช้วิธีการที่กำหนดไว้สอนได้ตามปริมาณและคุณภาพของทรัพยากรที่มีอยู่ ธีรารัง บัวศรี (2542: 248-250) กล่าวถึงหลักเกณฑ์ในการกำหนดยุทธศาสตร์การเรียนการสอนดังนี้

- 1) ต้องสอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนการสอน
- 2) ต้องสอดคล้องกับเนื้อหาวิชา
- 3) ต้องเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและสภาพความเป็นอยู่ของผู้เรียน
- 4) ต้องสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน
- 5) ต้องเหมาะสมกับทรัพยากรที่มีอยู่
- 6) ต้องเหมาะสมกับพฤติกรรมแรกเริ่มของผู้เรียน

- 7) ต้องเหมาะกับบรรยากาศการบริหารงานของโรงเรียน
- 8) ต้องเหมาะสมกับวัย ความสามารถและความสนใจของผู้เรียน
- 9) ต้องใช้ชุมชนเป็นศูนย์กลางการเรียนการสอน

หลักเกณฑ์ในการกำหนดยุทธศาสตร์การเรียนการสอนจะช่วยในการตัดสินใจเลือกวิธีการที่จะนำมาใช้สอนได้อย่างเหมาะสม เนื่องจากรูปแบบการสอนที่ใช้อยู่ในปัจจุบันมีอยู่หลายรูปแบบด้วยกัน แต่ละแบบก็จะนำไปสู่จุดประสงค์อย่างหนึ่งๆ ซึ่งอ้าง บัวศรี (2542: 250-253) ได้กล่าวถึงยุทธศาสตร์การสอนแบบต่างๆดังนี้

- 1) การถ่ายทอดข้อมูลหรือเนื้อหาวิชาโดยตรง (expository teaching) ได้แก่ การบรรยายและการให้อ่านจากหนังสือหรือตำรา ส่วนใหญ่ผู้เรียนจะเป็นฝ่ายรับ และไม่ค่อยมีโอกาสได้แสดงออก ในระยะหลังได้มีการปรับปรุงโดยสอดแทรกการอภิปรายและการซักถามเข้าไปทำให้ผู้เรียนได้แสดงออกและได้รับการส่งเสริมความคิดริเริ่มมากขึ้น
- 2) การให้ค้นคว้าและแก้ปัญหาด้วยตนเอง (inquiry method) บางทีเรียกว่าวิธีแก้ปัญหา (problem solving) หรือวิธีการค้นพบด้วยตนเอง (discovery method) มีหลักการคือ ผู้เรียนควรเป็นผู้รวบรวมข้อมูลหรือความรู้เพื่อใช้ในการแก้ปัญหา หรือเพื่อชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลต่างๆ วิธีการนี้เหมาะสำหรับทำเป็นรายบุคคลหรือทำเป็นกลุ่มเล็กๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้เรียนอย่างทั่วถึง
- 3) การทดลองปฏิบัติการ (laboratory method) เป็นวิธีที่ผู้เรียนค้นคว้าแก้ปัญหาด้วยตัวเองตามวิธีการทางวิทยาศาสตร์คือตั้งปัญหา รวบรวมข้อมูล ตั้งสมมุติฐาน ทดลอง และสรุปผล
- 4) การแบ่งกลุ่มเพื่อการเรียนรู้ (group-learning) มีการแบ่งผู้เรียนออกเป็นกลุ่มเล็กๆ ให้แต่ละกลุ่มทำงานเป็นอิสระ ผู้สอนไม่ได้ทำหน้าที่สอนโดยตรงแต่เป็นผู้ประสานงานกิจกรรมต่างๆ ที่ผู้เรียนกระทำ และช่วยแนะนำในการค้นคว้าหาข้อมูลและประมวลข้อมูลเข้าด้วยกัน ผู้เรียนมีโอกาสทราบงานของกลุ่มอื่นๆจากการประชุมเสนอรายงานและจากการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน
- 5) การให้เรียนรู้เป็นรายบุคคล (individualized learning) วิธีนี้ช่วยให้ผู้เรียนที่มีความแตกต่างทางเขาวิปัญญาและแบบฉบับการเรียนรู้สามารถเรียนรู้ด้วยความสบายใจ และก้าวหน้าไปตามความสามารถของตน สิ่งสำคัญคือผู้สอนจะต้องกำหนดสิ่งที่จะต้องเรียนรู้ให้เหมาะกับกาที่ผู้เรียนจะต้องเรียนรู้ด้วยตนเอง
- 6) การให้เรียนรู้จริงเป็นเรื่องๆ (learning for mastery) ยุทธศาสตร์นี้ขึ้นอยู่กับสมมุติฐานที่ว่าผู้เรียนส่วนใหญ่จะสามารถเรียนรู้สิ่งที่กำหนดไว้ในจุดประสงค์ของหลักสูตรแต่อาจใช้เวลาต่างกัน การเรียนการสอนคงใช้วิธีการปกติโดยให้ผู้เรียนเรียนไปเรื่อยๆตามตารางเวลาที่ผู้สอนกำหนด เมื่อเรียนจบแต่ละหัวข้อแล้วผู้สอนจึงทำการทดสอบดูว่าผู้เรียนได้เรียนรู้หรือไม่ ผลการ

ทดสอบจะชี้ว่าผู้เรียนควรเรียนเพิ่มเติมหรือซ่อมเสริมในส่วนใด ผู้เรียนที่ต้องเรียนซ่อมเสริมจะได้รับโอกาสให้เรียนเพิ่มเติมด้วยวิธีต่างๆ หลังจากนั้นจะมีการทดสอบอีกจนแน่ใจว่าผู้เรียนได้เรียนรู้แล้ว

7) การจัดการเรียนการสอนแบบบทเรียนสำเร็จรูป (programmed instruction) วิธีนี้แบ่งสิ่งที่ต้องเรียนออกเป็นช่วงๆ แต่ละช่วงมีงานให้ผู้เรียนทำและตรวจสอบคำตอบได้ทันที วิธีนี้มีประโยชน์คือแต่ละเรื่องจะมีความจำกัดและชัดเจน ผู้เรียนต้องตอบคำถามทันทีทำให้ต้องคิดตลอดเวลา การทราบคำตอบอย่างรวดเร็วทำให้ผู้เรียนแก้ความผิดได้เร็วและเกิดการเรียนรู้อย่างรวดเร็วเช่นเดียวกัน และยังช่วยให้ผู้เรียนใช้เวลาเรียนได้ตามความสามารถของตน แต่ก็สามารถเรียนรู้ได้เช่นเดียวกับผู้เรียนคนอื่นๆ

8) การให้แสดงบทบาทในสถานการณ์จำลอง (simulation technique) เป็นวิธีที่ใช้การจัดฉากหรือสถานการณ์ขึ้นให้คล้ายกับของจริง แล้วให้ผู้เรียนสวมบทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องอยู่ในสถานการณ์นั้น วิธีนี้เหมาะสำหรับกลุ่มผู้เรียนในระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา

9. การประเมินผลการเรียนรู้

การประเมินผลการเรียนรู้เป็นการตรวจสอบว่าการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตรงตามจุดประสงค์หรือไม่ มีข้อบกพร่องอะไรที่ควรแก้ไขและมีผลอะไรเกิดตามมาบ้าง การประเมินผล (evaluation) จะต้องประกอบด้วยการวัดผล (measurement) และการประเมินค่า (assessment or value judgement) ซึ่งอ้าง บัวศรี (2542: 257) ได้ให้ความหมายของแต่ละคำไว้ ดังนี้

การวัดผล หมายถึงการวัดคุณสมบัติของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นการวัดในด้านปริมาณหรือคุณภาพก็ได้ การวัดด้านปริมาณ ได้แก่การวัดความยาว ความกว้าง ปริมาตร ความสูง น้ำหนัก ความถี่ ความเร็ว ฯลฯ ส่วนในด้านคุณภาพ ได้แก่ผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ ระดับเชาวน์ปัญญา พฤติกรรม เจตคติ ฯลฯ

การประเมินค่า หมายถึงการนำเอาค่าของการวัดผลมาเปรียบเทียบกับมาตรฐานที่มีอยู่เป็นสากลหรือที่กำหนดขึ้นโดยเฉพาะ เพื่อพิจารณาว่าเหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร ผลจากการประเมินค่านี้ทำให้สามารถตกลงใจหรือตัดสินใจได้ว่าสิ่งที่นำมาประเมินผลนั้นเป็นอย่างไร

การประเมินผล หมายถึงกระบวนการในการรวบรวมข้อมูลต่างๆที่จำเป็นเพื่อประโยชน์ในการประเมินค่าและตัดสินใจ

อ้าง บัวศรี (2542: 258-259) กล่าวถึงการประเมินผลการเรียนรู้ว่าโดยทั่วไปจะแบ่งเป็น 5 ขั้นตอนคือ

1. การกำหนดจุดประสงค์ของการประเมินผล ต้องกำหนดตามจุดประสงค์การเรียนการสอน
2. การเลือกเครื่องมือสำหรับวัดสิ่งที่ต้องการประเมิน ต้องเป็นเครื่องมือที่สามารถวัดสิ่งที่ต้องการได้ และเป็นที่ยอมรับได้

3. การวัดผลการเรียนรู้ด้วยเครื่องมือที่ได้เลือกไว้ ผู้สอนต้องทำการทดสอบแล้วนำผลการทดสอบมาแจกแจงออกเป็นตัวเลข เรียกว่าคะแนน ในขั้นนี้ผู้สอนสามารถทราบได้ว่าผู้เรียนได้คะแนนเรียงลำดับลดหลั่นกันอย่างไร

4. การเปรียบเทียบผลที่วัดได้กับมาตรฐานที่กำหนดไว้ ทำให้ผู้สอนทราบว่าผู้เรียนจำนวนเท่าใดที่มีผลการเรียนอยู่ในระดับสูงและต่ำกว่ามาตรฐาน ผลจากการเปรียบเทียบนี้เป็นข้อมูลที่จะช่วยในการประเมินผลต่อไป

5. การประเมินผล เป็นขั้นของการตัดสินใจว่าผู้เรียนควรได้รับการพิจารณาอย่างไรถือว่าสอบได้หรือสอบตก หรือจะต้องทำอย่างไร การประเมินผลในขั้นนี้อาจนำมาใช้ประเมินการสอนของผู้สอนก็ได้

ในการวัดผลจำเป็นต้องใช้เครื่องมือหลายอย่างเพื่อให้ครอบคลุมและเหมาะสมกับจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ เนื่องจากเครื่องมืออย่างหนึ่งมีความเหมาะสมและเชื่อถือได้สำหรับการประเมินผลอย่างหนึ่งเท่านั้น ดังนั้นจึงเป็นความจำเป็นที่นักพัฒนาหลักสูตรจะต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประเภทของเครื่องมือการวัดผลเพื่อที่จะสามารถเลือกใช้ได้อย่างเหมาะสม

ธำรง บัวศรี (2542: 259-271) กล่าวถึงการแบ่งเครื่องมือในการวัดผลออกเป็น 3 ประเภทคือ

1. ประเภทที่ใช้เทคนิคการทดสอบ (testing techniques)

ก. การทดสอบผลสัมฤทธิ์ (achievement tests) ใช้วัดความรู้หรือทักษะของผู้เรียนก่อนสอบเพื่อตรวจสอบความรู้เดิม หรือใช้วัดระหว่างการเรียนการสอนเพื่อจะได้ควบคุมกำกับกระบวนการเรียนการสอนได้ถูกต้อง ให้ผู้เรียนและผู้สอนได้รับข้อมูลป้อนกลับอันจะเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงการสอนและการเรียนการสอนของตน หรือเพื่อตรวจสอบดูว่าปัญหาของผู้เรียนคืออะไร แบบทดสอบผลสัมฤทธิ์มี 2 ชนิด คือแบบทดสอบที่ผู้สอนทำขึ้นเอง และแบบทดสอบมาตรฐาน

ข. การทดสอบเพื่อวินิจฉัยสถานภาพ (diagnostic tests) ใช้เพื่อวินิจฉัยว่าปัญหาของผู้เรียนคืออะไร การทดสอบจะใช้แบบทดสอบที่ได้วิเคราะห์แล้วว่าครอบคลุมสิ่งที่ผู้เรียนส่วนใหญ่สามารถทำได้และที่มักจะทำผิดพลาดเสมอ ดังนั้นข้อสอบจึงไม่ยากแต่สามารถจำแนกได้ว่าผู้เรียนคนใดมีปัญหาอะไร

ค. การทดสอบเชาว์ปัญญา (intelligence tests) เป็นการวัดความรู้และทักษะโดยทั่วไป ซึ่งแตกต่างจากการทดสอบผลสัมฤทธิ์ที่มุ่งวัดความรู้และทักษะเฉพาะอย่าง การทดสอบเชาว์ปัญญาเป็นความพยายามที่จะวัดความสามารถของบุคคลในการประกอบภารกิจที่ยุ่ยาก วัดความสามารถในการมองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ วัดความสามารถในการแก้ปัญหา ฯลฯ

ง. การทดสอบสมรรถวิสัยหรือความถนัด (aptitude tests) เป็นการทดสอบที่ใช้ในการทำนายหรือคาดคะเนการกระทำหรือกิจกรรมของผู้เรียนในบางวิชา โดยทั่วไปการทดสอบความถนัดมักจำกัดในเรื่องหรือสถานการณ์ที่ผู้เรียนไม่คุ้นเคยมาก่อน การทดสอบจะช่วยให้ทราบว่าผู้ใดมีความถนัดในวิชาที่ต้องเรียนเพียงใด

2. ประเภทที่ใช้เทคนิคการสังเกตพิจารณา (observational techniques)

ก. การทดสอบแบบมาตราประมาณค่า (rating scales) เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้สามารถบันทึกการสังเกตได้อย่างเป็นระบบ ประกอบด้วยรายการคุณลักษณะหรือคุณภาพซึ่งจัดไว้เป็นชุดเรียงกันตามลำดับของคุณค่าของแต่ละรายการ ในการจัดต้องอาศัยหลักเกณฑ์หลายประการได้แก่

- 1) ต้องสอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ที่ได้รับการเลือกสรรแล้วว่าใช้กับแบบทดสอบนี้ได้ดีที่สุด
- 2) คุณลักษณะที่จะใช้แบบทดสอบชนิดนี้วัดจะต้องเป็นสิ่งที่สังเกตเห็นได้
- 3) คุณลักษณะที่กำหนดไว้ต้องมีความชัดเจน และมาตราส่วนที่จัดลำดับที่กำหนดไว้ต้องมีความเหมาะสม
- 4) การแบ่งส่วนเพื่อตัดสินว่าคุณลักษณะใดควรอยู่ในลำดับใด ไม่ควรมีเกินกว่า 7 ส่วนเพราะจะทำให้ยากแก่การตัดสินใจ
- 5) การใช้ผลจากการจัดลำดับของผู้สอนหลายคนย่อมจะดีกว่าการใช้ผลจากการตัดสินใจของผู้สอนเพียงคนเดียว เพราะจะแก้ไขข้อบกพร่องเรื่องความลำเอียงลงได้
- 6) ในกรณีที่มีการจัดลำดับคุณลักษณะหลายๆอย่างของผู้เรียน ควรระวังเรื่องการจัดลำดับคุณลักษณะที่เอนเอียงไปในทางเดียวกัน

การทดสอบแบบมาตราประมาณค่ามีการนำไปใช้ในการประเมินผล 3 เรื่อง คือ ประเมินการกระทำของผู้เรียน (procedure evaluation) ประเมินผลผลิตอันเกิดจากการกระทำของผู้เรียน (product evaluation) และประเมินผลพัฒนาการส่วนบุคคลและทางสังคม (evaluating personal-social development)

ข. การทดสอบด้วยบันทึกเรื่องราว (anecdotal records) เป็นการที่ผู้สอนจะบรรยายถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นรวมทั้งสถานที่ เวลา พฤติกรรมของผู้เรียน และความเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมเหล่านั้น ซึ่งจะบอกให้ทราบว่าเป็นพฤติกรรมที่เป็นปกติวิสัยหรือผิดปกติ ข้อจำกัดของการบันทึกเรื่องราวคือต้องใช้เวลายาวนานเพื่อการสังเกตและทำการบันทึก และการบันทึกอย่างตรงไปตรงมาเป็นสิ่งที่ทำได้ค่อนข้างยาก จึงต้องมีหลักเกณฑ์ในเชิงของการปฏิบัติสำหรับการบันทึกเรื่องราวที่ดีดังนี้

- 1) สิ่งที่บันทึกลงไปควรเป็นสิ่งที่มองเห็นหรือได้ยินมาโดยตรง ไม่ใช่เป็นสิ่งที่คาดคะเนหรือสมมุติขึ้น แต่ถ้าจะบันทึกลงไปก็ต้องบอกว่าเป็นสิ่งที่คาดคะเนหรือสมมุติ

- 2) เมื่อได้กำหนดว่าจะสังเกตอะไร ก็ให้สังเกตและบันทึกเฉพาะสิ่งที่ได้กำหนดไว้เท่านั้น
- 3) ถ้าการบันทึกมีลักษณะสะสม จะต้องมีการวางแผนล่วงหน้าว่าจะบันทึกกี่ครั้ง แต่ครั้งจะทิ้งระยะเวลาห่างกันเท่าใด
- 4) การบันทึกต้องใช้ถ้อยคำและประโยคที่ชัดเจน ไม่คลุมเครือ ไม่ทำให้เข้าใจเป็นสองแง่สองมุม
- 5) การบันทึกควรชัดเจนและเป็นรูปธรรมมากกว่านามธรรม
- 6) ควรเว้นการบันทึกที่แสดงว่ามีการใช้อารมณ์อยู่ด้วย
- 7) ไม่ควรบันทึกถ้อยคำหรือข้อความที่เป็นข้อคิดหรือการตัดสินใจของผู้สังเกตลงไป

ค. การทดสอบด้วยการตรวจสอบรายการ (checklists) มีลักษณะคล้ายกันกับการทดสอบด้วยการจัดลำดับคุณลักษณะ แต่การทดสอบด้วยการตรวจสอบรายการต้องการการตัดสินใจ แต่เพียง “มี” “ไม่มี” “ใช่” “ไม่ใช่” หรือ “เห็นด้วย” “ไม่เห็นด้วย” เท่านั้น ดังนั้นจึงไม่ควรนำมาใช้ในกรณีที่การจัดลำดับหรือปริมาณความถี่มีความสำคัญในการประเมินผล การตรวจสอบรายการมีประโยชน์ในการประเมินผลวิธีทำงาน (procedure) ผลิตผล (product) และพัฒนาการส่วนบุคคล และสังคม (personal-social development)

ง. การทดสอบด้วยเทคนิคสังคมสัมพันธ์ (sociometric techniques) ใช้ในการศึกษาโครงสร้างทางสังคมของกลุ่มและในการประเมินผลโครงสร้างนั้น โดยพิจารณาในแง่ที่ว่าแต่ละบุคคลในกลุ่มเป็นที่ยอมรับของสังคมในกลุ่มมากน้อยเพียงใด ประโยชน์ของเทคนิคสังคมสัมพันธ์ เช่น ใช้จัดกลุ่มผู้เรียนในชั้นเรียน ใช้ปรับปรุงการปรับตัวทางสังคมของผู้เรียนแต่ละคนเป็นต้น การใช้เทคนิคสังคมสัมพันธ์อาจนำผลเสียในด้านความรู้สึกนึกคิดมาสู่ผู้เรียนได้ ดังนั้นจึงต้องทำด้วยความรอบคอบ มีคำแนะนำที่พึงปฏิบัติเพื่อลดปัญหาดังกล่าวดังนี้

- 1) ควรใช้คำถามเฉพาะที่ต้องการคำตอบมาใช้จริงๆ
- 2) ควรใช้คำถามในเชิงบวกมากกว่าเชิงลบ
- 3) ระหว่างทดสอบให้ใช้ความเป็นกันเอง อย่าให้ผู้ถูกทดสอบรู้สึกว่าเป็นพิธีการ
- 4) ควรดำเนินการอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ
- 5) นำผลมาใช้อย่างจริงจังและรอบคอบ
- 6) ควรระมัดระวังการกระทำหรือการพูดที่จะทำให้ผู้เรียนเข้าใจว่าการได้รับความนิยมชมชอบจากเพื่อนฝูงเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในชีวิต
- 7) ควรใช้เทคนิคสังคมสัมพันธ์เพื่อการสำรวจเบื้องต้นเท่านั้น ควรมีการหาข้อมูลอื่นเพิ่มเติมก่อนตัดสินใจว่าผู้เรียนคนใดเป็นอย่างไร

3. ประเภทที่ใช้เทคนิคการรายงาน (self-reporting techniques)

ก. การสัมภาษณ์ (interview) เป็นเทคนิคที่มีความยืดหยุ่นสูง ถ้าผู้สัมภาษณ์และผู้ถูกสัมภาษณ์ต่างรู้สึกสบายใจ โอกาสที่จะได้ทราบความจริงจากการสัมภาษณ์ย่อมมีมาก การสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 2 แบบคือแบบที่มีการเตรียมคำสัมภาษณ์อย่างมีระบบ และแบบที่ไม่ได้มีการเตรียมแบบแรกนั้นผู้สัมภาษณ์จะตั้งคำถามเรียงลำดับเป็นข้อๆตามที่ได้เตรียมไว้ ผู้ถูกสัมภาษณ์ทุกคนจะถูกสัมภาษณ์ด้วยวิธีการเดียวกันทั้งหมด วิธีนี้มีส่วนดีในแง่ที่เข้ามาตรูฐานการสัมภาษณ์อย่างเดียวกันสำหรับทุกคน ทำให้ง่ายแก่การแจกแจงและวิเคราะห์คำตอบของผู้ที่ถูกสัมภาษณ์ ข้อเสียคือเป็นพิธีการมากเกินไปซึ่งอาจทำให้ไม่ได้ทราบข้อเท็จจริงที่ลึกซึ้งจากผู้ถูกสัมภาษณ์ สำหรับการสัมภาษณ์ที่ไม่ได้เตรียมมาอย่างมีระบบจะมีลักษณะเป็นกันเองมากกว่าแบบแรก ข้อดีคือสามารถตั้งคำถามได้เหมาะสมกับสภาวะที่กำลังสัมภาษณ์ ทำให้ผู้ถูกสัมภาษณ์รู้สึกเป็นอิสระในการตอบคำถาม และจะให้ความคิดเห็นอย่างตรงไปตรงมาและตามความเป็นจริงที่สุด อย่างไรก็ตามการสัมภาษณ์แบบนี้จำเป็นต้องใช้ผู้สัมภาษณ์ที่มีความเชี่ยวชาญและมีทักษะสูง ข้อปฏิบัติที่จะช่วยให้การสัมภาษณ์บังเกิดผลดีประกอบด้วย

- 1) เตรียมสัมภาษณ์โดยศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับวิธีการ เทคนิคการสัมภาษณ์ และเรื่องอื่นๆที่ผู้สัมภาษณ์ควรทราบและถือปฏิบัติ
- 2) ช่วยผู้ถูกสัมภาษณ์ให้สบายใจ ไม่เครียดด้วยการทักทายปราศรัยอย่างเป็นกันเอง หรือด้วยการพูดคุยที่ผู้ถูกสัมภาษณ์สนใจเป็นพิเศษ
- 3) อย่าพูดมากหรือพูดเสียคนเดียวจนผู้ถูกสัมภาษณ์ไม่ได้พูดและรู้สึกอึดอัด
- 4) ควรทำตัวเป็นผู้ฟังที่ดี และคอยสอดแทรกคำถามที่จะช่วยกระตุ้นให้ผู้ถูกสัมภาษณ์แสดงความคิดเห็นเต็มที่
- 5) อย่าเร่งการสัมภาษณ์หรือทำเหมือนว่ามีธุระอย่างอื่นต้องทำอีก และอย่าพูดจาหรือแสดงกิริยาเหยียดหยามดูถูกดูหมิ่นผู้ถูกสัมภาษณ์
- 6) ควรทำตัวและใช้คำพูดแสดงว่าอยู่ระดับเดียวกับผู้ถูกสัมภาษณ์ ไม่ทำตัวเป็นนายหรือผู้มีอำนาจ
- 7) พยายามผลักดันความรับผิดชอบในการแสดงความคิดเห็นให้ผู้ถูกสัมภาษณ์มากที่สุด และช่วยสนับสนุนให้คิดในขั้นต่อไป
- 8) อย่าหวังผลมากเกินไปจากการสัมภาษณ์เพียงครั้งเดียว
- 9) ควรจบการสัมภาษณ์ด้วยการให้ผู้ถูกสัมภาษณ์รู้สึกสบายใจ และมีความเชื่อมั่นในตัวเองยิ่งขึ้น

10) ควรบันทึกหรือจดจำสิ่งที่ผู้ถูกสัมภาษณ์กล่าวก่อนการยุติการสัมภาษณ์ว่า ต้องการอะไร หรือยังมีปัญหาอะไรที่ต้องการจะคุยกับผู้สัมภาษณ์อีก และใช้สิ่งนี้เป็นจุดเริ่มต้นในการสัมภาษณ์ครั้งต่อไป

ข. การใช้แบบสอบถาม (questionnaires) เป็นวิธีที่ใช้เวลาน้อย นอกจากนี้อารมณ์ความรู้สึกและการกระทำของผู้ทดสอบยังไม่มีอิทธิพลต่อผู้ถูกทดสอบด้วย แบบสอบถามแบ่งเป็น 2 ชนิดคือ ชนิดที่เป็นแบบปิด และชนิดที่เป็นแบบเปิด แบบปิดจะมีลักษณะเป็นคำถามพร้อมกับคำตอบให้เลือก ซึ่งเป็นคำตอบที่ครอบคลุมความคิดหลายๆด้านแต่จะมีคำตอบที่ถูกเพียงคำตอบเดียว ทำให้การจัดการทดสอบการให้คะแนนและการวิเคราะห์ผลสามารถทำได้ง่าย ส่วนชนิดที่เป็นแบบเปิดจะมีคำถามแบบกว้างๆไม่มีคำตอบให้เลือก ผู้ตอบมีเสรีภาพในการตอบเต็มที่ ข้อเสียคือการวิเคราะห์ผลทำได้ยาก บางทีคำตอบไม่เน้นสิ่งที่ต้องการเน้นหรือตอบไม่ตรงกับจุดมุ่งหมายของการประเมินผล แบบสอบถามทั้งสองชนิดต่างมีข้อบกพร่องเหมือนกันคือการตีความหมายของคำถามไม่ถูกต้อง และการไม่ได้รับแบบสอบถามคืนมาตามจำนวนที่ต้องการ ข้อปฏิบัติเพื่อให้การทดสอบด้วยแบบสอบถามได้ผลดีประกอบด้วย

- 1) แบบสอบถามควรมุ่งถามเฉพาะหัวข้อสำคัญในเรื่องที่ต้องการทดสอบ
- 2) ควรทบทวนแก้ไขแบบทดสอบหลายๆครั้งก่อนส่งออกไปทั้งนี้เพื่อให้แน่ใจว่าไม่มีคำถามใดที่คลุมเครือไม่ชัดเจน
- 3) ควรจัดทำแบบสอบถามให้สั้นและกะทัดรัด เพื่อให้ผู้ตอบไม่ต้องเสียเวลามากเกินไป
- 4) ควรแนบจดหมายซึ่งอธิบายจุดมุ่งหมาย ตลอดจนความสำคัญของคำตอบไปพร้อมกับแบบสอบถามด้วย

ธำรง บัวศรี (2542: 271-282) กล่าวว่าเครื่องมือที่ดีนั้นจะต้องมีความเที่ยง (reliability) และความตรง (validity) มีรายละเอียดดังนี้

ก. ความเที่ยง

ความเที่ยง หมายถึงความสม่ำเสมอของคะแนนการทดสอบหรือของผลการประเมินเมื่อนำเครื่องมือทดสอบไปใช้ในโอกาสต่างๆ ความเที่ยงเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับสถิติ จำเป็นต้องทำหลายๆครั้งกับกลุ่มตัวอย่างเดียวกันเพื่อตรวจสอบดูว่าผลที่ได้รับมีความสม่ำเสมอหรือไม่ ลักษณะของความสม่ำเสมอที่พบได้มี 2 ลักษณะคือความสม่ำเสมอในการเปลี่ยนแปลงลำดับที่ของบุคคลในกลุ่มที่ทดสอบ ซึ่งแจ้งผลออกมาในรูปของสัมประสิทธิ์แห่งสหสัมพันธ์ (correlation coefficient) หรือสัมประสิทธิ์แห่งความเที่ยง (reliability coefficient) ส่วนความสม่ำเสมออีกอย่างหนึ่งคือความสม่ำเสมอของการเปลี่ยนแปลงของคะแนนของแต่ละบุคคล การแจ้งผลจะออกมาในรูปข้อ

ผิดพลาดมาตรฐานของการวัดผล (standard error of measurement) ในการแปลความหมายของความเที่ยงยังต้องพิจารณาองค์ประกอบที่สำคัญ คือ

- ก) ความยาวของแบบทดสอบ แบบทดสอบยิ่งยาวเท่าใด ความเที่ยงยิ่งเพิ่มขึ้น
- ข) ความยากง่ายของแบบทดสอบ แบบทดสอบที่ง่ายหรือยากเกินไปจะมีผลทำให้ค่าของความเที่ยงต่ำ เพราะจะทำให้เกิดการจำกัดการกระจายของคะแนน ความแตกต่างของคะแนนระหว่างผู้ถูกทดสอบแต่ละคนมีน้อยมากจนไม่อาจวัดความเที่ยงได้
- ค) ความแตกต่างของผู้ถูกทดสอบ ถ้ามีมากค่าของสัมประสิทธิ์แห่งความเที่ยงจะเพิ่มขึ้น และจะต่ำลงถ้าลักษณะของบุคคลในกลุ่มคล้ายคลึงกันมาก
- ง) วิธีการที่ใช้ในการทดสอบ การทดสอบด้วยวิธีการต่างๆจะมีผลให้สัมประสิทธิ์แห่งความเที่ยงแตกต่างกันไป
- จ) เวลาการตอบแบบทดสอบ เวลาที่กำหนดให้ตอบแบบทดสอบมีผลต่อความเที่ยงของแบบทดสอบ

การทดสอบความเที่ยงสามารถทำได้หลายวิธีดังนี้

ทดสอบและทดสอบซ้ำ (test-retest method) เป็นการนำเอาแบบทดสอบชนิดเดียวกันมาทำการทดสอบกลุ่มผู้เรียนกลุ่มเดียวกันเป็นจำนวน 2 ครั้ง โดยทิ้งช่วงเวลาระหว่างการทดสอบทั้งสองระยะหนึ่ง แล้วนำเอาคะแนนการทดสอบทั้งสองครั้งนั้นมาคำนวณหาค่าสหสัมพันธ์ และค่าสัมประสิทธิ์แห่งสหสัมพันธ์

ทดสอบด้วยแบบทดสอบที่มีลักษณะเหมือนกัน (equivalent-forms method) คือใช้แบบทดสอบ 2 แบบที่มีลักษณะเหมือนกันและใช้แทนกันได้มาทำการทดสอบผู้ที่อยู่ในกลุ่มเดียวกัน โดยใช้แบบทั้งสองในเวลาไล่เลี่ยกัน จากนั้นจึงนำเอาคะแนนการทดสอบมาหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ ถ้ามีค่าสูงแสดงว่าแบบทดสอบทั้งสองนั้นได้วัดเนื้อหาที่เหมือนกัน และเป็นแบบทดสอบที่มีความเที่ยง

ทดสอบโดยแบ่งข้อสอบออกเป็นสองส่วน (split-half method) เป็นการทดสอบเพียงครั้งเดียวแต่ใช้วิธีแบ่งแบบทดสอบออกเป็นสองส่วนที่มีลักษณะเปรียบเทียบกันได้ หลังจากทดสอบแล้วนำเอาคะแนนของทั้งสองส่วนมาคำนวณหาค่าสหสัมพันธ์ และเนื่องจากมีการแบ่งข้อสอบออกเป็นสองส่วน ค่าความเที่ยงที่ได้จึงเป็นของแบบทดสอบเพียงครั้งเดียว ดังนั้นถ้าต้องการหาความเที่ยงทั้งหมดจะต้องนำมาคำนวณโดยใช้สูตรของสเปียร์แมนบราวน์ คือ

$$r_{xx} = \frac{2r_{hh}}{1+r_{hh}}$$

r_{xx} คือสัมประสิทธิ์ความเที่ยงของแบบทดสอบทั้งหมด
 r_{hh} คือสัมประสิทธิ์ความเที่ยงของแบบทดสอบครั้งเดียว

ทดสอบด้วยวิธีการของคูเดอร์-ริชาร์ดสัน (Kuder-Richardson's Internalconsistency Reliability) วิธีนี้ทำการทดสอบเพียงครั้งเดียวโดยพยายามหาค่าสหสัมพันธ์ระหว่างข้อสอบที่มีอยู่ในแบบทดสอบ ความเที่ยงของแบบทดสอบขึ้นอยู่กับเนื้อหาและลักษณะของเนื้อหา ถ้าเนื้อหาส่วนใหญ่อยู่ในพิสัยเดียวกัน เช่น เป็นความรู้หรือทักษะเหมือนกันค่าของสหสัมพันธ์จะสูง แต่ถ้าเนื้อหาของข้อสอบมีความหลากหลาย ค่าของสัมประสิทธิ์ความเที่ยงจะต่ำ สูตรของคูเดอร์และริชาร์ดสันที่ใช้คำนวณหาสัมประสิทธิ์แห่งความเที่ยงที่ใช้กันอยู่ทั่วไปคือสูตรที่ 20 มีสมการ ดังนี้

$$r_{11} = \frac{(n-1) d_t^2 - \sum pq}{n d_t^2}$$

r_{11} คือสัมประสิทธิ์ความเที่ยงของแบบทดสอบทั้งหมด
 n คือจำนวนข้อสอบในแบบทดสอบ
 d_t คือส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนทั้งหมดของแบบทดสอบ
 $\sum pq$ คือสัดส่วนของจำนวนผู้ทำข้อสอบแต่ละข้อ p คือจำนวนที่ทำได้ และ q คือจำนวนที่ทำได้ไม่ได้

ข. ความตรง

แบบทดสอบที่มีความตรง คือแบบทดสอบที่สามารถวัดสิ่งที่ต้องการวัดได้จริงตามที่ตั้งจุดมุ่งหมายไว้ อีรอน บัวศรี (2542: 273-281) กล่าวถึงประเภทของความตรงว่าในการวัดผลได้มี การจำแนกความตรงออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. ความตรงของเนื้อหาวิชา (content validity) หมายถึงระดับที่แบบทดสอบสามารถครอบคลุมเนื้อหาที่ต้องการวัด การพิจารณาคควรใช้ผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้ตัดสิน หลักของการพิจารณา นอกจากจะดูเรื่องการครอบคลุมเนื้อหาแล้ว ยังดูด้วยว่าได้มีการกำหนดสัดส่วนของเนื้อหาไว้เหมาะสมหรือไม่

2. ความตรงในการคาดคะเน (predictive validity) หมายถึงระดับความสามารถของแบบทดสอบในการพยากรณ์การกระทำของผู้ถูกทดสอบในอนาคต ความตรงประเภทนี้มีความสำคัญ สำหรับการทดสอบเพื่อคัดเลือกหรือจำแนกผู้ถูกทดสอบออกเป็นพวกๆ การหาความแม่นยำ ประเภทนี้ใช้วิธีหาสหสัมพันธ์ระหว่างคะแนนสอบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้

3. ความตรงในปัจจุบัน (concurrent validity) หมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนจากแบบทดสอบกับเกณฑ์ที่กำหนดขึ้นในปัจจุบัน การหาความตรงในปัจจุบันเหมาะกับแบบทดสอบที่ต้องการตรวจสอบสถานภาพปัจจุบันของผู้ถูกทดสอบ

4. ความตรงในระบบความคิด (construct validity) หมายถึงระดับของการที่แบบทดสอบสะท้อนให้เห็นว่าตรงกับแนวความคิดหรือทฤษฎีที่ใช้เป็นพื้นฐานในการทดสอบเพียงใด ตัวอย่างของระบบความคิดที่ใช้เป็นพื้นฐานในการทดสอบ เช่น เจตคติทางวิทยาศาสตร์ ทักษะในการเรียนรู้ เซอร์วิญญา ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เป็นต้น แต่ละระบบความคิดต่างก็มีทฤษฎีที่สามารถนำมาใช้อธิบายและพยากรณ์พฤติกรรมของบุคคลได้

ถึงแม้ว่าจะได้รับการตรวจสอบความตรงแล้ว ยังมีปัจจัยบางประการที่อาจส่งผลกระทบต่อความตรงของแบบทดสอบได้เช่น ความชัดเจนหรือคลุมเครือของคำชี้แจงในการทำแบบทดสอบ เวลาในการทดสอบ อารมณ์ของผู้ถูกทดสอบ ลักษณะของผู้ถูกทดสอบ (อายุ เพศ พื้นฐานการศึกษา ฯลฯ) เป็นต้น

10. การจัดทำวัสดุหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอน

วัสดุหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอน เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญในการที่จะทำให้การใช้หลักสูตรเป็นไปได้อย่างราบรื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากได้มีการเตรียมล่วงหน้าไว้เป็นอย่างดี อ้าง บัวศรี (2542: 283-290) ได้ให้ความหมายของวัสดุหลักสูตร และสื่อการเรียนการสอน ตลอดจนหลักในการเลือกสื่อการเรียนการสอนดังนี้

วัสดุหลักสูตร หมายถึงสิ่งที่มีหน้าที่ในการพัฒนาหลักสูตรได้จัดทำหรือจัดหามาเพื่อช่วยให้ผู้ใช้หลักสูตรสามารถใช้หลักสูตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ วัสดุหลักสูตรมีหลายประเภท ได้แก่ สิ่งพิมพ์ เช่น คู่มือหลักสูตร คำแนะนำในการสอน ฯลฯ แผ่นภาพ แผนภูมิ ภาพยนตร์ แถบบันทึกเสียง และภาพ เป็นต้น

สื่อการเรียนการสอนหมายถึง สิ่งที่เป็นพาหะหรือสื่อที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาความรู้ ทักษะ และเจตคติ ตามจุดประสงค์การเรียนการสอนและตามจุดหมายของหลักสูตร สื่อการเรียนการสอนแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ 1) ประเภทวัสดุ เช่น ซอล์ก สไลด์ แถบบันทึกเสียง ภาพถ่าย 2) ประเภทอุปกรณ์ เช่น กล้องถ่ายรูป โทรทัศน์ คอมพิวเตอร์ และ 3) ประเภทระบบ กระบวนการ และวิธีการ เช่น ระบบการสอนแบบโปรแกรม

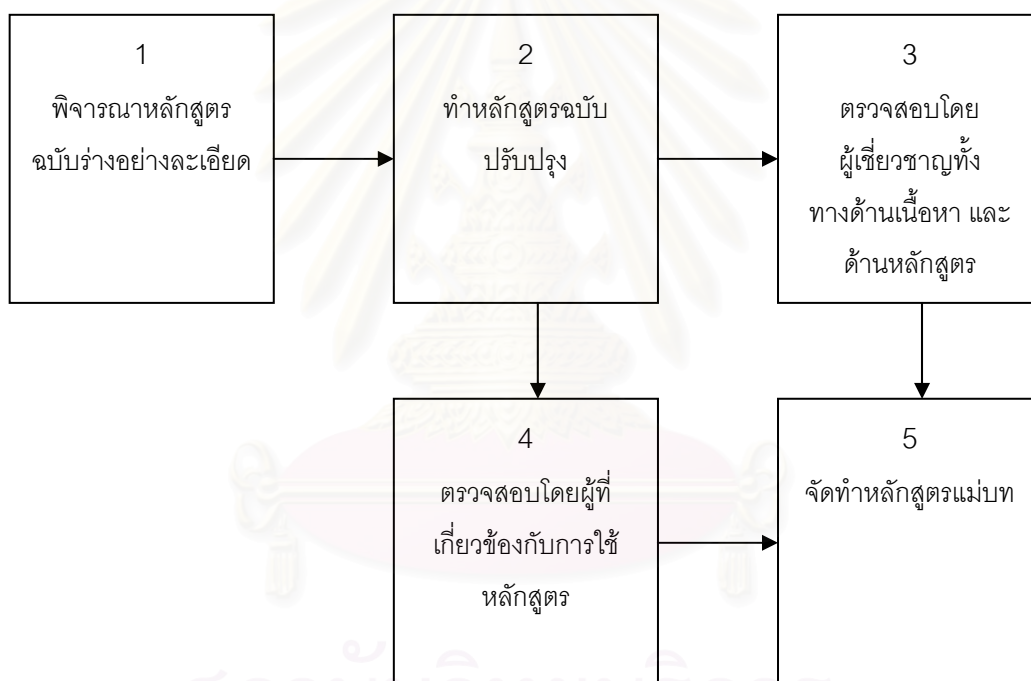
หลักในการเลือกสื่อการเรียนการสอน มีดังนี้

1. ต้องตอบสนองจุดประสงค์การเรียนรู้
2. ต้องเหมาะสมกับวัยและพื้นฐานประสบการณ์ของผู้เรียน
3. ต้องเหมาะสมกับสภาพของผู้เรียน

4. ต้องเหมาะสมทั้งในด้านค่าใช้จ่ายและการปฏิบัติ
5. ต้องหาได้ง่าย

4.3 การประเมินผลหลักสูตร

หลักสูตรที่มีคุณภาพคือหลักสูตรที่ต้องส่งผลต่อผู้เรียน ดังนั้นก่อนนำหลักสูตรไปใช้จึงจำเป็นต้องมีการประเมินและตรวจสอบอย่างละเอียด Pratt (1980: 410) แสดงแผนภาพขั้นตอนหลักในการประเมินผลหลักสูตรดังนี้

ถ้าริง บัวศรี (2542: 324-349) กล่าวถึงการประเมินผลหลักสูตรว่าเป็นกิจกรรมที่ต้องทำต่อเนื่องกันตั้งแต่เริ่มวางแผนจัดทำหลักสูตรต้นแบบจนกระทั่งได้หลักสูตรแม่บทที่เสร็จสมบูรณ์จนถึงขั้นนำไปใช้ และยังคงต้องมีการประเมินผลต่อไปอีกอย่างไม่มีวันจบสิ้น การประเมินผลที่อาศัยช่วงเวลาเป็นหลักแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. การประเมินผลย่อยหรือการประเมินผลระหว่างดำเนินการ (formative evaluation) เป็นการประเมินผลในระหว่างที่ทำหลักสูตรยังไม่เสร็จหรือยังทำการสอนไม่จบหน่วยการเรียนรู้ มีจุดมุ่งหมายคือเพื่อปรับปรุงสิ่งที่ทำอยู่ให้ดีขึ้นโดยไม่ปล่อยไว้จนกระทั่งเสร็จงานซึ่งอาจจะสาย

เกินแก้ไข การประเมินผลย่อมมุ่งปรับปรุงแก้ไขเฉพาะเรื่อง จึงเรียกได้ว่าเป็นการประเมินผลเชิง จุลภาค

2. การประเมินผลรวมหรือการประเมินผลเมื่อเสร็จสิ้นการดำเนินการ (Summative evaluation) เป็นการประเมินผลหลังจากที่ได้นำเอาหลักสูตรแม่บทมาใช้เป็นเวลาพอสมควรแล้ว จุดมุ่งหมายของการประเมินผลชนิดนี้คือ การพิจารณาตัดสินว่าหลักสูตรที่จัดทำขึ้นมีประสิทธิภาพหรือไม่ การประเมินผลรวมเป็นการประเมินที่มุ่งปรับปรุงแก้ไขเป็นส่วนรวม จึงเรียกได้ว่าเป็นการ ประเมินผลเชิงมหภาค

การประเมินผลหลักสูตรมีรูปแบบและวิธีการหลายอย่าง จำแนกออกได้เป็น 3 ประเภท ใหญ่ๆตามจุดมุ่งหมายที่ต้องการประเมินผลดังนี้

ประเภทที่ 1 ประเมินผลผลิตผลของการกระทำ เป็นการประเมินผลสิ่งที่ได้รับหลังจากการ ดำเนินการหรือกิจกรรมต่างๆได้เสร็จสิ้นลงแล้ว เป็นการตรวจสอบว่าผลที่ได้รับนั้นเป็นไปตาม จุดประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ ตัวอย่างการประเมินผลในประเภทนี้ ได้แก่

1.1 รูปแบบการวัดความสำเร็จของผู้เรียน (student attainment model) ใช้เพื่อ ประเมินผลสัมฤทธิ์ในการเรียน โดยอาจใช้แบบทดสอบมาตรฐานแบบอิงเกณฑ์ หรือแบบอิงกลุ่ม หรือแบบที่จัดทำขึ้นเอง การรายงานข้อมูลการทดสอบจะเป็นไปในรูปของคะแนนมัชฌิมของทุกคน ในแต่ละชั้นเรียน หรือในรูปของสัดส่วนของผู้เรียนที่มีคะแนนสูงกว่ามัชฌิมของกลุ่มคะแนนปกติ

1.2 รูปแบบของไทเลอร์หรือรูปแบบที่ยึดเป้าประสงค์หรือจุดประสงค์เป็นหลัก (goal-based description model) แนวความคิดของไทเลอร์คือการศึกษาเป็นกระบวนการของ ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบ 3 อย่างคือจุดประสงค์ ประสพการณ์เรียนรู้และผลการเรียนรู้ เรียกว่า “ห่วงวงกลมของ Tylor” (Tylor loop) ในทัศนะของ Tylor การประเมินผลหลักสูตรคือการ ตรวจสอบว่าผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนทั้งในด้านความรู้ ทักษะ และจิตใจเป็นไปตาม จุดประสงค์หรือไม่ การตรวจสอบผลสัมฤทธิ์จากประสพการณ์ ตรวจสอบจากการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมโดยเปรียบเทียบพฤติกรรมที่กำหนดไว้ในจุดประสงค์กับพฤติกรรมที่ตรวจสอบได้ ซึ่งเป็น การประเมินผลรวม วิธีการประเมินที่ใช้ เช่น สังเกตพฤติกรรมในชั้นเรียน สัมภาษณ์ ทดสอบ ผลสัมฤทธิ์ในการเรียน เป็นต้น

1.3 รูปแบบของ Stake (The Stake congruence-contingency model) ซึ่งให้เห็น ว่าการประเมินผลต้องต้องพิจารณาองค์ประกอบ 3 อย่าง คือตัวป้อนหรือปัจจัยก่อนดำเนินการ เช่น ลักษณะของผู้เรียนและผู้สอน เนื้อหาสาระของหลักสูตร สื่อการเรียนการสอน บริบทของชุมชน ฯลฯ กระบวนการหรือการกระทำระหว่างดำเนินการ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้ปกครอง ตาราง เวลาการ สอนเพิ่มเติม ฯลฯ และผลิตผลหรือผลที่ได้รับเช่น ผลสัมฤทธิ์ในการเรียนของผู้เรียน เจตคติของ

ผู้เรียน ทักษะในการปฏิบัติงานของผู้เรียน โดยการประเมินจะต้องประเมินทั้ง 3 องค์ประกอบ มีการรวบรวมข้อมูลจากบุคคลหลายฝ่าย และประเมินผลโดยพิจารณาเปรียบเทียบจุดประสงค์ที่กำหนดไว้กับผลของการประเมินว่าสอดคล้องกันหรือไม่เพียงใด

1.4 รูปแบบของ Provus หรือรูปแบบการประเมินความคลาดเคลื่อนของ Provus (Provus Discrepancy Evaluation Model) หลักการประเมินของรูปแบบนี้คือการตรวจสอบว่าการดำเนินงานตามหลักสูตรได้ผลตรงหรือคลาดเคลื่อนไปจากมาตรฐานที่ได้กำหนดไว้หรือไม่ โดยใช้วิธีเปรียบเทียบการกระทำและผลของการกระทำกับมาตรฐานที่กำหนดไว้ แล้วใช้ข้อมูลจากการเปรียบเทียบซึ่งแสดงให้เห็นความแตกต่างหรือความคลาดเคลื่อนที่เกิดขึ้น

ประเภทที่ 2 ประเมินผลคุณค่าของสิ่งที่ประเมิน การประเมินผลประเภทนี้ไม่จำเป็นต้องเป็นการประเมินผลผลิตหรือสิ่งที่ได้รับเสมอไป จะประเมินอะไรก็ได้ ตัวอย่างการประเมินในประเภทนี้ เช่น

2.1 รูปแบบที่เป็นอิสระจากจุดประสงค์ของ Scriven (Scriven Goal-Free Description Model) ผู้ประเมินผลจะต้องไม่คำนึงถึงจุดประสงค์ แต่ใช้วิธีการตรวจสอบวิธีการและผลที่ได้รับโดยตรงไปตรงมา แล้วประเมินผลจากการตรวจสอบนั้นว่าหลักสูตรดีหรือไม่ดีอย่างไร หลักการของสกริเวนคือไม่ต้องการให้ผู้ประเมินผลมีความลำเอียงว่าจะต้องตรวจสอบให้ตรงกับจุดประสงค์เท่านั้น แต่จะต้องขยายขอบเขตให้กว้างออกไปซึ่งจะทำให้สามารถตรวจสอบวิธีการหรือกระบวนการและผลพวงที่ได้รับอีกด้วย

2.2 รูปแบบที่ใช้ประสบการณ์ทดแทน (Surrogate Experience Model) จุดมุ่งหมายของรูปแบบนี้คือการพยายามทำให้ผู้ประเมินผลซึ่งไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรเกิดความคิดว่าถ้าตนได้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาหลักสูตรด้วยแล้วจะรู้สึกอย่างไร รูปแบบนี้เน้นหนักที่กระบวนการมากกว่าปัจจัยนำเข้าและผลิตผล กิจกรรมการประเมินผลแบบนี้ได้แก่ การสังเกตกิจกรรมและพฤติกรรมของผู้สอน ผู้เรียน และผู้ที่เกี่ยวข้องในกิจกรรมบางอย่างที่ทำให้รู้สึกเหมือนหนึ่งว่าได้ร่วมในการพัฒนาหลักสูตรเหมือนกัน ตามรูปแบบนี้จะไม่มีการเตรียมล่วงหน้าว่าจะเก็บรวบรวมข้อมูลอะไรบ้าง จะเตรียมการเฉพาะวิธีการที่จะเก็บข้อมูลเท่านั้น

ประเภทที่ 3 ประเมินผลเพื่อประโยชน์ในการตัดสินใจ มีหลักการคือ แยกการประเมินผลและการตัดสินใจออกจากกัน และมีหลักในการตัดสินใจต่างหาก ตัวอย่างการประเมินในประเภทนี้ เช่น

3.1 รูปแบบของคณะกรรมการเกียรตินิยมการศึกษาหรือรูปแบบของ Stufflebeam (The Phi Delta Kappa Committee Model or The Stufflebeam Model) ตามรูปแบบนี้จะต้องทำการประเมินผลสิ่งที่สำคัญ 4 อย่างคือ บริบท ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลิตผล

การประเมินผลบริบท (context evaluation) เป็นการประเมินผลในขั้นการวางแผน จุดมุ่งหมายของการประเมินผลคือ เพื่อช่วยให้ได้ข้อมูลในการกำหนดจุดหมายของหลักสูตรโดย

การวิเคราะห์สิ่งแวดล้อม ความต้องการและปัญหาต่างๆ เป็นการประเมินผลในลักษณะที่เป็นมหภาค ซึ่งจะทำให้ทราบว่าสภาพและปัญหาภายนอกที่เป็นแรงกดดันอยู่นั้นมีผลต่อสภาพปัจจุบันอย่างไร และผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่าควรกำหนดจุดหมายอย่างไรจึงจะสนองความต้องการและแก้ปัญหาที่ประสบอยู่ได้ เทคนิคที่นำมาใช้ เช่นการวิเคราะห์ระบบ (system analysis) การตรวจสอบทบทวน (review technique) การประชุมผู้เชี่ยวชาญ (expert conference) เป็นต้น

การประเมินผลปัจจัยนำเข้า (input evaluation) เป็นการประเมินผลในขั้นการจัดทำโครงการหรือโครงสร้าง มีลักษณะเป็นจุลภาค จุดมุ่งหมายของการประเมินผลคือการพิจารณาว่าจะใช้ทรัพยากรอย่างไรจึงจะบรรลุจุดหมายได้ วิธีการที่ใช้ในการประเมินผลมีหลายวิธีคือตรวจสอบว่าหน่วยงานที่รับผิดชอบมีความสามารถเพียงพอหรือไม่ ยุทธศาสตร์หรือวิธีการที่จะปฏิบัติการให้บรรลุผลควรเป็นอย่างไร ผลของการประเมินผลปัจจัยนำเข้าก็คือวิธีการหลายๆแบบที่มองในแง่ของต้นทุนและผลกำไรที่จะได้รับ

การประเมินผลกระบวนการ (process evaluation) เป็นการประเมินผลในขั้นปฏิบัติการ การประเมินผลประเภทนี้เริ่มขึ้นหลังจากที่นำเอาหลักสูตรหรือโครงการที่จัดทำขึ้นไปใช้ในสภาพที่เป็นจริง จุดมุ่งหมายของการประเมินผลประเภทนี้เพื่อส่งข้อมูลป้อนกลับมาให้ผู้ปฏิบัติงาน เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานตรวจสอบหาข้อบกพร่องหรือทำนายข้อบกพร่องของโครงการหรือการปฏิบัติที่อาจจะเกิดขึ้น เพื่อประโยชน์ในการตัดสินใจของผู้ปฏิบัติ หรือเพื่อประโยชน์ในการเก็บหลักฐานในการปฏิบัติงาน การประเมินผลกระบวนการทำได้หลายวิธี เช่น การตรวจสอบอย่างต่อเนื่องว่าอะไรคือสาเหตุของข้อบกพร่อง การคาดการณ์ล่วงหน้าว่าควรทำอะไร ที่ไหน อย่างไร

การประเมินผลผลิตผล (product evaluation) เป็นการประเมินผลในขั้นทบทวน จุดมุ่งหมายของการประเมินผลประเภทนี้คือเพื่อตรวจสอบผลที่ได้รับว่าเป็นอย่างไร เป็นไปตามจุดมุ่งหมายหรือไม่ การประเมินผลไม่จำเป็นต้องทำเมื่อเสร็จสิ้นกระบวนการ จะทำเมื่อไรก็ได้ แล้วแต่ความเหมาะสม สิ่งสำคัญที่การประเมินผลประเภทนี้ต้องมีคือเกณฑ์มาตรฐานซึ่งจะต้องกำหนดขึ้นหรือใช้เกณฑ์มาตรฐานที่มีอยู่แล้ว

3.2 รูปแบบการพิจารณาตัดสินของคณะกรรมการ (panel review model)

วิธีการคือใช้คณะกรรมการหนึ่งคณะหรือมากกว่าประกอบด้วยผู้สอน ผู้ปกครอง ผู้เชี่ยวชาญ และนักการศึกษา ซึ่งไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรให้ทำหน้าที่ศึกษาข้อมูลร่วมกัน แล้วทำรายงานประเมินผลว่าหลักสูตรดีหรือไม่ดีอย่างไร วิธีการในการเก็บรวบรวมข้อมูล และประมวลข้อมูลเพื่อการตัดสินใจจะใช้หลายวิธี เช่น การเยี่ยมโรงเรียน การสังเกตกิจกรรมในโรงเรียน การสัมภาษณ์ การตรวจเอกสารต่างๆ

3.3 รูปแบบที่เลียนวิธีการทางกฎหมาย (legal model) มีหลักการว่าการประเมินผล

ที่จะมีประสิทธิผลจะต้องประเมินทั้งในแง่บวกและแง่ลบ วิธีการคือให้มีผู้ประเมินสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเสนอข้อมูลในแง่ดี อีกฝ่ายหนึ่งเสนอข้อมูลในแง่ไม่ดี แล้วใช้ข้อมูลจากทั้งสองฝ่ายมาเป็นเครื่องมือในการตัดสินใจ

4.4 การพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรม

ความจำเป็นและความสำคัญ

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบันทั้งสภาพทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม นโยบายของรัฐ ตลอดจนความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีและการศึกษาทำให้การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นสิ่งที่มีความจำเป็นในทุกองค์กร ดังที่ดเนีย เทียนพุม (2545: 10) ได้ให้เหตุผลของความจำเป็นในการพัฒนาศักยภาพของทรัพยากรบุคคลในองค์กรว่าเนื่องจากคนเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่ทำให้องค์กรดำเนินกิจการให้เป็นไปตามภารกิจหรือวิสัยทัศน์ที่จัดทำขึ้นมา ทุกองค์กรจำเป็นต้องอาศัยความสำเร็จที่เกิดจากทรัพยากรบุคคลที่มีอยู่ภายในองค์กร ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของ นนทวัฒน์ สุขผล (2543: คำนำ) ที่เห็นว่าผู้ที่มีความสำคัญมากที่สุดสามารถที่จะซื้ออนาคตของธุรกิจได้นั่นก็คือ “มนุษย์” ดังนั้นในหลายๆองค์กรจึงได้ให้ความสำคัญกับทรัพยากรบุคคลมากที่สุด จึงทำให้หลายหน่วยงานมุ่งเน้นการพัฒนาบุคคลและฝึกอบรมขึ้น เพื่อให้บุคคลในองค์กรมีความรู้ ความเข้าใจ เกิดทักษะ และทัศนคติที่ดี จงกลณี ชุตติมาเทวินทร์ (2542: 4) ให้ความเห็นว่าคนเป็นทรัพยากรที่เป็นกลไกสำคัญต่อความสำเร็จ และเป็นทรัพยากรที่มีค่าที่สุดในองค์กรหรือหน่วยงาน จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการพัฒนาให้มีคุณภาพทัดเทียม มีความรู้ความสามารถพอที่จะแข่งขันกับโลกภายนอกได้

พี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนจัดเป็นกลไกสำคัญที่จะช่วยให้เด็กๆในสถานสงเคราะห์ได้รับการดูแล ได้รับการศึกษา และได้รับการพัฒนาทั้งทางร่างกายและจิตใจอย่างเหมาะสม และถูกต้องตามหลักการจัดการศึกษาปฐมวัย ประกอบกับจำนวนเด็กในสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนที่นับวันจะทวีจำนวนมากยิ่งขึ้น จากจำนวนเด็กถูกทอดทิ้งที่มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น และถูกส่งเข้าสถานสงเคราะห์ (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2546: 30) จึงเป็นความจำเป็นที่พี่เลี้ยงเด็กต้องมีความพร้อมในการรับมือกับจำนวนเด็กที่เพิ่มขึ้น Kantrowitz (1997: 9) ได้แสดงผลการศึกษา “Starting Points” ของประเทศสหรัฐอเมริกาในปีค.ศ.1994 ทำการศึกษาโดย Carnegie Corporation พบว่ามีประมาณครึ่งหนึ่งของเด็กวัยทารกและวัยเตาะแตะที่พ่อแม่อ่านหนังสือให้ฟังอย่างสม่ำเสมอ เด็กๆส่วนใหญ่ที่พ่อแม่ต้องออกไปทำงานต้องอยู่ในความดูแลของ ผู้ดูแลเด็กที่ไม่ได้รับการฝึกฝนมาอย่างเพียงพอซึ่งส่งผลต่อเนื่องถึงเมื่อเด็กเข้าโรงเรียน พบว่ามีจำนวนมากกว่า 1 ใน 3 ของเด็กอนุบาลที่ยังไม่มีความพร้อมที่จะเรียนในโรงเรียน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าเป็น

ความจำเป็นอย่างยิ่งที่พี่เลี้ยงเด็กต้องมีความรู้และทักษะรวมทั้งเจตคติที่ดี สามารถที่จะเลี้ยงดูเด็กได้อย่างสอดคล้องกับนโยบายของชาติดังที่ปรากฏในปรัชญาการศึกษาปฐมวัย ตามหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยพุทธศักราช ๒๕๔๖

จุดมุ่งหมาย

ดเนีย เทียนพุม (2545) กล่าวถึงจุดประสงค์หลักของการพัฒนาบุคคลว่ามุ่งหวังให้เกิดการเรียนรู้คือ 1) เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับงานที่ทำอยู่ 2) มีทักษะที่สามารถปฏิบัติงานได้มากกว่าหรือเท่ากับมาตรฐานที่กำหนดและ 3) เกิดทัศนคติหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทิศทางที่พึงประสงค์ และได้ขยายความเกี่ยวกับองค์ประกอบสำคัญในการเรียนรู้ของคนซึ่งเป็นเป้าหมายของการพัฒนาว่าแบ่งได้เป็น 3 องค์ประกอบตามแนวคิดของ Bloom คือ ความรู้/ความคิด ทักษะ และทัศนคติ มีรายละเอียดดังนี้

1. ความรู้/ความคิด เป็นองค์ประกอบที่เน้นความสัมพันธ์ของความรู้กับสติปัญญา เน้นความสามารถที่จะใช้สติปัญญาอย่างแตกฉานโดยมีความรู้เป็นพื้นฐาน จำแนกได้ 6 ระดับจากระดับต่ำไประดับสูงดังนี้

1.1 ความรู้-ความจำ คือความสามารถในการจำหรือระลึกได้

1.2 ความเข้าใจ คือหลังจากอบรมแล้วผู้เข้าฝึกอบรมสามารถแปลความได้ อธิบายได้ ขยายความด้วยคำพูดของตนเองได้

1.3 การนำไปใช้ เป็นการนำความรู้ที่ได้จากการอบรมแล้วไปใช้ในสถานการณ์ใหม่ที่แตกต่างออกไป

1.4 การวิเคราะห์ เป็นความสามารถในการแยกสิ่งที่สับสนปนเปออกจากกันอย่างมีความหมาย และเห็นถึงความสัมพันธ์ของส่วนย่อยเหล่านั้นด้วย

1.5 การสังเคราะห์ เป็นความสามารถในการรวบรวมความรู้ ข้อมูลต่างๆ เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบเพื่อให้ได้แนวทางใหม่ที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาได้

1.6 การประเมินผล เป็นความสามารถขั้นสูงที่ผู้เข้าฝึกอบรมสามารถตัดสินคุณค่าของสิ่งของหรือทางเลือกโดยเปรียบเทียบกับมาตรฐานที่กำหนดไว้

2. ทัศนคติ เป็นผลของการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในจิตใจอันเกี่ยวข้องกับผูกพันกับความรู้สึกรู้สึกนึกคิดในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ในการฝึกอบรมและพัฒนาระดับวิชาชีพชั้นสูงเน้นให้ผู้เข้าฝึกอบรมมีทัศนคติ และคุณธรรมในวิชาชีพนั้น ซึ่งต้องอาศัยคุณธรรมขั้นพื้นฐานของการเป็นพลเมืองที่ดี ทัศนคติจำแนกได้เป็น 6 ระดับจากระดับต่ำไประดับสูงดังนี้

2.1 เชื้อ ผู้เข้าฝึกอบรมยอมรับทราบ เต็มใจรับฟัง เกิดความสนใจ และตั้งใจยอมรับในสิ่งนั้น

2.2 ชอบ ผู้เข้าฝึกอบรมเกิดความสนใจที่จะตอบสนองด้วยความเต็มใจ และเกิดความพึงพอใจที่ได้ตอบสนองหรือแสดงความคาดหวังออกมาให้ประจักษ์

2.3 ยอมรับ ผู้เข้าฝึกอบรมเกิดการยอมรับคุณค่าของสิ่งนั้นหรือแนวคิดนั้นอย่างเต็มใจ และมีความสุข ในที่สุดจะเกิดความผูกพันกับสิ่งนั้น

2.4 สร้างรูปแบบ เป็นการเข้าถึงแนวคิดของคุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ตลอดจนการสร้างรูปแบบของคุณค่าขึ้นมา

2.5 นำไปใช้จริง เป็นขั้นสูงสุดที่ผู้เข้าฝึกอบรมนำระบบของคุณค่าที่สร้างขึ้นไปใช้ในชีวิตประจำวันโดยกำหนดเป็นลักษณะนิสัยส่วนตัว

3. ทักษะ เป็นองค์ประกอบการเรียนรู้ที่เกี่ยวกับการนึกได้ทำได้อย่างมีความชำนาญเพียงพอ ลำดับขั้นของทักษะในการปฏิบัติงานจัดได้เป็นระดับจากระดับต่ำไประดับสูงดังนี้

3.1 ทำได้เองภายใต้คำแนะนำ หรือทำตามขั้นตอนของคู่มือได้

3.2 ทำได้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องแต่ยังไม่ถึงขั้นชำนาญ ต้องอาศัยการฝึกเพิ่มเติม มีการชี้แนะหรือทดลองซ้ำแล้วซ้ำอีก

3.4 ทำได้ด้วยตนเองอย่างอัตโนมัติ มีทักษะอย่างสมบูรณ์ มีความชำนาญในการปฏิบัติได้อย่างอัตโนมัติและมีประสิทธิภาพ

กล่าวโดยสรุปคือการพัฒนาบุคลากรมีจุดประสงค์เพื่อให้บุคลากรเกิดการพัฒนาทั้งด้านความรู้ ทักษะ เจตคติ อันจะนำไปสู่ความมีประสิทธิภาพ และความสามารถในการปฏิบัติงานให้บรรลุตามวิสัยทัศน์ และจุดมุ่งหมายขององค์กรได้ในที่สุด

หลักการ เทคนิค และวิธีการ

การฝึกอบรมเป็นการพัฒนาผู้ใหญ่ที่พ้นวัยเรียนมาแล้ว จึงต้องมีการคำนึงถึงปัจจัยต่างๆที่อาจส่งผลกระทบต่อการพัฒนาเพื่อให้เอื้ออำนวยให้เกิดการเรียนรู้มากที่สุด เช่นอายุ พื้นฐานการศึกษา พื้นฐานครอบครัว ทักษะคติในการทำงาน ประสบการณ์ในการทำงาน (Corder, 2002) จงกลนี้ ชูติมาเทวินทร์ (2542: 2-4) หัวหน้างานกลุ่มงานฝึกอบรมนานาชาติและวิเทศสัมพันธ์ สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน ซึ่งเป็นสถาบันที่มีต้นกำเนิดมาจากการเป็นศูนย์ฝึกอบรม และมีประสบการณ์ในการจัดอบรมทั้งในระดับชาติ ระดับนานาชาติ ทั้งหลักสูตรระยะสั้น และระยะยาว มีผู้เข้าอบรมจากทั่วทุกภูมิภาคของโลกโดยเฉพาะจากภูมิภาคอาเซียน ได้เสนอหลักในการฝึกอบรมให้กับผู้ใหญ่ดังนี้

1. ผู้ใหญ่ไม่ต้องการถูกปฏิบัติเหมือนกับตนเองเป็นเด็ก เพราะผู้ใหญ่สามารถรับผิดชอบได้ เคารพตนเอง และกำหนดวิถีของตนเอง

2. ผู้ใหญ่มีประสบการณ์มากมายหลายอย่างที่สามารจนำเอามาใช้ได้ในการอบรม ซึ่งควรจะต้องเอามาพิจารณาด้วย
3. ผู้ใหญ่มักจะไม่สนใจเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องที่มีเนื้อหามากๆ หรือการที่จะต้องจดจำข้อเท็จจริงหรือตัวเลขที่มากมาย หรือการพูดถึงทฤษฎีเพียงอย่างเดียว แต่ผู้ใหญ่จะแสวงหาสิ่งที่แท้จริง และคุณค่าในด้านอื่นๆ ด้วย
4. ผู้ใหญ่จะเรียนรู้ได้ดีที่สุดในสภาพการณ์ที่น่ายินรมย์
5. ผู้ใหญ่จะเรียนรู้ได้เร็วกว่าหากได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมในการอบรม โดยเฉพาะหากมีการทำจริง ปฏิบัติจริง แทนที่จะเป็นการนั่งฟังการบรรยายเพียงอย่างเดียว
6. ผู้ใหญ่จะเรียนรู้ได้ดี เมื่ออยู่ในสภาพที่พร้อมและพอใจที่จะเรียน ฉะนั้นการจูงใจ และการเตรียมความพร้อมจึงจำเป็นจะต้องให้ความสำคัญด้วยเช่นกันในกระบวนการฝึกอบรมให้กับผู้ใหญ่
7. ผู้ใหญ่จะเรียนรู้ได้เร็วที่สุดโดยหลัก“ความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน” ซึ่งหมายถึงทุกข้อเท็จจริงทุกแนวคิด และความคิดรวบยอดทั้งหลายนั้นจะสามารถเรียนรู้ได้ดีที่สุดเมื่อสิ่งเหล่านั้นเกี่ยวข้องกับสิ่งที่เคยรู้หรือเคยมีประสบการณ์มาแล้ว
8. การเปิดโอกาสให้ผู้ใหญ่ได้ค้นพบตัวเอง เรียนรู้ด้วยตัวเอง จะเป็นกิจกรรมที่แต่ละคนสามารถรับผิดชอบได้ด้วยตัวเองในสัดส่วนเวลาของตนเอง โดยมีผู้เชี่ยวชาญหรือผู้รู้คอยแนะนำ ซึ่งการเรียนโดยวิธีนี้ผู้ใหญ่จะเรียนได้ดี เพราะแต่ละคนล้วนมีความลุ่มลึกของตัวเองด้วยกันทั้งนั้น
9. ผู้ใหญ่แต่ละคนเรียนรู้ได้เร็วหรือช้าในอัตราก้าวกระโดดที่แตกต่างกัน และในสถานการณ์ที่แตกต่างกัน ซึ่งจะมีปัจจัยทางด้านจิตวิทยาและทางด้านร่างกายเป็นตัวกำหนดขีดความสามารถทางการเรียนรู้ ถึงแม้แต่ละคนจะเริ่มต้นเหมือนกันหรือเริ่มต้นด้วยความกระตือรือร้นสูงสุดเหมือนกันก็ตาม
10. สำหรับผู้ใหญ่แล้ว การเรียนรู้คือกระบวนการตลอดชีวิต คือสามารถเรียนรู้ได้ไม่สิ้นสุด ผู้ใหญ่จึงมีความรู้มาก ซึ่งจะมีความหมายว่าบางคนอาจจะมีประสบการณ์มากกว่าวิทยากรผู้สอน หรืออาจจะมีความรู้ในบางเรื่องมากกว่าผู้สอนก็ได้ รวมทั้งอาจมีความรู้มากกว่า ผู้เข้าร่วมอบรมในกลุ่มเดียวกันด้วย
11. ผู้ใหญ่ชอบเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง ขณะที่การใช้ภาษาท่าทาง และสื่อทัศนูปกรณ์ที่หลากหลายจะมีผลต่อการเรียนรู้มากกว่าสื่อที่เป็นภาษาเขียน
12. ถึงแม้ว่าผู้ใหญ่จะมีความรู้ลึกทางด้านเกียรติภูมิและศักดิ์ศรีค่อนข้างมาก แต่ผู้ใหญ่ก็ยังมี ความพอใจและความอบอุ่นใจที่รับการยกย่องเช่นเดียวกับเด็กๆ ฉะนั้นการเสริมแรงในทางบวก อาทิ คำชมเชย การให้รางวัลก็จะช่วยกระตุ้นและจูงใจในการเรียนรู้ได้อย่างมาก เช่นเดียวกัน

13 กระบวนการเรียนรู้ของผู้ใหญ่จะได้ผลดีมากที่สุด เมื่อการเรียนรู้นั้นๆสามารถนำไปประยุกต์ใช้งานในปัจจุบันได้

14 กระบวนการที่อบรมให้กับผู้ใหญ่ควรเริ่มต้นจากภาพรวมก่อน จากนั้นระบุที่ละส่วนที่ละขั้นตอน แล้วจึงตามด้วยการแสดงให้เห็นภาพรวมอีกครั้ง

15 นอกจากความสามารถของผู้ใหญ่แต่ละคนจะแตกต่างกันแล้ว ความต้องการที่แท้จริงของแต่ละคนก็จะแตกต่างกันด้วยทั้งในเรื่องของทักษะเฉพาะ ความรู้ เทคนิค ทักษะคิด และประสบการณ์

16 อัตราการหลงลืมของผู้ใหญ่อาจเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และในทันทีหลังการอบรมได้ ฉะนั้นวิทยากรควรจะหาวิธีให้การเรียนรู้นั้นๆสามารถจำได้ง่ายและเพิ่มพูนขึ้นได้โดยการกระทำซ้ำ แสดงซ้ำ พูดซ้ำในเรื่องเดียวกัน แต่เปลี่ยนวิธีการนำเสนอซึ่งจะช่วยได้อย่างมากเพื่อให้จำได้ไม่ลืม

17 ทุกสิ่งอาจจะง่ายต่อการเรียนรู้และการยอมรับของผู้ใหญ่ ถ้าหากการกระทำหรือสิ่งนั้นไม่ขัดกับสิ่งที่ได้เคยเรียนรู้หรือเคยมีประสบการณ์มาก่อน

นอกจากหลักการในการฝึกอบรมให้กับผู้ใหญ่ที่ต้องคำนึงถึงแล้ว เทคนิคและวิธีการในการให้ความรู้เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญที่จะทำให้หลักสูตรประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงความรู้/ความคิด ทักษะ และทัศนคติ ซึ่งสามารถทำได้หลายวิธีการ นันทวัฒน์ สุขผล (2543) ได้แบ่งประเภทของเทคนิคการฝึกอบรมออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือการฝึกอบรมโดยใช้วิทยากรเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ และการฝึกอบรมโดยใช้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ แต่ละประเภทสามารถทำได้โดยใช้เทคนิคต่างๆ ดังนี้

1. เทคนิคการฝึกอบรมโดยใช้วิทยากรเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้

1.1 การบรรยาย (lecture) วิทยากรบรรยายตามหัวข้อที่ได้รับมอบหมาย อาจมีการใช้สื่อประกอบการบรรยาย และให้ผู้ฟังได้ซักถาม ข้อดีคือได้เนื้อหาวิชาการตามหัวข้อที่กำหนดไว้อย่างครบถ้วน การเสนอเนื้อหาเป็นไปตามลำดับ ผู้เข้ารับการอบรมมีโอกาสซักถาม ได้แนวความรู้ในเนื้อหาวิชามากในเวลาที่ได้วางแผนไว้ สามารถใช้กับการฝึกอบรมที่มีผู้เข้ารับการฝึกอบรมเป็นจำนวนมาก ข้อจำกัดคือเป็นการสื่อสารทางเดียวผู้ฟังอาจเบื่อหน่าย วิทยากรต้องมีความรู้ในเนื้อหาวิชาและมีความสามารถในการบรรยายเป็นอย่างดี

1.2 การอภิปรายเป็นคณะ (panel discussion) เป็นการอภิปรายโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 3-5 คนให้ข้อเท็จจริง ความคิดเห็น ปัญหา อุปสรรค แนวทางแก้ไข ซึ่งเป็นการอภิปรายในลักษณะที่สนับสนุนหรือให้เหตุผลโต้แย้งผู้ทรงคุณวุฒิด้วยกัน มีพิธีกร (moderator) ประสาน เชื่อมโยง และสรุปการอภิปรายของวิทยากรแต่ละคน เปิดโอกาสให้ผู้ฟังได้ซักถามหลังการอภิปราย ข้อดีคือ ผู้ฟังได้รับความคิดเห็นที่หลากหลายทำให้เกิดการเรียนรู้ที่กว้างไกล การอภิปรายทำให้กิจกรรมดึงดูด

ความสนใจไม่เกิดความเบื่อหน่าย ผู้ฟังมีโอกาสซักถาม เหมาะกับกับการฝึกอบรมที่มีผู้เข้ารับการฝึกอบรมเป็นจำนวนมาก ข้อจำกัดคือ ระยะเวลาสั้นทำให้ผู้อภิปรายเสนอความคิดเห็นได้ไม่เต็มที่ ถ้าผู้อภิปรายมีความรู้และประสบการณ์น้อยจะไม่เกิดประโยชน์เท่าที่ควร การควบคุมการอภิปราย และการรักษาเวลาบางครั้งทำได้ยาก ผู้ฟังมีส่วนร่วมได้น้อย

1.3 การชุมนุมปาฐกถาหรือการประชุมทางวิชาการ (symposium) เป็นการบรรยายแบบมีวิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญประมาณ 2 - 6 คนจากหลากหลายวงการมาร่วมเป็นองค์ปาฐกให้ความรู้ในเรื่องที่สนใจ มีพิธีกรเป็นผู้ดำเนินการอภิปรายและสรุปการบรรยาย เน้นหัวข้อวิชาเป็นสำคัญ เปิดโอกาสให้ซักถามหลังการบรรยาย ข้อดีคือผู้ฟังได้รับความรู้จากวิทยากรหลายคนหลายด้าน ใช้เวลานั้นๆ สามารถใช้กับการฝึกอบรมที่มีผู้เข้ารับการฝึกอบรมเป็นจำนวนมากได้ ข้อจำกัดคือวิทยากรอาจให้ทัศนะที่แตกต่างกันทำให้ยากแก่การสรุปให้ตรงตามหัวข้อวิชา เป็นการสื่อสารทางเดียวถ้าบรรยายไม่ดีอาจทำให้เกิดการเบื่อหน่าย วิทยากรมีเวลาจำกัดอาจทำให้การบรรยายไม่ชัดเจนพอ

1.4 การสาธิต (demonstration) เป็นเทคนิควิธีการฝึกอบรมที่แสดงให้ผู้เข้ารับการอบรมได้เห็นจริงแล้วเกิดความเข้าใจถึงกรรมวิธี วิธีการ และขั้นตอนของการปฏิบัติงาน สามารถปฏิบัติตามได้หลังจากดูการสาธิตแล้ว เหมาะสำหรับการฝึกทักษะที่เป็นขั้นตอน และมีการใช้เครื่องมือหรืออุปกรณ์ในการปฏิบัติโดยมีการบรรยายประกอบการสาธิตด้วย เหมาะสำหรับการฝึกอบรมบุคลากรทุกระดับทั้งผู้บริหารและผู้ปฏิบัติการ ข้อดีคือเกิดความรู้ ความเข้าใจง่ายและเร็ว มีความน่าเชื่อถือสูง เป็นการเพิ่มพูนทักษะของผู้เข้ารับการอบรมได้ดี ไม่เบื่อหน่าย เป็นการนำเสนอความรู้ในรูปแบบที่เป็นรูปธรรม ผู้เข้ารับการอบรมได้ใช้ประสาทสัมผัสหลายทาง ได้ทดลองปฏิบัติ ทำให้เกิดความมั่นใจ สามารถปฏิบัติงานได้อย่างถูกต้องตามขั้นตอนและวิธีปฏิบัติงาน ข้อจำกัดคือต้องใช้เวลาในการเตรียมการมาก วิทยากรต้องมีความชำนาญจริงๆ เหมาะกับการฝึกอบรมกลุ่มเล็กๆ มักจะใช้ร่วมกับเทคนิคอื่นๆ เช่นการบรรยาย การทดลองปฏิบัติ การอภิปราย เป็นต้น

1.5 การสอนงาน (coaching) เป็นการแนะนำให้รู้จักวิธีปฏิบัติงานให้ถูกต้อง โดยปกติจะเป็นการสอนหรืออบรมในระหว่างการทำงาน อาจสอนเป็นรายบุคคลหรือสอนเป็นกลุ่มเล็กๆ ผู้สอนต้องมีประสบการณ์และทักษะในเรื่องที่สอนจริงๆ การสอนงานไม่ควรมุ่งเฉพาะเพื่อการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานเท่านั้น ควรให้ผู้รับการสอนงานได้มีความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่การงานที่สูงขึ้น โดยการถ่ายทอดความรู้ ทักษะ และเทคนิคในการทำงานจนสามารถเติบโตขึ้นมาทำงานแทนผู้สอนได้ ข้อดีคือเป็นเทคนิคที่ตอบสนองในเรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคลในการเรียนรู้ ผู้สอนสามารถสอนงานได้ตรงกับบุคลิกภาพและความรู้ความสามารถของผู้เรียนได้ ผู้เรียนนอกจากจะได้เรียนรู้ประสบการณ์ในการปฏิบัติงานจริงแล้วยังได้เทคนิคในการปฏิบัติจากผู้สอน อีกทั้งยังช่วยสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน ก่อให้เกิดความ

ผูกพันและความร่วมมือในการปฏิบัติงานในองค์กร ข้อจำกัดคือต้องใช้เวลา ไม่สามารถใช้กับผู้เข้ารับการอบรมจำนวนมากๆได้ ประสิทธิภาพของการสอนงานขึ้นอยู่กับความรู้ ความสามารถ ความเข้าใจ และประสบการณ์ของผู้สอน

2. เทคนิคการฝึกอบรมโดยใช้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้

2.1 การระดมสมอง (brainstorming) คือการให้สมาชิกทุกคนในกลุ่มได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างอิสระโดยไม่มีการอภิปรายว่าความคิดที่เสนอถูกหรือผิด จนกว่าสมาชิกเสนอความคิดหมดแล้วจึงวิเคราะห์หรือประเมินค่าของความคิดเพื่อนำไปสู่ข้อสรุปในเรื่องนั้นๆ จำนวนผู้เข้าประชุมไม่ควรเกิน 15 คน เวลาในการแสดงความคิดเห็นไม่เกิน 15 นาทีและใช้เวลาทั้งหมดรวมทั้งสรุปไม่ควรเกิน 1 ชั่วโมงครึ่ง ข้อดีคือผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีส่วนร่วม โดยตรงช่วยกันคิดทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ ส่งเสริมให้ได้แนวทางในการแก้ปัญหาในลักษณะต่างๆ ทำให้ได้ความคิดที่หลากหลายในเวลาจำกัด ข้อจำกัดคือได้ความคิดเห็นจำนวนมากแต่อาจมีคุณค่าน้อย ต้องจำกัดกลุ่มผู้เข้ารับการฝึกอบรมเพื่อให้ทุกคนได้ร่วมแสดงความคิดเห็น หากผู้เข้ารับการฝึกอบรมขาดความรู้ ความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับเรื่องหรือปัญหาที่นำมาระดมสมอง อาจทำให้ความคิดเห็นที่ได้ไม่ตรงจุดหรือวัตถุประสงค์ที่ต้องการ ปัญหาที่นำมาเพื่อระดมสมองควรเป็นปัญหาเดียว

2.2 การประชุมกลุ่มย่อย (buzz session) เป็นการแบ่งผู้เข้ารับการฝึกอบรมจากกลุ่มใหญ่เป็นกลุ่มย่อยละ 2-6 คนเพื่อพิจารณาประเด็นปัญหา อาจเป็นปัญหาเดียวกันหรือต่างกัน ในช่วงเวลาที่กำหนด มีวิทยากรคอยช่วยเหลือทุกกลุ่ม แต่ละกลุ่มต้องเลือกประธาน และเลขานุการของกลุ่มเพื่อดำเนินการแล้วนำความคิดเห็นของกลุ่มเสนอต่อที่ประชุมใหญ่ ช่วงแสดงความคิดเห็นไม่ควรใช้เวลาเกิน 30 นาที ใช้เวลาทั้งหมดทั้งแสดงความคิดเห็นและสรุปไม่เกิน 2 ชั่วโมงหรือมากกว่านั้นขึ้นกับจำนวนกลุ่มและข้อปัญหา ข้อดีคือเปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นร่วมกัน บรรยากาศเป็นกันเอง ข้อจำกัดคือการประชุมกลุ่มย่อยในห้องเดียวกันอาจทำให้เกิดเสียงรบกวนกัน ประธานอาจไม่มีลักษณะผู้นำ ดำเนินการประชุมได้ไม่ดี ทำให้ผู้ร่วมประชุมแสดงความคิดเห็นได้ไม่เต็มที่ ควบคุมเวลาได้ยาก

2.3 กรณีศึกษา (case study) เป็นการนำเอากรณีที่เป็นปัญหาจริงมาเสนอในกลุ่มผู้เข้ารับการอบรม ให้สมาชิกของกลุ่มใช้หลักวิชาและประสบการณ์ที่ได้จากการปฏิบัติงานมาวิเคราะห์กรณีที่ยกมา มีที่ปรึกษาคอยให้คำแนะนำและให้แนวทางเพื่อให้สมาชิกกลุ่มวิเคราะห์ปัญหาได้ตรงวัตถุประสงค์ เหมาะสำหรับการฝึกอบรมทางกฎหมาย การบริหารงาน และการฝึกอบรมเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความสำคัญของมนุษย์ บุคคลที่เข้าฝึกอบรมที่เหมาะสมที่จะใช้เทคนิคนี้คือผู้บริหาร ผู้จัดการและผู้ที่จะเข้าสู่ระดับมืออาชีพ ใช้ได้ดีกับการฝึกอบรมที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและสร้างเสริมทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ใช้เวลาไม่เกิน 1-2 ชั่วโมง ข้อดีคือ

ช่วยให้ผู้เข้าฝึกอบรมได้วิเคราะห์ตัดสินปัญหาในเรื่องที่เหมือนจริง นำไปปรับใช้กับการปฏิบัติงานได้ มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ที่หลากหลาย นำไปสู่ความเข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้น ได้แนวทางในการแก้ปัญหาหลายแนวทาง การได้ศึกษาเรื่องราวจากกรณีศึกษาหลายๆ จะช่วยเสริมสร้างประสบการณ์ในการปฏิบัติงานของผู้เข้ารับการฝึกอบรม ข้อจำกัดคือผู้เข้าฝึกอบรมบางคนอาจถูกครอบงำความคิดโดยผู้เข้าอบรมอื่นที่มีบุคลิกภาพ วิทยุฒิ หรือคุณวุฒิที่เหนือกว่า กรณีศึกษาเป็นเรื่องจริงที่หาได้ยาก หรือต้องใช้ความสามารถในการสร้างกรณีศึกษาเพื่อให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้เข้าฝึกอบรม

2.4 การประชุมใหญ่ (convention) เป็นรูปแบบของการประชุมที่จัดขึ้นเพื่อให้สมาชิกที่เป็นผู้แทนของส่วนงานต่างๆ ได้มาร่วมพิจารณานโยบาย หลักเกณฑ์และแนวทางดำเนินการ เพื่อให้เกิดความก้าวหน้าและมั่นคงขององค์กร ใช้เวลาไม่เกิน 3 ชั่วโมง ข้อดีคือเป็นวิธีที่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจและพัฒนาความรู้ ผู้เข้าร่วมประชุมมีโอกาสพบปะ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และประสบการณ์ ก่อให้เกิดการร่วมมือกันของส่วนย่อยในองค์กร ข้อจำกัดคือมีผู้เข้าร่วมประชุมจำนวนมาก ถ้าผู้จัดขาดประสบการณ์อาจส่งผลต่อการจัดการประชุมได้ ผู้เข้าร่วมประชุมอาจไม่มีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นต่อที่ประชุม เสียงบประมาณค่าใช้จ่ายมาก

2.5 เกมการบริหาร (management game) เป็นการแข่งขันระหว่างกลุ่มบุคคล ตั้งแต่ 2 กลุ่มขึ้นไปเพื่อดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่นการวางแผน การตัดสินใจ การเป็นผู้นำ ฯลฯ เป็นการปฏิบัติเหมือนเหตุการณ์จริง ขนาดของกลุ่มขึ้นอยู่กับเกมที่นำมาใช้ ใช้เวลา 30 นาที ถึง 3 ชั่วโมง ข้อดีคือเป็นการย่อยสถานการณ์จริงให้ฝึกในช่วงสั้นๆ ผู้เข้ารับการอบรมมีส่วนร่วมช่วยกันคิดช่วยกันทำ ข้อจำกัดคือการเล่นเกมที่ไมเหมาะสมจะไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ การแบ่งกลุ่มมากเกินไปจะเป็นอุปสรรคต่อการแข่งขัน บางเกมต้องใช้อุปกรณ์และเวลามาก

2.6 การแสดงบทบาทสมมติ (role playing) เป็นการนำเอาเรื่องที่เป็นกรณีตัวอย่างมาเสนอในรูปการแสดงบทบาทให้ผู้เข้ารับการอบรมได้เห็นภาพชัดเจนเกี่ยวกับปัญหาที่เป็นกรณีตัวอย่าง ข้อดีคือการใช้บทบาทสมมติจะช่วยกระตุ้นให้ผู้เข้ารับการอบรมเกิดความสนใจ ส่งเสริมให้ผู้เข้ารับการอบรมได้แสดงออกด้วยการปฏิบัติจริง ทำให้เกิดความเข้าใจและหาข้อสรุปได้ ข้อจำกัดคือมีความยุ่งยากในการเตรียมการล่วงหน้า ใช้เวลามาก บางคนไม่กล้าแสดงออกทำให้เป็นอุปสรรคต่อการหาอาสาสมัครในการแสดงบทบาท ต้องสามารถเชื่อมโยงความคิดของสมาชิกไปสู่ข้อสรุปได้

2.7 การสัมมนา (seminar) เป็นการประชุมของผู้ที่ปฏิบัติงานอย่างเดียวกันหรือคล้ายกันแล้วพบปัญหาที่เหมือนกัน เพื่อร่วมกันแสดงความคิดเห็นหาแนวทางปฏิบัติในการแก้ปัญหาโดยมีการบรรยายให้ความรู้พื้นฐานก่อนแล้วจึงแบ่งกลุ่มย่อย จากนั้นนำผลการอภิปรายของกลุ่มย่อยนำเสนอที่ประชุมใหญ่ ใช้เวลา 1-3 วัน ข้อดีคือ ผู้เข้ารับการอบรมมีส่วนร่วมมากใน

การแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ ผลสรุปของการสัมมนานำไปใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาได้ดี ข้อจำกัดคือที่ปรึกษากลุ่มหรือสมาชิกที่เข้ารับการอบรมบางคนอาจครอบงำความคิดของผู้อื่นได้เพราะวัยวุฒิ คุณวุฒิหรือตำแหน่งหน้าที่การงาน หากผู้เข้ารับการอบรมมีประสบการณ์การทำงานและความรู้ที่ต่างระดับกันมากอาจทำให้ได้แนวทางที่จะนำไปพัฒนางานที่มีลักษณะแคบ

2.8 ทัศนศึกษา (field trip) เป็นการนำผู้เข้ารับการอบรมไปศึกษายังสถานที่อื่นนอกสถานที่อบรม เพื่อให้พบเห็นของจริง ข้อดีคือเป็นการเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจ ได้เห็นการปฏิบัติจริง ข้อจำกัดคือต้องมีการเตรียมการล่วงหน้าและต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย ใช้เวลาและค่าใช้จ่ายมาก

2.9 การประชุมเชิงปฏิบัติการ (workshop) เป็นรูปแบบของการฝึกอบรมที่ส่งเสริมให้ผู้เข้ารับการอบรมเกิดการเรียนรู้ทั้งทางด้านทฤษฎีและปฏิบัติ แบ่งการดำเนินการเป็น 2 ส่วนคือการให้ความรู้ของวิทยากร และการปฏิบัติการของผู้เข้ารับการอบรมโดยอาศัยหลักการที่วิทยากรได้ให้ความรู้เป็นแนวทาง ข้อดีคือส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้เข้ารับการอบรม สามารถนำผลการประชุมปฏิบัติการไปใช้การปฏิบัติงานในหน่วยงาน ข้อจำกัดคือ ต้องใช้เจ้าหน้าที่จำนวนมากในการอำนวยความสะดวกต่อผู้เข้ารับการอบรม รวมทั้งการจัดวิทยากรประจำกลุ่ม สิ้นเปลืองเวลาและค่าใช้จ่ายสูง

2.10 การฝึกประสาทสัมผัส (sensitivity training) เป็นการอบรมที่เน้นกระบวนการมากกว่าเนื้อหา เริ่มจากการเสนอปัญหาหรือประเด็นที่สร้างความคับข้องใจให้กับกลุ่มเพื่อค้นหาทางวิเคราะห์และแสวงหาแนวทางที่จะนำไปสู่ความสำเร็จของงาน ผู้เข้ารับการอบรมจะเรียนรู้พฤติกรรมของกลุ่มผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมกับกลุ่ม ประสบการณ์ทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นความสำเร็จ ความผิดหวังและความคับข้องใจของกลุ่มจะได้รับการแก้ปัญหาทันเองภายในกลุ่ม การแสดงออกทางความรู้สึกของสมาชิกในกลุ่มจะมีผลอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคน ข้อดีคือ เปิดโอกาสให้ผู้เข้าอบรมได้แสดงออกทางด้านความรู้สึก และรู้จักควบคุมความรู้สึกที่อาจมีผลกระทบต่อผู้อื่น ส่งเสริมให้ผู้เข้าอบรมได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปสู่พฤติกรรมที่พึงปรารถนาขององค์กร ข้อจำกัดคือ ไม่สามารถใช้ได้กับบุคลากรทุกระดับในองค์กร จำนวนผู้เข้าอบรมจำกัดเพียงกลุ่มเล็กๆประมาณ 6-8 คน สิ้นเปลืองเวลา ค่าใช้จ่ายสูง ประเมินยาก

2.11 การใช้กิจกรรมนันทนาการ (recreational activity) เป็นการให้ผู้เข้าอบรมร่วมกันทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง เช่นร้องเพลง เล่นเกม ปรบมือเป็นจังหวะ ฯลฯ โดยเน้นการทำกิจกรรมเป็นกลุ่ม เพื่อมุ่งเปลี่ยนทัศนคติและสร้างความสัมพันธ์ ตลอดจนสร้างความสนุกสนานระหว่างการฝึกอบรม ไม่ควรรู้ใช้เวลาเกิน 20-40 นาที ข้อดีคือผู้เข้าอบรมมีส่วนร่วมทุกคน บรรยากาศสนุกสนาน ข้อจำกัดคือใช้ได้กับบางหัวข้อเท่านั้น ส่วนใหญ่ใช้สลับกับการบรรยาย วิทยากรต้องมีทักษะในการนำกลุ่ม

2.12 การฝึกอบรมในงาน (on-the-job training) เป็นเทคนิควิธีการฝึกอบรมที่ช่วยให้ผู้เข้าอบรมได้เรียนรู้จากการปฏิบัติงานในสภาพการณ์จริง เป็นวิธีการที่มีผลต่อผู้เข้าอบรมสูงเพราะสมาชิกแต่ละคนจะมีความต้องการที่จะแสวงหาความรู้เพื่อการปฏิบัติงานของตัวเอง ผู้เรียนเอง เหมาะสำหรับการฝึกพนักงานในระดับปฏิบัติการหรือพนักงานทั่วไป ข้อดีคือผู้เข้าอบรมมีโอกาสฝึกปฏิบัติในงานที่เกิดขึ้นจริง สามารถปรับให้เหมาะกับความต้องการในการอบรมว่าต้องการให้เรียนรู้มากน้อยเพียงใด ช่วยส่งเสริมทักษะและความชำนาญงานเฉพาะทาง สามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวิธีการฝึกอบรมให้ทันสมัยและทันต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี ช่วยให้ผู้เข้าอบรมมีทัศนคติที่ดีในการทำงาน ข้อจำกัดคืออาจทำให้ผลผลิตชะงักบ้างเพราะต้องให้ประสบการณ์เรียนรู้แก่ผู้ทำงาน ผู้ผ่านการอบรมจะมีความรู้ความเข้าใจ และมีทักษะเฉพาะเรื่องที่ได้ฝึกอบรมเท่านั้น ถ้าผู้ถ่ายทอดความรู้ขาดทักษะอาจทำให้เกิดอุปสรรคในการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์

2.13 การฝึกหัดงาน (apprenticeship training) เป็นเทคนิควิธีการฝึกอบรมที่เชื่อมโยงความรู้ที่ได้จากการฝึกอบรมกับการฝึกปฏิบัติงาน เหมาะกับงานที่เป็นช่างฝีมือ เช่น ช่างทำผม ช่างไฟฟ้า ช่างประปา ฯลฯ ระยะเวลาในการฝึกหัดงานขึ้นอยู่กับลักษณะของอาชีพและความรู้และประสบการณ์ของผู้เข้าอบรม ข้อดีคือสามารถสร้างบุคลากรระดับช่างฝีมือเพื่อรองรับความต้องการด้านแรงงานฝีมือได้อย่างมีประสิทธิภาพ ข้อจำกัดคือค่าใช้จ่ายสูงมาก ใช้เวลานาน

2.14 การโยกย้ายสับเปลี่ยนงาน (job rotation) เป็นการโยกย้ายบุคลากรจากงานส่วนหนึ่งไปสู่งานอื่นๆ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้บุคลากรได้ประสบการณ์ที่ต่างไปจากงานในหน่วยงานเดิม ข้อดีคือช่วยเสริมสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์อันดีของบุคคลในหน่วยงานต่างๆ เป็นการเสริมสร้างความรู้ ทักษะ และประสบการณ์เพื่อรองรับการเปลี่ยนตำแหน่งที่สูงขึ้น ข้อจำกัดคือการโยกย้ายสับเปลี่ยนในระดับพนักงานอาจมีผลกระทบต่อการทำงานโดยเฉพาะช่วงที่เข้าสู่งานใหม่ซึ่งจะต้องใช้เวลาศึกษาและฝึกปฏิบัติ การโยกย้ายสับเปลี่ยนเพื่อเตรียมบุคลากรเข้าสู่ตำแหน่งผู้บริหารต้องอาศัยความร่วมมือของผู้บริหารที่จะคอยให้ความช่วยเหลือ

2.15 สถานการณ์จำลอง (simulation technique or simulators) เป็นการฝึกการทำงานโดยใช้เครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่ประดิษฐ์ขึ้นเหมือนจริง ในสถานการณ์ที่จำลองใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด ข้อดีคือทำให้บุคลากรสามารถปฏิบัติงานที่ต้องใช้ความรู้ความสามารถและทักษะสูงได้ในระยะสั้น ช่วยลดอันตรายและความเสียหายที่อาจเกิดขึ้น ช่วยประหยัดงบประมาณในการลงทุนด้านเครื่องมือที่มีราคาแพง ข้อจำกัดคือการลงทุนในการสร้างสถานการณ์จำลองสูงมาก วิทยากรต้องมีความรู้ความสามารถและประสบการณ์ ผู้เข้าอบรมต้องผ่านการฝึกอบรมภาคทฤษฎีมาเป็นอย่างดี การฝึกแต่ละครั้งรับสมาชิกได้จำนวนจำกัด

นอกจากเทคนิควิธีที่ใช้ในการฝึกอบรมโดยทั่วไปดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ยังมีเทคนิคอื่นๆ ที่สามารถนำมาใช้ในการฝึกอบรม บางวิธีเป็นวิธีใหม่ที่พัฒนามาจากวิธีดั้งเดิม เช่น การฝึกปฏิบัติในงานจริง และการเล่าเรื่องจากประสบการณ์ หรือนำวิธีการทางจิตวิทยามาประยุกต์หรือผสมผสานกับวิธีอื่นในการฝึกอบรม เช่น เทคนิคการเสนอตัวแบบ แต่ละวิธีมีรายละเอียดดังนี้

การฝึกปฏิบัติในงานจริง (Hands-On Training: HOT)

การฝึกปฏิบัติในงานจริงเป็นเทคนิคการพัฒนาบุคลากร พัฒนาโดย Gary R. Sisson ผู้ก่อตั้ง Paradigm Corporations ซึ่งเป็นบริษัทที่มีความชำนาญในการจัดการอบรมในที่ทำงาน ซีซัน (2544: 24-44) ได้พัฒนา HOT โดยการพัฒนาจากการฝึกอบรมในงาน (On-the-Job Training :OJT) ให้มีโครงสร้างที่เป็นระบบขึ้น ประกอบด้วย 6 ขั้นตอนที่ต่อเนื่องกันใช้ชื่อว่า 'HOT POPPER' ดังนี้

ขั้นที่ 1 เตรียมพร้อมสำหรับการฝึกหัดพนักงาน (prepare) ประกอบด้วยขั้นตอนย่อยคือ เตรียมรับภาระหน้าที่ ทำตัวให้พร้อม รวบรวมวัสดุอุปกรณ์ในการฝึกอบรม และจัดเตรียมพื้นที่

ขั้นที่ 2 เปิดชั้นเรียน (open) ประกอบด้วยขั้นตอนย่อยคือ ทำให้ผู้รับการฝึกอบรมเกิดความสบายใจ อธิบายวัตถุประสงค์ กำหนดระดับทักษะ-ความรู้แรกเข้า บอกเหตุผลที่ต้องเรียน

ขั้นที่ 3 นำเสนอเนื้อหาสาระ (present) มีสิ่งที่ต้องคำนึง คือตำแหน่งของผู้รับการฝึกอบรม เริ่มการสาธิตแบบสองทาง ไปทีละขั้น เน้นจุดสำคัญ ค่อยเป็นค่อยไป สาธิตซ้ำสอง เตรียมการฝึกปฏิบัติ

ขั้นที่ 4 ฝึกทักษะ (practice) ให้ผู้เข้ารับการอบรมทดลองทำ ทำให้เหมือนกับการทำงานจริง

ขั้นที่ 5 ประเมินผลการปฏิบัติงาน (evaluate) ประกอบด้วยสังเกตการอย่างละเอียด รอบคอบให้กำลังใจ ให้การชี้แนะ ปฏิบัติซ้ำ ชักถาม เร่งประสบการณ์ เน้นที่วิธีการและคุณภาพ ทำการประเมินผลขั้นสุดท้าย

ขั้นที่ 6 ทบทวนสาระสำคัญ (review) ประกอบด้วยทบทวนการปฏิบัติงานและสิ่งที่สอน มอบหมายงาน ให้ความช่วยเหลือ ให้ผู้รับการอบรมได้ทำงานอย่างอิสระ ติดตามผลเป็นประจำ กระตุ้นให้ถาม ค่อยๆ ถอนตัวออกมา

ลักษณะเด่นของ HOT คือเป็นวิธีที่ง่าย ไม่ต้องใช้สิ่งอำนวยความสะดวกในการฝึกอบรมเป็นพิเศษ เหมาะกับองค์กรที่ไม่ค่อยมีเงินทุน หรือไม่ต้องการการฝึกอบรมที่มีระเบียบแบบแผนมากมาย เป็นวิธีที่มีความยืดหยุ่น ผู้สอนสามารถพลิกแพลงเปลี่ยนแปลงรายละเอียดได้ตามความเหมาะสม อย่างไรก็ตาม HOT มีข้อจำกัดคือ ความสำเร็จของการฝึกอบรมขึ้นอยู่กับทักษะของผู้สอน และ HOT จะมีประสิทธิผลเมื่อใช้ฝึกอบรมคนให้รู้จักใช้ทักษะต่างๆ เช่นทักษะในการดำเนินงาน

ตามขั้นตอน ทักษะที่เกี่ยวกับมือหรือประสาทสัมผัส แต่ไม่เหมาะสำหรับการใช้สอนทฤษฎีหรือแนวความคิดที่เป็นนามธรรม และจะใช้ได้ดีกับกลุ่มผู้เข้ารับการอบรมที่มีจำนวนไม่เกิน 3 คน

การสะท้อนประสบการณ์ (case story)

การสะท้อนประสบการณ์ เป็นวิธีการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ที่ใช้การสะท้อนประสบการณ์ของผู้เรียนเป็นฐานในการเรียนรู้ (experience-based learning approach) พัฒนาโดย Patricia Maslin-Ostrowski และ Richard H. Ackerman เกิดจากการผสมผสานระหว่างแนวคิดของกรณีศึกษา (case study) และแนวคิดของการเล่าเรื่อง (storytelling) โดยใช้การสะท้อนประสบการณ์ทั้งโดยการเขียนและการพูด มีแนวคิดหลักคือให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากแนวคิดหรือมุมมองที่หลากหลายผ่านการสะท้อนความคิดของผู้อื่นต่อเรื่องราวหรือประสบการณ์ที่ก่อให้เกิดปัญหาหรือความคับข้องใจในขณะทำงาน เพื่อให้ในที่สุดผู้เรียนสามารถคิดทางเลือกที่หลากหลายที่จะสามารถเผชิญต่อสถานการณ์ที่ทำให้เกิดความคับข้องใจในการทำงานได้ด้วยตัวเอง (Ackerman, Maslin-Ostrowski and Christensen, 1996; Maslin-Ostrowski and Ackerman, 2004) วิธีการสะท้อนประสบการณ์สามารถนำไปใช้ได้หลายสถานการณ์ เช่น ใช้ในการจัดโปรแกรมการพัฒนาทางวิชาชีพ การอบรมเชิงปฏิบัติการ ใช้จัดการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษา หรือการฝึกผู้นำ สามารถใช้กับผู้เข้าอบรมได้ถึง 100 คน

Maslin-Ostrowski และ Ackerman (2004: 195-197) กล่าวถึงขั้นตอนและวิธีการสะท้อนประสบการณ์ว่าประกอบไปด้วย 5 ขั้นตอน ใช้เวลาประมาณ 3 ชั่วโมง โดยก่อนที่จะเริ่มขั้นตอนที่ 1 ผู้ฝึกอบรมซึ่งมีบทบาทเป็นผู้สอนหรือผู้อำนวยการความสะดวกต้องทำการเตรียมบรรยากาศเพื่อเข้าสู่การใช้ความคิด การสะท้อนความคิด และการสนทนา โดยการทำให้ผู้เข้าร่วมอบรมรู้สึกปลอดภัยและไว้วางใจซึ่งกันและกัน ให้เวลาผู้เข้าอบรมได้ทำความคุ้นเคยซึ่งกันและกัน แนะนำกระบวนการในการทำงาน แล้วเข้าสู่กระบวนการการสะท้อนประสบการณ์ซึ่งประกอบไปด้วย 5 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 เขียนโดยอิสระ (freewrite)

ผู้ฝึกอบรมเตรียมความพร้อมในการเขียนให้กับผู้เข้าอบรม โดยให้ผู้เข้าอบรมเขียนโดยอิสระเกี่ยวกับการทำงานภายในเวลา 7 นาที โดยไม่ต้องคำนึงถึงรูปแบบที่ถูกต้องของการเขียน ผู้ฝึกอบรมเป็นผู้เริ่มต้นเรื่องให้ เช่น “อุปสรรคในการทำงานของฉันคือ.....” “ฉันหมดกำลังใจในการทำงานเนื่องจาก.....” ก่อนเขียนต้องแจ้งให้ผู้เข้าอบรมทราบว่าเรื่องที่เขียนนี้จะต้องนำมาเล่าให้กลุ่มฟัง หลังจากเขียนเสร็จแล้ว จัดผู้เข้าอบรมเป็นกลุ่มย่อย กลุ่มละ 3 คนโดยให้เลือกกลุ่มเอง จากนั้นในแต่ละกลุ่มผลัดกันอ่านสิ่งที่เขียนให้กลุ่มฟัง โดยเน้นส่วนของเรื่องราวที่มีความหมายเป็นพิเศษ เมื่อเล่าจบแล้วให้ทุกคนนั่งสงบ 30 วินาที เพื่อให้เกิดความคิดในการค้นหาคำตอบว่าผู้เล่ารู้สึกอย่างไร หรือถามคำถามเพื่อหาความกระจ่างเกี่ยวกับเรื่องที่ได้ฟังเท่านั้น โดย

ไม่มีการลงความเห็นหรือให้คำแนะนำใดๆ 1 คนในกลุ่มทำหน้าที่เป็นผู้จับเวลาโดยให้เวลา 5 นาทีต่อคนทั้งการเล่าเรื่องและการสะท้อนความคิดจากกลุ่ม

ขั้นที่ 2 เขียนเล่าประสบการณ์ (writing case stories)

ในขั้นนี้เริ่มโดยการที่ผู้ฝึกอบรมแสดงตัวอย่างของเรื่องราว และพูดคุยกับกลุ่มผู้เข้าอบรมเกี่ยวกับองค์ประกอบของเรื่อง เช่นสถานที่ที่เป็นที่มาของเรื่อง การดำเนินเรื่อง ตัวละครและการใช้บทสนทนา ในเนื้อเรื่องจะแสดงให้เห็นถึงความคับข้องใจที่ตัวละครต้องเผชิญ และโดยทั่วไปเรื่องมักจะจบลงโดยที่ยังไม่พบทางออก ซึ่งผู้ฝึกอบรมต้องเน้นผู้เข้าอบรมให้เขียนในลักษณะของการเล่าเรื่องมากกว่าการวิเคราะห์เรื่องราว หลังจากนั้นให้ผู้เข้าอบรมเลือกประสบการณ์การทำงานในอดีตหรือปัจจุบันที่ผู้เข้าอบรมรู้สึกว่ามีผลสำคัญ หรือเป็นเรื่องทำให้เกิดความคับข้องใจ ลังเลใจในการทำงาน หรือเป็นปัญหาที่ต้องใช้การตัดสินใจ และเป็นเรื่องที่คุณเข้าอบรมยินดีที่จะเล่าสู่กันฟัง และให้เขียนเรื่องราวภายใน 1 หน้ากระดาษในเวลา 30-45 นาที รวมทั้งตั้งชื่อเรื่อง

ขั้นที่ 3 เล่าเรื่อง ฟังการเล่าเรื่อง และอภิปราย (telling, listen to, and discussing case stories)

แบ่งผู้เข้าอบรมออกเป็นกลุ่มย่อย กลุ่มละ 3 คน เพื่อให้สมาชิกในกลุ่มผลัดกันเล่าเรื่อง โดยใช้เวลา 15 นาที หรือ 30 นาทีต่อคน จัดแบ่งหน้าที่เวียนกันไปโดยให้ 1 คนเป็นผู้เล่าเรื่อง 1 คนเป็นผู้อำนวยความสะดวก และ 1 คนเป็นผู้จับเวลา เริ่มกระบวนการโดยผู้เล่าเรื่องอ่านเรื่องของตัวเองให้กลุ่มฟัง กลุ่มตั้งใจฟังโดยตลอดจนจบโดยยังไม่มีแสดงความคิดเห็นใดๆ หลังจากนั้นเจ้าของเรื่องเล่าเรื่องด้วยคำพูดของตนเอง โดยมุ่งที่ประเด็นสำคัญของเรื่อง หลังจากเล่าจบให้ทุกคนอยู่ในความเงียบ 1 นาที หลังจากนั้นให้กลุ่มถามคำถามเพื่อให้เกิดความกระจ่างเกี่ยวกับประเด็นที่เป็นปัญหาในเรื่อง โดยทุกคนต้องมุ่งความสนใจไปที่ผู้เล่าเรื่องเท่านั้น การสนทนาจะเป็นไปเพื่ออภิปรายเกี่ยวกับเรื่องที่ได้ฟัง ทำความกระจ่างกับประเด็นที่เป็นปัญหา ค้นหาทางเลือกในการปฏิบัติ เพื่อให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของวิธีการสะท้อนประสบการณ์คือ ช่วยให้ผู้เล่าเรื่องกระจ่างในปัญหาที่เกิดขึ้นกับตัวเองจากการพูดคุยกับกลุ่มมากกว่าเป็นการช่วยแก้ปัญหาให้โดยตรง ผู้ฝึกอบรมมีบทบาทในการเดินดูความเรียบร้อยในการดำเนินตามกระบวนการของกลุ่มย่อยแต่ละกลุ่มโดยไม่เข้าไปแทรกแซง ยกเว้นช่วยแนะนำหรือแสดงวิธีการฟังและถามอย่างเหมาะสม โดยไม่ชี้นำการสนทนาของกลุ่ม

ขั้นที่ 4 สะท้อนความคิดในกลุ่มย่อย (small group reflection)

กลุ่มย่อยแต่ละกลุ่มจับคู่กัน และช่วยกันพิจารณาใน 3 ประเด็นคือ

1) ให้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการฟังและอภิปรายเกี่ยวกับประสบการณ์ของเพื่อนร่วมงาน

2) ให้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการเขียน การเล่า และการได้ยินเพื่อนร่วมงาน อภิปรายเกี่ยวกับประสบการณ์ของตนเอง

3) บอกข้อสังเกตอื่น ๆ หรือสิ่งที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมที่ได้ทำไปแล้ว

ขั้นที่ 5 สะท้อนความคิดในกลุ่มใหญ่ (whole group reflection)

แต่ละกลุ่มนำเสนอข้อค้นพบที่ได้รับจากการทำกิจกรรมในขั้นที่ 4 รวมทั้งแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับการตั้งชื่อเรื่อง ในขั้นนี้จะเปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นต่อประสบการณ์ต่างๆ

การสะท้อนประสบการณ์เป็นวิธีการที่ช่วยให้บุคคลได้ตระหนักถึงความสำคัญของการทำความเข้าใจกับปัญหาของตนเองก่อนเป็นอันดับแรก ซึ่งจะนำไปสู่การปฏิบัติในที่สุด อย่างไรก็ตามการสะท้อนประสบการณ์มีทั้งประโยชน์และข้อจำกัดมากมาย ประโยชน์ประการแรกคือการเขียนเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับประสบการณ์เป็นวิธีการที่ทำให้บุคคลต้องพิจารณาเรื่องราว ความคิด ความรู้สึกของตนเอง ทำให้เข้าถึงและเกิดความเข้าใจมากขึ้นเกี่ยวกับเรื่องราวที่เกิดขึ้น และการปฏิบัติของตนเอง ประการที่สองการเล่าเรื่องและการฟังเรื่องทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจระหว่างผู้เล่า และผู้ฟัง ทำให้ประสบการณ์ที่เคยเป็นเรื่องส่วนตัวกลายเป็นเรื่องของส่วนรวมที่ทุกคนช่วยกันกันทำความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหานั้นๆ ประโยชน์ประการที่สามคือ ความร่วมมือร่วมใจที่เกิดขึ้นนำไปสู่แนวคิดร่วมที่ได้จากกลุ่มซึ่งจะนำไปสู่การปฏิบัติงานอย่างมีความหมายต่อไป นอกจากนี้ประโยชน์แล้วยังมีข้อจำกัดที่ต้องคำนึงถึงด้วย ประการแรกคือ การเขียนอาจจะเป็นอุปสรรคสำหรับบางคนที่ไม่มีความถนัดทางด้านเขียน ซึ่งผู้ฝึกอบรมต้องให้คำแนะนำช่วยเหลือ สร้างบรรยากาศของความไว้วางใจโดยไม่มีการบังคับให้เขียนในสิ่งที่ไม่อยากเขียน ประการที่สองคือประสบการณ์บางเรื่องอาจเป็นเรื่องที่ผู้ฟังได้เคยฟังซ้ำแล้วซ้ำเล่า จึงเป็นเรื่องที่ไม่เปิดโอกาสสำหรับการซักถามเพื่อให้เกิดแนวคิดอื่นๆ และประการสุดท้ายคือแนวคิดร่วมที่เกิดขึ้นอาจเกิดในลักษณะเป็นความคิด หรือมติของกลุ่มในการที่จะหาข้อสรุปมากกว่าการหาแนวทางอื่นที่มีความเป็นไปได้ ซึ่งทำให้ผิดไปจากจุดมุ่งหมายของการสะท้อนประสบการณ์ที่ต้องการแนวความคิดที่หลากหลายมากกว่าการลงมติ

การเสนอตัวแบบ (modeling)

การเสนอตัวแบบ เป็นเทคนิคการปรับพฤติกรรมที่สามารถนำมาใช้ในกรณีที่ต้องการให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ซึ่งสมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต (2543: 253) กล่าวว่าสามารถใช้ได้ทั้งในการลดพฤติกรรม เพิ่มพฤติกรรม เสริมสร้างพฤติกรรมใหม่ๆ ตลอดจนปรับปรุงพฤติกรรมที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น เทคนิคการเสนอตัวแบบพัฒนามาจากงานของ Albert Bandura ผู้เสนอแนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) ในปีค.ศ.1977 และเปลี่ยนมาเป็นทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม (Social Cognitive Theory) ในปีค.ศ.1986 เทคนิคการเสนอตัวแบบเป็นเทคนิคที่มีประสิทธิภาพสูงในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ และคนไขใน

โรงพยาบาลโรคจิต และเป็นเทคนิคที่มีลักษณะใกล้เคียงกับวิถีชีวิตตามธรรมชาติของคนเราที่มีแนวโน้มที่จะลอกเลียนแบบซึ่งกันและกันอยู่แล้ว Schunk (2000: 78) กล่าวถึงข้อค้นพบจากการทำงานวิจัยของ Bandura และคณะที่พบว่าบุคคลสามารถที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับการกระทำใหม่ๆ จากการได้สังเกตบุคคลอื่นปฏิบัติพฤติกรรมนั้น จากการสังเกตผู้อื่นบุคคลสามารถรับเข้าได้ทั้งความรู้ กฎเกณฑ์ ทักษะ ยุทธวิธี ความเชื่อและทัศนคติ ตามแนวคิดของ Bandura ตัวแบบมีผลต่อพฤติกรรมของบุคคล 3 ด้านด้วยกัน คือ 1) ช่วยให้บุคคลได้เรียนรู้พฤติกรรมใหม่ๆ หรือทักษะใหม่ๆ 2) มีผลทำให้เกิดการระงับ (inhibition) หรือยุติการระงับ (disinhibition) การแสดงพฤติกรรมของผู้ที่สังเกตตัวแบบได้ ขึ้นอยู่กับว่าเมื่อตัวแบบแสดงพฤติกรรมแล้วได้รับผลเช่นใด ถ้าตัวแบบแสดงพฤติกรรมแล้วได้รับผลที่เป็นสิ่งที่ไม่พึงพอใจ แนวโน้มที่ผู้สังเกตตัวแบบจะไม่แสดงพฤติกรรมตามตัวแบบนั้นจะสูงมาก แต่ถ้าพฤติกรรมใดที่ผู้สังเกตตัวแบบเคยถูกระงับมาก่อนแล้วมาเห็นตัวแบบแสดงพฤติกรรมดังกล่าวแล้วไม่ได้รับผลที่เป็นสิ่งที่ไม่พึงพอใจอย่างที่ผู้สังเกตคาดว่าจะได้รับหรือแสดงแล้วได้ผลทางบวก แนวโน้มที่ผู้สังเกตจะทำตามตัวแบบจะมีมากขึ้น 3) ช่วยให้พฤติกรรมที่เคยได้รับการเรียนรู้มาแล้วได้มีโอกาสแสดงออกมากขึ้น

ลักษณะของตัวแบบเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญสำหรับเทคนิคการเสนอตัวแบบ สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต (2543: 256) ได้กล่าวถึงแนวทางกว้างๆ ในการเลือกตัวแบบดังนี้

1. ตัวแบบควรมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับผู้สังเกตทั้งในด้านเพศ เชื้อชาติ และทัศนคติ ทำให้ผู้สังเกตมั่นใจว่าสามารถทำได้
2. ตัวแบบควรเป็นผู้มีชื่อเสียงในสายตาของผู้สังเกต แต่ถ้ามากเกินไปจะทำให้ผู้สังเกตรู้สึกว่าการกระทำที่ตัวแบบกระทำนั้นเป็นสิ่งที่ไม่น่าเป็นจริงสำหรับเขาได้
3. ระดับความสามารถของตัวแบบควรใกล้เคียงกับผู้สังเกต เพราะถ้าใช้ตัวแบบที่มีความสามารถสูงมากจะทำให้ผู้สังเกตคิดว่าไม่น่าจะทำได้ ทำให้ปฏิเสธที่จะทำตามตัวแบบนั้น
4. ตัวแบบควรมีลักษณะที่เป็นกันเองและอบอุ่น
5. เมื่อตัวแบบแสดงพฤติกรรมแล้วได้รับการเสริมแรงจะทำให้ได้รับความสนใจจากผู้สังเกตมากขึ้น

ตามแนวคิดของทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม การเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นได้ทั้งจากการกระทำจริงและจากการสังเกตจากตัวแบบ แบบแรกเป็นการเรียนรู้จากผลของการกระทำของบุคคล พฤติกรรมที่ทำให้เกิดผลที่ประสบความสำเร็จจะยังคงอยู่ ส่วนพฤติกรรมที่ทำให้ล้มเหลวจะถูกกำจัดทิ้งหรือค่อยๆ หายไป แบบที่สองเป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนไม่ได้มีการแสดงพฤติกรรมนั้นๆ ในทันที เป็นการเรียนรู้จากการสังเกตจากตัวแบบที่เป็นบุคคล สัญลักษณ์ สิ่งที่ไม่ใช่บุคคล (เช่นตัวการ์ตูน) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ (เช่นโทรทัศน์ คอมพิวเตอร์) หรือสิ่งพิมพ์ (เช่นหนังสือต่างๆ) (Schunk,

2000: 81) สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต (2543: 257-258) กล่าวถึงลักษณะของการเสนอตัวแบบว่า สามารถทำได้หลายวิธีดังนี้

1. ตัวแบบที่เป็นชีวิตจริงหรือตัวแบบที่เป็นสัญลักษณ์ เช่น แถบภาพ แถบเสียง การ์ตูน หรือข้อเขียน

2. ตัวแบบภายใน เป็นการให้บุคคลจินตนาการตัวแบบของการแสดงพฤติกรรม

3. การเสนอตัวแบบหลายๆตัว

4. การเสนอตัวแบบที่แสดงถึงการมีความสามารถในการแก้ปัญหาได้เป็นอย่างดีกับตัวแบบที่ค่อยๆแสดงถึงการเพิ่มความสามารถในการแก้ปัญหา

5. การเสนอตัวแบบแบบค่อยๆแสดงออกทีละขั้นตอน เหมาะที่จะใช้กับการแสดงถึงพฤติกรรมหรือการกระทำที่ซับซ้อน

6. การใช้การสอน

7. การให้ผู้สังเกตสรุปถึงลักษณะของพฤติกรรมของตัวแบบ ทำให้ผู้สังเกตสามารถเรียนรู้และเก็บจำลักษณะของตัวแบบได้ดีขึ้น

8. การชักซ้อมเมื่อสังเกตตัวแบบได้แล้วซึ่งสามารถทำได้ 2 ลักษณะคือการชักซ้อมในใจและการแสดงออกให้ดูการชักซ้อมทั้ง 2 แบบจะทำให้ผู้สังเกตจดจำได้ดีขึ้น เมื่อถึงเวลาแสดงออกจะแสดงออกได้ง่ายขึ้น

9. สภาพการณ์ที่จะเสนอตัวแบบควรเป็นสภาพการณ์ที่ลดการรบกวนจากสิ่งเร้าภายนอก หลังจากที่บุคคลเก็บจำลักษณะของพฤติกรรมของตัวแบบแล้วต้องสามารถที่จะแสดงออกได้อย่างมีคุณภาพด้วย สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต (2543: 259) กล่าวถึงการส่งเสริมลักษณะการแสดงออกตามแนวคิดของ Perry and Furukawa ดังนี้

1. การสร้างสิ่งล่อใจเพื่อให้บุคคลแสดงออก อาจทำได้โดยการให้ตัวแบบได้รับการเสริมแรง การให้การเสริมแรงโดยตรงต่อผู้ที่แสดงพฤติกรรมตามตัวแบบ หรือการให้ตัวแบบเสริมแรงตนเอง ซึ่งจะช่วยให้ผู้สังเกตรู้จักการใช้การเสริมแรงตนเองซึ่งในระยะยาวจะมีผลดีกว่าการใช้แรงเสริมจากภายนอก

2. การทำให้การแสดงออกนั้นมีประสิทธิภาพมากขึ้นโดยการชักซ้อมและมีการให้ข้อมูลป้อนกลับ วิธีการคือให้บุคคลสังเกตพฤติกรรมของตัวแบบแล้วลองให้กระทำดูจากนั้นมีการให้ข้อมูลป้อนกลับโดยบอกถึงสิ่งที่ทำดีแล้วและสิ่งที่ควรแก้ไข จากนั้นให้ทำอีกจนกระทั่งสามารถทำได้ดี

3. การให้บุคคลนำเอาสิ่งที่เรียนรู้ไปใช้ในสภาพการณ์อื่น โดยการจัดสภาพการณ์ให้คล้ายคลึงกับสภาพการณ์ในชีวิตประจำวันมากที่สุด การแผ่ขยายจะมีโอกาสเกิดขึ้นได้มาก

กล่าวโดยสรุปได้ว่าในการพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรม นอกจากการปฏิบัติตามขั้นตอนของการพัฒนาหลักสูตรซึ่งประกอบด้วยวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน กำหนดจุดหมายของหลักสูตร กำหนดรูปแบบและโครงสร้างหลักสูตร กำหนดจุดประสงค์ของวิชา เลือกเนื้อหา กำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ กำหนดประสบการณ์การเรียนรู้ กำหนดยุทธศาสตร์การเรียนการสอน ประเมินผลการเรียนรู้ และจัดทำวัสดุหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอนแล้ว ยังต้องอาศัยหลักการในการฝึกอบรมให้กับผู้ใหญ่ และการเลือกวิธีการหรือเทคนิคที่ใช้ในการให้ความรู้ที่เหมาะสม โดยการเลือกใช้รูปแบบการเรียนการสอน หรือเทคนิคต่างๆ โดยใช้วิธีใดวิธีหนึ่งหรือผสมผสานกันมากกว่า 1 วิธี ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงความเหมาะสมเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ เนื้อหาที่ต้องการให้ความรู้ พื้นฐานของผู้ที่เข้ารับการอบรม รวมทั้งองค์ประกอบอื่นๆ เช่น งบประมาณ เวลา บุคลากรที่จะช่วยเตรียมงาน ฯลฯ เพื่อให้การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมบรรลุตามจุดหมายที่กำหนดไว้มากที่สุด

ตอนที่ 5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

5.1 งานวิจัยในประเทศ

พัศนีย์ รัตนโสภาส (2531) ทำการศึกษาเรื่องผลของการกระตุ้นโดยการสัมผัสต่อการเจริญเติบโตและพัฒนาของทารกในสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนพญาไท โดยใช้แบบแผนการกระตุ้นทารกโดยการสัมผัส เนื่องจากเห็นว่าทารกในสถานสงเคราะห์เป็นทารกที่ขาดการกระตุ้นด้านการสัมผัส ทำให้มีการเจริญเติบโตและพัฒนาการล่าช้า มีพฤติกรรมเบี่ยงเบน การให้การกระตุ้นโดยการสัมผัสซึ่งเป็นสิ่งที่ทารกต้องการมากที่สุดจะก่อให้เกิดผลดีทั้งทางด้านสรีรวิทยาและด้านจิตวิทยา ผลการศึกษาพบว่าหลังจากทารกได้รับการกระตุ้นตามแบบแผนการกระตุ้นทารกโดยการสัมผัสวันละ 1 ครั้ง ครั้งละ 20-25 นาที ติดต่อกันทุกวันเว้นวันอาทิตย์เป็นเวลา 90 วัน ทารกในกลุ่มทดลองมีน้ำหนักตัวเพิ่มขึ้นเฉลี่ยต่อเดือนสูงกว่ากลุ่มควบคุม แต่อย่างไรก็ดียังต่ำกว่ามาตรฐานอยู่มาก คือทารกกลุ่มทดลองที่มีอายุแรกเกิดถึง 6 เดือนมีน้ำหนักตัวเพิ่มขึ้นเฉลี่ย 439 กรัมต่อเดือน ในขณะที่กลุ่มควบคุมมีน้ำหนักตัวเพิ่มขึ้นเฉลี่ย 261 กรัมต่อเดือน (มาตรฐานคือประมาณ 600 กรัม ถึง 1.5 กิโลกรัมต่อเดือน) และทารกกลุ่มทดลองที่มีอายุตั้งแต่ 6 เดือนขึ้นไปถึงประมาณ 1 ขวบมีน้ำหนักตัวเพิ่มขึ้นเฉลี่ย 292 กรัมต่อเดือน ในขณะที่กลุ่มควบคุมมีน้ำหนักตัวเพิ่มขึ้นเฉลี่ย 216 กรัมต่อเดือน (มาตรฐานคือประมาณ 450 กรัมต่อเดือน) ในส่วนความยาวเส้นรอบศีรษะพบว่าทารกทั้งในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีความยาวเส้นรอบศีรษะเพิ่มขึ้นเฉลี่ยต่ำกว่าปกติ โดยทารกแรกเกิดถึง 3 เดือนในกลุ่มทดลองมีความยาวเส้นรอบศีรษะเพิ่มขึ้นเฉลี่ยมากกว่ากลุ่มควบคุม ทารกอายุ 3-6 เดือนมีความยาวเส้นรอบศีรษะเพิ่มขึ้นเฉลี่ยเท่ากันทั้งสองกลุ่ม ทารก 6 เดือนขึ้นไปในกลุ่มทดลอง

มีความยาวเส้นรอบศีรษะเพิ่มขึ้นเฉลี่ยน้อยกว่ากลุ่มควบคุม ผลจากการศึกษาแสดงว่าการการกระตุ้นโดยการสัมผัสน่าจะส่งผลต่อการเจริญเติบโตของทารก แต่ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับสภาพแรกเริ่มของเด็กรวมทั้งสภาวะจิตใจของมารดาในระหว่างตั้งครรภ์เป็นสำคัญด้วย เนื่องจากทารกที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทุกรายมีภาวะทุพโภชนาการตั้งแต่เริ่มศึกษาอยู่ก่อนแล้ว มีการเจ็บป่วยบ่อย ทุกรายมีการติดเชื้อของระบบทางเดินหายใจส่วนบนเรื้อรัง และภาวะทุพโภชนาการทำให้เซลล์ในสมองน้อยกว่าปกติเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ความยาวเส้นรอบศีรษะไม่เพิ่มเท่าที่ควร

อรทัย อาจอำ (2533) ทำการประเมินโครงการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรในสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนของกรมประชาสงเคราะห์โดยองค์การกองทุนช่วยเหลือเด็กของสหราชอาณาจักร (SCF) ในการจัดอบรมพี่เลี้ยงเด็กอ่อน 2 รุ่นเพื่อเสริมความรู้และสมรรถนะในการทำงานของพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์โดยจัดการอบรมนอกสถานสงเคราะห์ จากการติดตามว่าผู้ผ่านการอบรมสามารถนำความรู้จากการอบรมไปใช้ได้มากน้อยเพียงใด พบว่าพี่เลี้ยงเด็กนำความรู้ไปใช้ได้น้อยมาก หลังจากนั้นจึงเปลี่ยนให้จัดการอบรมในสถานสงเคราะห์เพื่อให้เห็นสภาพความเป็นจริงที่เจ้าหน้าที่ต้องปฏิบัติหน้าที่ แต่ก็ยังพบว่ามีปัญหาเกี่ยวกับการเลี้ยงดูและพัฒนาการเด็กที่ยังแก้ไขไม่ได้ ผลการศึกษาพบว่าแนวคิดและรูปแบบของโครงการยังไม่มีความเหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงของสถานสงเคราะห์ ผู้ฝึกอบรมขาดการประเมินหรือรวบรวมข้อมูลพื้นฐาน เช่น ความรู้ทักษะ เจตคติและการปฏิบัติงานของผู้เข้ารับการอบรม ผู้เข้ารับการอบรมส่วนใหญ่ไม่ทราบความเป็นมาและความสำคัญของโครงการ การประเมินผลลัพธ์ด้านการเรียนรู้พบว่ามีการเรียนรู้ด้านโภชนาการเด็กมากที่สุด รองลงมาคือด้านพัฒนาการเด็ก ด้านการเจ็บป่วยและการรักษาพยาบาล และด้านการเลี้ยงดูเด็กและสภาพแวดล้อม ผู้เข้ารับการอบรมส่วนใหญ่นำความรู้ทักษะและคำแนะนำที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ได้มาก ส่วนกลุ่มที่บอกว่านำความรู้ไปใช้นั้นน้อยให้เหตุผลว่าไม่มีเวลาทำตามคำแนะนำเนื่องจากมีเด็กในความรับผิดชอบจำนวนมาก ไม่มีเด็กมีปัญหาที่จะต้องใช้ความรู้ตามที่ได้อบรมมา และบางส่วนถูกโยกย้ายไปทำหน้าที่อื่น ในส่วนผลกระทบที่มีต่อตัวเด็กเช่นด้านภาวะโภชนาการ และด้านการเจ็บป่วยด้วยโรคสำคัญ เช่น โรคอุจจาระร่วง โรคทางเดินหายใจ โรคติดเชื้อต่างๆ ไม่พบว่าการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจน และยังพบว่าการนำความรู้ไปใช้นั้นไม่ได้ทำอย่างต่อเนื่อง จะทำต่อเมื่อวิทยากรมาให้คำแนะนำ เมื่อวิทยากรเวียนไปส่วนอื่นก็จะไม่มีการนำสิ่งที่ได้รับการอบรมไปปฏิบัติ งานวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นถึงการที่วิทยากรขาดการเตรียมการอย่างรัดกุมในด้านข้อมูลพื้นฐานของผู้เข้ารับการอบรม ทำให้การจัดการอบรมไม่บรรลุวัตถุประสงค์

พิจิตรา ลาวัญศิริ (2534) ทำการศึกษาสภาพการจัดการศึกษาและการเลี้ยงดูเด็กในสถานรับเลี้ยงเด็กเอกชนกรุงเทพมหานคร พบว่าสถานรับเลี้ยงเด็กส่วนใหญ่มีจุดมุ่งหมายเพื่อเตรียมความพร้อมให้แก่เด็กเพื่อเข้ารับการศึกษานในโรงเรียนอนุบาลไม่มีหลักเกณฑ์ในการจัด

กิจกรรมและการเลี้ยงดูเด็กที่เด่นชัด ขึ้นอยู่กับความรู้ประสบการณ์ของผู้ประกอบการสถานรับเลี้ยงเด็ก ครู หรือพี่เลี้ยงเด็กในแต่ละแห่ง

สุทธาทิพย์ เมืองสุข (2542) ทำการศึกษาเรื่อง “การพัฒนาโปรแกรมการฝึกอบรมผู้ให้การเลี้ยงดูเด็กโดยการปฏิบัติงานในสถานการณจริงเรื่องการอบรมเลี้ยงดูเด็กวัยทารกเป็นกลุ่มในสถานรับเลี้ยงเด็กบ้านเด็กจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ให้การเลี้ยงดูเด็กโดยสุ่มแบบเจาะจง 10 คนและผู้ปกครองที่สมัครใจเข้าร่วมกิจกรรมโปรแกรมการฝึกอบรมจำนวน 10 คน ใช้เวลาในการฝึกอบรม 8 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 5 วัน วันละ 1 ชั่วโมงครึ่งในช่วงเวลา 12.00-13.30 น. รวม 60 ชั่วโมง โดยในวันที่ 1-4 เป็นการให้ความรู้และทักษะการฝึกปฏิบัติงานแก่ผู้ให้การเลี้ยงดูเด็กโดยการสาธิต การใช้สื่อ อุปกรณ์และทดลองปฏิบัติกับเด็กทารก วันที่ 5 ทำกิจกรรมร่วมกับผู้ปกครอง ผลการวิจัยสรุปได้ว่าหลังจากผ่านโปรแกรมการฝึกอบรมแล้วผู้ให้การเลี้ยงดูเด็กมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กวัยทารกเป็นกลุ่มมากขึ้น และมีพฤติกรรมเกี่ยวกับการดูแลเด็กและการจัดการเรียนการสอนสำหรับเด็กตามวิธีการที่ได้รับการอบรมมาในด้านการส่งเสริมพัฒนาการทางภาษา การส่งเสริมอารมณ์-สังคมในแง่บวก การส่งเสริมตามแนวคิดของเพียเจต์ การอบรมเลี้ยงดูเด็ก การดูแลสภาพแวดล้อมและการส่งเสริมพัฒนาการทางด้านร่างกาย

รัตนา รักษ์สันติภักดี (2542) ศึกษาเรื่องการพัฒนาโปรแกรมส่งเสริมอัทมโนทัศน์สำหรับเด็กกำพร้าวัยอนุบาลในสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนพญาไท กรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กกำพร้าอายุ 3-5 ปีจำนวน 30 คน จับฉลากแบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 15 คน กลุ่มควบคุม 15 คนพบว่าหลังจากทดลองใช้โปรแกรมฯ 8 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 5 วัน เด็กกลุ่มทดลองมีคะแนนอัทมโนทัศน์สูงกว่าเด็กกลุ่มควบคุม และเด็กกลุ่มทดลองมีคะแนนอัทมโนทัศน์หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองใช้โปรแกรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ศิริภรณ์ ยามดี (2544) ศึกษาเรื่องการพัฒนาโปรแกรมการนวดทารกเพื่อส่งเสริมพื้นอารมณ์และการมีปฏิสัมพันธ์ของทารกในสถานสงเคราะห์เด็ก กลุ่มตัวอย่างเป็นทารกอายุ 4-10 เดือนจำนวน 40 คน และผู้ดูแลเด็กจำนวน 20 คน ทำการทดลองใช้โปรแกรมฯเป็นเวลา 7 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 4-5 วัน วันละ 1-2 ครั้ง ครั้งละ 15-20 นาที พบว่าหลังการทดลองใช้โปรแกรมการนวดทารก คะแนนพื้นอารมณ์การเป็นเด็กเลี้ยงยากของทารกกลุ่มทดลองมีระดับต่ำกว่าทารกกลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และคะแนนการมีปฏิสัมพันธ์ของทารกกลุ่มทดลองมีระดับสูงกว่าทารกกลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

วรรณพร กาญจนภา (2544) ศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการศึกษาและการเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยในสถานรับเลี้ยงเด็กของกระทรวงมหาดไทย พบประเด็นที่เป็นปัญหาเกี่ยวกับผู้ดูแลเด็กคือผู้บริหารต้องทำหน้าที่นี้ตนเอง บางแห่งมีการมอบหมายให้บุคคลอื่นซึ่งไม่ได้จบทางการศึกษาปฐมวัยทำหน้าที่นี้แทนทำให้การนี้เทศไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร บุคลากรส่วนใหญ่ไม่มีวุฒิ

ครูหรือวุฒิทางด้านการศึกษาปฐมวัยทำให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการศึกษาทางด้านปฐมวัยน้อย มีพฤติกรรมในการจัดการศึกษาและเลี้ยงดูไม่เหมาะสมกับวัยและพฤติกรรมของเด็ก ซึ่งส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างสถานรับเลี้ยงเด็กกับครอบครัวและชุมชนเนื่องจากบุคลากรไม่ได้ได้รับความเชื่อถือจากผู้ปกครอง ไม่ได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารให้มีการพัฒนาความรู้เท่าที่ควรมีข้อเสนอแนะจากงานวิจัยคือผู้บริหารควรมีความรู้ด้านการศึกษาปฐมวัย มีการเพิ่มพูนความรู้เกี่ยวกับการดูแลเด็กปฐมวัยให้แก่บุคลากร และให้ความรู้ผู้ปกครองในการดูแลเด็กเมื่ออยู่ที่บ้าน

ดวงพร หัวเมืองแก้ว (2544) ศึกษาการจัดสภาพแวดล้อมในสถานรับเลี้ยงเด็กเอกชนสังกัดกรมประชาสงเคราะห์ กรุงเทพมหานคร พบปัญหาว่าสถานรับเลี้ยงเด็กขาดงบประมาณในการส่งเสริมการจัดสภาพแวดล้อม พี่เลี้ยงเด็กยังขาดความรู้ความชำนาญในการจัดสภาพที่เหมาะสมกับพัฒนาการด้านต่างๆของเด็ก และได้ให้ข้อเสนอแนะว่าควรมีการส่งเสริมให้ความรู้แก่ผู้ประกอบการและพี่เลี้ยงเด็กเกี่ยวกับการจัดศูนย์การเรียนรู้ที่เหมาะสมกับเด็กวัยทารกและวัยเตาะแตะ รวมทั้งการให้ความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการด้านต่างๆของเด็กตลอดจนวิธีการส่งเสริมพัฒนาการของเด็ก และผู้ประกอบการสถานรับเลี้ยงเด็กควรเป็นผู้ที่มีความรู้ด้านการศึกษาปฐมวัยเพื่อที่จะสามารถให้คำแนะนำแก่พี่เลี้ยงเด็กในการจัดประสบการณ์ที่เหมาะสม

วรรณภา สุคนธ์รัตน์ (2545) ศึกษาการดำเนินงานเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กวัยทารกและวัยเตาะแตะของผู้บริหารและผู้เลี้ยงดูเด็กในสถานรับเลี้ยงเด็ก พบว่าในส่วนของนโยบายมีการคัดเลือกผู้เลี้ยงดูเด็กจากผู้ที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับเด็กมาก่อนและเป็นผู้ที่มีบุคลิกลักษณะอบอุ่นใจดี อุดม และรักเด็ก มีการประสานงานกับหน่วยงานภายนอกคือกรมประชาสงเคราะห์ สถานีอนามัย และโรงพยาบาล ไม่มีการนิเทศผู้เลี้ยงดูเด็กอย่างเป็นทางการนอกจากใช้การสังเกต และมีส่วนร่วมในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก แนะนำ และให้แก้ไขทันทีเมื่อเห็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม มีการจัดหนังสือให้อ่านและให้โอกาสไปรับการอบรม ผู้วิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะว่าควรมีการพัฒนาโปรแกรมฝึกอบรมเกี่ยวกับการเลี้ยงดูที่เหมาะสมกับเด็กวัยทารกและวัยเตาะแตะให้แก่บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กวัยทารกและวัยเตาะแตะในสถานรับเลี้ยงเด็ก เนื่องจากผู้เลี้ยงดูเด็กส่วนใหญ่ไม่ได้จบการศึกษาปฐมวัยโดยตรง ทำให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กวัยทารกและวัยเตาะแตะน้อย ส่วนใหญ่จะเลี้ยงดูเด็กเพียงอย่างเดียวยังไม่มีการฝึกหรือกระตุ้นพัฒนาการให้กับเด็กอย่างถูกต้องผู้เลี้ยงดูเด็กแต่ละคนมีพื้นความรู้ในการอบรมเลี้ยงดูเด็กแตกต่างกัน ไม่มีแนวปฏิบัติที่เป็นมาตรฐานที่แน่นอน

อาชัญญา รัตนอุบลและคณะ (2545) ศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับเด็กอายุต่ำกว่า 6 ปีโดยสถานประกอบการ 10 แห่ง ผลการศึกษาในส่วนของครูและพี่เลี้ยงเด็กพบว่าเด็กจะอยู่ในความดูแลของพี่เลี้ยงเด็กหรือครูที่ไม่ได้มีวุฒิการศึกษาทางด้านการศึกษาปฐมวัยเป็นส่วนใหญ่ สถานประกอบการบางแห่งกำหนดวุฒิทางการศึกษาอย่างต่ำมัธยมศึกษาปีที่ 3 สำหรับพี่เลี้ยงเด็ก

และมัธยมศึกษาปีที่ 6 สำหรับครู บางแห่งไม่มีการกำหนดคุณสมบัติและวุฒิการศึกษาของบุคลากร หรือประสบการณ์ของพี่เลี้ยงเด็กที่ชัดเจนเพียงแต่เน้นคุณลักษณะว่าต้องมีความรักต่อเด็กเป็น ประการสำคัญ บางแห่งมีปัญหาของการขาดการเพิ่มพูนความรู้เกี่ยวกับเด็กของบุคลากร สถาน ประกอบการแต่ละแห่งมีลักษณะเด่นเฉพาะด้านวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษา วิธีการ ดำเนินการและผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินการ จึงทำให้สถานประกอบการทั้ง 10 แห่งได้รับการยกย่อง เป็นสถานประกอบการที่จัดการศึกษาแก่เด็กอายุต่ำกว่า 6 ปีที่มีคุณภาพ อย่างไรก็ตามก็ดีคณะผู้วิจัยได้ ให้ข้อเสนอแนะว่าบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับเด็กต้องมีการพัฒนาศักยภาพอย่างเต็มที่เนื่องจากเป็น กลไกสำคัญในการส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาการที่สมบูรณ์

นาฏอนงค์ ภิบุญโชติ (2545) ศึกษาเรื่อง “การจัดการเรียนการสอนสำหรับเด็กด้อยโอกาส ในสถานรับเลี้ยงเด็กก่อนวัยเรียนพระยา-นาวิน” โดยใช้แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต และแบบสำรวจ กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้บริหาร ครูใหญ่ ครู และผู้ปกครอง ผลการวิจัยพบว่าปัจจัยหนึ่งในหลายๆปัจจัย ที่ทำให้การจัดการเรียนการสอนสำหรับเด็กด้อยโอกาสในสถานรับเลี้ยงเด็กก่อนวัยเรียนพระยา- นาวินประสบความสำเร็จ คือมีการเตรียมการพัฒนาบุคลากร โดยพิจารณาจากผู้มีใจรักในการ ทำงานร่วมกับเด็กและมีทัศนคติที่ดีเกี่ยวกับเด็ก มีทักษะที่พัฒนาได้ มีการพัฒนาบุคลากรด้าน เจตคติเกี่ยวกับการพัฒนาตนเองและการอยู่ร่วมกับผู้อื่นควบคู่กับทักษะการสอน ในด้านการเรียน การสอนและการอบรมเลี้ยงดูเด็ก มีการจัดกิจกรรมภายใต้บรรยากาศของความรักความอบอุ่น และ การมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับครู เด็กกับเด็ก และครูกับเด็ก งานวิจัยนี้แสดงให้เห็นถึงปัจจัยที่ สำคัญในการจัดการเรียนการสอนให้กับเด็กด้อยโอกาสซึ่งเป็นกลุ่มเด็กที่ต้องการการเติมเต็มใน ส่วนที่บกพร่องหรือไม่สมบูรณ์ในชีวิต คือการที่ครูต้องมีใจรักในงาน และมีทัศนคติที่ดีต่อเด็ก มี ความรู้และทักษะในการทำงานกับเด็ก และมีสัมพันธภาพที่ดีระหว่างครูกับเด็กควบคู่ไปกับปัจจัยอื่นๆ

รุจิรัตน์ บัวลา (2546) ศึกษาเรื่องการพัฒนาโปรแกรมฝึกอบรมครูเรื่องการประยุกต์ใช้ ผลงานวิจัยทางสมองในการจัดการเรียนการสอนชั้นเด็กวัยอนุบาล กลุ่มตัวอย่างเป็นครูสอนชั้น อนุบาลปีที่ 2 จำนวน 20 คน การทดลองใช้โปรแกรมใช้เวลา 11 สัปดาห์ โดยแบ่งเป็น 3 ระยะเวลา คือ 1) การอบรมภาคทฤษฎี 3 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 5 วัน วันละ 3 ชั่วโมง 2) การอบรมเชิงปฏิบัติการ รวมทั้งการวางแผนการจัดการเรียนการสอน 3 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 5 วัน วันละ 3 ชั่วโมง 3) การ ทดลองภาคสนาม นำแผนการจัดการเรียนการสอนจากระยะที่ 2 มาทดลองสอน 5 สัปดาห์ ผลการวิจัยแสดงว่าหลังจากผ่านโปรแกรมการฝึกอบรมแล้วผู้ดูแลเด็กมีความรู้เพิ่มขึ้นในเรื่อง พัฒนาการและการทำงานของสมอง การประยุกต์ใช้ผลงานวิจัยทางสมองในการจัดการเรียนการ สอนชั้นเด็กวัยอนุบาล และมีคะแนนพฤติกรรมการจัดการเรียนการสอนชั้นเด็กวัยอนุบาลสูงขึ้น กว่าก่อนอบรม

ธัญญา รุจิเสถียรทรัพย์ (2546) ศึกษาเรื่องการพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมผู้ดูแลเด็กก่อนประจำการเพื่อส่งเสริมพัฒนาการของเด็กปฐมวัย (0-5 ปี) ศึกษาเฉพาะกรณีผู้ดูแลเด็กในสถานรับเลี้ยงเด็กเอกชนที่เก็บค่าบริการต่ำที่จดทะเบียนกับกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ โดยทำการสังเคราะห์เอกสารหลักสูตรการฝึกอบรมผู้ดูแลเด็กก่อนประจำการของหน่วยงานต่างๆ 7 หน่วยงาน และสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญที่เป็นผู้ดูแลเด็กที่เคยผ่านการอบรมหลักสูตรการฝึกอบรมผู้ดูแลเด็กก่อนประจำการและทำหน้าที่ดูแลเด็กไม่ต่ำกว่า 1 ปี และผู้เชี่ยวชาญที่เป็นวิทยากรที่มีประสบการณ์ในการอบรมผู้ดูแลเด็กเพื่อทราบถึงการนำหลักสูตรผู้ดูแลเด็กไปใช้ จากการสังเคราะห์เอกสารพบว่าทุกหน่วยงานมีวัตถุประสงค์คล้ายกันคือเพื่อพัฒนาความรู้ ทักษะ และเจตคติของผู้เข้ารับการอบรม มีบางหน่วยงานที่มีวัตถุประสงค์ที่โดดเด่นในบางประเด็น เช่นกองสัมนาอาชีพสงเคราะห์เน้นมิติทางสังคม กรมอนามัยเน้นการดูแลสุขภาพเป็นต้น ด้านความรู้แบ่งเป็น 1) ความรู้เกี่ยวกับเด็ก 2) ความรู้เกี่ยวกับการจัดทำของเล่น 3) ความรู้เกี่ยวกับผู้ดูแลเด็ก 4) ความรู้เกี่ยวกับหน่วยงาน 5) ความรู้เกี่ยวกับการจัดอาคารสถานที่ทั้งภายในและภายนอก 6) ความรู้เกี่ยวกับการสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้ปกครอง 7) ความรู้เกี่ยวกับการใช้ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ 8) ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายใช้วิธีการอบรมคืออภิปราย แบ่งกลุ่ม ระดมความคิดเห็น ค้นคว้าด้วยตนเอง บรรยายประกอบสื่อ ทำรายงาน ฝึกปฏิบัติระหว่างบรรยาย และฝึกปฏิบัติในหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จากนั้นผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาสร้างหลักสูตรการฝึกอบรมผู้ดูแลเด็ก แบ่งเป็น 14 หมวด คือ 1) บทบาทของผู้ดูแลเด็ก 2) วุฒิทางอารมณ์ของผู้ดูแลเด็ก 3) จิตวิทยาพัฒนาการ 4) การประเมินพัฒนาการเด็กปฐมวัย 5) การปลูกฝังวินัยและจริยธรรมสำหรับเด็กปฐมวัย 6) การจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัย 7) การจัดกิจกรรมสำหรับเด็กปฐมวัย 8) การเล่นเกมของเด็กปฐมวัย 9) สื่อการเรียนรู้ การจัดหา การประดิษฐ์และการซ่อมแซมของเล่น 10) การจัดสภาพแวดล้อมสำหรับเด็กปฐมวัย 11) อาหารและโภชนาการสำหรับเด็กปฐมวัย 12) การป้องกันโรคและอุบัติเหตุ 13) นโยบายการพัฒนาเด็กของหน่วยงาน 14) ความรู้พื้นฐานด้านกฎหมาย ใช้วิธีการบรรยาย ปฏิบัติ ศึกษาดูงาน ระดมความคิดเห็น แสดงความคิดเห็น และกิจกรรมกลุ่ม การศึกษานี้แสดงให้เห็นว่าหลักสูตรการฝึกอบรมผู้ดูแลเด็กก่อนประจำการที่เป็นอยู่ในปัจจุบันได้ให้ความสำคัญกับความรู้ ทักษะ และทักษะที่จำเป็นต่อการดูแลเด็กปฐมวัย โดยเนื้อหาที่ให้ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับประเด็นที่หน่วยงานนั้นๆ ให้ความสำคัญเป็นพิเศษ เมื่อผู้วิจัยได้ทำการสังเคราะห์เอกสารหลักสูตรและนำมาพัฒนาเป็นหลักสูตรดังที่เสนอแนะทำให้ได้หลักสูตรการฝึกอบรมผู้ดูแลเด็กก่อนประจำการเพื่อส่งเสริมพัฒนาการของเด็กปฐมวัยที่มีความครบถ้วนชัดเจนมากขึ้น

จริยา วิทณะศุภรและคณะ (2546) ทำการวิจัยพฤติกรรมความผูกพันระหว่างมารดาและทารก พื้นฐานสำหรับการก่อรูปความเป็นคนเต็มคน: ครอบครัวและเด็ก โครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทยระยะที่ 1 มีเป้าหมายเพื่อสำรวจพฤติกรรมความผูกพันระหว่างมารดาและทารกวัย 3 เดือน

และค้นหาปัจจัยทำนายพฤติกรรมความผูกพันดังกล่าว กลุ่มตัวอย่างคือมารดาและทารกวัย 3 เดือน ใน 5 พื้นที่จำนวน 4,331 คู่ ทำการสังเกตพฤติกรรมความผูกพันของมารดาในช่วงให้นมทารกอย่างน้อย 10 นาทีด้วยแบบสังเกตพฤติกรรมความรักใคร่ผูกพันระหว่างมารดาและทารก ผลการศึกษาพบว่ามารดาส่วนใหญ่มีคะแนนเฉลี่ยความผูกพันกับทารกในระดับสูง และพบว่าปัจจัยพื้นฐานของมารดา ได้แก่พื้นที่อาศัย การศึกษา การนับถือศาสนา ประสบการณ์การดูแลเด็ก สัมพันธภาพระหว่างคู่สมรส และการเตรียมตัวมีบุตรสามารถทำนายพฤติกรรมความผูกพันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ การอภิปรายผลการวิจัยระบุว่ามารดาที่เตรียมตัวดีในการมีบุตร มีสัมพันธภาพคู่สมรสที่ดี มีระดับการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาขึ้นไปจะมีพฤติกรรมความผูกพันแนบแน่นมากกว่า มารดาที่มีบุตรจำนวนมากกว่า 2 คนขึ้นไปมีแนวโน้มที่จะเอาใจใส่ทารกได้ไม่ทั่วถึงเมื่อเทียบกับมารดาครรภ์แรกหรือครรภ์ที่สอง

5.2 งานวิจัยในต่างประเทศ

Howes and Smith (1995) ศึกษาเรื่อง “Relation among child care quality, teacher behavior, children’s play activities, emotional securities, and cognitive activity in child care” เพื่อต้องการทดสอบว่า คุณภาพของสถานรับเลี้ยงเด็ก การมีปฏิสัมพันธ์ทางบวกกับครูหรือผู้ดูแลเด็ก กิจกรรมการเล่นของเด็ก และความผูกพันที่มั่นคงที่เด็กมีต่อครูหรือผู้ดูแลเด็กจะสามารถเป็นตัวทำนายโดยทางตรงหรือทางอ้อมเกี่ยวกับการแสดงความหลากหลายในการทำ กิจกรรมพัฒนาสติปัญญาของเด็กหรือไม่ โดยทำการศึกษาในกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเด็กทารก เด็กวัยเตาะแตะ และเด็กก่อนวัยเรียนจำนวน 840 คน ทั้งในสถานรับเลี้ยงเด็กที่ได้รับเงินสนับสนุนจากรัฐบาลและไม่ได้รับเงินสนับสนุนจากรัฐบาล ผลการศึกษาพบว่า 15-30 % ของความหลากหลายในการทำ กิจกรรมพัฒนาสติปัญญาของเด็กสามารถทำนายได้จากการที่เด็กมีปฏิสัมพันธ์ทางบวกกับครู มีความผูกพันที่มั่นคง และการได้มีส่วนร่วมในการเล่นสร้างสรรค์

Zanolli, Saudargas, and Twardosz (1997) ศึกษาเรื่อง “The development of toddlers’ response to affectionate teacher behavior” เพื่อทำการสังเกตการตอบสนองของเด็กวัยเตาะแตะที่มีต่อพฤติกรรมที่แสดงถึงความรักของครูที่มีต่อเด็ก เช่นการยิ้มกับเด็ก การแสดงความรักด้วยคำพูดหรือด้วยการสัมผัส โดยทำการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเด็กเตาะแตะอายุ 14- 20 เดือนจำนวน 10 คนที่เพิ่งเข้ามาอยู่ที่สถานรับเลี้ยงเด็กและไม่เคยได้พบกับครูที่ดูแลมาก่อน อัตราส่วนระหว่างครูต่อเด็กคือ 1:3 โดยทำการสังเกตและบันทึกข้อมูลในช่วง 40 วันแรกที่เด็กเข้ามาอยู่ในสถานรับเลี้ยงเด็ก ช่วงเวลาในการสังเกตคือในระหว่างการเล่นอิสระ พบว่าในภาพรวมแล้วการยิ้มของครูที่มีต่อเด็กทำให้เด็กมีการตอบสนองที่แสดงถึงความรักต่อครู ความถี่ในการยิ้ม

ของครูที่มีต่อเด็กสามารถทำนายความน่าจะเป็นที่เด็กจะแสดงการตอบสนองที่แสดงถึงความรักที่มีต่อการแสดงความรักด้วยการสัมผัสของครูมากกว่าการที่ครูแสดงความรักต่อเด็กด้วยการสัมผัสเด็กบ่อยๆแต่ไม่ค่อยยิ้มกับเด็ก และได้อภิปรายผลการวิจัยว่าการยิ้มของครูเป็นองค์ประกอบสำคัญในการพัฒนาความรู้สึกรักใคร่ระหว่างครูกับเด็ก เนื่องจากพบเหตุผลสนับสนุน 3 ประการคือ 1) การยิ้มของครูทำให้เด็กแสดงการตอบสนองที่แสดงถึงความรักต่อครูได้เร็วกว่าพฤติกรรมที่แสดงความรักแบบอื่น 2) เด็กแสดงการตอบสนองที่แสดงถึงความรักต่อครูต่อการที่ครูยิ้มกับเด็กหรือยิ้มพร้อมทั้งสัมผัสเด็กมากกว่าพฤติกรรมที่ครูแสดงความรักแบบอื่น 3) เด็กมีแนวโน้มที่จะตอบสนองมากกว่าต่อครูที่มีความถี่ในการยิ้มให้เด็กมากกว่า ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากการยิ้มเป็นการแสดงอารมณ์ออกทางสีหน้าที่สามารถสื่อถึงความรู้สึกและอารมณ์ของผู้นั้นได้

Ames (1997) ศึกษาเรื่อง “The development of Romanian orphanage children adopted to Canada” โดยทำการศึกษาครอกับครัวชาวแคนาดาจำนวน 115 ครอบครัวที่รับบุตรบุญธรรมชาวโรมาเนียทั้งจากสถานเลี้ยงเด็กกำพร้าและจากครอบครัวของเด็ก โดยมุ่งศึกษาในประเด็นของความผูกพัน พฤติกรรม สถิติปัญญา พัฒนาการ และความเครียดของพ่อแม่ทำการประเมินผล 2 ครั้งคือ ครั้งที่ 1 ในเดือนที่ 11 และครั้งที่ 2 ประมาณกลางเดือนที่ 39 ผลการศึกษาพบว่า ถึงแม้ว่าเด็กจะมีการพัฒนาด้านร่างกายมากขึ้น แต่เด็กจำนวนหนึ่งโดยเฉพาะเด็กที่มาจากสถานเลี้ยงเด็กกำพร้ายังมีน้ำหนักและส่วนสูงต่ำกว่าเด็กอื่นๆ และยังพบปัญหาทางสุขภาพคือพยาธิในลำไส้ ตับอักเสบปี โลหิตจาง โรคผิวหนัง และโรคเกี่ยวกับกระดูก ส่วนทางด้านพฤติกรรมในการประเมินครั้งที่ 1 พบว่าเด็กแสดงพฤติกรรมที่เป็นปัญหาค่อนข้างมาก ส่วนใหญ่เป็นพฤติกรรมที่เป็นปัญหาอยู่ที่ตัวเด็กเอง เช่นพฤติกรรมหนีสังคม พฤติกรรมเด็กกว่าวัย การจ้องมองด้วยสายตาที่ว่างเปล่า หลีกเลี่ยงการสบตากับผู้อื่น พฤติกรรมแปลกๆ ปัญหาด้านการพูด แสดงอาการไม่มีความสุข มีปัญหาด้านการกินเช่นเด็กเล็กๆปฏิเสธที่จะกินอาหารแข็งเพราะเคยชินกับอาหารเหลว กินไม่รู้จุกอิ่มเนื่องจากที่ผ่านมามีไม่เคยได้รับประทานอย่างเพียงพอ มีปัญหาการนอนคือนอนไม่รู้จักระกอน เนื่องจากไม่เคยได้รับการตอบสนองจากผู้ใหญ่ในขณะที่เด็กตื่นนอน และมีพฤติกรรมทำซ้ำซ้ำ เช่น นอนสายศีรษะไปมา นั่งโยกศีรษะไปมา จ้องมองมือของตัวเองที่ เคลื่อนไหวแบบซ้ำๆ มีปัญหาในการสร้างสัมพันธภาพกับพี่น้องและบุคคลอื่นๆในครอบครัวใหม่ ในการประเมินครั้งที่ 2 พบว่าเด็กบางส่วนแสดงพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดปัญหาภายนอก เช่น การแสดงพฤติกรรมก้าวร้าว มีพฤติกรรมที่ส่อไปในทางมิชฌาชีพ เช่นลักขโมย ไม่สะทกสะท้านต่อการทำความผิดเป็นต้น ส่วนปัญหาอื่น ๆ ลดน้อยลง ผู้วิจัยพบว่าระยะเวลาที่เด็กอยู่ในสถานเลี้ยงเด็กกำพร้ายิ่งนานเท่าไรจะยิ่งส่งผลต่อการเกิดปัญหาด้านพฤติกรรมมากขึ้นเท่านั้น นอกจากนี้ยังพบว่าเด็กมีปัญหาด้านพฤติกรรมทางสังคมด้วย ผู้วิจัยได้ให้ข้อคิดและข้อเสนอแนะไว้หลายประการสำหรับผู้ที่จะรับบุตรบุญธรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากสถานเลี้ยงเด็กกำพร้า ประการหนึ่งได้แก่ระยะเวลาที่เด็กอาศัยอยู่ใน

สถานเลี้ยงเด็กกำพร้าส่งผลต่อความสามารถในการเรียนรู้และการเกิดปัญหาด้านพฤติกรรม ดังนั้นจึงควรให้เด็กได้เข้าสู่ครอบครัวบุญธรรมให้เร็วที่สุด เพื่อให้เด็กมีระยะเวลาที่อยู่ในสถานเลี้ยงเด็กกำพร้าให้น้อยที่สุด และพ่อแม่ควรนำเด็กที่มาจากสถานเลี้ยงเด็กกำพร้าเข้าโปรแกรมส่งเสริมพัฒนาการสำหรับทารกหรือโปรแกรมพิเศษสำหรับเด็กก่อนวัยเรียนเพื่อช่วยในด้านพัฒนาการของเด็ก โปรแกรมช่วยพ่อแม่หลังรับบุตรบุญธรรมเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นเพื่อช่วยส่งเสริมในเรื่องการสร้าง ความผูกพันระหว่างพ่อ-แม่-ลูก การรับมือกับพฤติกรรมที่เป็นปัญหาและการสอนพฤติกรรมทางสังคมให้กับเด็ก งานวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับเด็กในสถานเลี้ยงเด็กกำพร้าทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา หากไม่ได้รับการดูแลอย่างเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการสะสมปัญหาเป็นเวลานานๆ และปัญหาดังกล่าวสามารถแก้ไขได้หากเด็กได้รับการเลี้ยงดูด้วยความเอาใจใส่ มีการส่งเสริมพัฒนาการ และมีการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างพ่อแม่ พี่น้อง หรือบุคคลอื่นๆที่เลี้ยงดูเด็ก

Bus, Belsky, van Ijzendoorn, and Cmic. (1997) ศึกษาเรื่อง "Attachment and bookreading patterns: A study of mothers, fathers, and their toddlers" เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างมีคุณภาพระหว่างพ่อกับลูกและแม่กับลูกวัยเตาะแตะในระหว่างการอ่านหนังสือด้วยกันกับความผูกพันที่มั่นคงระหว่างลูกกับพ่อและแม่ โดยใช้ลักษณะของการมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างพ่อกับลูกและแม่กับลูกในระหว่างการอ่านหนังสือด้วยกันเป็นตัวประเมินความผูกพันที่มั่นคงระหว่างเด็กกับพ่อและแม่ตั้งแต่ในช่วงที่เด็กยังเป็นทารก กลุ่มตัวอย่างเป็นครอบครัวที่กำลังเลี้ยงดูลูกคนแรกที่เป็นเพศชายจำนวน 138 ครอบครัว การเก็บข้อมูลทำโดยการประเมินความผูกพันระหว่างพ่อกับลูกและแม่กับลูก เมื่อเด็กอายุ 12, 13, 18, และ 20 เดือนโดยใช้กระบวนการประเมินความผูกพันที่เรียกว่า Strange Situation ทำการประเมินความผูกพันระหว่างแม่กับลูกในการเก็บข้อมูลครั้งที่ 1 และ 3 (เมื่อเด็กอายุ 12 และ 18 เดือน) และทำการประเมินความผูกพันระหว่างพ่อกับลูกในการเก็บข้อมูลครั้งที่ 2 และ 4 (เมื่อเด็กอายุ 13 และ 20 เดือน) หลังจากประเมินความผูกพันระหว่างแม่กับลูกในเดือนที่ 18 แล้วทำการบันทึกวิดีโอเพื่อสังเกตพฤติกรรมการอ่านหนังสือด้วยกันระหว่างแม่กับลูก และทำเช่นเดียวกันระหว่างพ่อกับลูกหลังจากการประเมินความผูกพันระหว่างพ่อกับลูกในเดือนที่ 20 พบว่าในระหว่างการอ่านร่วมกันเด็กมีการตอบสนองต่อภาพในหนังสือโดยการชี้ไปที่รูปภาพและเรียกชื่อหรือพูดเกี่ยวกับภาพนั้นๆ พ่อแม่พยายามที่จะตอบสนองเด็กโดยการชี้แนะและกระตุ้นให้เด็กมีการตอบสนองต่อไปอีก เช่นถามคำถาม ชี้ชวนให้ดูภาพ ตอบสนองต่อคำพูดของเด็กเป็นต้น และพบว่ารูปแบบของการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกที่มีความสัมพันธ์แบบไม่มั่นคงในระหว่างการอ่านหนังสือด้วยกันมีความแตกต่างจากแม่ลูกที่มีความผูกพันแบบมั่นคง แม่ที่มีความผูกพันแบบไม่มั่นคงแบบถอยหนีจะอ่านเรื่องราวในหนังสือให้เด็กฟังเป็นส่วนใหญ่แต่ไม่ค่อยชี้แนะ และกระตุ้นให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับรูปภาพในหนังสือ เด็กที่มีความผูกพันแบบไม่มั่นคงแบบ

ถอยหนีจะไม่ค่อยตอบสนองต่อหนังสือแต่จะมีจุดสนใจอยู่ที่ตัวแม่โดยแสดงออกทางอ้อมมากกว่า และถูกหันเหความสนใจได้ง่ายกว่าเด็กอื่นๆ ส่วนแม่ลูกที่มีความผูกพันแบบไม่มั่นคงแบบต่อต้าน พบว่าการกระตุ้นและการควบคุมที่เข้มงวดเกินไปของแม่ทำให้เด็กเกิดความสับสนและแสดงความก้าวร้าว ผลการศึกษาไม่พบรูปแบบดังกล่าวในพ่อกับลูก ผู้วิจัยได้อภิปรายผลว่าทารกและแม่ที่มีความผูกพันแบบไม่มั่นคงนั้นไม่สามารถผสมผสานบุคลิกเฉพาะตัวของแต่ละฝ่ายเพื่อให้เกิดสัมพันธภาพระหว่างกันและกันได้ แม่ไม่สามารถสร้างปฏิสัมพันธ์ที่เหมาะสมกับวัยของลูก และถึงแม้ว่าการสนใจหรือไม่สนใจการอ่านของเด็กอาจขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่นด้วยเช่นพื้นอารมณ์ของเด็ก แต่อย่างไรก็ดีคุณภาพในการอ่านหนังสือร่วมกันขึ้นอยู่กับรูปแบบของการมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งมาจากสัมพันธภาพระหว่างเด็กกับพ่อแม่ และจากการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องยังพบว่ารูปแบบของการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกที่มีความผูกพันแบบไม่มั่นคงในลักษณะเดียวกับผลการศึกษานี้ยังพบได้ในการเล่นและการแก้ปัญหาาร่วมกันระหว่างแม่กับลูกด้วย

Ghazvini (1997) ทำการศึกษาเรื่อง “Predictors of high-quality toddler care and children’s prosocial attributes” เพื่อศึกษาปัจจัยที่จะเป็นตัวบ่งชี้คุณภาพของสถานรับเลี้ยงเด็กวัยเตาะแตะกับพฤติกรรมเอื้อสังคมของเด็ก โดยทำการศึกษาในสถานรับเลี้ยงเด็กแบบ Center-based จำนวน 30 แห่ง และในสถานรับเลี้ยงเด็กแบบ Family childcare จำนวน 22 แห่ง เก็บข้อมูลโดยดูจากอัตราส่วนระหว่างเด็กกับผู้ดูแลเด็ก ขนาดของกลุ่มเด็ก การวางแผนการจัดกิจกรรม การออกแบบการใช้พื้นที่ที่เหมาะสมกับเด็ก การจัดการภายในสถานรับเลี้ยงเด็ก โดยใช้แบบประเมินคือ Arnett Caregiver Interaction Scale, Infant-Toddler Environmental Rating Scale หรือ Family Day Care Rating Scale และมีการถามคำถามผู้ปกครอง 97 คนและผู้ดูแลเด็ก 28 คน เกี่ยวกับความเชื่อในการเลี้ยงดูเด็ก เครือข่ายการให้ความสนับสนุนทางสังคม ระดับความเครียด สภาพการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการเกิด การตาย การแต่งงาน การเจ็บป่วยในท้องถิ่น และการมีพฤติกรรมเอื้อสังคมของเด็กเตาะแตะ พบว่าปัจจัยที่จะเป็นตัวทำนายความมีคุณภาพของการดูแลเด็กและการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเด็กกับพี่เลี้ยงเด็กในสถานรับเลี้ยงเด็กแบบ Center-based คือการที่ผู้ดูแลเด็กได้รับการฝึกมาแบบเฉพาะทาง อัตราส่วนที่เหมาะสมระหว่างเด็กกับผู้ดูแลเด็ก ผู้ดูแลเด็กมีความเครียดน้อย ส่วนปัจจัยที่ดีที่สุดที่เป็นตัวทำนายความมีคุณภาพของสถานรับเลี้ยงเด็กแบบ Family childcare คือการออกแบบการใช้พื้นที่ที่เหมาะสมกับเด็ก พบความสัมพันธ์เพียงเล็กน้อยระหว่างพฤติกรรมเอื้อสังคมของเด็กเตาะแตะกับปัจจัยที่เป็นตัวบ่งชี้คุณภาพของสถานรับเลี้ยงเด็ก คุณภาพของการดูแลเด็กโดยเฉลี่ยของสถานรับเลี้ยงเด็กทั้งสองแบบอยู่ในระดับต่ำถึงปานกลาง

Castro (1998) ทำการศึกษาเรื่อง “From theory to practice: A first look at Success For Life – A brain research-based early childhood program” เป็นการนำโปรแกรม Success

For Life (SFL) ซึ่งเป็นโปรแกรมสำหรับเด็ก 0-6 ปีที่พัฒนาขึ้นโดยมีข้อค้นพบจากงานวิจัยทางสมอง และทฤษฎีพัฒนาการและการเรียนรู้เป็นฐานไปทดลองใช้ มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินความมีประสิทธิภาพของโปรแกรมโดยศึกษาการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและความคิดของครู ความสามารถของครูในการจัดสิ่งแวดล้อมที่พร้อมต่อการเรียนรู้ของเด็ก พัฒนาการและพฤติกรรมของเด็ก และประสิทธิภาพในการถ่ายโอนความรู้จากงานวิจัยทางสมองมาสู่การจัดโปรแกรม โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กทารก เด็กเตาะเตาะ เด็กก่อนวัยเรียน เด็กอนุบาลและครูที่ดูแลเด็กแต่ละกลุ่ม มีการออกแบบการวิจัยแบบ pre-training and post-training design ผลการศึกษาพบว่าครูสามารถนำความรู้จากงานวิจัยทางสมองมาประยุกต์ใช้ มีความรู้เพิ่มขึ้นเกี่ยวกับพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก มีการเปลี่ยนแปลงในการจัดสิ่งแวดล้อมในชั้นเรียน เด็กมีพัฒนาการทางด้านทักษะและความสามารถในการปฏิบัติเพิ่มขึ้น เด็กวัยทารกและวัยเตาะเตาะมีพัฒนาการทางการแสดงออกทางอารมณ์ดีขึ้น มีการแสดงออกถึงการอยู่อย่างมีความสุข เด็กวัยเตาะเตาะมีพัฒนาการทางการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาที่แสดงถึงการพัฒนาโปรแกรมสำหรับเด็กปฐมวัยพร้อมทั้งการพัฒนาครูในการใช้โปรแกรมควบคู่ไปด้วยกันทำให้การนำโปรแกรมไปใช้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

Frank Porter Graham Child Development Center (1999) ทำการวิจัยเรื่อง “Early learning, later success: The abecedarian study” เป็นการศึกษาระยะยาวถึงผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับเด็กที่เข้าโปรแกรมการทดลองจัดการศึกษาซึ่งเป็นโปรแกรมการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยที่มีคุณภาพสูงตั้งแต่ในช่วงแรกของชีวิต กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กจำนวน 111 คน มีจำนวน 57 คนที่เข้าโปรแกรมการทดลองจัดการศึกษาตั้งแต่วัยทารกจนถึง อายุ 5 ขวบ เด็กอีก 54 คนที่ไม่ได้เข้าโปรแกรมโดยตลอดจัดเป็นกลุ่มควบคุม โปรแกรมดังกล่าวมีองค์ประกอบหลักคือมีอัตราส่วนที่เหมาะสมระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ มีการพัฒนาบุคลากรอย่างต่อเนื่อง ค่าตอบแทนของบุคลากรเป็นไปตามอัตราเงินเดือนของโรงเรียนของรัฐ มีการออกแบบหลักสูตรที่ส่งเสริมความสามารถของเด็กผ่านการเล่น เกม คณะผู้วิจัยทำการติดตามกลุ่มตัวอย่างจนถึงอายุ 21 ปี พบว่ากลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญในด้านความสามารถและการประสบความสำเร็จ โดยกลุ่มทดลองมีคะแนน IQ คะแนนการอ่าน และคะแนนวิชาคณิตศาสตร์สูงกว่า ได้เข้าเรียนต่อหรือจบการศึกษาจากวิทยาลัยที่มีหลักสูตร 4 ปี เข้าสู่ภาวะการเป็นพ่อแม่ช้าลง และได้ทำงานที่ดี คณะผู้วิจัยให้ความเห็นเกี่ยวกับการประสบความสำเร็จของโปรแกรมว่าเกิดจากการให้การศึกษแก่เด็กตั้งแต่วัยแรกและเป็นไปอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการเน้นคุณภาพของโปรแกรม อย่างไรก็ตามก็ต้องการลงทุนด้านงบประมาณที่สูงมากคือประมาณ 11,000 ดอลลาร์สหรัฐต่อเด็ก 1 คนต่อปี และได้ให้ข้อคิดว่าการลงทุนทางการศึกษาดังตั้งแต่วัยแรกเริ่มเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ ดังนั้นการลงทุนน้อยย่อมมีส่วนให้เกิดการประสบความสำเร็จทางการศึกษาต่ำ รวมทั้งการตั้งครมในวัยรุ่น

Becker-Weidman(2004) ทำการศึกษาเรื่อง “Dyadic Developmental Psychotherapy, an attachment-based therapy: An effective treatment for children with trauma-attachment disorders” เป็นการศึกษาผลของการใช้วิธีที่เรียกว่า Dyadic Developmental Psychotherapy ซึ่งเป็นวิธีการบำบัดทางจิตวิทยาที่ใช้การสร้างสัมพันธภาพเป็นเครื่องมือในการบำบัดเด็กที่มีปัญหาจากการขาดสัมพันธภาพกับผู้เลี้ยงดู กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กอายุ 6-15 ปีที่มีประวัติถูกทำร้ายร่างกาย ถูกละเลยทั้งทางร่างกายหรือจิตใจ ถูกทำร้ายทางเพศ หรือถูกเลี้ยงดูในสถานรับเลี้ยงเด็ก ผลการวิจัยพบว่า หลังจากได้รับการบำบัดแล้วกลุ่มอาการที่เกิดจากความผิดปกติจากการขาดสัมพันธภาพลดน้อยลง สามารถที่จะยึดพ่อแม่เป็นฐานที่มั่นคง ลดความกังวลใจและการเก็บกดจากการที่เคยถูกทำร้ายหรือถูกทอดทิ้ง มีการพัฒนาความสามารถในการสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่น มีการพัฒนาการคิดที่เป็นเหตุเป็นผล และมีการลดลงของการมีพฤติกรรมก้าวร้าวและการละเมิดกฎเกณฑ์ต่างๆ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก มีขั้นตอนการดำเนินงานแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 การสร้างหลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก

1. ศึกษาข้อมูลพื้นฐานสำหรับการพัฒนาหลักสูตร
2. กำหนดกรอบแนวคิดของหลักสูตรและขั้นตอนการดำเนินการพัฒนาหลักสูตร
3. จัดทำรายละเอียดของหลักสูตรและคู่มือหลักสูตร
4. สร้างเครื่องมือประเมินหลักสูตร

ขั้นที่ 2 การทดลองใช้หลักสูตรและประเมินผลการใช้หลักสูตร

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. สร้างเครื่องมือวิจัย
3. ดำเนินการทดลองและเก็บรวบรวมข้อมูล
4. วิเคราะห์ข้อมูล

ขั้นที่ 3 การปรับปรุง และนำเสนอหลักสูตรก่อนนำไปใช้จริง

1. ประเมินหลักสูตร
2. ปรับปรุงหลักสูตร และคู่มือหลักสูตร
3. นำเสนอหลักสูตรและคู่มือหลักสูตรฉบับสมบูรณ์

ขั้นตอนการวิจัยการพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กแสดงในตารางที่ 4

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 4 ขั้นตอนการวิจัยการพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์
เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก

ขั้นตอนการวิจัย	วัตถุประสงค์	วิธีดำเนินการ	แหล่งข้อมูล	ผลที่ได้
ขั้นที่ 1 การสร้างหลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก	1. เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานสำหรับการพัฒนาหลักสูตร	1. ศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก 2. ศึกษานโยบายและแนวคิดเกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด- 5 ปี 3. ศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับเด็กและพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์ 4. ศึกษากระบวนการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมและแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่	- เอกสาร ตำรา บทความ และงานวิจัย - เอกสาร งานวิจัย และผู้ทรงคุณวุฒิ - ผู้ปกครองและพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์ - เอกสาร ตำรา	- แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก - สภาพและปัญหาของเด็กและพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์ - ข้อมูลพื้นฐานของประชากร - กระบวนการ พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมแนวคิดและวิธีการที่ใช้ในการฝึกอบรม
	2. เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดของหลักสูตรและขั้นตอนการดำเนินการพัฒนาหลักสูตร	วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานสำหรับการพัฒนาหลักสูตร	ข้อมูลพื้นฐานสำหรับการพัฒนาหลักสูตรที่ได้จากการดำเนินการขั้นที่ 1	ขั้นตอนการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรและกรอบแนวคิดของหลักสูตร
	3. เพื่อจัดทำรายละเอียดของหลักสูตรและคู่มือหลักสูตร	1. วิเคราะห์หากรอบแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตร 2. เขียนโครงร่างหลักสูตรและคู่มือหลักสูตร	ข้อมูลพื้นฐานสำหรับการพัฒนาหลักสูตรที่ได้จากการดำเนินการขั้นที่ 1	โครงร่างหลักสูตรและคู่มือหลักสูตร
	4. เพื่อสร้างเครื่องมือประเมินหลักสูตร	1. ศึกษาเอกสาร ตำรา เกี่ยวกับการสร้างเครื่องมือประเมิน 2. ศึกษาจุดหมายของหลักสูตร เนื้อหา และจุดประสงค์การเรียนรู้ของหลักสูตร	- เอกสาร ตำรา เกี่ยวกับการสร้างเครื่องมือประเมิน - จุดหมาย เนื้อหา และจุดประสงค์ การเรียนรู้ของหลักสูตร	- เครื่องมือประเมินหลักสูตร 1. แบบวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก

ตารางที่ 4 (ต่อ) ขั้นตอนการวิจัยการพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์
เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก

ขั้นตอนการวิจัย	วัตถุประสงค์	วิธีดำเนินการ	แหล่งข้อมูล	ผลที่ได้
		3. ดำเนินการสร้าง เครื่องมือประเมิน หลักสูตร 4. ตรวจสอบคุณภาพของ หลักสูตร คู่มือหลักสูตร และเครื่องมือในการ ประเมินหลักสูตรโดย ผู้ทรงคุณวุฒิ	- ความเห็นและ ข้อเสนอแนะของ ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน	2. แบบประเมินการ ฝึกปฏิบัติของพี่เลี้ยง เด็ก (การนัดสัมผัส) สำหรับพี่เลี้ยงเด็กที่ เลี้ยงดูเด็ก แรกเกิด – 3/11 ปี 3. แบบประเมินการ ฝึกปฏิบัติของพี่เลี้ยง เด็ก (การเล่านิทาน) สำหรับพี่เลี้ยงเด็กที่ เลี้ยงดูเด็กอายุ 4-5 ปี 4. แบบประเมินความ พึงพอใจ “การอบรมการ สร้างสัมพันธภาพ ความผูกพันในการ เลี้ยงดูเด็ก” - โครงร่างหลักสูตร คู่มือหลักสูตร และ เครื่องมือประเมิน หลักสูตรที่ผ่านการ ประเมินความ เหมาะสมจาก ผู้ทรงคุณวุฒิ
ขั้นที่ 2 การ ทดลองใช้ หลักสูตรและการ ประเมินหลักสูตร	1. เพื่อทดลองใช้ หลักสูตรกับพี่เลี้ยง เด็กที่เป็นกลุ่ม ตัวอย่าง 2. เพื่อประเมิน หลักสูตรที่สร้างขึ้น	1. กำหนดประชากรและ กลุ่มตัวอย่าง 2. สร้างเครื่องมือวิจัย	-- เอกสาร ตำรา เกี่ยวกับการสร้าง เครื่องมือประเมิน- - ความเห็นและ ข้อเสนอแนะของ ผู้ทรงคุณวุฒิ	- เครื่องมือวิจัย 1. แบบวัดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับ การสร้างสัมพันธภาพ ความผูกพันในการ เลี้ยงดูเด็ก

ตารางที่ 4 (ต่อ) ขั้นตอนการวิจัยการพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์
เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก

ขั้นตอนการวิจัย	วัตถุประสงค์	วิธีดำเนินการ	แหล่งข้อมูล	ผลที่ได้
		3. ดำเนินการทดลองและเก็บรวบรวมข้อมูล	- กลุ่มตัวอย่าง (พี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ด จำนวน 30 คน)	2. แบบสังเกตพฤติกรรมการณ์เลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็ก 3. แบบสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็ก 6 เดือน-3/11ปี มีต่อพี่เลี้ยงเด็ก 4. แบบสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็ก อายุ 4-5 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก
		4. วิเคราะห์ข้อมูล และประเมินหลักสูตรตามสมมติฐานของการวิจัย	- ข้อมูลที่รวบรวมได้ก่อนและหลังการทดลองใช้หลักสูตรโดยใช้เครื่องมือวิจัยที่สร้างขึ้น	- ผลการประเมินการใช้หลักสูตร
ขั้นที่ 3 การปรับปรุง และนำเสนอหลักสูตร	1. เพื่อปรับปรุงหลักสูตรและคู่มือหลักสูตร 3. เพื่อนำเสนอหลักสูตร และคู่มือหลักสูตรฉบับสมบูรณ์	1. ปรับปรุงข้อบกพร่องของหลักสูตรและคู่มือหลักสูตร นำส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่านเพื่อประเมินความสอดคล้องและความเหมาะสม 2. ปรับปรุงหลักสูตรให้สมบูรณ์ตามความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ 3. จัดทำหลักสูตร และคู่มือหลักสูตรฉบับสมบูรณ์	- ปัญหาและวิธีการแก้ปัญหาที่บันทึกไว้ระหว่างการทดลองใช้หลักสูตร - ความเห็นและข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน	- หลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กฉบับสมบูรณ์และคู่มือหลักสูตร

ขั้นที่ 1 การสร้างหลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก

การสร้างหลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กมีรายละเอียดในการดำเนินงานดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลพื้นฐานสำหรับการพัฒนาหลักสูตร

การศึกษาข้อมูลพื้นฐานสำหรับการพัฒนาหลักสูตรมีรายละเอียดดังนี้

1.1 การศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก

ผู้วิจัยทำการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กวัยแรกเกิด-5 ปี โดยศึกษาจากเอกสาร ตำรา บทความ และรายงานวิจัย สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

1) ความรักความผูกพันระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดูเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก แนวคิดที่ผู้วิจัยนำมาใช้เป็นพื้นฐานในการสร้างหลักสูตรคือแนวคิดการปฏิบัติบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด-5 ปีของ Honig (2002) ประกอบด้วยการแสดงสัมผัสแห่งความรักต่อเด็กทั้งทางกายและทางวาจา การสร้างบรรยากาศที่ทำให้รู้สึกอบอุ่นปลอดภัย การไวต่อปฏิกริยาของเด็กและตอบสนองอย่างเหมาะสม และแนวคิดการส่งเสริมสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด- 5 ปีตามพัฒนาการของเด็ก (นิตยา คชภักดี, 2535 และอุดมลักษณ์ กุลพิจิตร, ม.ป.ป.ข)

2) ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กคือทฤษฎีความผูกพันของ Bowlby ทฤษฎีความต้องการพื้นฐานของ Maslow และทฤษฎีจิตวิทยาสังคมของ Erikson เนื่องจากทั้ง 3 ทฤษฎีต่างแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการเลี้ยงดูเด็กด้วยความรักความอบอุ่น และให้ความสำคัญกับการดูแลด้านจิตใจควบคู่ไปกับการดูแลด้านร่างกาย เพื่อให้เด็กได้รับการเลี้ยงดูอย่างเหมาะสมตามความต้องการและพัฒนาการของเด็กแต่ละวัย

1.2 การศึกษานโยบายและแนวคิดเกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด- 5 ปี

ผู้วิจัยทำการศึกษานโยบายและแนวคิดเกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด- 5 ปี โดยศึกษาจากหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช ๒๕๔๖ อนุสัญญาสิทธิเด็ก พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ.

๒๕๔๖ เอกสาร ตำรา บทความ และงานวิจัยเกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็กวัยแรกเกิด - 5 ปี พัฒนาการ และการเรียนรู้ของเด็กวัยแรกเกิด - 5 ปี ได้ข้อสรุปดังนี้ นโยบายและแนวคิดเกี่ยวกับการดูแลเด็กปฐมวัยตามหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยพุทธศักราช ๒๕๔๖ พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. ๒๕๔๖ และอนุสัญญาสิทธิเด็ก คือการให้ความสำคัญกับเด็กทุกคนรวมทั้งเด็กด้อยโอกาส ในการที่จะได้รับการอบรมเลี้ยงดูและส่งเสริมพัฒนาการและการเรียนรู้ที่เหมาะสมด้วยปฏิสัมพันธ์ที่ระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดู เพื่อให้เด็กมีโอกาสพัฒนาตนเองตามลำดับขั้นของพัฒนาการทุกด้านอย่างสมดุลและเต็มศักยภาพ เป็นคนดี คนเก่ง คนมีความสุข เติบโตเป็นพลเมืองที่ดีมีคุณภาพและอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข

1.3 การศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับเด็กและพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์

1.3.1 การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่าเด็กที่อยู่ในสถานสงเคราะห์จัดอยู่ในประเภทเด็กที่อยู่ในสภาวะยากลำบาก ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักที่ต้องได้รับการพัฒนา การช่วยเหลือ และการปกป้องอย่างเร่งด่วน (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2546: 11) รายงานวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543: 58-70) พบว่าสภาพของเด็กในสถานสงเคราะห์ส่วนใหญ่มีพัฒนาการต่ำกว่าอายุ มีสมาธิสั้น การรับรู้ซ้ำกว่าเด็กทั่วไปอันมีสาเหตุเนื่องมาจากภาวะการขาดแม่ ทำให้ขาดความรักความอบอุ่น ขาดสัมพันธ์แบบครอบครัว ขาดความรู้สึกเป็นเจ้าของ และขาดการกระตุ้นพัฒนาตั้งแต่อยู่ในวัยแรกเกิด- 5 ปี ผลจากสภาพปัญหา ภูมิหลัง สภาพแวดล้อม และพัฒนาการที่ไม่เป็นไปตามวัย เป็นสาเหตุให้เด็กในสถานสงเคราะห์แสดงพฤติกรรมที่เป็นปัญหาเช่น ขาดความมั่นคงทางอารมณ์ มีพัฒนาการด้านภาษาช้า มีความวิตกกังวลสูง ขาดความกระตือรือร้นในชีวิต ไม่รู้สึกถึงการมีคุณค่าในตนเอง ขาดสัมพันธ์ภาพที่ดีกับคนรอบข้าง ก้าวร้าว พุดปลดลักขโมย ไม่เชื่อฟังผู้ใหญ่ ขาดวินัย ลักขโมย เป็นต้น ทำให้การปรับตัวและการใช้ชีวิตในสังคมเป็นไปด้วยความยากลำบาก การจัดสวัสดิการและบริการให้กับเด็กที่อยู่ในความอุปการะเลี้ยงดูของสถานสงเคราะห์ยังไม่สามารถสนองตอบ “ความพอดี” ให้กับชีวิตของเด็ก เนื่องจากเด็กจะได้รับการตอบสนองด้วยปัจจัยสี่ แต่ไม่ได้รับการตอบสนองความรัก ความอบอุ่น และสายใยของการผูกพันแบบครอบครัว ในบรรยากาศการเลี้ยงดูที่ตอบสนองความต้องการของเด็กในเชิงพัฒนาที่จะส่งเสริมข้อดีของเด็กขาด

1.3.2 การสำรวจความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับเด็กและพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์

ผู้วิจัยทำการสำรวจความคิดเห็นจากผู้ที่มีประสบการณ์และมีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับเด็กและพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับสภาพโดยทั่วไปและสภาพปัญหาของเด็กและพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์ และสภาพปัญหาของการเลี้ยงดูเด็กวัยแรกเกิด-5 ปีในสถานสงเคราะห์ โดยทำการ

สัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการในเดือนกันยายน 2547 ผู้เชี่ยวชาญที่ให้ข้อคิดเห็นเป็นผู้ที่มีประสบการณ์การทำงานในระดับผู้บริหารสถานสงเคราะห์หรือผู้บริหารหน่วยงานเกี่ยวกับเด็กและพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จำนวน 3 ท่าน ได้แก่ 1) ข้าราชการบำนาญอดีตผู้เชี่ยวชาญพิเศษด้านสังคมสงเคราะห์ กรมประชาสงเคราะห์และผู้ชำนาญการไคณะกรรมวิธีการแรงงานและสวัสดิการสังคม สมาชิกแทนราษฎร 2) หัวหน้ากลุ่มนโยบาย สำนักป้องกันและแก้ไขปัญหาการค้าหญิงและเด็ก กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ 3) อดีตผู้ปกครองสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ด จ.นนทบุรี (ตำแหน่งขณะที่ทำการสัมภาษณ์) ได้ข้อสรุปดังนี้

1) เด็กกำพร้าและเด็กถูกทอดทิ้งมีจำนวนมากขึ้น ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะสามารถจัดหาพี่เลี้ยงเด็กได้มากขึ้นกว่าที่ผ่านมาเนื่องจากได้รับการสนับสนุนค่าใช้จ่ายทั้งจากงบประมาณแผ่นดินและจากองค์กรเอกชนทำให้เด็กได้รับการดูแลมากขึ้น แต่ยังไม่เพียงพอ

2) การพัฒนาบุคลากรเป็นสิ่งที่มีความจำเป็น เนื่องจากพี่เลี้ยงเด็กจำเป็นต้องมีความรู้เพื่อที่จะสามารถก้าวทันวิทยาการและความรู้ใหม่ๆ

3) การออกพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ.๒๕๔๖ ทำให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการดูแลเด็กต้องพัฒนาตนเองเพื่อให้มีความรู้ที่จะสามารถปฏิบัติต่อเด็กได้อย่างถูกต้องตามข้อกำหนดของพระราชบัญญัติฯ

4) สาเหตุหนึ่งที่ทำให้ไม่สามารถจัดการอบรมได้อย่างเพียงพอเนื่องมาจากการขาดผู้เชี่ยวชาญทางด้านการดูแลเด็กเล็กที่จะมาให้ความรู้แก่บุคลากร

5) ปัญหาส่วนใหญ่ของเด็กในสถานสงเคราะห์คือมีพัฒนาการทุกด้านล่าช้า และมีปัญหาด้านสุขภาพ เจ็บป่วยบ่อย เจ็บป่วยเรื้อรัง

1.3.3 การสำรวจความคิดเห็นผู้ปกครองและพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์

ผู้วิจัยทำการสำรวจความคิดเห็นผู้ปกครองและพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับเด็กแรกเกิด- 5 ปีในสถานสงเคราะห์และพี่เลี้ยงเด็กที่ดูแลเด็กแรกเกิด- 5 ปีในสถานสงเคราะห์ ความคิดเห็นด้านการจัดหลักสูตรการฝึกอบรมเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์ ข้อมูลด้านการได้รับการอบรมเกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็กวัยแรกเกิด-5 ปีของพี่เลี้ยงเด็ก และข้อมูลด้านการปฏิบัติงานเป็นพี่เลี้ยงเด็กแรกเกิด-5 ปีในสถานสงเคราะห์ โดยใช้แบบสอบถามผู้ปกครองสถานสงเคราะห์ และแบบสอบถามพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์ มีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

1.3.3.1 สร้างแบบสอบถามผู้ปกครองสถานสงเคราะห์และแบบสอบถามพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์ตามขั้นตอนดังนี้

- 1) ศึกษาแนวทางในการสร้างแบบสอบถามจากเอกสารและตำรา
- 2) ร่างแบบสอบถามผู้ปกครองสถานสงเคราะห์ โดยกำหนดให้มี

3 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป เป็นการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับเพศ อายุ วุฒิ การศึกษา และประสบการณ์ทำงานในสถานสงเคราะห์

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับเด็กแรกเกิด-5 ปีและพี่เลี้ยงเด็กที่ดูแลเด็กแรกเกิด-5 ปีในสถานสงเคราะห์ ซึ่งเป็นแบบตรวจสอบรายการ และแบบเติมข้อความเกี่ยวกับเด็กแรกเกิด- 5 ปี และ พี่เลี้ยงเด็กที่ดูแลเด็กแรกเกิด- 5 ปีในสถานสงเคราะห์

ตอนที่ 3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดหลักสูตรฝึกอบรมเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กสำหรับพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์ เป็นแบบตรวจสอบรายการ และแบบแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความจำเป็นและเหตุผลในการจัดหลักสูตร สาระสำคัญของหลักสูตร ระยะเวลาของหลักสูตร วิธีการฝึกอบรม สถานที่ฝึกอบรม วิทยากร และข้อคิดเห็นอื่นๆ

- 3) ร่างแบบสอบถามพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์ โดยกำหนดให้มี

3 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป เป็นการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับเพศ อายุ วุฒิการศึกษา ประสบการณ์การทำงานในสถานสงเคราะห์ สถานภาพสมรส จำนวนบุตรและการเลี้ยงบุตร และเหตุผลที่เข้ามาทำงานในสถานสงเคราะห์

ตอนที่ 2 ข้อมูลด้านการได้รับการอบรมเกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็กวัยแรกเกิด - 5 ปี ซึ่งเป็นแบบตรวจสอบรายการ และแบบสำหรับเติมข้อความเกี่ยวกับจำนวนครั้งที่เคยได้รับการอบรมเกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็กวัยแรกเกิด - 5 ปี หัวข้อที่เคยได้รับการอบรมมาแล้ว วิธีการอบรมที่ประทับใจและทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ดี ความรู้เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติงานเป็นพี่เลี้ยงเด็กวัยแรกเกิด - 5 ปีในสถานสงเคราะห์ ในส่วนความรู้ความเข้าใจและการปฏิบัติเกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็กวัยแรกเกิด - 5 ปี สร้างเป็นแบบมาตราประมาณค่า 5 ระดับ คือมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และไม่มีเลย ในส่วนของปัญหา อุปสรรคในการทำงาน สิ่งที่ทำให้เกิดกำลังใจในการทำงาน คุณสมบัติของพี่เลี้ยงเด็กวัยแรกเกิด - 5 ปีในสถานสงเคราะห์ และความคิดเห็นอื่นๆ สร้างเป็นแบบตรวจสอบรายการ และแบบเติมข้อความ

4) นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ พิจารณาความเหมาะสม และนำมาปรับปรุงตามข้อเสนอแนะ (ภาคผนวก ง)

1.3.3.2 กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้ปกครองสถานสงเคราะห์ และพี่เลี้ยงเด็กที่เลี้ยงดูเด็กวัยแรกเกิด - 5 ปีในสถานสงเคราะห์ กรมพัฒนาสังคมและ

สวัสดีการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ทุกแห่งที่รับเลี้ยงดูเด็กวัยแรกเกิด – 5 ปี มีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

1) ทำหนังสือขอความร่วมมือในการวิจัยเสนอต่อสำนักป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดและเด็ก กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

2) สํารวจจำนวนสถานสงเคราะห์ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ที่รับเลี้ยงดูเด็กวัยแรกเกิด – 5 ปี พบว่ามีทั้งหมด 8 แห่งดังนี้

สถานสงเคราะห์เด็กอ่อนพญาไท จังหวัดนนทบุรี

สถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี

สถานสงเคราะห์เด็กอ่อนรังสิต จังหวัดปทุมธานี

สถานสงเคราะห์เด็กบ้านเวียงพิงค์ จังหวัดเชียงใหม่

สถานสงเคราะห์เด็กบ้านแคนทอง จังหวัดขอนแก่น

สถานสงเคราะห์เด็กหญิงจังหวัดอุดรธานี

สถานสงเคราะห์เด็กสงขลา จังหวัดสงขลา

สถานสงเคราะห์เด็กชายบ้านศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช

3) สํารวจจำนวนพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เฉพาะผู้ที่เลี้ยงดูเด็กวัยแรกเกิด – 5 ปี ทั้ง 8 แห่ง มีจำนวน 377 คน

4) หาจำนวนของผู้ปกครองสถานสงเคราะห์ และพี่เลี้ยงเด็กที่จะเป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูล โดยให้ผู้ปกครองสถานสงเคราะห์ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ทั้ง 8 แห่งที่รับเลี้ยงดูเด็กวัยแรกเกิด – 5 ปี เป็นผู้ให้ข้อมูล และหาขนาดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นพี่เลี้ยงเด็กโดยใช้สูตรของ Yamane (1973: 1088) เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่มีขนาดที่เหมาะสม เมื่อกำหนดระดับความเชื่อมั่น 95% สูตรที่ใช้คือ

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

e คือความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับให้เกิดขึ้นในรูปของสัดส่วน

จากสูตรคำนวณหาจำนวนพี่เลี้ยงเด็กได้ดังนี้

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2} = \frac{377}{1 + 377(0.05)^2} = 194$$

จากสูตรคำนวณได้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นพี่เลี้ยงเด็กจำนวน 194 คน และเนื่องจากจำนวนพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์แต่ละแห่งมีความแตกต่างกันมาก จึงทำการสุ่มจำนวนพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์แต่ละแห่งโดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งเป็นชั้นภูมิชนิดที่เป็นสัดส่วน (บุญเรียง ขจรศิลป์, 2543: 56)

$$\text{สัดส่วนในการสุ่มของกลุ่มประชากร} = \frac{n}{N} = \frac{194}{377} = 0.515$$

จากการคำนวณโดยให้สัดส่วนในการสุ่มของกลุ่มประชากรคือ 0.515 ได้กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลที่เป็นพี่เลี้ยงเด็กของแต่ละสถานสงเคราะห์ดังนี้

พี่เลี้ยงเด็กสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนพญาไท จังหวัดนนทบุรี	จำนวน	50	คน
พี่เลี้ยงเด็กสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี	จำนวน	38	คน
พี่เลี้ยงเด็กสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนรังสิต จังหวัดปทุมธานี	จำนวน	24	คน
พี่เลี้ยงเด็กสถานสงเคราะห์เด็กบ้านเวียงพิงค์ จังหวัดเชียงใหม่	จำนวน	22	คน
พี่เลี้ยงเด็กสถานสงเคราะห์เด็กบ้านแคนทอง จังหวัดขอนแก่น	จำนวน	14	คน
พี่เลี้ยงเด็กสถานสงเคราะห์เด็กหญิงจังหวัดอุดรธานี	จำนวน	15	คน
พี่เลี้ยงเด็กสถานสงเคราะห์เด็กสงขลา จังหวัดสงขลา	จำนวน	23	คน
พี่เลี้ยงเด็กสถานสงเคราะห์เด็กชายบ้านศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช	จำนวน	8	คน

สรุปจำนวนผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้ปกครองสถานสงเคราะห์ และพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์ ดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 จำนวนผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้ปกครองสถานสงเคราะห์และพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์

สถานสงเคราะห์	จำนวนผู้ให้ข้อมูล	
	ผู้ปกครองสถานสงเคราะห์	พี่เลี้ยงเด็ก
1. สถานสงเคราะห์เด็กอ่อนพญาไท จังหวัดนนทบุรี	1 คน	50 คน
2. สถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี	1 คน	38 คน
3. สถานสงเคราะห์เด็กอ่อนรังสิต จังหวัดปทุมธานี	1 คน	24 คน
4. สถานสงเคราะห์เด็กบ้านเวียงพิงค์ จังหวัดเชียงใหม่	1 คน	22 คน
5. สถานสงเคราะห์เด็กบ้านแคนทอง จังหวัดขอนแก่น	1 คน	14 คน
6. สถานสงเคราะห์เด็กหญิงจังหวัดอุดรธานี	1 คน	15 คน
7. สถานสงเคราะห์เด็กสงขลา จังหวัดสงขลา	1 คน	23 คน
8. สถานสงเคราะห์เด็กชายบ้านศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช	1 คน	8 คน
รวมจำนวนผู้ให้ข้อมูล	8 คน	194 คน

5) ส่งแบบสอบถามไปยังกลุ่มผู้ให้ข้อมูลโดยผู้วิจัยจะไปส่งและรับแบบสอบถามคืนด้วยตนเองที่สถานสงเคราะห์เด็กอ่อนพญาไท สถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ด และสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนรังสิต ส่วนที่อื่นๆใช้วิธีการส่งแบบสอบถามและส่งแบบสอบถามกลับคืนทางไปรษณีย์ได้แบบสอบถามกลับคืนมาครบทุกฉบับ

6) นำแบบสอบถามที่ได้รับกลับคืนมาทำการวิเคราะห์ข้อมูล โดยการหาค่าร้อยละในส่วนที่เป็นแบบตรวจสอบรายการ และนำข้อมูลที่ได้จากการเติมข้อความ การแสดงความคิดเห็น และข้อเสนอแนะมาแจกแจงประเด็นความคิดและสรุปประเด็นสำคัญดังตารางที่ 6 และตารางที่ 7

ตารางที่ 6 สรุปประเด็นสำคัญจากแบบสอบถามผู้ปกครองสถานสงเคราะห์

ประเด็นหลัก	ประเด็นย่อย	ข้อมูลที่ได้รับ
ข้อมูลเกี่ยวกับเด็กแรกเกิด- 5 ปี และ พี่เลี้ยงเด็กที่ดูแลเด็กแรกเกิด- 5 ปีในสถานสงเคราะห์	1. อัตราส่วนระหว่าง พี่เลี้ยงเด็ก:เด็ก	- อัตราส่วนระหว่าง พี่เลี้ยงเด็ก:เด็กแรกเกิด- 1 ปีอยู่ในระหว่าง 1:7 ถึง 1:20 - อัตราส่วนระหว่าง พี่เลี้ยงเด็ก:เด็ก 1-2 ปีอยู่ในระหว่าง 1:7 ถึง 1:15 - อัตราส่วนระหว่าง พี่เลี้ยงเด็ก:เด็ก 3-5 ปีอยู่ในระหว่าง 1:7 ถึง 1:18
	2. การเข้าสู่สถานสงเคราะห์ของเด็ก	เด็กส่วนใหญ่เข้าสู่สถานสงเคราะห์ภายในขวบปีแรก ด้วยสาเหตุต่างๆได้แก่ <ul style="list-style-type: none"> - ถูกทอดทิ้งหลังคลอดที่โรงพยาบาล หรือในที่สาธารณะ - มารดาตั้งครรรภ์นอกสมรส - ครอบครัวมีฐานะยากจน - บิดา มารดาแยกทางกัน - บิดา มารดาทิ้งไว้กับผู้อื่น มีจำนวนปานกลางถึงน้อยที่เข้าสู่สงเคราะห์หลังจากขวบปีแรก ด้วยสาเหตุได้แก่ <ul style="list-style-type: none"> - บิดา มารดาต้องโทษจำคุก - เด็กได้รับการเลี้ยงดูไม่เหมาะสม - ครอบครัวประสบปัญหาเดือดร้อน ยากจน - บิดา มารดาแยกทางกัน - เด็กถูกทอดทิ้งไว้กับญาติหรือคนรับจ้างเลี้ยง

ตารางที่ 6 (ต่อ) สรุปประเด็นสำคัญจากแบบสอบถามผู้ปกครองสถานสงเคราะห์

ประเด็นหลัก	ประเด็นย่อย	ข้อมูลที่ได้รับ
	3. คุณสมบัติที่สำคัญของ พี่เลี้ยงเด็กตามความคิดเห็นของผู้ปกครองสถานสงเคราะห์	<p>ผู้ปกครองสถานสงเคราะห์เห็นว่าคุณสมบัติที่สำคัญของพี่เลี้ยงเด็กควรมีดังนี้</p> <ul style="list-style-type: none"> - มีความสำนึกในความเป็นแม่ - รักเด็ก มีจิตเมตตาเด็ก มีทัศนคติที่ดีต่อเด็ก - อุดหนุน เสียสละ มีจิตสำนึกของการให้บริการ - มีความรับผิดชอบ - มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ - มีความรู้เกี่ยวกับการดูแลเด็กและพัฒนาการเด็ก และสามารถนำไปปฏิบัติได้ - มีประสบการณ์และทักษะในการทำงานกับเด็ก - มีสัมพันธภาพที่ดีกับเด็กและเพื่อนร่วมงาน
	4. นโยบายเกี่ยวกับ การพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงานของพี่เลี้ยงเด็ก	<p>ผู้ปกครองสถานสงเคราะห์กล่าวถึงนโยบายเกี่ยวกับ การพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงานของพี่เลี้ยงเด็กดังนี้</p> <ul style="list-style-type: none"> - จัดให้มีการเข้ารับการอบรมทั้งภายในหน่วยงาน และภายนอกหน่วยงาน - มีการนิเทศงานภายใน และปลูกฝังทัศนคติที่ดีในการทำงาน - จัดสวัสดิการ สร้างขวัญกำลังใจ และสร้างแรงจูงใจในการทำงาน
	5. ระดับความรู้ความเข้าใจและการปฏิบัติของ พี่เลี้ยงเด็กในการเลี้ยงดูเด็กวัยแรกเกิด- 5 ปี	<p>ผู้ปกครองสถานสงเคราะห์แสดงระดับความรู้ความเข้าใจและการปฏิบัติของพี่เลี้ยงเด็กในการเลี้ยงดูเด็กวัยแรกเกิด- 5 ปี แบ่งเป็น 5 ระดับ ดังนี้</p> <ul style="list-style-type: none"> - เฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด/ดีมาก 1 แห่ง - เฉลี่ยอยู่ในระดับมาก/ดี 3 แห่ง - เฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง 4 แห่ง <p>มีประเด็นที่ผู้ปกครองสถานสงเคราะห์ลงความเห็นว่ามีน้อย/ต้องปรับปรุง 3 รายการได้แก่</p> <ul style="list-style-type: none"> - ความรู้ในการสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับเด็ก - การอ่านหนังสือกับเด็กหรืออ่านหนังสือให้เด็กฟัง - การนวดสัมผัสเด็กแรกเกิด - 3 ปี

ตารางที่ 6 (ต่อ) สรุปประเด็นสำคัญจากแบบสอบถามผู้ปกครองสถานสงเคราะห์

ประเด็นหลัก	ประเด็นย่อย	ข้อมูลที่ได้รับ
	<p>6. ปัญหาที่พบ</p> <p>6.1 ปัญหาเกี่ยวกับเด็ก</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ปัญหาที่ถูกระบุมากที่สุดคือปัญหาสุขภาพ เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นการตั้งครรภ์ที่ไม่พึงประสงค์ ทำให้ทารกไม่ได้รับการดูแลที่ดีในระหว่างตั้งครรภ์ เด็กส่วนใหญ่เกิดมาพร้อมปัญหาสุขภาพ เช่น โรคหัวใจ โรคปอด ติดเชื้อเอชดี น้ำหนักแรกคลอดต่ำกว่าเกณฑ์ พิการ ปัญญาอ่อน เป็นต้น - ปัญหาที่พบบรองลงมาคือปัญหาด้านสังคม และด้านสติปัญญา <ul style="list-style-type: none"> : ด้านสังคม พบว่าเด็กมีปัญหาเรื่องการปรับตัว กลัวคนแปลกหน้า ซึมเศร้า แยกตัวเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กวัย 2-5 ปีที่เคยอยู่กับครอบครัวมาก่อน : ด้านสติปัญญา พบว่าเด็กส่วนใหญ่มีระดับสติปัญญาต่ำกว่าเกณฑ์ มีพัฒนาการทางภาษาช้า - ปัญหาด้านอารมณ์พบในระดับปานกลาง พบว่าเด็กมีอาการซึมเศร้า เกร เนื่องจากจากการขาดความรัก บางรายมีประวัติถูกระทำทารุณและถูก ล่วงละเมิดทางเพศ เด็กแสดงพฤติกรรมเรียกร้อง ความสนใจมากกว่าเด็กทั่วไป เช่น โยกตัว โขกศีรษะกับเตียง ดึงผมตัวเอง อารมณ์แปรปรวน - ปัญหาอื่นๆคือเด็กขาดประสบการณ์ชีวิตครอบครัว สถานสงเคราะห์บางแห่งมีเด็กต่างด้าวและเด็กที่ใช้ภาษาถิ่น ทำให้มีปัญหาด้านการสื่อสาร
	<p>6.2 ปัญหาเกี่ยวกับพี่เลี้ยงเด็ก</p>	<p>จากการสอบถามปัญหาเกี่ยวกับพี่เลี้ยงเด็กในด้านสุขภาพ ด้านอารมณ์ ด้านทัศนคติในการทำงาน ด้านประสิทธิภาพในการเลี้ยงดูเด็ก ด้านการสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีกับเด็กและกับผู้ร่วมงาน พบว่ามีปัญหาในระดับน้อยทุกด้าน ในจำนวนนี้ ปัญหาที่พบมากที่สุดคือปัญหาด้านสุขภาพของพี่เลี้ยงเด็กที่อายุมาก ส่วนปัญหาอื่นๆได้แก่</p> <ul style="list-style-type: none"> - ไม่สามารถแยกแยะปัญหาครอบครัวออกจากงานได้ - ไม่สามารถควบคุมอารมณ์ในขณะที่ทำงาน - ไม่มีเวลาและโอกาสในการสร้างสัมพันธ์ภาพกับเด็ก <p>เนื่องจากเด็กเจ็บป่วยบ่อย ไม่เข้าใจความต้องการของเด็ก จึงไม่มีปฏิสัมพันธ์กับเด็กอย่างพอเพียง</p> <ul style="list-style-type: none"> - มีความขัดแย้งในระหว่างผู้ร่วมงาน ทั้งปัญหาส่วนตัว

ตารางที่ 6 (ต่อ) สรุปประเด็นสำคัญจากแบบสอบถามผู้ปกครองสถานสงเคราะห์

ประเด็นหลัก	ประเด็นย่อย	ข้อมูลที่ได้รับ
		<p>และการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ</p> <ul style="list-style-type: none"> - รู้สึกเหนื่อยและท้อแท้ เนื่องจากจำนวน พี่เลี้ยงเด็กไม่เพียงพอ เด็กมีปัญหาสุขภาพจำนวนมาก
	<p>6.3 ปัญหาในการพัฒนา ประสิทธิภาพการทำงานของพี่เลี้ยงเด็ก</p>	<p>ผู้ปกครองสถานสงเคราะห์ 4 ท่านระบุว่าไม่มีปัญหาในส่วนนี้ ส่วนที่พบปัญหามีดังนี้</p> <ul style="list-style-type: none"> - การพัฒนาองค์ความรู้และทักษะต่างๆที่จำเป็นในการปฏิบัติงานไม่เป็นไปอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากพี่เลี้ยงเด็กเข้าออกบ่อย - การให้ความรู้ใหม่ๆไม่สามารถเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมการทำงานของพี่เลี้ยง เนื่องจากพี่เลี้ยงเด็กส่วนใหญ่ยังคงยึดทัศนคติแบบเดิมในการทำงาน ไม่สนใจการพัฒนาตนเอง โดยเฉพาะพี่เลี้ยงเด็กที่ทำงานมานาน วุฒิการศึกษา น้อย เขียนหนังสือได้น้อย ไม่ค่อยยอมรับการเปลี่ยนแปลง ต้องใช้เวลาในการฝึกทักษะมาก
<p>ความคิดเห็นเกี่ยวกับการ จัดหลักสูตรการฝึกอบรม (ระหว่างประจำการ) เกี่ยวกับการสร้าง สัมพันธภาพความผูกพัน ในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็กในสถาน สงเคราะห์</p>	<p>1. ความจำเป็นในการจัด จัดหลักสูตรการฝึกอบรม (ระหว่างประจำการ) เกี่ยวกับการสร้าง สัมพันธภาพความผูกพัน ในการเลี้ยงดูเด็กของ พี่เลี้ยงเด็กในสถาน สงเคราะห์ และเหตุผลที่ สนับสนุน</p>	<p>ผู้ปกครองสถานสงเคราะห์ 7 ท่านเห็นว่ามี ความจำเป็นมาก และให้เหตุผลดังนี้</p> <ul style="list-style-type: none"> - มีประโยชน์โดยตรงต่อเด็ก ช่วยปลูกจิตสำนึกให้ ผู้ทำงานกับเด็ก ใส่ใจให้ความรักความอบอุ่น และมีจิตให้ บริการ - พี่เลี้ยงเด็กจะได้ใกล้ชิดกับเด็ก มีความผูกพัน รั้นิสัยและความต้องการของเด็ก ซึ่งจะช่วยให้ง่ายแก่การเลี้ยงดู และเกิดความรู้สึกที่ดีกับเด็ก - เป็นสิ่งที่มีผลต่อเด็กโดยตรง เนื่องจากเด็กใน สถานสงเคราะห์ต้องได้รับการดูแลจากพี่เลี้ยงเด็กตลอด 24 ชั่วโมง เด็กและพี่เลี้ยงเด็กจำเป็นต้องรักใคร่ผูกพัน และมี สัมพันธภาพที่ดีต่อกัน เด็กจะต้องเรียนรู้จากพี่เลี้ยงเด็กซึ่งเป็น ต้นแบบที่สำคัญสำหรับเด็กในการสร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อ ผู้อื่นและรักผู้อื่นเป็น - เด็กในสถานสงเคราะห์ต้องการอาหารใจ เนื่องจาก เป็นสิ่งที่เด็กไม่ได้รับจากผู้ให้กำเนิดหรือจากครอบครัว การ แสดงออกที่แสดงถึงความรัก ความจริงใจของผู้ให้การเลี้ยงดู เป็นสิ่งจำเป็นมาก และเป็นสิ่งที่เด็กสามารถสัมผัสได้ และ

ตารางที่ 6 (ต่อ) สรุปประเด็นสำคัญจากแบบสอบถามผู้ปกครองสถานสงเคราะห์

ประเด็นหลัก	ประเด็นย่อย	ข้อมูลที่ได้รับ
		<p>ส่งผลต่อพัฒนาการทุกด้านของเด็ก</p> <ul style="list-style-type: none"> - สัมพันธภาพที่ดีระหว่างเด็กกับพี่เลี้ยงเด็กจะ - ช่วยกระตุ้นพัฒนาการทุกด้านของเด็กให้สมวัยเพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพของบุคลากร <p>ผู้ปกครองสถานสงเคราะห์ 1 ท่านเห็นว่ามีอาการจำเป็นปานกลาง โดยให้เหตุผลว่าพี่เลี้ยงเด็กมีความใกล้ชิดเด็กอยู่แล้ว แต่การอบรมจะเป็นการช่วยเน้นย้ำความสำคัญด้วยอีกทางหนึ่ง</p>
	2. สาระสำคัญของหลักสูตรที่ควรเน้น	<p>ผู้ปกครองสถานสงเคราะห์เสนอแนะว่าสาระสำคัญของหลักสูตรที่ควรประกอบด้วยเรื่องต่อไปนี้</p> <ul style="list-style-type: none"> - พัฒนาการของเด็ก - กิจกรรมส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับพี่เลี้ยงเด็ก - การจัดกิจกรรมสำหรับเด็กปฐมวัย - เทคนิค จิตวิทยาในการดูแลเด็ก การสร้างแรงจูงใจ - การสร้างเสริมสุขภาพอนามัยของเด็ก - การทำงานเป็นทีม - ปัญหาพฤติกรรมของเด็ก - การนวดสัมผัส - ความตระหนักในบทบาทหน้าที่ของพี่เลี้ยงเด็ก <p>และการมีทัศนคติที่ดีต่อเด็ก และต่องาน</p> <ul style="list-style-type: none"> - ผลของการเลี้ยงดูเด็กในรูปแบบต่างๆ - วิธีการเลี้ยงดูเด็กให้มีความสุข - คุณธรรม จริยธรรม
	3. ระยะเวลาของหลักสูตร	ควรจัดเป็นหลักสูตรระยะสั้น 2-3 วัน หรือ 3-5 วัน
	4. วิธีการอบรม	วิธีการอบรมที่ผู้ปกครองสถานสงเคราะห์ลงความเห็นว่ามี ความเหมาะสมคือการสาธิตและฝึกปฏิบัติ (7 ท่าน) การแสดงบทบาทสมมติ (7 ท่าน) การระดมสมอง (6 ท่าน) การฝึกปฏิบัติในงานจริง (5 ท่าน) และการสอนงาน (5 ท่าน) ที่ลงความเห็นเป็นส่วนน้อยคือการบรรยาย (4 ท่าน) การเล่นเกม (3 ท่าน) และการเขียนสะท้อนความคิด (3 ท่าน)

ประเด็นสำคัญที่สรุปได้จากแบบสอบถามพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์แสดงในตารางที่ 7

ตารางที่ 7 สรุปประเด็นสำคัญจากแบบสอบถามพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์

ประเด็นหลัก	ประเด็นย่อย	ข้อมูลที่ได้รับ
ข้อมูลทั่วไป	1. เพศและอายุ	พี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เป็นเพศหญิงทั้งหมด ส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในช่วง 31-40 ปี
	2. วุฒิการศึกษา	ส่วนใหญ่จบมัธยมศึกษาปีที่ 6 (ร้อยละ 47.08) และมัธยมศึกษาปีที่ 3 (ร้อยละ 26.70) ส่วนที่เหลือมี วุฒิก่อนการศึกษาระดับปริญญาตรี อนุปริญญา และ ต่ำกว่ามัธยมศึกษาปีที่ 3
	3. เหตุผลที่เข้ามาทำงานในสถานสงเคราะห์	พี่เลี้ยงเด็กให้เหตุผลที่เข้ามาทำงานในสถานสงเคราะห์ ดังนี้ <ul style="list-style-type: none"> - รักเด็ก ชอบทำงานกับเด็ก (ร้อยละ 77.67) - เป็นงานที่ทำแล้วมีความสุข (ร้อยละ 74.27) - เป็นงานที่ทำแล้วได้บุญ (ร้อยละ 58.25) ส่วนเหตุผลอื่นๆที่เป็นส่วนน้อย (น้อยกว่าร้อยละ 50) คือเป็นงานที่มั่นคง ไม่เลิกงาน เป็นงานที่มีเกียรติ ไม่สามารถเลือกงานได้ และที่ทำงานอยู่ใกล้บ้าน
ข้อมูลเกี่ยวกับการได้รับการอบรมเกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็กวัยแรกเกิด-5 ปี	1. เรื่องที่เคยได้รับการอบรมมาแล้ว	เรื่องพี่เลี้ยงเด็กเคยได้รับการอบรมมาแล้วได้แก่ <ul style="list-style-type: none"> - พัฒนาการเด็กและการส่งเสริมพัฒนาการเด็ก (ร้อยละ 80.10) - สิทธิเด็กและพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก (ร้อยละ 79.61) - การดูแลเด็ก เช่นการอาบน้ำ การให้นม (ร้อยละ 78.04) - การดูแลเด็กเจ็บป่วยก่อนส่งแพทย์ (ร้อยละ 71.36) - การส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็ก (ร้อยละ 60.19) - การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับเด็ก (ร้อยละ 54.85)
	2. วิธีการอบรมที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ดี	วิธีการอบรมที่พี่เลี้ยงเด็กลงความเห็นว่าทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ดีได้แก่ <ul style="list-style-type: none"> - การสาธิตและฝึกปฏิบัติ (ร้อยละ 74.76) - การฝึกปฏิบัติในงานจริง (ร้อยละ 60.19) - การบรรยาย (ร้อยละ 57.77)

ตารางที่ 7 (ต่อ) สรุปประเด็นสำคัญจากแบบสอบถามที่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์

ประเด็นหลัก	ประเด็นย่อย	ข้อมูลที่ได้รับ
		<p>วิธีการอบรมที่พี่เลี้ยงเด็กลงความเห็นไม่ถึงร้อยละ 50 ได้แก่ การเล่นเกม การระดมสมอง การแสดงบทบาทสมมติ การดูวิดีโอ การสอนงาน การอภิปราย และการสะท้อนความคิด</p>
	3. ความรู้เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก	<p>- พี่เลี้ยงเด็กส่วนใหญ่ (ร้อยละ 60.68) ระบุว่าเคยได้ยินเรื่องความผูกพันระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดูมาก่อนจากสื่อต่างๆ จากการอบรม และจากผู้ปกครองสถานสงเคราะห์</p> <p>- พี่เลี้ยงเด็กส่วนใหญ่ (ร้อยละ 88.35) ลงความเห็นว่า การสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ โดยให้เหตุผลดังนี้</p> <ul style="list-style-type: none"> : ทำให้เด็กได้รับความรักความอบอุ่น : ทำให้เด็กมีพัฒนาการและการเจริญเติบโตที่ดี มีการปรับตัวดี กล้าแสดงออก : ทำให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดู : ทำให้รักในงานที่ทำ และมีความสุขในการทำงาน
ข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติงานเป็นพี่เลี้ยงเด็กแรกเกิด-5 ปีในสถานสงเคราะห์	1. การมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิบัติงานเป็นพี่เลี้ยงเด็กแรกเกิด-5 ปีในสถานสงเคราะห์	<p>- พี่เลี้ยงเด็กระบุว่ามีความรู้ความเข้าใจ และมีระดับการปฏิบัติงานในระดับมากในเรื่องต่อไปนี้</p> <ul style="list-style-type: none"> : การปลอบโยนเมื่อเด็กร้องไห้ (ร้อยละ 66.99) : การนำความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กมาใช้ในการปฏิบัติงาน (ร้อยละ 52.43) : การโอบกอดเมื่อเด็กเกิดความคับข้องใจ (ร้อยละ 50.49) : การควบคุมอารมณ์ขณะทำงานกับเด็ก (ร้อยละ 50.0) : การนำความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพของเด็กมาใช้ในการปฏิบัติงาน (ร้อยละ 49.01) : ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพของเด็ก (ร้อยละ 48.06) : การใช้คำพูดที่ไพเราะกับเด็ก (ร้อยละ 48.06) : ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก (ร้อยละ 47.09) : การตอบสนองความต้องการของเด็ก เช่น เข้าไปดูทันทีเมื่อเด็กร้องไห้ (ร้อยละ 46.60) : ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก (ร้อยละ 43.20)

ตารางที่ 7 (ต่อ) สรุปประเด็นสำคัญจากแบบสอบถามพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์

ประเด็นหลัก	ประเด็นย่อย	ข้อมูลที่ได้รับ
		<p>: การร้องเพลงให้เด็กฟัง (ร้อยละ 39.32)</p> <p>- เรื่องที่พี่เลี้ยงเด็กส่วนใหญ่ระบุว่ามีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลางได้แก่ การอ่านหนังสือกับเด็กหรืออ่านให้เด็กฟัง (ร้อยละ 40.08)</p> <p>- เรื่องที่พี่เลี้ยงเด็กส่วนใหญ่ระบุว่ามีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากและปานกลางใกล้เคียงกัน (ร้อยละ 33.01 และ ร้อยละ 33.50 ตามลำดับ) ได้แก่การนวดสัมผัส</p> <p>- ไม่มีเรื่องใดเลยที่พี่เลี้ยงเด็กส่วนใหญ่ระบุว่ามีความรู้ความเข้าใจและการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด ระดับน้อย และไม่มีเลย</p>
	<p>2. ปัญหาที่เคยประสบเกี่ยวกับการดูแลเด็กแรกเกิด-5 ปีในสถานสงเคราะห์</p>	<p>ปัญหาที่เคยประสบเกี่ยวกับการดูแลเด็กแรกเกิด-5 ปีของพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์มีดังนี้</p> <ul style="list-style-type: none"> - เด็กมีปัญหาสุขภาพ (ร้อยละ 88.35) - เด็กมีพัฒนาการช้ากว่าปกติ (ร้อยละ 85.44) - เด็กมีอาการซึมเศร้า วิตกกังวล แยกตัวเอง (ร้อยละ 59.71) <p>- ปัญหาอื่นๆที่พบบ้าง ได้แก่</p> <p>: เด็กติดพี่เลี้ยงมากจนเกิดปัญหาในการให้การดูแลเด็กคนอื่น</p> <p>: พี่เลี้ยงเด็กรู้สึกท้อแท้ หหมดกำลังใจในการทำงาน</p> <p>: ไม่ทราบว่าจะช่วยเหลือเด็กอย่างไรเมื่อเด็กเกิดปัญหาหรือเมื่อเด็กไม่ยอมให้อุ้มหรือให้เข้าใกล้</p> <p>: พี่เลี้ยงเด็กอารมณ์เสียขณะทำงานกับเด็ก</p>
	<p>3. อุปสรรคในการทำงาน</p>	<p>จากการให้พี่เลี้ยงเด็กเขียนสิ่งที่เป็นอุปสรรคในการทำงาน มีผู้แสดงความคิดเห็นดังนี้</p> <ul style="list-style-type: none"> - จำนวนเด็กเพิ่มขึ้นมาก ทำให้จำนวนพี่เลี้ยงเด็กไม่เพียงพอ (ร้อยละ 28.64) - เด็กมีปัญหาด้านพัฒนาการ สุขภาพ และพฤติกรรม (ร้อยละ 14.56) - ปัญหาอื่นๆที่พบบ้าง ได้แก่ <p>: ปัญหาความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน</p> <p>: การขาดการประสานงานที่ดีในการทำงาน</p>

ตารางที่ 7 (ต่อ) สรุปประเด็นสำคัญจากแบบสอบถามพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์

ประเด็นหลัก	ประเด็นย่อย	ข้อมูลที่ได้รับ
		<p>: ปัญหาสุขภาพของพี่เลี้ยงเด็ก</p> <p>: พี่เลี้ยงเด็กเกิดความรู้สึกเหนื่อยและเครียด</p> <p>: ค่าตอบแทนน้อย</p>
	<p>4. สิ่งที่ทำให้เกิดกำลังใจในการทำงาน</p>	<p>จากการให้พี่เลี้ยงเด็กเขียนสิ่งที่ทำให้เกิดกำลังใจในการทำงาน มีผู้แสดงความคิดเห็นดังนี้</p> <ul style="list-style-type: none"> - เห็นเด็กมีพัฒนาการที่ดี มีสุขภาพดี มีความสุข (ร้อยละ 57.28) - ได้รับคำชมและความเอาใจใส่จากผู้บังคับบัญชา (ร้อยละ 14.08) - มีเพื่อนร่วมงานที่ดี (ร้อยละ 13.11) - อื่นๆ ได้แก่ การได้ขึ้นเงินเดือน การได้รับสวัสดิการที่ดี การได้ไปอบรมดูงานต่างจังหวัด และกำลังใจจากครอบครัว
	<p>คุณสมบัติของพี่เลี้ยงเด็กแรกเกิด - 5 ปีในสถานสงเคราะห์</p>	<p>จากการทำแบบตรวจสอบรายการ พี่เลี้ยงเด็กส่วนใหญ่ลงความเห็นว่พี่เลี้ยงเด็กแรกเกิด - 5 ปีในสถานสงเคราะห์ควรมีคุณสมบัติดังนี้</p> <ul style="list-style-type: none"> - รักเด็ก (ร้อยละ 92.72) - มีความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็ก (ร้อยละ 92.72) - ควบคุมอารมณ์ได้ดี (ร้อยละ 90.78) - มีความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพของเด็ก (ร้อยละ 88.83) - เห็นคุณค่าของการทำงานกับเด็กในสถานสงเคราะห์ (ร้อยละ 88.83) - สามารถเลี้ยงดูเด็กได้ดี (ร้อยละ 87.38) - สามารถสร้างสัมพันธ์ภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก (ร้อยละ 86.89) - มีความรู้เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธ์ภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก (ร้อยละ 85.44) - สามารถส่งเสริมพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กได้อย่างเหมาะสม (ร้อยละ 85.44) - สามารถดูแลสุขภาพเด็กได้ (ร้อยละ 72.82)

ตารางที่ 7 (ต่อ) สรุปประเด็นสำคัญจากแบบสอบถามพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์

ประเด็นหลัก	ประเด็นย่อย	ข้อมูลที่ได้รับ
	บันทึกความคิดเห็นเพิ่มเติม	<p>พี่เลี้ยงเด็กแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมดังนี้</p> <ul style="list-style-type: none"> - ควรเพิ่มจำนวนพี่เลี้ยงเด็กให้เหมาะกับจำนวนเด็ก - ในการคัดเลือกพี่เลี้ยงเด็กเข้าทำงาน ควรเลือกผู้ที่มีใจรักเด็ก ควบคุมอารมณ์ได้ มีอายุ 25 ปีขึ้นไป และมีบุตร - พี่เลี้ยงเด็กควรได้รับการพัฒนาและได้รับการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลเด็กบ่อยๆ และควรมีการจัดอบรมให้กับพี่เลี้ยงเด็กที่เข้ามาทำงานใหม่ - ระยะเวลาในการทำงานนานเกินไป - ควรมีการเพิ่มสวัสดิการให้มากขึ้น - พี่เลี้ยงเด็กต้องการความรักและการดูแลจากผู้บังคับบัญชา

1.4 การศึกษากระบวนการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมและแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่

ผู้วิจัยทำการศึกษากระบวนการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมและแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่เพื่อให้ได้แนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมที่จะทำให้พี่เลี้ยงเด็กสามารถเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการศึกษาและวิเคราะห์เอกสาร ตำราเกี่ยวกับทฤษฎีการเรียนรู้และแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมและการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ในส่วนของแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่มีสาระสำคัญดังตารางที่ 8

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 8 สาระสำคัญของแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่

Roger (1959 cited in Schunk , 2000)	Bandura (1986 cited in Schunk , 2000)	Kolb (1984)	Ferro (1993)	Corder (2002)	Maslin-Ostrowski and Ackerman (2004)
บุคคลจะเกิดการรับรู้เกี่ยวกับความเป็นตนเองและหน้าที่ของตนเองมากขึ้นตามพัฒนาการและประสบการณ์ที่ได้รับ ในกระบวนการพัฒนาความตระหนักเกี่ยวกับตนเอง (Self-awareness) ทำให้เกิดความต้องการการยอมรับทางด้านบวก หรือความรู้สึกที่ดี เช่น ความนับถือ ความชื่นชม ความเห็นอกเห็นใจ ความรู้สึกให้การยอมรับ ฯลฯ ซึ่งเป็นสิ่งที่บุคคลต้องการเป็นทั้งผู้ให้และต้องการได้รับจากผู้อื่นด้วย เมื่อบุคคลได้ให้และได้รับการยอมรับและความรู้สึกที่ดี จะนำไปสู่การมีทัศนคติที่ดีต่อตนเอง การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีความหมายต้อง	การเรียนรู้ของมนุษย์เกิดขึ้นภายใต้สิ่งแวดล้อมทางสังคมโดยมนุษย์สามารถรับความรู้ กฎเกณฑ์ ทักษะ ความเชื่อ และทัศนคติได้จากการสังเกต บุคคลรอบตัว ตัวแบบมีผลทำให้ผู้สังเกตแสดงพฤติกรรมใหม่ซึ่งเกิดขึ้นภายใต้กระบวนการ 4 ขั้นตอนได้แก่ 1) การให้ความสนใจต่อตัวแบบจากรูปร่าง ลักษณะหรือจากคุณค่าของสิ่งที่ตัวแบบกระทำ 2) การเก็บจำข้อมูลที่ได้รับจากตัวแบบ 3) การแสดงพฤติกรรมซึ่งเป็นผลผลิตจากการแปลผลสิ่งที่ได้รับจากตัวแบบออกมาเป็น การแสดงออกทางพฤติกรรม อย่างไรก็ตามก็ผู้สังเกตจะสามารถเรียนรู้พฤติกรรมหรือทักษะที่มี	การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ความรู้ถูกสร้างขึ้นจากประสบการณ์ที่ได้รับผ่านกระบวนการ 4 ขั้นตอนคือ 1) ผู้เรียนมีประสบการณ์ 2) สะท้อนประสบการณ์ 3) เกิดแนวคิดเชิงนามธรรม 4) ได้แนวคิดที่จะนำไปประยุกต์ใช้ซึ่งจะเกิดเป็นประสบการณ์ใหม่ต่อไป โดยทุกขั้นตอนต้องเกิดขึ้นจากผู้เรียน แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เป็นการนำแนวคิดทางการศึกษาที่เป็นนามธรรมมาสู่ประสบการณ์ที่เป็นการปฏิบัติจริง เป็นวิธีการหนึ่งที่ใช้จัดการศึกษาในระบบเปิดทำให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์จากการได้นำสิ่งที่เรียนรู้มาปฏิบัติจริง	การจัดการศึกษาให้กับผู้ใหญ่ต้องให้ความสำคัญทางด้านจิตพิสัย เนื่องจากผู้เรียนมีประสบการณ์เดิมทั้งด้านบวกและด้านลบ แต่ละประสบการณ์จะมีอารมณ์และความรู้สึกเป็นส่วนประกอบ ดังนั้นการตอบสนองต่อสถานการณ์ต่างๆของบุคคลจึงมีการตอบสนองด้านอารมณ์และความรู้สึกด้วย ความทรงจำของบุคคลเกี่ยวกับสถานการณ์ต่างๆซึ่งรวมถึงอารมณ์และความรู้สึกที่มีต่อสถานการณ์นั้นจะถูกกระตุ้นด้วยประสบการณ์ใหม่ หากประสบการณ์เดิมเป็นประสบการณ์ที่ดีทำให้มีความสุขความเบิกบาน การ	ลักษณะของผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่คือเป็นผู้ที่มีอายุพ้นวัยเรียนภาคบังคับไปแล้ว มีประสบการณ์จากการทำงาน มีหน้าที่ต้องรับผิดชอบต่อครอบครัวหรือต่อท้องถิ่น ตัดสินใจสิ่งต่างๆด้วยตนเอง ไม่ต้องขึ้นอยู่กับบุคคลอื่น มีประสบการณ์ชีวิต มีมุมมองต่อเรื่องต่างๆซับซ้อนขึ้น และการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ไม่ใช่เป็นประสบการณ์การเรียนรู้ครั้งแรก การจัดการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ต้องคำนึงถึงความหลากหลายของผู้เรียนในด้านอายุ ภูมิหลัง ทัศนคติ และประสบการณ์ การจัดกิจกรรมที่มีการย้าทวนความรู้บ่อยๆ เป็นสิ่งที่มีความสำคัญเพื่อให้	การสะท้อนประสบการณ์เป็นวิธีการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ที่ใช้การสะท้อนประสบการณ์ของผู้เรียนทั้งโดยการเขียน และการพูดเป็นฐานในการเรียนรู้ มีแนวคิดหลักคือให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากแนวคิดหรือมุมมองที่หลากหลายผ่านการสะท้อน ความคิดของผู้อื่นต่อเรื่องราวหรือ ประสบการณ์ที่ก่อให้เกิดปัญหา หรือความคับข้องใจ ในขณะทำงาน ทำให้ผู้เรียนแก้ปัญหาและการเผชิญสถานการณ์ต่างๆในการทำงาน ประกอบด้วย 5 ขั้นตอนคือ 1) เขียนโดยอิสระ 2) เขียน เล่าประสบการณ์ 3) เล่าเรื่อง ฟังการ เล่าเรื่องและ

ตารางที่ 8 (ต่อ) สาระสำคัญของแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่

Roger (1959 cited in Schunk , 2000)	Bandura (1986 cited in Schunk , 2000)	Kolb (1984)	Ferro (1993)	Corder (2002)	Maslin-Ostrowski and Ackerman (2004)
<p>มีลักษณะเป็นองค์รวมคือให้ ผู้เรียนมีส่วนร่วมทั้งทางด้าน สติปัญญาและด้านความรู้สึกนึกคิด ความต้องการที่จะ เรียนรู้เกิดจากผู้เรียน และการ เรียนรู้ส่งผลต่อผู้เรียนทั้ง ทาง ด้านพฤติกรรม ทักษะคิด และบุคลิกภาพ ผู้เรียนจะรู้สึก ได้ว่าการเรียนรู้มีความหมาย เมื่อการเรียนรู้ทำให้ผู้เรียน ได้พัฒนาความรู้สึกมีคุณค่าใน ตนเอง จากการได้มีส่วนร่วมใน กิจกรรม ได้วิเคราะห์และ ประเมินตนเอง และได้รับรู้ถึง ความสำคัญของการเรียนรู้</p>	<p>ความซับซ้อนได้ดีจากการ ผสมผสานระหว่างการสังเกต จากตัวแบบ การฝึกปฏิบัติ ภายใต้การได้รับคำแนะนำ และการได้รับข้อมูลป้อนกลับ 4) แรงจูงใจ เป็นปัจจัยสำคัญที่ ทำให้บุคคลเลือกให้ความ สนใจ เก็บจำข้อมูล และ แสดงออกทางพฤติกรรมที่เชื่อ ว่ามีคุณค่าและนำไปสู่ผล ทางด้านบวก และหลีกเลี่ยงสิ่ง ที่จะทำให้เกิดความไม่พึงพอใจ และนำไปสู่ผลที่เป็นด้านลบ นับเป็นขั้นตอนสำคัญที่ทำให้ ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้</p>		<p>ตอบสนองต่อประสบการณ์ ใหม่ที่มาสะกิดความทรงจำนี้ จะเป็นการตอบสนองด้วยความรู้สึกที่ดีเช่นกัน ในทาง ตรงข้ามหากประสบการณ์เดิม เป็นประสบการณ์ที่ทำให้รู้สึก ก้าวและกังวลใจ การ ตอบสนองต่อประสบการณ์ ใหม่ที่มาสะกิดความทรงจำนี้ จะเป็นการตอบสนองด้วยความรู้สึกก้าวและกังวลใจ</p>	<p>ผู้เรียนสามารถจดจำสิ่งที่เรียน มีการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย เพื่อสามารถสนองตอบต่อ รูปแบบการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน ของผู้เรียน สร้างแรงจูงใจใน การเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนได้ ตระหนักถึงความสำคัญหรือ คุณค่าของสิ่งที่เรียน ให้ผู้เรียน ที่มีความสามารถหรือความ ชำนาญได้แสดงความเชี่ยวชาญ ในด้านที่ถนัดที่จะเป็นประโยชน์ ต่อการเรียนการสอน มีการจัด กิจกรรมกลุ่มเพื่อให้ผู้เรียนได้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ได้ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ได้ แสดงออก การจัดกิจกรรมกลุ่ม ที่ดีจะนำไปสู่การพัฒนา ความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง</p>	<p>อภิปราย 4) สะท้อน ความคิด ในกลุ่มย่อย 5) สะท้อน ความคิดในกลุ่มใหญ่</p>

จากตารางที่ 8 สรุปสาระสำคัญของแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ได้ดังนี้

1. บุคคลสามารถรับความรู้ ทัศนคติ ทักษะ ความเชื่อ และทัศนคติได้จากการสังเกตตัวแบบ การแสดงพฤติกรรมใหม่เกิดขึ้นภายใต้กระบวนการ 4 ขั้นตอนได้แก่ 1) การให้ความสนใจต่อตัวแบบ จากรูปร่างลักษณะหรือจากคุณค่าของสิ่งที่ตัวแบบกระทำ 2) การเก็บจำข้อมูลที่ได้รับจากตัวแบบ 3) การแสดงพฤติกรรม 4) แรงจูงใจที่จะเลือกเรียนรู้และแสดงพฤติกรรมที่นำมาสู่ผลด้านบวก การเรียนรู้ พฤติกรรมหรือทักษะที่มีความซับซ้อนควรร่วมใช้วิธีผสมผสานระหว่างการสังเกตจากตัวแบบ การฝึกปฏิบัติ ภายใต้การได้รับคำแนะนำ และการได้รับข้อมูลป้อนกลับ

2. การเรียนรู้จะมีความหมายเมื่อการเรียนรู้นั้นทำให้ผู้เรียนได้พัฒนาความรู้สึกรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง จากการได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม ได้วิเคราะห์และประเมินตนเอง และได้รับรู้ถึงความสำคัญของสิ่งที่เรียนรู้

3. การจัดการศึกษาให้กับผู้ใหญ่ต้องให้ความสำคัญทางด้านจิตพิสัยควบคู่ไปกับการให้ความรู้

4. การจัดการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ต้องคำนึงถึงความหลากหลายของผู้เรียนในด้านต่างๆ เช่น อายุ ภูมิหลัง ทัศนคติ ประสบการณ์ ฯลฯ การจัดกิจกรรมควรมีการยืดหยุ่นความรู้บ่อยๆ เพื่อช่วยในเรื่องของความจำ มีการจัดกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อสนองตอบต่อรูปแบบการเรียนรู้ที่แตกต่างกันของผู้เรียน สร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนได้ตระหนักถึงความสำคัญหรือคุณค่าของสิ่งที่เรียน มีการจัดกิจกรรมกลุ่มเพื่อให้ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ได้แสดงออก และพัฒนาความรู้สึกรู้สึกที่ดีต่อตนเอง

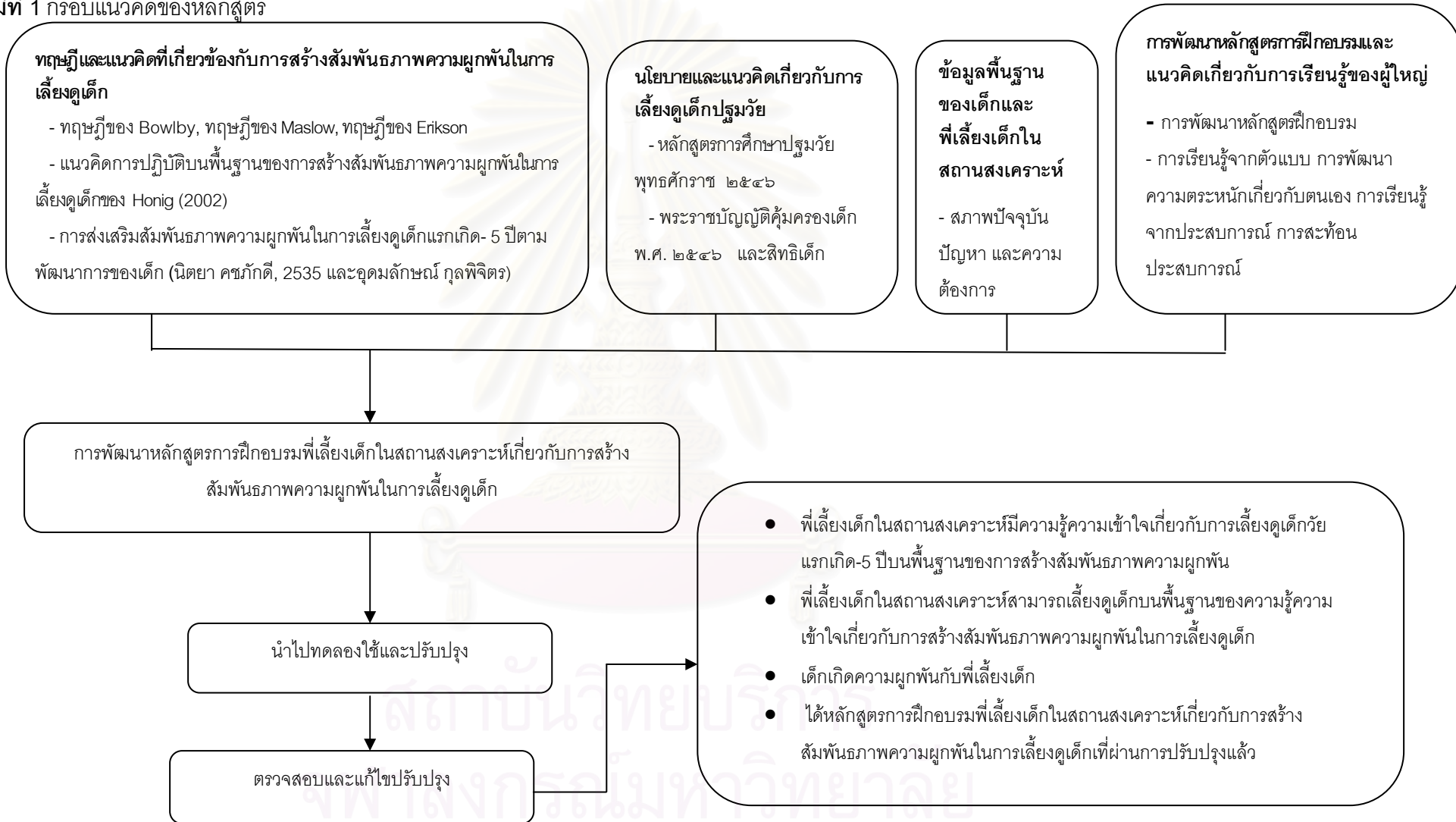
5. ผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่มีประสบการณ์มาก แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เป็นวิธีการหนึ่งที่ทำให้ผู้เรียนได้นำประสบการณ์ที่มีมาใช้เป็นแหล่งความรู้ เพื่อให้ได้แนวคิดที่จะนำไปประยุกต์ใช้ ซึ่งจะเป็นประสบการณ์ใหม่ต่อไป

6. การสะท้อนประสบการณ์เป็นวิธีการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากแนวคิดหรือมุมมองที่หลากหลายผ่านการสะท้อนความคิดของผู้เรียนต่อเรื่องราวหรือประสบการณ์ที่ก่อให้เกิดปัญหาหรือความคับข้องใจในขณะทำงาน ทำให้ผู้เรียนเกิดมุมมองใหม่ๆ ในการแก้ปัญหาและการเผชิญสถานการณ์ต่างๆในการทำงาน

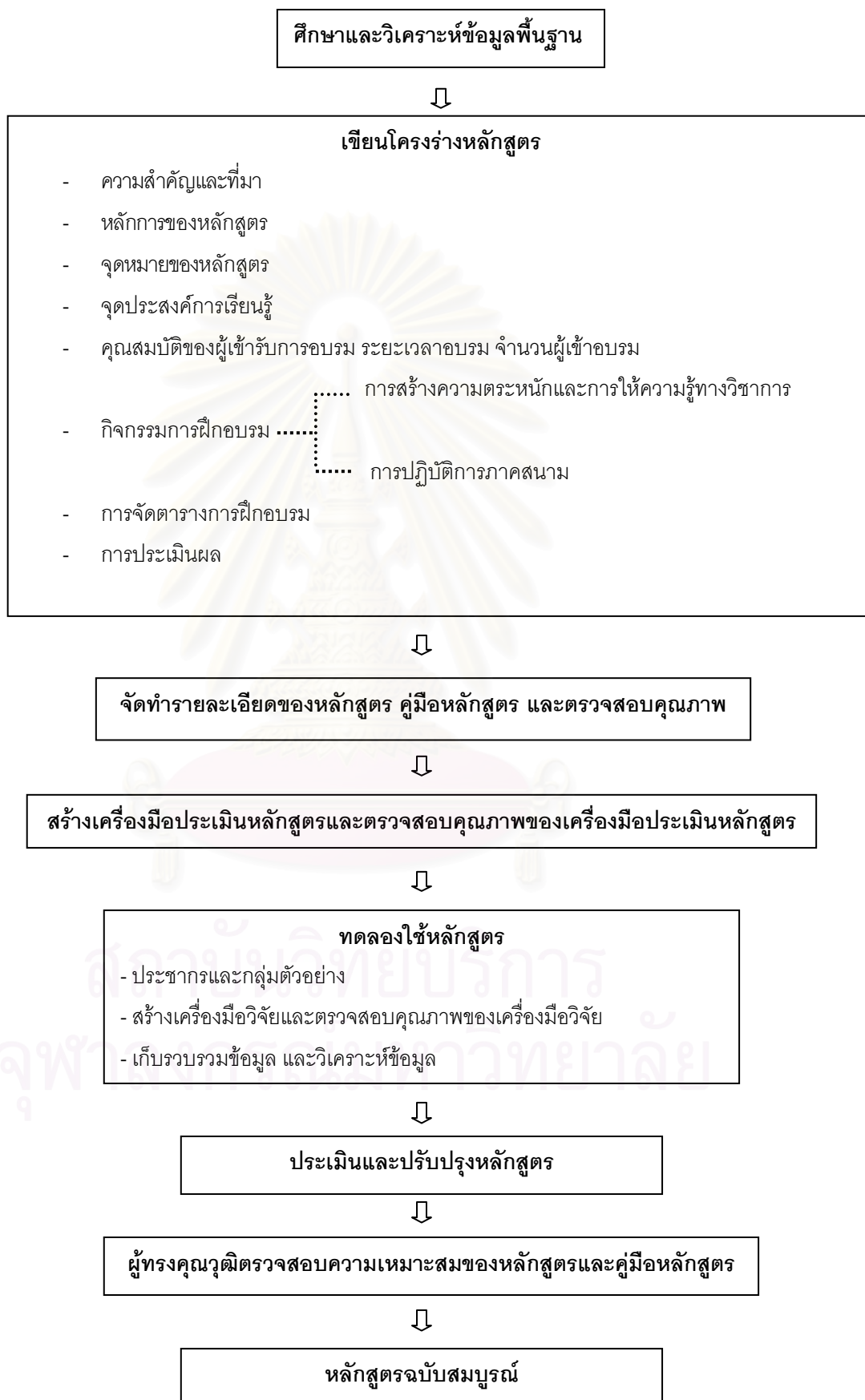
2. การกำหนดกรอบแนวคิดของหลักสูตรและขั้นตอนการดำเนินการพัฒนาหลักสูตร

ผู้วิจัยนำผลที่ได้จากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานสำหรับการพัฒนาหลักสูตรมา กำหนดกรอบแนวคิดของหลักสูตรและขั้นตอนการดำเนินการพัฒนาหลักสูตร ดังแสดงในแผนภูมิที่ 1 และแผนภูมิที่ 2

แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิดของหลักสูตร

แผนภูมิที่ 2 ขั้นตอนการดำเนินการพัฒนาหลักสูตร

3. การจัดทำรายละเอียดของหลักสูตรและคู่มือหลักสูตร

การจัดทำรายละเอียดของหลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก มีวัตถุประสงค์เพื่อร่างหลักสูตรและจัดทำคู่มือหลักสูตรที่ใช้สำหรับฝึกอบรม มีการดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

3.1 ร่างหลักสูตร มีกรอบแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรคือ ด้านเนื้อหาใช้แนวคิดการปฏิบัติบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก (Honig, 2002) ทฤษฎีของ Bowlby ทฤษฎีของ Maslow ทฤษฎีของ Erikson การส่งเสริมสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด- 5 ปีตามพัฒนาการของเด็ก (นิตยา คชภักดี, 2535 และอุดมลักษณ์ กุลพิจิตร, 2542) นโยบายและแนวคิดเกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย ข้อมูลพื้นฐานของเด็กและพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์ ด้านวิธีการฝึกอบรมใช้แนวคิดการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ได้แก่การเรียนรู้จากตัวแบบ (Bandura, 1986 cited in Schunk , 2000) วิธีการฝึกอบรมและหลักการฝึกอบรมผู้ใหญ่ (Ferro, 1993 ; Corder, 2002) การพัฒนาความตระหนักเกี่ยวกับตนเอง (Roger, 1959 cited in Schunk , 2000) การเรียนรู้จากประสบการณ์ (Kolb, 1984) และการสะท้อนประสบการณ์ (Maslin-Ostrowski and Ackerman, 2004)

โครงสร้างของหลักสูตรมีองค์ประกอบดังนี้

1. ความสำคัญและที่มา วิเคราะห์จากสภาพปัจจุบันและปัญหาเกี่ยวกับเด็กและพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์ เป็นแนวทางในการเขียนจุดหมายของหลักสูตรให้สอดคล้องกับความสำคัญและที่มา เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาที่ตรงตามสภาพปัญหา
2. หลักการของหลักสูตร เป็นแนวทางหลักในการดำเนินการพัฒนาหลักสูตร
3. จุดหมายของหลักสูตร กำหนดขึ้นเพื่อให้เห็นถึงจุดหมายปลายทางที่ต้องการให้เกิดขึ้น มีความสอดคล้องกับความสำคัญและที่มา ปรัชญา และหลักการของหลักสูตร
4. จุดประสงค์การเรียนรู้ กำหนดขึ้นเพื่อเป็นจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมที่สามารถประเมินได้ ประกอบด้วยจุดประสงค์การเรียนรู้ด้านความรู้ความเข้าใจเนื้อหาทางทฤษฎี และจุดประสงค์การเรียนรู้ด้านการปฏิบัติ
5. คุณสมบัติของผู้เข้ารับการอบรม ระยะเวลาอบรม จำนวนผู้เข้าอบรม กำหนดขึ้นให้มีความเหมาะสมกับจุดหมายของหลักสูตรและจุดประสงค์การเรียนรู้ เพื่อให้การฝึกอบรมสามารถบรรลุตามจุดหมายของหลักสูตร
6. กิจกรรมการฝึกอบรม กำหนดขึ้นโดยใช้แนวคิดการปฏิบัติบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก และแนวคิดการส่งเสริมสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด- 5 ปีตามพัฒนาการของเด็กเป็นแนวทางในการกำหนดเนื้อหาของการฝึกอบรม และใช้ แนวคิดการเรียนรู้ของผู้ใหญ่เป็นแนวทางในการกำหนดวิธีการฝึกอบรม

7. การจัดตารางการฝึกอบรม กำหนดขึ้นเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินกิจกรรมการฝึกอบรม

8. การประเมินผล กำหนดให้สอดคล้องกับจุดหมายของหลักสูตร และจุดประสงค์การเรียนรู้ กิจกรรมการฝึกอบรม ประกอบด้วย การประเมินผลความรู้ความเข้าใจเนื้อหาทางทฤษฎี และการประเมินผลการศึกษาปฏิบัติ

จากสาระสำคัญเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่แสดงในตารางที่ 8 นำมาเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการฝึกอบรมดังตารางที่ 9

ตารางที่ 9 แนวทางการจัดกิจกรรมตามสาระสำคัญเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่

สาระสำคัญเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่	แนวทางการจัดกิจกรรม
1. การเรียนรู้จะมีความหมายเมื่อการเรียนรู้นั้นทำให้ผู้เรียนได้พัฒนาความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง จากการได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม ได้วิเคราะห์และประเมินตนเอง และได้รับรู้ถึงความสำคัญของสิ่งที่เรียนรู้	จัดกิจกรรมที่ทำให้พี่เลี้ยงเด็กตระหนักถึงความสำคัญของการเลี้ยงดูเด็ก และความสำคัญของตนเองในฐานะผู้ทำหน้าที่เลี้ยงดูเด็ก
2. บุคคลสามารถรับความรู้ กฎเกณฑ์ ทักษะ ความเชื่อ และทัศนคติได้จากการสังเกตตัวแบบการแสดง พฤติกรรมใหม่เกิดขึ้นภายใต้กระบวนการ 4 ขั้นตอนได้แก่ 1) การให้ความสนใจต่อตัวแบบจากรูปร่างลักษณะหรือจากคุณค่าของสิ่งที่ตัวแบบกระทำ 2) การเก็บจำข้อมูลที่ได้รับจากตัวแบบ 3) การแสดงพฤติกรรม 4) แรงจูงใจที่จะเลือกเรียนรู้และแสดงพฤติกรรมที่นำมาสู่ผลด้านบวก การเรียนรู้พฤติกรรมหรือทักษะที่มีความซับซ้อนควรใช้วิธีผสมผสานระหว่างการสังเกตจากตัวแบบ การฝึกปฏิบัติภายใต้การได้รับคำแนะนำ และการได้รับข้อมูลป้อนกลับ	จัดกิจกรรมที่ทำให้พี่เลี้ยงเด็กได้เห็นแบบอย่างที่ดีในการเลี้ยงดูเด็กบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธ์ภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก โดยใช้ตัวแบบที่เป็นบุคคลและสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของงาน และการเป็นพี่เลี้ยงเด็กที่ดี ให้พี่เลี้ยงเด็กได้สะท้อนความคิดและแลกเปลี่ยนประสบการณ์
3. การจัดการศึกษาให้กับผู้ใหญ่ต้องให้ความสำคัญทางด้านจิตพิสัยควบคู่ไปกับการให้ความรู้	จัดกิจกรรมที่ให้พี่เลี้ยงเด็กได้สะท้อนความคิดทั้งในด้านความรู้ อารมณ์ และความรู้สึก
4. การจัดการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ต้องคำนึงถึงความหลากหลายของผู้เรียนในด้านต่างๆ เช่น อายุ ภูมิหลัง ทัศนคติ ประสบการณ์ ฯลฯ การจัดกิจกรรมควรมีการย้าทวนความรู้บ่อยๆ เพื่อช่วยในเรื่องของความจำ มีการจัดกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อสนองตอบต่อรูปแบบการเรียนรู้ที่แตกต่างกันของผู้เรียน สร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนได้ตระหนักถึงความสำคัญหรือคุณค่าของสิ่งที่เรียน มีการจัดกิจกรรมกลุ่มเพื่อให้ผู้เรียน	จัดกิจกรรมและใช้วิธีการอบรมที่หลากหลาย ได้แก่ กิจกรรมเดี่ยว กิจกรรมกลุ่ม เกม การสาธิตและฝึกปฏิบัติ การชมวิดิทัศน์ การประเมินการเรียนรู้ทั้งโดยวิทยากรโดยตนเอง และโดยเพื่อน มีการสะสมคะแนนเพื่อสร้างแรงจูงใจและสร้างบรรยากาศเชิงบวกในการเรียนรู้ มีการฝึกปฏิบัติภาคสนามเพื่อนำความรู้มาประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริงและเพื่อให้เกิดความแม่นยำในการปฏิบัติ

ตารางที่ 9 (ต่อ) แนวทางการจัดกิจกรรมตามสาระสำคัญเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่

สาระสำคัญเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่	แนวทางการจัดกิจกรรม
ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ได้แสดงออก และพัฒนาความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง	
5. ผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่มีประสบการณ์มาก แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เป็นวิธีการหนึ่งที่ทำให้ผู้เรียนได้นำประสบการณ์ที่มีมาใช้เป็นแหล่งความรู้ เพื่อให้ได้แนวคิดที่จะนำไปประยุกต์ใช้ ซึ่งจะเกิดเป็นประสบการณ์ใหม่ต่อไป	จัดกิจกรรมที่ให้พี่เลี้ยงเด็กได้นำประสบการณ์ที่มีอยู่มาใช้ในการทำกิจกรรม
6. การสะท้อนประสบการณ์เป็นวิธีการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากแนวคิดหรือมุมมองที่หลากหลายผ่านการสะท้อนความคิดของผู้อื่นต่อเรื่องราวหรือประสบการณ์ที่ก่อให้เกิดปัญหาหรือความคับข้องใจในการทำงาน ทำให้ผู้เรียนเกิดมุมมองใหม่ๆ ในการแก้ปัญหาและการเผชิญสถานการณ์ต่างๆในการทำงาน	จัดกิจกรรมที่ให้พี่เลี้ยงเด็กแต่ละคนได้สะท้อนประสบการณ์จากการฝึกอบรมเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นและวิธีการแก้ปัญหา เพื่อให้ได้แนวคิดที่หลากหลายเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการทำงานต่อไป

จากแนวทางการจัดกิจกรรมตามสาระสำคัญเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ และจากหลักการและจุดหมายของหลักสูตร ผู้วิจัยได้กำหนดกิจกรรมการฝึกอบรม โดยใช้แนวความคิดการปฏิบัติบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก และแนวความคิดส่งเสริมสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด- 5 ปีตามพัฒนาการของเด็กเป็นแนวทางในการกำหนดเนื้อหาของการฝึกอบรม และใช้ แนวคิดการเรียนรู้ของผู้ใหญ่เป็นแนวทางในการกำหนดวิธีการฝึกอบรม โดยกำหนดให้แบ่งการฝึกอบรมเป็น 2 ส่วนคือ

ส่วนที่ 1 การสร้างความตระหนักและการให้ความรู้ทางวิชาการ ใช้เวลา 3 วัน เพื่อให้พี่เลี้ยงเด็กได้ความรู้ที่เป็นพื้นฐานในการเลี้ยงดูเด็กบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก โดยกิจกรรมสร้างความตระหนักจะทำทุกวัน วันแรกให้ความรู้เกี่ยวกับความสำคัญและวิธีการปฏิบัติบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก วันที่สองให้ความรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กตามพัฒนาการของเด็ก และการสร้างความผูกพันด้วยกิจกรรมการเล่นิทาน วันที่สามการสร้างความผูกพันด้วยกิจกรรมการนวดสัมผัสและกิจกรรมสรุปความรู้

ส่วนที่ 2 การปฏิบัติการภาคสนาม ใช้เวลา 8 สัปดาห์ เพื่อให้พี่เลี้ยงเด็กนำความรู้จากการฝึกอบรมส่วนที่ 1 มาฝึกปฏิบัติ มีการประเมินผลการฝึกปฏิบัติและให้ข้อมูลป้อนกลับจนเกิดความมั่นใจว่ารายละเอียดกิจกรรมการฝึกอบรมดังตารางที่ 10

ตารางที่ 10 กิจกรรมการฝึกอบรม

วัตถุประสงค์	กิจกรรม	วิธีการ	แนวคิดที่สนับสนุน
<p>1. เพื่อให้พี่เลี้ยงเด็กตระหนักถึงความสำคัญของการเลี้ยงดูเด็ก</p> <p>2. เพื่อให้พี่เลี้ยงเด็กตระหนักถึงความสำคัญของตนเองในฐานะผู้ทำหน้าที่เลี้ยงดูเด็ก</p> <p>3. เพื่อให้พี่เลี้ยงเด็กได้เห็นแบบอย่างที่ดีในการเลี้ยงดูเด็กบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก</p>	<p>1. การสร้างความตระหนัก</p> <ul style="list-style-type: none"> - การรับฟังบทความหรือเรื่องที่ให้ข้อคิดในการทำงาน และสะท้อนความคิด - การเรียนรู้และแลกเปลี่ยนทรรศนะกับผู้ที่มีประสบการณ์ตรง 	<p>- การเรียนรู้จากตัวแบบ</p>	<p>การเสนอตัวแบบพัฒนามาจากทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของ Bandura ที่เชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลเป็นผลจากการที่คนมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม และปัจจัยส่วนบุคคลที่ประกอบด้วยความคิดและความรู้สึก เมื่อปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งมีการเปลี่ยนแปลง ปัจจัยอื่นๆจะเปลี่ยนแปลงไปด้วย การเสนอตัวแบบเป็นการจัดสภาพแวดล้อมเพื่อให้เกิดความคาดหวังถึงผลที่จะเกิดขึ้นบางอย่าง ส่งผลให้บุคคลตัดสินใจที่จะแสดงหรือไม่แสดงพฤติกรรม ตัวแบบมีผลต่อพฤติกรรมของบุคคล 3 ด้านคือ 1) ช่วยให้บุคคลเรียนรู้พฤติกรรม หรือทักษะใหม่ๆ 2) ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้ที่สังเกตตัวแบบได้ 3) ช่วยให้พฤติกรรมที่ได้รับการเรียนรู้มาแล้วได้มีโอกาสแสดงออก การเสนอตัวแบบสามารถทำได้หลายวิธี เช่น เสนอตัวแบบที่เป็นชีวิตจริง ใช้สัญลักษณ์หรือใช้การสอน เป็นต้น (สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, 2543 และ Bandura, 1986 cited in Schunk , 2000) การเรียนรู้พฤติกรรมหรือทักษะที่มีความซับซ้อนจะเป็นไปได้ดีคือใช้วิธีผสมผสานระหว่างการสังเกตจากตัวแบบ การฝึกปฏิบัติภายใต้การได้รับคำแนะนำ และการได้รับข้อมูลป้อนกลับ (Schunk , 2000) การจัดการศึกษาให้กับผู้ใหญ่ต้องให้ความสำคัญทางด้านจิตพิสัยควบคู่ไปกับการให้ความรู้ (Ferro, 1993) การเรียนรู้จะมีความหมายเมื่อการเรียนรู้นั้นทำให้ผู้เรียนได้พัฒนาความรู้ที่มีคุณค่าในตนเอง จากการได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม ได้วิเคราะห์และประเมินตนเอง และได้รับรู้ถึงความสำคัญของสิ่งที่เรียนรู้ (Roger, 1959 cited in Schunk , 2000)</p>

ตารางที่ 10 (ต่อ) กิจกรรมการฝึกอบรม

วัตถุประสงค์	กิจกรรม	วิธีการ	แนวคิดที่สนับสนุน
2. เพื่อให้พี่เลี้ยง เด็กมีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการเลี้ยง ดูเด็กบนพื้นฐาน ของการสร้าง สัมพันธภาพ ความผูกพันใน การเลี้ยงดูเด็ก	2. การให้ความรู้ทาง วิชาการเกี่ยวกับ - ความสำคัญ และการสร้าง สัมพันธภาพความ ผูกพันในการเลี้ยงดู เด็ก - พัฒนาการของ เด็กวัยแรกเกิด – 5 ปี และ การส่งเสริม ความผูกพันระหว่าง เด็กกับผู้เลี้ยงดูตาม พัฒนาการของเด็ก - การสร้างความ ผูกพันด้วยกิจกรรม การนวดสัมผัสและ การเล่านิทาน	- การชมวิดิทัศน์ - การสาธิตและ ฝึกปฏิบัติ - การทำ กิจกรรมกลุ่ม - การเรียนรู้ผ่าน เกม - การ ประเมินผลการ เรียนรู้	การให้ความรู้ทางวิชาการใช้หลักการอบรมผู้ใหญ่ (จงกลณี ชูติมาเทวินทร์, 2542 และ Corder, 2002) เนื่องจากพี่เลี้ยงเด็กอยู่ในวัยที่พ้นวัยเรียนมาแล้ว แต่ จำเป็นต้องได้รับความรู้เพื่อเป็นพื้นฐานในการ ปฏิบัติ ผู้วิจัยจึงใช้หลักการอบรมผู้ใหญ่เป็นแนวคิด ในการจัดกิจกรรมการฝึกอบรม ซึ่งมีประเด็นสำคัญ คือ ผู้ใหญ่มีประสบการณ์มากมายที่ควรนำมาใช้ใน การอบรม อัตราการหลงลืมของผู้ใหญ่เกิดขึ้นได้ง่าย และรวดเร็ว จึงควรใช้วิธีการที่ทำให้จำได้ง่าย โดยจัด กิจกรรมที่ให้ผู้เรียนได้พูดซ้ำ กระทำซ้ำ กระบวนการ เรียนรู้ของผู้ใหญ่จะได้ผลดีมากที่สุดเมื่อผู้เรียนเห็น คุณค่าของสิ่งที่เรียน และการเรียนรู้นั้นๆสามารถ นำไปประยุกต์ ใช้กับงานในปัจจุบันได้ ผู้วิจัยจึงจัดให้ พี่เลี้ยงเด็กได้รับความรู้จากวิธีการที่หลากหลายเพื่อ สนองตอบรูปแบบการเรียนรู้ที่แตกต่างกันของผู้เรียน คือการชมวิดิทัศน์ การสาธิตและฝึกปฏิบัติ และการ ทำกิจกรรมกลุ่ม เพื่อให้ได้ทั้งความรู้ แนวทางและ แบบอย่างในการปฏิบัติเพื่อสร้างความผูกพันกับเด็ก และพัฒนาความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง รวมทั้งการเรียนรู้ ผ่านเกม ลักษณะของเกมที่จัดเป็นเกมที่มุ่งพัฒนา ความฉลาดทางปัญญาและอารมณ์ ให้พี่เลี้ยงรู้สึก ผ่อนคลาย ได้เรียนรู้เกี่ยวกับการทำงานเป็นทีม และ ทบทวนความรู้ที่ได้รับจากการอบรม มีการระดม คะแนนของแต่ละทีมเพื่อกำหนดเป้าหมายและสร้าง แรงจูงใจในการทำงาน
3. เพื่อให้พี่เลี้ยง เด็กนำความรู้ที่ ได้รับมาฝึก ปฏิบัติใน สถานการณ์จริง	3. การปฏิบัติกร ภาคสนาม	- การฝึกปฏิบัติ ในสถานการณ์ จริง มีการ ประเมินผล อย่างสม่ำเสมอ และให้ข้อมูล ป้อนกลับ มีการ	ผู้ใหญ่จะเรียนรู้ได้เร็ว จากประสบการณ์ตรง จากการ ทำจริงปฏิบัติจริง และจะเรียนรู้ได้ดีเมื่อสิ่งที่เรียนรู้ เกี่ยวข้องกับสิ่งที่เคยรู้หรือมีประสบการณ์มาแล้ว (จงกลณี ชูติมาเทวินทร์, 2542 และ Corder, 2002) Kolb (1984: 6) กล่าวถึง แนวคิดการเรียนรู้จาก ประสบการณ์ตรงว่าเป็นการนำแนวคิดทางการ ศึกษาที่เป็นนามธรรมมาสู่ประสบการณ์ที่เป็นการ

ตารางที่ 10 (ต่อ) กิจกรรมการฝึกอบรม

วัตถุประสงค์	กิจกรรม	วิธีการ	แนวคิดที่สนับสนุน
		อภิปรายร่วมกันเกี่ยวกับสิ่งที่ทำได้ดีและสิ่งที่ต้องแก้ไข	ปฏิบัติจริง เป็นวิธีการหนึ่งที่ใช้จัดการศึกษาในระบบเปิดสำหรับผู้มีฐานะยากจน ทำให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์จากการได้นำสิ่งที่เรียนรู้มาลองปฏิบัติจริง นอกจากนี้สมโภชน์ เขียมสุภาวิชิต (2543: 259) กล่าวถึงแนวคิดของ Perry & Furukawa เกี่ยวกับการส่งเสริมลักษณะของการแสดงออกหลังจากได้รับการเสนอตัวแบบแล้วว่าเป็นวิธีหนึ่งที่ทำให้การแสดงออกของบุคคลมีประสิทธิภาพมากขึ้น คือการซักซ้อม และมีการให้ข้อมูลป้อนกลับเกี่ยวกับสิ่งที่ทำได้เหมาะสมแล้ว และสิ่งที่ควรแก้ไข จากนั้นให้ลองทำอีกจนกระทั่งสามารถทำได้ดี
4. เพื่อให้พี่เลี้ยงเด็กได้แนวคิดที่หลากหลายไปปรับใช้ในการปฏิบัติงาน	4. การสรุปการฝึกอบรม	- การสะท้อนประสบการณ์	การสะท้อนประสบการณ์เป็นวิธีการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ที่ใช้การสะท้อนประสบการณ์ของผู้เรียนทั้งโดยการเขียน และการพูดเป็นฐานในการเรียนรู้พัฒนาโดย Patricia Maslin-Ostrowski และ Richard H. Ackerman มีแนวคิดหลักคือให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากแนวคิดหรือมุมมองที่หลากหลายผ่านการสะท้อนความคิดของผู้อื่นต่อเรื่องราวหรือประสบการณ์ที่ก่อให้เกิดปัญหา หรือความคับข้องใจในการทำงาน ทำให้ผู้เรียนเกิดมุมมองใหม่ๆ ในการแก้ปัญหา และการเผชิญสถานการณ์ต่างๆ ในการทำงาน ประกอบด้วย 5 ขั้นตอนคือ 1) เขียนโดยอิสระ 2) เขียนเล่าประสบการณ์ 3) เล่าเรื่อง ฟังการเล่าเรื่องและอภิปราย 4) สะท้อน ความคิดในกลุ่มย่อย 5) สะท้อนความคิดในกลุ่มใหญ่ (Maslin-Ostrowski and Ackerman, 2004)

3.2 จัดทำคู่มือหลักสูตร เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์ตามหลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก และตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ

4. สร้างเครื่องมือประเมินหลักสูตร

เครื่องมือประเมินหลักสูตรใช้เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากการทดลองใช้หลักสูตรการฝึกอบรม พี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก ข้อมูลที่ได้จะนำมาใช้ในการวิเคราะห์เพื่อประเมินผลสัมฤทธิ์ของการใช้หลักสูตร และเพื่อประเมินความพึงพอใจของพี่เลี้ยงเด็กที่มีต่อการฝึกอบรม มีจำนวน 4 ฉบับดังนี้

1. เครื่องมือที่ใช้ประเมินผลสัมฤทธิ์ของการใช้หลักสูตรมี 3 ฉบับได้แก่

1) แบบวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก ใช้ประเมินก่อนและหลังฝึกอบรม (แบบวัดฉบับนี้ใช้เป็นเครื่องมือประเมินผลสัมฤทธิ์ของการใช้หลักสูตรและใช้เป็นเครื่องมือวิจัย)

2) แบบประเมินการฝึกปฏิบัติของพี่เลี้ยงเด็ก ใช้ประเมินหลังฝึกอบรม แบ่งเป็น 2 ฉบับ

2.1) แบบประเมินการฝึกปฏิบัติของพี่เลี้ยงเด็ก (การนัดสัมผัส) สำหรับพี่เลี้ยงเด็กที่ดูแลเด็กแรกเกิด - 3 ปี

2.2) แบบประเมินการฝึกปฏิบัติของพี่เลี้ยงเด็ก (การเล่านิทาน) สำหรับพี่เลี้ยงเด็กที่ดูแลเด็กอายุ 4-5 ปี

2. เครื่องมือที่ใช้ประเมินความพึงพอใจของพี่เลี้ยงเด็กที่มีต่อการฝึกอบรม ได้แก่ แบบประเมินความพึงพอใจ “การอบรมการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก” ใช้ประเมินหลังฝึกอบรม การสร้างเครื่องมือประเมินหลักสูตรมีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

แบบวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก มีขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือดังนี้

ขั้นที่ 1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน โดยทำการศึกษาเกี่ยวกับเครื่องมือวิจัย การสร้างเครื่องมือวิจัย สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์ และหลักการ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันระหว่างเด็กกับพี่เลี้ยงเด็กจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสัมพันธภาพระหว่างเด็กกับพี่เลี้ยงเด็ก

ขั้นที่ 2 สร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ มีขั้นตอนดังนี้

1) กำหนดจุดมุ่งหมายของการวัด เพื่อเป็นเครื่องมือในการตรวจสอบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็ก

2) กำหนดกรอบของการวัด โดยใช้แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กของ Honig (2002) มาเป็นกรอบในการสร้างแบบวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก แบ่งเป็น 2 ส่วนคือ ความรู้ความเข้าใจด้านเนื้อหา

และความรู้ความเข้าใจด้านการปฏิบัติ

3) กำหนดนิยามเชิงปฏิบัติการของความรู้ความเข้าใจด้านเนื้อหา และความรู้ความเข้าใจด้านการปฏิบัติ และกำหนดน้ำหนักเนื้อหาในแบบวัด ดังตารางที่ 11

ตารางที่ 11 กรอบแนวคิดของแบบวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพ
ความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กและนิยามเชิงปฏิบัติการ

ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก	นิยามเชิงปฏิบัติการ	ประเด็นย่อย
1. ความรู้ความเข้าใจด้านเนื้อหา	ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสาระสำคัญของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก	<ol style="list-style-type: none"> 1. ความหมายของความผูกพัน 2. ความสำคัญของความผูกพัน 3. องค์ประกอบที่ทำให้เกิดความผูกพันระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดู 4. วิธีการสร้างความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก 5. การสร้างความผูกพันที่เหมาะสมตามพัฒนาการ การเรียนรู้ และความต้องการของเด็ก
2. ความรู้ความเข้าใจด้านการปฏิบัติ	ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการปฏิบัติต่อเด็กบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก	<ol style="list-style-type: none"> 1. การปฏิบัติของพี่เลี้ยงเด็กที่ส่งเสริมการเกิดความผูกพันระหว่างเด็กกับพี่เลี้ยงเด็ก 2. การปฏิบัติของพี่เลี้ยงเด็กบนพื้นฐานของการสร้างความผูกพันกับเด็กวัยแรกเกิด - 1 ปี 3. การปฏิบัติของพี่เลี้ยงเด็กบนพื้นฐานของการสร้างความผูกพันกับเด็กวัย 1 - 3 ปี 4. การปฏิบัติของพี่เลี้ยงเด็กบนพื้นฐานของการสร้างความผูกพันกับเด็กวัย 3 - 5 ปี

4) กำหนดโครงสร้างของแบบวัด แบ่งเป็น 3 ตอน ตอนที่ 1 สถานภาพผู้ตอบ ตอนที่ 2 ความรู้ความเข้าใจด้านเนื้อหา ตอนที่ 3 ความรู้ความเข้าใจด้านการปฏิบัติ โดยกำหนดน้ำหนักของเนื้อหาในแต่ละส่วนดังตารางที่ 12

ตารางที่ 12 โครงสร้างของแบบวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพ
ความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก

ตอนที่	ประเด็นหลัก	จำนวนข้อ	ประเด็นย่อย	จำนวนข้อ
1	สถานภาพผู้ตอบ	11	1. ชื่อ-สกุล 2. อายุ 3. วุฒิการศึกษา 4. ประสบการณ์ทำงานในสถานสงเคราะห์ 5. สถานภาพสมรส 6. จำนวนบุตร 7. อายุบุตร 8. การเลี้ยงบุตร (กรณีที่มีบุตร) 9. รายได้ของครอบครัวต่อเดือน 10. เหตุผลที่เข้ามาทำงานในสถานสงเคราะห์ 11. ความรู้สึกที่มีต่อการเป็นพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์	1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1
2	ความรู้ความเข้าใจด้านเนื้อหา	30	1. ความหมายของความผูกพัน 2. ความสำคัญของการเกิดความผูกพันระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดู 3. องค์ประกอบที่ทำให้เกิดความผูกพันระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดู 4. วิธีการสร้างความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก 5. การสร้างความผูกพันที่เหมาะสมตามพัฒนาการ การเรียนรู้ และความต้องการของเด็ก	2 5 8 10 5
3	ความรู้ความเข้าใจด้านการปฏิบัติ	15	1. การปฏิบัติของพี่เลี้ยงเด็กที่ส่งเสริมการเกิดความผูกพันระหว่างเด็กกับพี่เลี้ยงเด็ก 2. การปฏิบัติของพี่เลี้ยงเด็กบนพื้นฐานของการสร้างความผูกพันกับเด็กวัยแรกเกิด - 1 ปี 3. การปฏิบัติของพี่เลี้ยงเด็กบนพื้นฐานของการสร้างความผูกพันกับเด็กวัย 1 - 3 ปี 4. การปฏิบัติของพี่เลี้ยงเด็กบนพื้นฐานของการสร้างความผูกพันกับเด็กวัย 3 - 5 ปี	6 3 3 3

5) กำหนดรูปแบบของแต่ละส่วนดังนี้

ตอนที่ 1 สถานภาพผู้ตอบ เป็นแบบตรวจสอบรายการ ยกเว้นรายการที่ 1 ให้เขียนชื่อ-สกุล รายการที่ 6 เติมาอายุบุตร และรายการที่ 10-11 เป็นแบบตรวจสอบรายการและเติมข้อความในกรณีที่มีเหตุผลอื่นที่นอกเหนือจากที่ระบุในแบบตรวจสอบรายการ

ตอนที่ 2 ความรู้ความเข้าใจด้านเนื้อหา เป็นแบบเลือกตอบ “ใช่” หรือ “ไม่ใช่” จำนวน 30 ข้อ โดยผู้วิจัยสร้างเกณฑ์การให้คะแนนข้อที่ตอบถูกได้ 1 คะแนน ข้อที่ตอบผิดหรือไม่ตอบได้ 0 คะแนน

ตอนที่ 3 ความรู้ความเข้าใจด้านการปฏิบัติ เป็นแบบปรนัยแบบเลือกตอบ 4 ตัวเลือก จำนวน 15 ข้อ โดยผู้วิจัยสร้างเกณฑ์การให้คะแนนข้อที่ตอบถูกได้ 1 คะแนน ข้อที่ตอบผิดหรือไม่ตอบได้ 0 คะแนน

6) ตรวจสอบคุณภาพของแบบวัด โดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่านซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย ด้านการทำงานกับเด็กและพี่เลี้ยงเด็ก ด้านจิตวิทยา และด้านการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา ลักษณะการใช้คำถาม และความเหมาะสมของเกณฑ์การให้คะแนน นำมาปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ

7) นำแบบวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กที่ได้ปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิไปทดลองใช้กับพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ดที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมด้านภาษา ตรวจสอบเวลาในการทำแบบวัด ผลการทดลองใช้แบบวัด พบว่าพี่เลี้ยงเด็กใช้เวลาในการทำแบบวัดแตกต่างกันมาก มีพี่เลี้ยงเด็กจำนวนร้อยละ 40 ใช้เวลาในการทำแบบวัดนานมากเนื่องจากสูงวัยและมีปัญหาด้านสายตา อ่านหนังสือไม่คล่อง และไม่คุ้นเคยกับการอ่านหนังสือ ผู้วิจัยวางแผนในการปรับปรุงข้อบกพร่องส่วนนี้เพื่อนำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้วิธีให้ผู้วิจัยอ่านแบบวัดให้พี่เลี้ยงเด็กฟังและทำไปพร้อมๆกันทีละข้อ ทำการวิเคราะห์รายข้อเพื่อหาค่าความยากและค่าอำนาจจำแนก โดยใช้เทคนิค 27% คัดเลือกไว้เฉพาะที่มีค่าความยากและค่าอำนาจจำแนกพอเหมาะ ได้จำนวน 25 ข้อ นำไปวิเคราะห์หาค่าความเที่ยงของแบบวัดโดยใช้สูตรคูเดอร์ ริชาร์ดสัน 20 (KR 20) ได้ 0.78 มีค่าอำนาจจำแนกระหว่าง 0.25-0.75 และค่าความยากอยู่ระหว่าง 0.25-0.75

แบบประเมินการฝึกปฏิบัติของพี่เลี้ยงเด็ก

ใช้ประเมินหลังฝึกอบรม มีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

ขั้นที่ 1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน โดยศึกษาเกี่ยวกับเครื่องมือวิจัย การสร้างเครื่องมือวิจัย สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์ และหลักการแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันระหว่างเด็กกับพี่เลี้ยงเด็กจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเครื่องมือวิจัย และวิธีการปฏิบัติเพื่อสร้างสัมพันธภาพความผูกพันระหว่างเด็กกับพี่เลี้ยงเด็ก

ขั้นที่ 2 สร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ มีขั้นตอนดังนี้

1) กำหนดจุดมุ่งหมายของการประเมิน เพื่อเป็นเครื่องมือในการตรวจสอบการปฏิบัติของพี่เลี้ยงเด็ก

2) กำหนดกิจกรรมที่ใช้ประเมินการฝึกปฏิบัติของพี่เลี้ยงเด็ก เนื่องจากภารกิจของพี่เลี้ยงเด็กคือการเลี้ยงดูเด็กตลอด 24 ชั่วโมงซึ่งไม่สามารถทำการประเมินได้ทั้งหมด ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องเลือกหรือจัดกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งเพื่อทำการสังเกตการฝึกปฏิบัติของพี่เลี้ยงเด็ก และเนื่องจากลักษณะและวิธีการในการเลี้ยงดูเด็กแต่ละช่วงวัยมีความแตกต่างกัน ผู้วิจัยจึงกำหนดให้มีการประเมินการฝึกปฏิบัติของพี่เลี้ยงเด็กแยกเป็น 2 ส่วนคือ

2.1) การประเมินการฝึกปฏิบัติของพี่เลี้ยงเด็กที่ดูแลเด็กแรกเกิด – 3/11 ปี โดยกำหนดให้ประเมินจากกิจกรรมการนวดสัมผัส เนื่องจากการนวดสัมผัสเป็นกิจกรรมที่มีข้อค้นพบจากงานวิจัยว่าช่วยส่งเสริมให้เกิดความผูกพันระหว่างเด็กเล็กกับผู้เลี้ยงดูโดยผู้เลี้ยงดูต้องปฏิบัติอย่างถูกต้องคือสัมผัสร่างกายเด็กอย่างนุ่มนวลและมีการสร้างสัมพันธ์ที่ดีกับเด็กในระหว่างการนวดสัมผัสเช่น การมองสบตากับเด็ก พูดคุยกับเด็ก มีการจัดบรรยากาศที่เหมาะสมเป็นต้น ผู้วิจัยนำองค์ประกอบในด้านการปฏิบัติที่ส่งเสริมการเกิดความผูกพันที่พี่เลี้ยงเด็กควรปฏิบัติในระหว่างการนวดสัมผัสให้เด็กมากำหนดเป็นรายการประเมิน และสร้างเป็นแบบประเมินคือ “แบบประเมินการฝึกปฏิบัติของพี่เลี้ยงเด็ก (การนวดสัมผัส) สำหรับพี่เลี้ยงเด็กที่เลี้ยงดูเด็กแรกเกิด – 3/11 ปี”

2.2) การประเมินการฝึกปฏิบัติของพี่เลี้ยงเด็กที่ดูแลเด็กอายุ 4-5 ปี โดยกำหนดให้ประเมินจากกิจกรรมการเล่านิทาน เนื่องจากเด็กในวัยนี้มีพัฒนาการด้านสติปัญญาสูงขึ้นสามารถเข้าใจภาษาและใช้ภาษาได้ดีขึ้น และการเล่านิทานเป็นกิจกรรมหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดความผูกพันระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดูได้หากผู้เลี้ยงดูมีการปฏิบัติที่เหมาะสม เช่นแสดงความสนใจเด็ก สร้างปฏิสัมพันธ์ทางบวกกับเด็ก ให้โอกาสเด็กมีส่วนร่วมในการตอบคำถามหรือแสดงความคิดเห็นเป็นต้น ผู้วิจัยนำองค์ประกอบในด้านการปฏิบัติที่ส่งเสริมการเกิดความผูกพันที่พี่เลี้ยงเด็กควรปฏิบัติในระหว่างการเล่านิทานมากำหนดเป็นรายการประเมิน และสร้างเป็นแบบประเมินคือ “แบบประเมินการฝึกปฏิบัติของพี่เลี้ยงเด็ก (การเล่านิทาน) สำหรับพี่เลี้ยงเด็กที่ดูแลเด็กอายุ 4-5 ปี”

3) กำหนดกรอบของการประเมิน โดยใช้แนวคิดการปฏิบัติบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธ์สภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กของ Honig (2002) มาเป็นกรอบในการสร้างแบบประเมินการฝึกปฏิบัติ คือการนวดสัมผัสบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธ์สภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กและการเล่านิทานบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธ์สภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก

4) สร้างแบบประเมินการฝึกปฏิบัติของพี่เลี้ยงเด็ก

4.1) แบบประเมินการฝึกปฏิบัติของพี่เลี้ยงเด็ก (การนวดสัมผัส) สำหรับ พี่เลี้ยงเด็กที่ดูแลเด็กแรกเกิด – 3/11 ปี ประกอบด้วยรายการประเมินเกี่ยวกับการจัดบรรยากาศในการ นวดสัมผัส การเตรียมตัวของพี่เลี้ยงเด็กก่อนการนวดสัมผัส และการปฏิบัติกรนวดสัมผัส รวม 10 รายการ

4.2) แบบประเมินการฝึกปฏิบัติของพี่เลี้ยงเด็ก (การเล่านิทาน) สำหรับ พี่เลี้ยงเด็กที่ดูแลเด็กอายุ 4-5 ปี ประกอบด้วยรายการประเมินเกี่ยวกับการเลือกหนังสือที่เหมาะสมกับ วัยของเด็ก การสร้างบรรยากาศที่ดีในการอ่านหนังสือหรือเล่านิทานให้เด็กฟัง การอ่าน เล่านิทาน หรือดู รูปกับเด็กในกลุ่มย่อย และการให้ความสนใจเด็กอย่างทั่วถึง รวม 10 รายการ

5) ตรวจสอบคุณภาพของแบบประเมินโดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่านซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย ด้านการทำงานกับเด็กและพี่เลี้ยงเด็ก ด้านจิตวิทยา และด้านการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา และความเหมาะสมของเกณฑ์การให้ คะแนน ผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อเสนอแนะว่าควรทำการประเมินเป็นระยะเพื่อแก้ไขข้อบกพร่องและดูความ ก้าวหน้าของการฝึกปฏิบัติ ผู้วิจัยนำข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิมาจัดทำแบบประเมินการฝึกปฏิบัติ ของพี่เลี้ยงเด็ก (การนวดสัมผัส) สำหรับพี่เลี้ยงเด็กที่ดูแลเด็กแรกเกิด- 3/11 ปี (ภาคผนวก ค) และจัดทำ แบบประเมินการฝึกปฏิบัติของพี่เลี้ยงเด็ก (การเล่านิทาน) สำหรับพี่เลี้ยงเด็ก ที่ดูแลเด็กอายุ 4-5 ปี (ภาคผนวก ค) นำมาปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ

แบบประเมินความพึงพอใจ “การอบรมการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก”

ใช้ประเมินหลังฝึกอบรม มีขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือดังนี้

ขั้นที่ 1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน โดยศึกษาหลักการเกี่ยวกับการประเมินการอบรม

ขั้นที่ 2 สร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ มีขั้นตอนดังนี้

- 1) กำหนดกรอบแนวคิดในการประเมิน ดังตารางที่ 13

ตารางที่ 13 กรอบแนวคิดแบบวัดความพึงพอใจการอบรม “การสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก”

ประเด็นหลัก	จำนวนข้อ	ประเด็นย่อย	จำนวนข้อ
การสร้างความรู้ความตระหนักและการให้ความรู้ทางวิชาการ	22	1. ความรู้เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก 2. ระยะเวลาในการอบรม (3 วัน) 3. ระยะเวลาที่ใช้ในการอบรม (08.30-16.00 น.) 4. เอกสารประกอบการอบรม 5. กิจกรรมและวิธีการที่ใช้ในการอบรม 6. การดำเนินกิจกรรมของวิทยากร 7. สถานที่ใช้จัดการอบรม 8. ระบบสื่อ แสง เสียง	5 1 1 1 11 1 1 1
การปฏิบัติกรภาคสนาม	6	1. ประโยชน์ที่ได้จากการฝึกปฏิบัติ 2. การให้ความรู้ของวิทยากร 3. ระยะเวลาในการฝึกปฏิบัติ	4 1 1
การสรุปการฝึกอบรม	5	1. ประโยชน์ที่ได้รับ 2. ระยะเวลาในการสรุปการฝึกอบรม 3. สถานที่ใช้ในการสรุปการฝึกอบรม 4. การดำเนินกิจกรรมของวิทยากร 5. ระบบสื่อ แสง เสียง	1 1 1 1 1
		รวม	33

2) ดำเนินการสร้างแบบประเมินความพึงพอใจการอบรม “การสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก” ตามกรอบแนวคิดที่กำหนดไว้ เป็นแบบมาตรวัด 5 ระดับ คือ ระดับความพึงพอใจ “มากที่สุด” “มาก” “ปานกลาง” “น้อย” “น้อยมาก”

3) ตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือโดยนำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญทางการเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย ด้านการทำงานกับเด็กและพี่เลี้ยงเด็ก ด้านจิตวิทยา และด้านการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมตรวจสอบความเหมาะสม ผู้ทรงคุณวุฒิเสนอแนะให้เพิ่มในส่วนของการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณค่าหรือผลที่ได้จากการอบรมในประเด็นของสัมพันธภาพความผูกพันระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดู ผู้วิจัยปรับปรุงโดยเพิ่มส่วนของการแสดงความคิดเห็นปลายเปิดเกี่ยวกับคุณค่าหรือผลที่ได้จากการอบรมในการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดู 6 ข้อคือ

- 1) ท่านได้ประโยชน์หรือข้อคิดอะไรบ้างจากการฝึกอบรม
- 2) การฝึกอบรมทำให้ความรู้สึกหรือทัศนคติต่อการเป็นพี่เลี้ยงเด็กเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่ อย่างไร
- 3) การฝึกอบรมทำให้ท่านเข้าใจเด็กในสถาน

สงเคราะห์มากขึ้นหรือไม่ ในประเด็นใดบ้าง 4) การฝึกอบรมทำให้การปฏิบัติของท่านต่อเด็กเปลี่ยนแปลงไปบ้างหรือไม่ อย่างไร 5) หลังจากฝึกอบรมแล้วท่านคิดว่าสัมพันธภาพความผูกพันระหว่างเด็กกับท่าน และระหว่างท่านกับเด็กเปลี่ยนแปลงไปบ้างหรือไม่ อย่างไร 6) ท่านคิดว่าควรมีการจัดการอบรมเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กสำหรับพี่เลี้ยงเด็กกลุ่มต่อไป และในสถานสงเคราะห์อื่นหรือไม่ เพราะเหตุใด

ขั้นที่ 2 การทดลองใช้หลักสูตรและประเมินผลการใช้หลักสูตร

ขั้นตอนนี้เป็นการนำหลักสูตรที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้ในสภาพจริง มีรายละเอียดดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรของการทดลองใช้หลักสูตรคือพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กลุ่มตัวอย่าง คือ พี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เด็กอ่อน จังหวัดนนทบุรี ในปี พ.ศ.2549 จำนวน 30 คน โดยผู้วิจัยดำเนินการเลือกกลุ่มตัวอย่างดังนี้

1.1 เลือกเข้าไปทำการศึกษาที่สถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี โดยทำการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) เนื่องจากเมื่อได้ทำการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นแล้วพบว่าสถานสงเคราะห์ส่วนใหญ่มีสภาพและลักษณะปัญหาโดยทั่วไปคล้ายคลึงกัน และ พี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ดมีความรู้พื้นฐานเรื่องการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด- 5 ปี และพัฒนาการของเด็กแรกเกิด-5 ปีมาแล้วจากการเข้ารับการอบรมก่อนประจำการ ซึ่งเป็นไปตามข้อตกลงเบื้องต้นของการวิจัย และยินดีให้ความร่วมมือในการเข้าไปทำการศึกษา

1.2 เลือกพี่เลี้ยงเด็กที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง โดยการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น (Stratified sampling) จากพี่เลี้ยงเด็กที่ประจำบ้านทั้ง 7 บ้าน ตามสัดส่วนของจำนวนพี่เลี้ยงแต่ละบ้าน เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน ดังนี้

บ้าน 1 (ดูแลเด็กแรกเกิด-5 ปีที่เจ็บป่วย)	จำนวน 5 คน
บ้าน 2 (ดูแลเด็กอายุแรกเกิด- 6 เดือน)	จำนวน 5 คน
บ้าน 3 (ดูแลเด็กอายุ 7 เดือน-1 ปี)	จำนวน 5 คน
บ้าน 4 (ดูแลเด็กอายุ 1/1 ปี -1/6 ปี)	จำนวน 5 คน
บ้าน 5 (ดูแลเด็กอายุ 1/7 ปี-2 ปี)	จำนวน 4 คน
บ้าน 6 (ดูแลเด็กอายุ 2/1 ปี-3 ปี)	จำนวน 3 คน
บ้าน 7 (ดูแลเด็กอายุ 3/1 ปี-5 ปี)	จำนวน 3 คน

2. การสร้างเครื่องมือวิจัย

การสร้างเครื่องมือวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการทดลองใช้หลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์ที่เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก ข้อมูลที่ได้จะนำมาใช้ในการวิเคราะห์เพื่อประเมิน 1) ความรู้ความเข้าใจของพี่เลี้ยงเด็กเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก 2) พฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็ก 3) สัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก เครื่องมือวิจัย มี 5 ฉบับประกอบด้วย

1. แบบวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก ใช้ประเมินก่อนและหลังการใช้หลักสูตร (เป็นเครื่องมือประเมินผลสัมฤทธิ์ของการใช้หลักสูตรและเป็นเครื่องมือวิจัย)

2. แบบสังเกตพฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็ก ใช้ประเมินก่อนและหลังการใช้หลักสูตร

3. แบบสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก ใช้ประเมินก่อนและหลังการใช้หลักสูตร แบ่งเป็น 2 ฉบับคือ

3.1 แบบสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 6 เดือน-3/11 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก

3.2 แบบสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 4-5 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก

4. แบบประเมินความพึงพอใจ “การอบรมการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก” (เป็นเครื่องมือประเมินหลักสูตรและเป็นเครื่องมือวิจัย)

การสร้างเครื่องมือวิจัยแต่ละฉบับมีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

แบบวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก

แบบวัดฉบับนี้ใช้ใน 2 วัตถุประสงค์คือ เป็นเครื่องมือในการประเมินหลักสูตรและเป็นเครื่องมือวิจัย รายละเอียดการสร้างเครื่องมือแสดงอยู่ในหน้า 155-158

แบบสังเกตพฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็ก

มีขั้นตอนในการดำเนินการสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือดังนี้

ขั้นที่ 1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน โดยศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสัมพันธภาพระหว่างเด็กกับพี่เลี้ยงเด็ก และการสร้างแบบสังเกต

ขั้นที่ 2 สร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

1) กำหนดกรอบแนวคิดในการสังเกตพฤติกรรมของพี่เลี้ยงเด็กโดยการสังเคราะห์จากแนวคิดการปฏิบัติบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กของ Honig

(2002) แบ่งเป็น 4 ประเด็นคือ 1) แสดงสัมผัสแห่งความรักต่อเด็กทางกาย 2) แสดงสัมผัสแห่งความรักต่อเด็กทางวาจา 3) สร้างบรรยากาศที่ทำให้รู้สึกอบอุ่นผ่อนคลาย 4) ไวต่อปฏิกิริยาของเด็กและตอบสนองอย่างเหมาะสม กำหนดนิยามเชิงปฏิบัติการของแต่ละประเด็น และกำหนดเป็นพฤติกรรมย่อยในแต่ละประเด็นดังตารางที่ 14

ตารางที่ 14 กรอบแนวคิดแบบสังเกตพฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็ก

พฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็ก	นิยามเชิงปฏิบัติการ	พฤติกรรมย่อย
1. แสดงสัมผัสแห่งความรักต่อเด็กทางกาย	แสดงพฤติกรรมที่แสดงถึงความรักต่อเด็กโดยมีการสัมผัสที่นุ่มนวลที่ส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกายเด็ก	1. กอดเด็กอย่างนุ่มนวล อ่อนโยน 2. หอมเด็กอย่างนุ่มนวล อ่อนโยน 3. ลูบศีรษะ นวดตัว ตบหลังหรือ กั้นเด็กด้วยความอ่อนโยน
2. แสดงสัมผัสแห่งความรักต่อเด็กทางวาจา	แสดงพฤติกรรมที่แสดงถึงความรักต่อเด็กโดยการเปล่งเสียงหรือใช้คำพูดที่นุ่มนวลกับเด็ก	1. พูดคุยกับเด็กด้วยน้ำเสียงที่นุ่มนวล 2. ใช้คำพูดที่ไพเราะในการพูดคุยกับเด็ก 3. เรียกชื่อเด็กด้วยน้ำเสียงที่นุ่มนวล
3. สร้างบรรยากาศที่ทำให้รู้สึกอบอุ่น ผ่อนคลาย	แสดงพฤติกรรมที่ทำให้เด็กรู้สึกถึงความอบอุ่นใจ ผ่อนคลาย ได้รับการยอมรับ และรู้สึกปลอดภัย	1. เปิดเพลงที่มีทำนองนุ่มนวล 2. ยิ้มแย้มแจ่มใสกับเด็ก 3. มองหน้า สบตา หรือโน้มตัวให้อยู่ในระดับสายตาของเด็กขณะพูดคุยกับเด็ก 4. ปฏิบัติต่อเด็กด้วยความนุ่มนวล 5. สนใจฟังในสิ่งที่เด็กพูดหรือถาม 6. ส่งเสริมความพยายามของเด็ก และกล่าวหรือแสดงความชื่นชมในสิ่งที่เด็กทำ 7. บอกเด็กว่าจะไปไหน และจะกลับมาเมื่อไรเมื่อจะต้องหายออกไปจากสายตาของเด็ก 8. บอกเด็กว่ากำลังทำหรือจะทำอะไรกับเด็ก
4. ไวต่อปฏิกิริยาของเด็กและตอบสนองอย่างเหมาะสม	แสดงพฤติกรรมของการใส่ใจและกระตือรือร้นต่อปฏิกิริยาท่าทางหรือความต้องการของเด็ก และการตอบสนองพฤติกรรมนั้นอย่างเหมาะสมและทันท่วงทีจนเด็กคลายความคับข้องใจ	1. ให้ความสนใจ และเข้าไปดูเมื่อเด็กแสดงอาการของความคับข้องใจ หรือต้องการความช่วยเหลือ 2. ให้ความสนใจเมื่อเด็กยิ้มให้ ทักทาย เข้ามาหา เรียก หรือเรียกให้ดูสิ่งที่เด็กทำ 3. ตอบสนองความต้องการของเด็กอย่างเหมาะสม

2) สร้างแบบสังเกตพฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็กตามกรอบความคิดที่กำหนดไว้เป็นแบบมาตรฐานค่าแบบใช้เกณฑ์การให้คะแนน 4 ระดับ เพื่อนำไปใช้สังเกตพฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็กในขณะทำกิจกรรมต่างๆกับเด็กคือขณะอาบน้ำให้เด็ก ขณะแต่งตัวให้เด็ก ขณะให้นม อาหารเสริมและขณะดูแลเด็กรับประทานอาหาร ขณะทำกิจกรรมต่างๆในระหว่างวันกับเด็ก การปฏิบัติต่อเด็กในสถานการณ์ที่เด็กเกิดปัญหา และขณะพาเด็กเข้านอน

3) กำหนดรายละเอียดของเกณฑ์การให้คะแนน โดยผู้วิจัยได้พิจารณาว่าพี่เลี้ยงเด็กต้องแสดงพฤติกรรมทั้งในด้านคุณภาพและปริมาณ คือต้องมีการปฏิบัติบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กกับเด็กในกลุ่มย่อยที่ตนเองรับผิดชอบอย่างทั่วถึง และได้กำหนดรายละเอียดของเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้

4 หมายถึง พี่เลี้ยงมีการปฏิบัติบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก โดยปฏิบัติต่อเด็กอย่างทั่วถึงทุกคนหรือเกือบทุกคนคิดเป็นร้อยละ 75-100 ของจำนวนเด็กในกลุ่มย่อยที่ต้องรับผิดชอบในเวลานั้น

3 หมายถึง พี่เลี้ยงมีการปฏิบัติในการเลี้ยงดูเด็กบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก โดยปฏิบัติต่อเด็กอย่างทั่วถึงในระดับปานกลางคิดเป็นร้อยละ 50-74 ของจำนวนเด็กในกลุ่มย่อยที่ต้องรับผิดชอบในเวลานั้น

2 หมายถึง พี่เลี้ยงมีการปฏิบัติในการเลี้ยงดูเด็กบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก โดยปฏิบัติต่อเด็กจำนวนน้อยคิดเป็นร้อยละ 25-49 ของจำนวนเด็กในกลุ่มย่อยที่ต้องรับผิดชอบในเวลานั้น

1 หมายถึง พี่เลี้ยงมีการปฏิบัติในการเลี้ยงดูเด็กบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กโดยปฏิบัติต่อเด็กจำนวนน้อยมาก-ไม่ปรากฏคิดเป็นร้อยละ 0-24 ของจำนวนเด็กในกลุ่มย่อยที่ต้องรับผิดชอบในเวลานั้น

4) กำหนดเกณฑ์ในการประเมินผลดังนี้

ร้อยละ 80 – 100 ของคะแนนเต็ม หมายถึง พี่เลี้ยงมีการปฏิบัติบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กในระดับดีมาก

ร้อยละ 70 – 79 ของคะแนนเต็ม หมายถึง พี่เลี้ยงมีการปฏิบัติบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กในระดับดี

ร้อยละ 60 – 69 ของคะแนนเต็ม หมายถึง พี่เลี้ยงมีการปฏิบัติบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กในระดับปานกลางต้องปรับปรุง

ต่ำกว่าร้อยละ 60 ของคะแนนเต็ม หมายถึง พี่เลี้ยงมีการปฏิบัติบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กในระดับน้อยต้องปรับปรุง

5) ตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยนำแบบสังเกตไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญทางการเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย ด้านการทำงานกับเด็กและพี่เลี้ยงเด็ก ด้านจิตวิทยา และด้านการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมตรวจสอบความถูกต้องความครอบคลุมของเนื้อหา และความเหมาะสมของเกณฑ์การให้คะแนน มีผลการตรวจสอบและการปรับปรุงดังตารางที่ 15

ตารางที่ 15 ผลการตรวจสอบและการปรับปรุงแบบสังเกตพฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็ก

ข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิ	สิ่งที่ปรับปรุง
1. การสังเกตพฤติกรรมการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็กในหลายๆสถานการณ์อาจเป็นไปได้ยากในทางปฏิบัติ จึงควรเลือกช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งที่สามารถสังเกตพฤติกรรมหลายๆพฤติกรรมของพี่เลี้ยงเด็กได้ในขณะเดียวกัน	1. เปลี่ยนจากการสังเกตในหลายๆสถานการณ์ มาทำการสังเกตในช่วงเวลาที่พี่เลี้ยงเด็กดูแลเด็กขณะเล่นอิสระคือเวลาประมาณ 08.30-10.30 น. สำหรับกลุ่มเด็กที่อายุต่ำกว่า 3 ปี และ 9.00-11.00 น. สำหรับกลุ่มเด็กอายุ 3-5 ปี
2. ควรใช้ผู้สังเกตมากกว่า 1 คนทำการสังเกตร่วมกัน เพื่อป้องกันการเกิดอคติในการสังเกต และทดลองทำการสังเกตร่วมกันจนได้คะแนนของการสังเกตแต่ละรายการเหมือนหรือใกล้เคียงกันคิดเป็นร้อยละ 90 ขึ้นไป ติดกัน 3 คนขึ้นไป	2. เตรียมผู้ช่วยวิจัย 1 คน บอกรัตถุประสงค์ของการสังเกต อธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับแบบสังเกตพฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็ก เกณฑ์การให้คะแนน ให้ผู้ช่วยวิจัยลองสังเกตพฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็กระยะหนึ่งจนเกิดความเข้าใจ หลังจากนั้นจึงทดลองทำการสังเกตร่วมกันจนได้คะแนนของการสังเกตแต่ละรายการเหมือนหรือใกล้เคียงกันคิดเป็นร้อยละ 90 ขึ้นไปติดกัน 5 คน

จากการนำแบบสังเกตไปทดลองทำการสังเกตร่วมกันกับผู้ช่วยวิจัยเพื่อพิจารณาความเหมาะสมในการนำไปใช้จริง พบประเด็นที่ควรปรับปรุงคือ พฤติกรรมที่ประเมินในประเด็นที่ 2 การแสดงสัมผัสแห่งความรักต่อเด็กทางวาจา ข้อ 2.2 “ใช้คำพูดที่ไพเราะในการพูดคุยกับเด็ก” ไม่มีความเหมาะสม เนื่องจากเมื่อพิจารณาจากระดับการศึกษาและฐานะทางเศรษฐกิจของพี่เลี้ยงเด็กแล้ว การพูดจาไพเราะกับเด็กเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้น้อยในชีวิตจริงของพี่เลี้ยงเด็ก จึงปรับเป็น “ใช้คำพูดที่สุภาพในการพูดคุยกับเด็ก”

6) จัดทำเป็นแบบสังเกตพฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็กฉบับสมบูรณ์

แบบสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก

แบบสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กมีต่อพี่เลี้ยงเด็กแบ่งเป็น 2 ฉบับคือ 1) แบบสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 6 เดือน-3/11 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก 2) แบบสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 4-5 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก มีขั้นตอนในการดำเนินการสร้างดังนี้

แบบสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 6 เดือน-3/11 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก

ขั้นที่ 1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน โดยศึกษาหลักการ แนวคิดเกี่ยวกับการวัดความผูกพันระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดูของ Ainsworth (cited in Honig, 2002)

ขั้นที่ 2 สร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

1) กำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างแบบสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 6 เดือน-3/11 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก โดยใช้แนวคิดจาก Strange Situation technique ของ Ainsworth (cited in Honig, 2002) และแนวคิดของ Honig (2002) ดังตารางที่ 16

ตารางที่ 16 กรอบแนวคิดในการสร้างแบบสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 6 เดือน-3/11 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก

สถานการณ์	สิ่งที่ต้องทำการสังเกต
กำหนดสถานการณ์ที่ให้เด็กได้เผชิญสถานการณ์ต่อไปนี้ - อยู่กับพี่เลี้ยงเด็ก - แยกจากพี่เลี้ยงเด็ก - อยู่ตามลำพัง - อยู่กับคนแปลกหน้า - พบกับพี่เลี้ยงเด็กอีกครั้ง หนึ่งหลังจากที่แยกจากกันชั่วระยะเวลาหนึ่ง (ใช้เวลาประมาณ 3 นาที)	พฤติกรรมบ่งชี้การเกิดความผูกพันหรือไม่ผูกพันต่อผู้เลี้ยงดู 1. พฤติกรรมที่แสดงถึงสัมพันธภาพความผูกพันที่มั่นคง (secure attachment) ต่อพี่เลี้ยงเด็ก ได้แก่ - เด็กแสดงอาการตอบรับ หรือมีปฏิกิริยาโต้ตอบเมื่อพี่เลี้ยงเด็กพูดคุยหรือเล่นด้วย - เด็กแสดงอาการดีใจหรือตื่นเต้นในการกลับมาของพี่เลี้ยงเด็ก - เด็กแสดงความต้องการใกล้ชิดกับพี่เลี้ยงเมื่อพี่เลี้ยงเด็กกลับมา 2. พฤติกรรมที่แสดงถึงการไม่มีความผูกพันที่มั่นคง (insecure attachment) ได้แก่ - เด็กแสดงอาการเฉยเมย ไม่สนใจเมื่อพี่เลี้ยงเด็กพูดคุยหรือเล่นด้วย - เด็กแสดงความคับข้องใจอย่างรุนแรงเมื่อไม่เห็นพี่เลี้ยงเด็ก - เด็กแสดงอาการโกรธ กระทบกระวายเป็นเมื่อเห็นพี่เลี้ยงเด็กกลับมา - เด็กแสดงอาการสับสนในการกลับมาของพี่เลี้ยงเด็ก แสดงพฤติกรรมทั้งอยากเข้าหาและไม่อยากเข้าหาพี่เลี้ยงเด็ก

2) กำหนดรายการพฤติกรรมที่เป็นพฤติกรรมบ่งชี้การเกิดความผูกพันหรือไม่ผูกพันต่อผู้เลี้ยงดูตามแนวคิดของ Ainsworth

3) สร้างแบบสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันเป็นแบบตรวจสอบรายการ และบันทึกรายละเอียดพฤติกรรมการแสดงออกของเด็ก

4) ตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยนำแบบสังเกตไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญทางการเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย ด้านการทำงานกับเด็กและพี่เลี้ยงเด็ก ด้านจิตวิทยา และด้านการพัฒนาหลักสูตร ผูกอบรมตรวจสอบความถูกต้อง ความครอบคลุมของเนื้อหา และความเหมาะสมของเกณฑ์การให้คะแนน ผู้ทรงคุณวุฒิเสนอแนะให้เขียนรายการที่จะทำการสังเกตให้ชัดเจน เช่นระบุว่าเด็กร้องไห้อย่างไร แสดงอาการอย่างไร หรือต้องมีการบันทึกอย่างละเอียดเกี่ยวกับการแสดงพฤติกรรมของเด็ก ผู้วิจัยปรับปรุงโดยเพิ่มให้มีส่วนของการบันทึกพฤติกรรมของเด็กในแบบสังเกต และจัดทำเป็นแบบสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 6 เดือน-3/11 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็กฉบับสมบูรณ์

แบบสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 4-5 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก

ขั้นที่ 1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน โดยศึกษาหลักการ แนวคิดเกี่ยวกับการวัดความผูกพันระหว่างเด็กกับพี่เลี้ยงดูของ Ainsworth (cited in Honig, 2002) และ Waters (1987)

ขั้นที่ 2 สร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

1) กำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างแบบสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 4-5 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก โดยใช้แนวคิดของ Ainsworth (cited in Honig, 2002) และ Waters (1987)

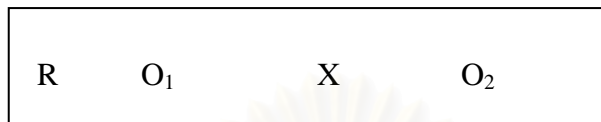
2) สร้างแบบสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 4-5 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็กเป็นแบบตรวจสอบรายการ และบันทึกรายละเอียดพฤติกรรมแสดงออกของเด็ก

3) ตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยนำแบบสังเกตไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญทางการเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย ด้านการทำงานกับเด็กและพี่เลี้ยงเด็ก ด้านจิตวิทยา และด้านการพัฒนาหลักสูตร ผูกอบรมตรวจสอบความถูกต้อง ความครอบคลุมของเนื้อหา และความเหมาะสมของเกณฑ์การให้คะแนน ผู้ทรงคุณวุฒิเสนอแนะให้เขียนรายการที่จะทำการสังเกตให้ชัดเจน หรือต้องมีการบันทึกอย่างละเอียดเกี่ยวกับการแสดงพฤติกรรมของเด็ก ผู้วิจัยปรับปรุงโดยเพิ่มให้มีส่วนของการบันทึกพฤติกรรมของเด็กในแบบสังเกต และจัดทำเป็นแบบสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 4-5 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็กฉบับสมบูรณ์

แบบประเมินความพึงพอใจ “การอบรมการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก”
ใช้เป็นเครื่องมือประเมินหลักสูตรและเป็นเครื่องมือวิจัย รายละเอียดการสร้างเครื่องมือแสดงอยู่ในหน้า 160-162

3. ดำเนินการทดลองใช้หลักสูตร

ผู้วิจัยวางแผนการทดลองใช้หลักสูตรเป็นการทดลองแบบกลุ่มเดียว ทำการทดสอบก่อนและหลังการทดลอง (One-Group Pretest-Posttest Design) ดังนี้

- R หมายถึง การเลือกมาโดยการสุ่ม
- O₁ หมายถึง การวัดตัวแปรก่อนการทดลอง
- X หมายถึง ตัวแปรที่จัดกระทำ (การจัดการอบรมตามหลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็ก ในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก)
- O₂ หมายถึง การวัดตัวแปรหลังการทดลอง

ผู้วิจัยดำเนินการทดลองและเก็บรวบรวมข้อมูล โดยแบ่งขั้นตอนในการดำเนินการทดลองเป็น 3 ระยะดังนี้

ระยะที่ 1 เตรียมการก่อนทดลอง มีวิธีการดังนี้

- 1) ทำหนังสือขอความร่วมมือในการวิจัยเสนอต่อสำนักป้องกันและแก้ไขปัญหาการค้าหญิงและเด็ก กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
- 2) จัดเตรียมเอกสาร จัดทำสื่อ เตรียมวัสดุอุปกรณ์และสถานที่ที่ใช้ในการฝึกอบรม
- 3) ประชุมพี่เลี้ยงเด็กที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง บอกความสำคัญ ที่มา และวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อขอความร่วมมือและสร้างความคุ้นเคยระหว่างผู้วิจัยกับกลุ่มตัวอย่าง และเพื่อบอกให้กลุ่มตัวอย่างทราบว่าการเก็บข้อมูลทุกอย่างจะเป็นความลับและนำมาใช้เฉพาะเพื่อการศึกษาเท่านั้น เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างรู้สึกสบายใจในขณะที่ยุ้วิจัยเก็บข้อมูลต่างๆ
- 4) เก็บข้อมูลก่อนทำการทดลองโดยใช้แบบสังเกตพฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็ก และแบบสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 6 เดือน-3/11 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก และแบบสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 4-5 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก มีรายละเอียดดังนี้
 - 4.1) ผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยทำการสังเกตพฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็ก โดยใช้แบบสังเกตพฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็ก

4.2) ผู้วิจัยทำการสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 6 เดือน -3/11ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก โดยสุ่มเลือกเด็กในบ้านที่พี่เลี้ยงเด็กประจำอยู่ 5 คนต่อพี่เลี้ยงเด็ก 1 คน เพื่อให้ผู้วิจัยทำการสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กมีต่อพี่เลี้ยงเด็กทั้งก่อนและหลังทดลองใช้หลักสูตร

4.3) ผู้วิจัยทำการสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 4-5 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก โดยสุ่มเลือกเด็กในบ้านที่พี่เลี้ยงเด็กประจำอยู่ 10 คนต่อพี่เลี้ยงเด็ก 1 คน เพื่อให้ผู้วิจัยทำการสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กมีต่อพี่เลี้ยงเด็กทั้งก่อนและหลังทดลองใช้หลักสูตร

4.4) ผู้วิจัยควบคุมตัวแปรแทรกซ้อนของข้อ 4.2 และ 4.3 โดยการไม่บอกให้พี่เลี้ยงเด็กได้รับทราบล่วงหน้าว่าจะมีการสังเกตเพื่อเก็บข้อมูลหลังจากฝึกอบรมเสร็จแล้วอีกครั้งหนึ่ง เพื่อไม่ให้พี่เลี้ยงเด็กเลือกปฏิบัติเฉพาะกับเด็กที่จะต้องถูกทำการสังเกตเท่านั้น

ระยะที่ 2 ดำเนินการทดลอง โดยดำเนินการอบรมตามหลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์ที่เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กที่พัฒนาขึ้นในระหว่างวันที่ 17 ตุลาคม 2548 ถึงวันที่ 19 ธันวาคม 2548 มีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

1) ฝึกอบรมระยะที่ 1 การสร้างความตระหนักและการให้ความรู้ทางวิชาการ ใช้เวลา 3 วัน ในวันแรกก่อนเริ่มการฝึกอบรม ให้พี่เลี้ยงเด็กทำการทดสอบวัดความรู้ก่อนทดลองใช้หลักสูตร โดยใช้แบบวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก หลังจากเสร็จสิ้นการฝึกอบรมระยะที่ 1 ให้พี่เลี้ยงเด็กทำการทดสอบวัดความรู้หลังการฝึกอบรมระยะที่ 1 โดยใช้แบบวัดฉบับเดียวกัน เพื่อประเมินว่าพี่เลี้ยงเด็กมีความรู้ความเข้าใจมากขึ้นกว่าก่อนฝึกอบรมหรือไม่ เนื่องจากในการฝึกอบรมระยะที่ 2 เป็นการฝึกปฏิบัติการภาคสนาม พี่เลี้ยงเด็กจำเป็นต้องมีความรู้เพื่อเป็นพื้นฐานในการฝึกปฏิบัติ

2) ฝึกอบรมระยะที่ 2 การฝึกปฏิบัติการภาคสนาม ใช้เวลา 8 สัปดาห์

3) สรุปรูปการฝึกอบรม ใช้เวลาครึ่งวัน หลังจากสรุปรูปการฝึกอบรมแล้ว ให้พี่เลี้ยงเด็กทำแบบประเมินความพึงพอใจการอบรม “การสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก” และทำการทดสอบวัดความรู้หลังทดลองใช้หลักสูตร โดยใช้แบบวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก

4) ประเมินการฝึกอบรม โดยประเมินผลสัมฤทธิ์ของพี่เลี้ยงเด็กตามเกณฑ์ที่ระบุในหลักสูตร และประเมินความพึงพอใจของพี่เลี้ยงเด็กที่มีต่อการฝึกอบรม เพื่อเป็นข้อมูลในการปรับปรุงการฝึกอบรมครั้งต่อไป

ระหว่างดำเนินการฝึกอบรมตามหลักสูตร ผู้วิจัยบันทึกปัญหาที่เกิดขึ้นรวมทั้งวิธีการแก้ปัญหาเพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงหลักสูตร

ระยะที่ 3 เก็บรวบรวมข้อมูลหลังทดลองใช้หลักสูตร มีวิธีการดังนี้

หลังจากดำเนินการอบรมตามหลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กแล้ว ทำการเก็บข้อมูลหลังการทดลองโดยใช้แบบสังเกตพฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็ก และแบบสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 6 เดือน - 3/11 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก และแบบสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 4-5 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก มีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

1) ผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยทำการสังเกตพฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็ก โดยใช้แบบสังเกตพฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็ก

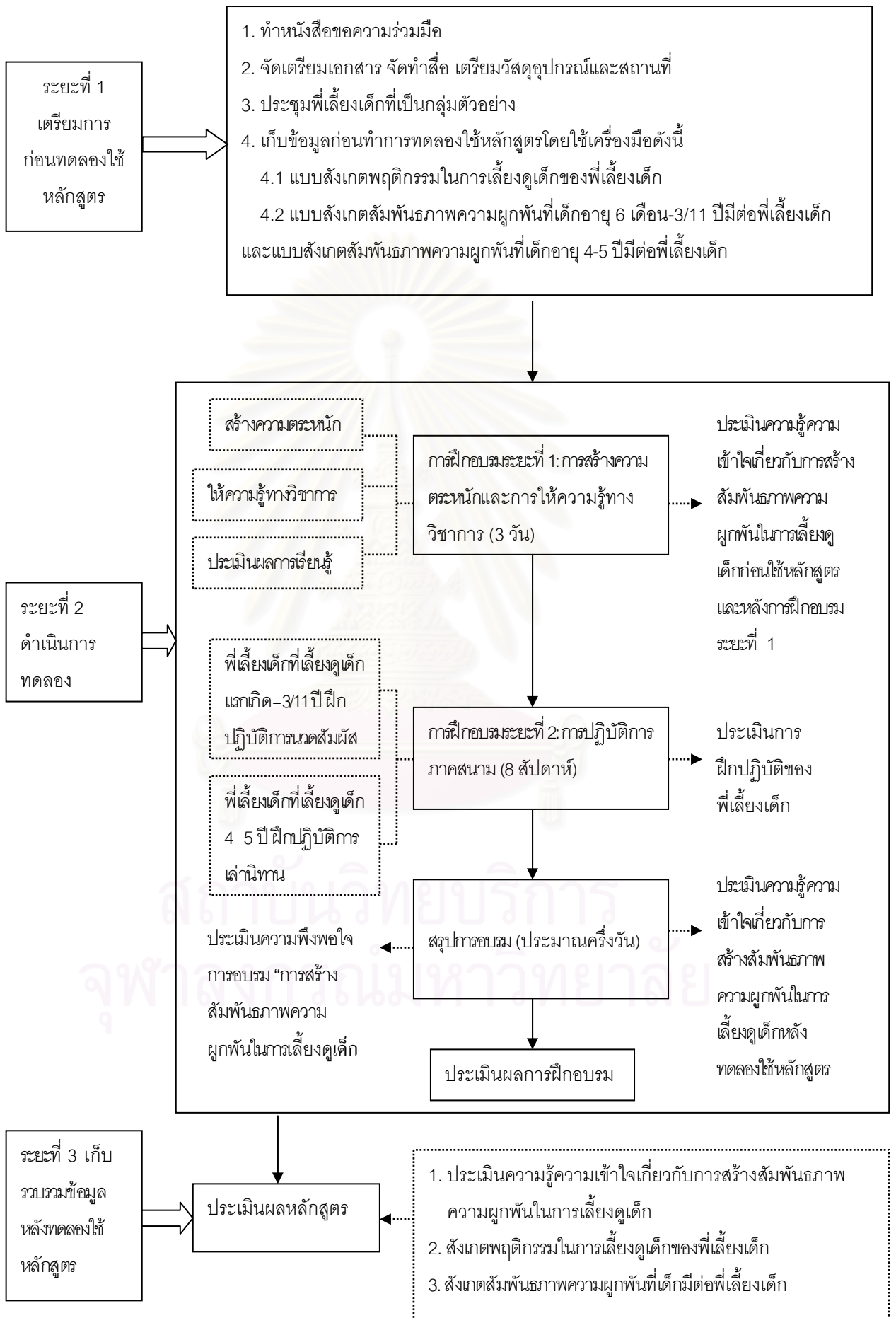
2) ผู้วิจัยทำการสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 6 เดือน - 3/11 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก โดยทำการสังเกตพี่เลี้ยงเด็ก 1 คนต่อเด็ก 5 คนเดิมที่ทำการสังเกตก่อนทดลองใช้หลักสูตร

3) ผู้วิจัยทำการสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 4-5 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็กโดยทำการสังเกตพี่เลี้ยงเด็ก 1 คนต่อเด็ก 10 คนเดิมที่ทำการสังเกตก่อนทดลองใช้หลักสูตร

ขั้นตอนในการดำเนินการทดลอง แสดงในแผนภูมิที่ 3

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภูมิที่ 3 ขั้นตอนในการดำเนินการทดลองใช้หลักสูตร

4. วิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

4.1 วิเคราะห์ข้อมูลสถิติภาคบรรยายจากแบบวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กโดยใช้ค่าความถี่และค่าร้อยละ

4.2 ประเมินความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็ก และพฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็ก โดยนำค่าเฉลี่ยร้อยละเทียบกับเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดคือต้องอยู่ในระดับดีถึงดีมาก โดยแปลความหมายของระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็กและพฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็ก ตามค่าเฉลี่ยร้อยละดังนี้

ค่าเฉลี่ยร้อยละ	ระดับความรู้ความเข้าใจและพฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็ก
80-100	ดีมาก
70-79	ดี
60-69	ปานกลาง
40-59	ต้องปรับปรุง
0-39	ต่ำ

4.3 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนรวมที่ได้จากแบบวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กก่อนทดลองใช้หลักสูตรและหลังทดลองใช้หลักสูตร โดยใช้วิธีการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของกลุ่มประชากรสองกลุ่มที่ไม่เป็นอิสระต่อกัน (Match-paired t-test) ที่ค่าแอลฟา .01

4.4 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนรวมที่ได้จากแบบสังเกตพฤติกรรมการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็กก่อนทดลองใช้หลักสูตรและหลังทดลองใช้หลักสูตร โดยใช้วิธีการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของกลุ่มประชากรสองกลุ่มที่ไม่เป็นอิสระต่อกัน (Match-paired t-test) ที่ค่าแอลฟา .01

4.5 วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 6 เดือน-3/11 ปี มีต่อพี่เลี้ยงเด็ก และแบบสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 4-5 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก โดยคิดเป็นค่าร้อยละ

4.6 วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบประเมินความพึงพอใจ “การอบรมการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก” โดยคิดเป็นค่าร้อยละ และวิเคราะห์การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณค่าของการฝึกอบรมโดยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์ในการพิจารณาประสิทธิภาพของหลักสูตรดังนี้

- 1) คะแนนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็ก และคะแนนพฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็กมีค่าเฉลี่ยร้อยละตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดคืออยู่ในระดับดีถึงดีมาก
- 2) คะแนนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กหลังการทดลองใช้หลักสูตรสูงกว่าก่อนการทดลองใช้หลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ
- 3) คะแนนจากแบบสังเกตพฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็กหลังการทดลองใช้หลักสูตรสูงกว่าก่อนการทดลองใช้หลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ
- 4) หลังการทดลองใช้หลักสูตรเด็กมีสัมพันธภาพความผูกพันต่อพี่เลี้ยงเด็กสูงกว่าก่อนการทดลองใช้หลักสูตร
- 5) พี่เลี้ยงเด็กมีความพึงพอใจการฝึกอบรมในระดับมาก-มากที่สุด

ขั้นที่ 3 การปรับปรุง และนำเสนอหลักสูตร

ผู้วิจัยปรับปรุงคุณภาพของหลักสูตรทั้งในระหว่างการทดลองใช้หลักสูตรและหลังจากทดลองใช้หลักสูตรโดยใช้วงจร PDCA มีรายละเอียดดังนี้

ขั้นที่ 1 วางแผนทดลองใช้หลักสูตร (P1)

ขั้นที่ 2 ทดลองใช้หลักสูตร (D1)

ขั้นที่ 3 ตรวจสอบผลการทดลอง (C1)

ขั้นที่ 4 ปรับปรุงหลักสูตร (A1)

ในระหว่างการทดลองใช้หลักสูตรมีการใช้วงจร PDCA ในการปรับปรุงคุณภาพของกิจกรรมและวิธีการที่ใช้ในการฝึกอบรมดังตาราง 17

ตาราง 17 การปรับปรุงคุณภาพของ กิจกรรมและวิธีการที่ใช้ในการฝึกอบรม

การจัดกิจกรรมตามแผนเดิม	การจัดกิจกรรมตามแผนที่ปรับปรุงใหม่
ในการฝึกอบรมระยะที่ 1 กิจกรรมที่มีการฝึกปฏิบัติคือการนวดสัมผัสและการเล่นิทาน จัดกิจกรรมโดยวิทยากรเป็นผู้ให้ความรู้และสาธิตการปฏิบัติ ให้พี่เลี้ยงเด็กฝึกปฏิบัติและนำเสนอโดยการจำลองสถานการณ์ พบว่าพี่เลี้ยงเด็กต้องการที่จะฝึกปฏิบัติในสถานการณ์จริงทั้งการ	มีการปรับแผนการฝึกอบรมระยะที่ 1 ให้พี่เลี้ยงเด็กได้ฝึกปฏิบัติในสถานการณ์จริงทั้งการนวดสัมผัสและการเล่นิทาน โดยต้องมีการวางแผนล่วงหน้าในการนัดหมายเวลาที่เหมาะสมที่จะไปฝึกปฏิบัติกับเด็ก แต่ในการทดลองใช้หลักสูตรครั้งนี้ ไม่สามารถปรับแผนการนวดสัมผัสได้ทัน

ตาราง 17 (ต่อ) การปรับปรุงคุณภาพของ กิจกรรมและวิธีการที่ใช้ในการฝึกอบรมรางวัล.....

การจัดกิจกรรมตามแผนเดิม	การวางแผนใหม่
<p>นัดสัมผัสและการเล่านิทานเพื่อให้เห็นบรรยากาศจริงของการปฏิบัติ</p>	<p>เนื่องจากต้องมีการเตรียมการล่วงหน้า จึงมีการปรับแผนใหม่และฝึกปฏิบัติในสถานการณ์จริง เฉพาะกิจกรรมการเล่านิทาน พบว่าพี่เลี้ยงเด็กได้เรียนรู้จากสถานการณ์จริง ได้เห็นปัญหาและบรรยากาศที่เกิดขึ้นจริง ทำให้เกิดความเข้าใจในการนำความรู้ไปฝึกปฏิบัติในช่วงการปฏิบัติการภาคสนาม</p>
<p>ในระหว่างการฝึกปฏิบัติการภาคสนาม เพื่อนำมาอภิปรายร่วมกัน พบปัญหาดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) พี่เลี้ยงเด็กหลายคนมีปัญหาด้านการเขียน 2) ไม่มีเวลาในการเขียนบันทึก 	<p>ปรับจากการให้พี่เลี้ยงเด็กเขียนบันทึกปัญหาอุปสรรคในการฝึกปฏิบัติ และข้อเสนอแนะต่างๆ ทุกสัปดาห์ เป็นให้พี่เลี้ยงเด็กเล่าเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคในการฝึกปฏิบัติ และข้อเสนอแนะต่างๆ ทุก 2 สัปดาห์ โดยใช้เวลาในช่วงหลังจากวิทยากรทำการประเมินการฝึกปฏิบัติ ใช้เวลาในการพูดคุยไม่เกิน 15 นาที และวิทยากรทำการจดบันทึก พบว่าพี่เลี้ยงเด็กสามารถเล่าถึงปัญหา อุปสรรคในการฝึกปฏิบัติ และการพัฒนาตนเองในการฝึกปฏิบัติได้อย่างละเอียด</p>

ขั้นที่ 5 ตรวจสอบ (C2)

หลังจากปรับปรุงหลักสูตรหลังนำไปทดลองใช้แล้ว นำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 ท่าน ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ในการทำงานกับเด็กปฐมวัยและพี่เลี้ยงเด็ก (ดังรายชื่อแสดงในภาคผนวก ก) ประเมินความสอดคล้องของหลักสูตร ความเหมาะสมของหลักสูตรและคู่มือหลักสูตรเพื่อให้ได้หลักสูตรที่สมบูรณ์ สามารถนำไปใช้จัดการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป มีการดำเนินงานโดยนำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 ท่าน ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ในการทำงานกับเด็กปฐมวัยและพี่เลี้ยงเด็ก (ดังรายชื่อแสดงในภาคผนวก ก) ประเมินความสอดคล้องของหลักสูตร ความเหมาะสมของหลักสูตรและคู่มือหลักสูตรเพื่อให้ได้หลักสูตรที่สมบูรณ์ สามารถนำไปใช้จัดการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป มีการดำเนินงานดังนี้

1) การประเมินความสอดคล้องของหลักสูตร เป็นการพิจารณาความสอดคล้องขององค์ประกอบหลักสูตรกับจุดหมายของหลักสูตร ใช้ดัชนีความสอดคล้องเป็นเกณฑ์ในการพิจารณา ซึ่งคำนวณได้จากสูตร IOC (Index of Consistency) (บุญเชิด ภิญโญอนันตพงษ์, 2527: 37)

$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

เมื่อ IOC	หมายถึง	ค่าดัชนีความสอดคล้อง
R	หมายถึง	คะแนนความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ
N	หมายถึง	จำนวนผู้ทรงคุณวุฒิ

ผลการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิแต่ละคน นำมาแปลงเป็นคะแนนดังนี้

มีความเห็นว่ายสอดคล้อง	กำหนดคะแนนเป็น +1
มีความเห็นว่ายไม่แน่ใจ	กำหนดคะแนนเป็น 0
มีความเห็นว่ายไม่สอดคล้อง	กำหนดคะแนนเป็น -1

นำคะแนนที่ได้มาแทนค่าในสูตรดัชนีความสอดคล้อง ถ้าได้ค่าดัชนีความสอดคล้องมากกว่าหรือเท่ากับ 0.5 ขึ้นไป ถือว่าหลักสูตรมีความสอดคล้องกัน ถ้าต่ำกว่านี้ต้องนำมาปรับปรุงแก้ไข

2) การประเมินความเหมาะสมของหลักสูตรและคู่มือหลักสูตร เป็นการนำเอาคำตอบของผู้ทรงคุณวุฒิแต่ละคนมาแปลงเป็นคะแนนดังนี้ (พวงรัตน์ ทวีรัตน์, 2535: 124)

มีความเห็นว่ายเหมาะสมมากที่สุด	ให้คะแนนเป็น 5
มีความเห็นว่ายเหมาะสมมาก	ให้คะแนนเป็น 4
มีความเห็นว่ายเหมาะสมปานกลาง	ให้คะแนนเป็น 3
มีความเห็นว่ายเหมาะสมน้อย	ให้คะแนนเป็น 2
มีความเห็นว่ายเหมาะสมน้อยที่สุด	ให้คะแนนเป็น 1

คำนวณค่าเฉลี่ยคะแนนความเหมาะสมของผู้ทรงคุณวุฒิโดยเทียบกับเกณฑ์ดังนี้

ค่าเฉลี่ย 4.50 – 5.00	หมายถึง	เหมาะสมมากที่สุด
ค่าเฉลี่ย 3.50 – 4.49	หมายถึง	เหมาะสมมาก
ค่าเฉลี่ย 2.50 – 3.49	หมายถึง	เหมาะสมปานกลาง
ค่าเฉลี่ย 1.50 – 2.49	หมายถึง	เหมาะสมน้อย
ค่าเฉลี่ย 1.00 – 1.49	หมายถึง	เหมาะสมน้อยที่สุด

การกำหนดเกณฑ์ค่าเฉลี่ยของความเหมาะสม ถ้าค่าเฉลี่ยความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิมีค่าตั้งแต่ 3.50 ขึ้นไป ถือว่าหลักสูตรมีความเหมาะสม

ขั้นที่ 6 ปรับปรุงหลักสูตรและคู่มือหลักสูตรตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ (A2) และจัดทำหลักสูตรฉบับสมบูรณ์

บทที่ 4

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก แบ่งเป็น 3 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการสร้างหลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก

ตอนที่ 2 ผลการทดลองใช้หลักสูตรและผลการประเมินหลักสูตร

ตอนที่ 3 ผลการปรับปรุงหลักสูตร

ตอนที่ 1 ผลการสร้างหลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก

การพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก พัฒนาโดยการศึกษาข้อมูลพื้นฐานและสภาพปัญหา ศึกษาแนวทางการปฏิบัติบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก แนวคิดการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ สร้างหลักสูตร ปรับปรุงคุณภาพของหลักสูตรตามวงจร PDCA และจัดทำคู่มือหลักสูตร ผลจากการดำเนินงานทำให้ได้หลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก ดังแผนภูมิที่ 4

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภูมิที่ 4 หลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพ ความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก

จากแผนภูมิที่ 4 หลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กมีรายละเอียดดังนี้

แนวคิดในการพัฒนาหลักสูตร

1. แนวคิดการปฏิบัติบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก

1.1 การแสดงสัมผัสแห่งความรักต่อเด็กทางกาย ได้แก่การสัมผัสร่างกายของเด็กด้วยความนุ่มนวลในขณะที่เลี้ยงดูเด็กหรือทำกิจกรรมต่างๆกับเด็ก เช่นอุ้ม โอบกอด ลูบหลังหรือศิระชะของเด็กรเป็นต้น

1.2 การแสดงสัมผัสแห่งความรักต่อเด็กทางวาจา ได้แก่การพูดคุยกับเด็กในขณะที่เลี้ยงดูเด็กหรือทำกิจกรรมต่างๆกับเด็ก โดยใช้คำเสียงที่นุ่มนวลอ่อนโยน

1.3 การสร้างบรรยากาศที่ทำให้รู้สึกอบอุ่นปลอดภัย โดยการที่พี่เลี้ยงเด็กยิ้มแย้มแจ่มใส ควบคุมอารมณ์ของตนเองไม่ให้อารมณ์เสียใส่เด็ก เปิดเพลงบรรเลงที่มีทำนองนุ่มนวลคลอในระหว่างทำกิจกรรมต่างๆ

1.4 การไวต่อปฏิกริยาของเด็กและตอบสนองอย่างเหมาะสม โดยการที่พี่เลี้ยงเด็กให้ความสนใจต่อการเปลี่ยนแปลงการแสดงออกของเด็กโดยเฉพาะอย่างยิ่งการแสดงออกที่แสดงถึงความคับข้องใจ เช่นการส่งเสียงร้อง อากัปกิริยาที่แสดงถึงความกระสับกระส่าย ไม่สบายเนื้อไม่สบายตัว เป็นต้น และตอบสนองอย่างเหมาะสมเพื่อให้เด็กคลายความคับข้องใจ

2. การส่งเสริมสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด- 5 ปีตามพัฒนาการของเด็ก

พี่เลี้ยงเด็กปฏิบัติต่อกับพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กอย่างเหมาะสมตามวัยและพัฒนาการของเด็ก

3. แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่

3.1 บุคคลสามารถรับความรู้ กฎเกณฑ์ ทักษะ ความเชื่อ และทัศนคติได้จากการสังเกตตัวแบบการแสดงพฤติกรรมใหม่เกิดขึ้นภายใต้กระบวนการ 4 ขั้นตอนได้แก่ 1) การให้ความสนใจต่อตัวแบบจากรูปร่างลักษณะหรือจากคุณค่าของสิ่งที่ตัวแบบกระทำ 2) การเก็บจำข้อมูลที่ได้รับจากตัวแบบ 3) การแสดงพฤติกรรม 4) แรงจูงใจที่จะเลือกเรียนรู้และแสดงพฤติกรรมที่นำมาสู่ผลด้านบวก การเรียนรู้พฤติกรรมหรือทักษะที่มีความซับซ้อนควรใช้วิธีผสมผสานระหว่างการสังเกตจากตัวแบบ การฝึกปฏิบัติภายใต้การได้รับคำแนะนำ และการได้รับข้อมูลป้อนกลับ

3.2 การเรียนรู้จะมีความหมายเมื่อการเรียนรู้นั้นทำให้ผู้เรียนได้พัฒนาความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง จากการได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม ได้วิเคราะห์และประเมินตนเอง และได้รับรู้ถึงความสำคัญของสิ่งที่เรียนรู้

3.3 การจัดการศึกษาให้กับผู้ใหญ่ต้องให้ความสำคัญทางด้านจิตพิสัยควบคู่ไปกับการให้ความรู้

3.4 การจัดการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ต้องคำนึงถึงความหลากหลายของผู้เรียนในด้านต่างๆ เช่น อายุ ภูมิหลัง ทักษะ ทักษะการอ่าน การจัดการกิจกรรมควรมีการยืดหยุ่นความรู้บ่อยๆ เพื่อช่วยในเรื่องของความจำ มีการจัดการกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อสนองตอบต่อรูปแบบการเรียนรู้ที่แตกต่างกันของผู้เรียน สร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนได้ตระหนักถึงความสำคัญหรือคุณค่าของสิ่งที่เรียน มีการจัดการกิจกรรมกลุ่มเพื่อให้ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ได้แสดงออก และพัฒนาความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง

3.5 ผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่มีประสบการณ์มาก แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เป็นวิธีการหนึ่งที่ทำให้ผู้เรียนได้นำประสบการณ์ที่มีมาใช้เป็นแหล่งความรู้ เพื่อให้ได้แนวคิดที่จะนำไปประยุกต์ใช้ ซึ่งจะเกิดเป็นประสบการณ์ใหม่ต่อไป

3.6 การสะท้อนประสบการณ์เป็นวิธีการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากแนวคิดหรือมุมมองที่หลากหลายผ่านการสะท้อนความคิดของผู้อื่นต่อเรื่องราวหรือประสบการณ์ที่ก่อให้เกิดปัญหาหรือความคับข้องใจในขณะทำงาน ทำให้ผู้เรียนเกิดมุมมองใหม่ๆ ในการแก้ปัญหา และการเผชิญสถานการณ์ต่างๆ ในการทำงาน

จากการแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรนำมาหนดเป็นหลักการ จุดหมายของหลักสูตร จุดประสงค์การเรียนรู้ และกิจกรรมการเรียนรู้

หลักการ

1. สัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กเป็นพื้นฐานสำคัญของพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงปฐมวัย ทำให้เด็กเกิดความรู้สึกอบอุ่น มั่นคง และไว้วางใจในบุคคลและสิ่งที่อยู่รอบตัว นำไปสู่การมีพัฒนาการที่สมบูรณ์ตามศักยภาพต่อไป

2. สัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กจะเกิดขึ้นได้จากการปฏิบัติของพี่เลี้ยงเด็กที่อยู่บนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก ประกอบด้วย การปฏิบัติที่แสดงถึงสัมผัสแห่งความรักที่มีต่อเด็ก การสร้างบรรยากาศที่ทำให้รู้สึกอบอุ่นและปลอดภัย และการตอบสนองต่อความต้องการของเด็กอย่างเหมาะสมและทัน่วงที

3. การพัฒนาพี่เลี้ยงเด็กให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กที่จะนำไปสู่การปฏิบัติได้นั้น พี่เลี้ยงต้องได้เห็นแบบอย่างที่ดี ต้อง ได้คิดอย่างใคร่ครวญ และได้ลงมือกระทำภายใต้การจัดประสบการณ์ที่สอดคล้องกับความเป็นจริง

จุดหมายของหลักสูตร

พี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์ที่สามารถเลี้ยงดูเด็กวัยแรกเกิด-5 ปีบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กได้

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. พี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กวัยแรกเกิด - 5 ปี
2. พี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์สามารถเลี้ยงดูเด็กวัยแรกเกิด - 5 ปีโดยมีการปฏิบัติที่อยู่บนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก

กิจกรรมการฝึกอบรม

หลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กประกอบด้วยกิจกรรมหลัก 4 กิจกรรมดังนี้

1. การสร้างความตระหนัก

1.1 การรับฟังบทความที่ให้ข้อคิดในการทำงาน

ความสำคัญและเหตุผล

การเลี้ยงดูเด็กในสถานสงเคราะห์เป็นงานที่หนัก ต้องอาศัยความอดทนและมีจิตสำนึกสูงในการทำงาน เนื่องจากการปฏิบัติงานกับเด็กเล็กๆเป็นจำนวนมาก อีกทั้งช่วงปฐมวัยเป็นช่วงชีวิตที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อพัฒนาการและการเรียนรู้ของมนุษย์ ประสบการณ์ใดๆที่เด็กได้รับทั้งด้านบวกและด้านลบสามารถส่งผลกระทบต่อตลอดชีวิตของเด็ก ในขณะที่จำนวนพี่เลี้ยงเด็กมีน้อยเมื่อเทียบกับจำนวนเด็ก การช่วยให้พี่เลี้ยงเด็กเกิดความตระหนักเกี่ยวกับความสำคัญของการเลี้ยงดูเด็กบนพื้นฐานของความรักความผูกพันจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งนอกเหนือจากการให้ความรู้ทางวิชาการ ในหลักสูตรนี้จึงได้สอดแทรกเรื่องของการสร้างความตระหนักไว้ในกิจกรรมของแต่ละวัน โดยใช้วิธีการอ่านข้อเขียนที่ให้คติสอนใจในการทำงานให้พี่เลี้ยงเด็กสะท้อนความคิด เพื่อให้พี่เลี้ยงเด็กได้ข้อคิดผ่านเรื่องราวที่ได้ฟัง

1.2 การเรียนรู้และแลกเปลี่ยนทรรศนะกับผู้ที่มีประสบการณ์ตรง

ความสำคัญและเหตุผล

การแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับผู้ที่มีประสบการณ์ตรง มีจุดประสงค์เพื่อให้พี่เลี้ยงเด็กได้เห็นแบบอย่างที่ดีในการทำงานกับเด็ก ได้รับการถ่ายทอดอารมณ์และความรู้สึกจากผู้ที่ทำงานกับเด็กด้วยใจรัก กิจกรรมนี้เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความตระหนักในการทำงานกับเด็ก ให้พี่เลี้ยงเด็กได้

เห็นว่าในการทำงานกับเด็กนั้นมิใช่เป็นเพียงการทำตามหน้าที่หรือทำตามกฎหมายเท่านั้น แต่ยังต้องมีใจรักในงานที่ทำเพื่อให้เกิดความสุขในการทำงาน

2. การให้ความรู้ทางวิชาการ

ความสำคัญและเหตุผล

การเลี้ยงดูเด็กเป็นงานที่ต้องอาศัยทั้งศาสตร์และศิลป์ นอกจากมีความตระหนักรู้แล้ว พี่เลี้ยงเด็กจำเป็นต้องมีความรู้เพื่อที่จะสามารถเลี้ยงดูเด็กได้อย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ และเนื่องจาก พี่เลี้ยงเด็กแต่ละคนมีพื้นฐานที่ต่างกันจึงต้องมีการให้ความรู้เพื่อเป็นการเติมเต็มพื้นฐานทางวิชาการ ในหลักสูตรนี้จึงจัดให้มีการให้ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงดูเด็กบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพ ความผูกพัน เพื่อให้พี่เลี้ยงเด็กสามารถปฏิบัติต่อบุคคลในความดูแลได้อย่างเหมาะสมกับวัยและพัฒนาการ ของเด็กโดยมีความรักความผูกพันระหว่างเด็กกับพี่เลี้ยงเด็กเป็นพื้นฐาน ได้แก่ความรู้เรื่องพัฒนาการของ เด็กวัยแรกเกิด – 5 ปี ความสำคัญและการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก การส่งเสริม ความผูกพันระหว่างเด็กและผู้เลี้ยงดูตามพัฒนาการของเด็ก การสร้างความผูกพันด้วยกิจกรรมการ นวดสัมผัสและการเล่นิทาน โดยพี่เลี้ยงเด็กจะได้รับความรู้จากการชมวิดีโอทัศน์ การสาธิตและฝึก ปฏิบัติ และการทำกิจกรรมกลุ่ม เพื่อให้ได้ทั้งความรู้ แนวทางและแบบอย่างในการปฏิบัติเพื่อสร้าง ความผูกพันกับเด็ก การเรียนรู้ผ่านเกม ลักษณะของเกมที่จัดเป็นเกมที่มุ่งพัฒนาความฉลาดทาง ปัญญาและอารมณ์ โดยจัดทุกวันในช่วงบ่าย ให้พี่เลี้ยงรู้สึกผ่อนคลาย ได้เรียนรู้เกี่ยวกับการทำงานเป็น ทีม และทบทวนความรู้ที่ได้รับจากการอบรม มีการสะสมคะแนนเพื่อกำหนดเป้าหมายและสร้าง แรงจูงใจในการทำงาน

3. การประเมินผลการเรียนรู้

ความสำคัญและเหตุผล

การประเมินผล เป็นส่วนที่จะบอกให้ทราบว่ากรอบมบรมบรรลุตามจุดมุ่งหมายหรือไม่ ทั้งในด้านความรู้ การปฏิบัติ และทัศนคติที่มีต่อการอบรม โดยมีทั้งการประเมินโดยวิทยากร การ ประเมินโดยเพื่อน และการประเมินตนเอง ในระหว่างการฝึกอบรมส่วนที่ 1 จะมีการประเมินในขณะที่ พี่เลี้ยงทำกิจกรรมต่างๆโดยการตรวจผลงาน ให้ข้อติชมและข้อเสนอแนะโดยวิทยากร และมีการให้แรง เสริมสำหรับผู้ที่มีผลงานเด่นเป็นการเก็บสะสมดาว เพื่อกระตุ้นให้พี่เลี้ยงมีความสุขในการเรียนรู้ และ เป็นการเสนอแนะรูปแบบการปฏิบัติเชิงบวกให้ผู้เข้ารับการอบรมเห็นตัวอย่างเพื่อนำไปปฏิบัติกับเด็กที่ อยู่ในความดูแล ในบางกิจกรรมมีการเปิดโอกาสให้พี่เลี้ยงเด็กได้ประเมินเพื่อนและประเมินตนเอง เพื่อให้พี่เลี้ยงเด็กได้ฝึกการคิดอย่างมีวิจารณญาณ คิดอย่างมีเหตุผลซึ่งเป็นทักษะหนึ่งที่มีความสำคัญ ในการทำงาน เมื่อเสร็จสิ้นการฝึกอบรมส่วนที่ 1 จะทำการประเมินภาพรวมของการอบรมทั้ง 3 วัน โดย

ใช้แบบวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก เพื่อวัดความรู้ของพี่เลี้ยงเด็กหลังการอบรม และให้พี่เลี้ยงเขียน “คิดถึงการสัมมนา 3 วันนี่คิดถึง.....” เพื่อเปิดโอกาสให้พี่เลี้ยงเด็กได้สะท้อนความคิดอย่างอิสระเกี่ยวกับการอบรมในระยะที่ 1

4. การปฏิบัติการภาคสนาม

ความสำคัญและเหตุผล

การปฏิบัติการภาคสนามเป็นการนำความรู้ที่ได้รับจากการอบรมส่วนที่ 1 มาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน เพื่อให้เห็นปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในสถานการณ์จริง การได้พูดคุยเกี่ยวกับปัญหาและข้อเสนอแนะที่เกิดจากการปฏิบัติงานจริงทั้งโดยวิทยากรและโดยตัวพี่เลี้ยงเด็กจะช่วยให้พี่เลี้ยงเด็กสามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น และสามารถนำความรู้มาประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เนื่องจากภารกิจของพี่เลี้ยงเด็กคือการเลี้ยงดูเด็กตลอด 24 ชั่วโมง ซึ่งในการปฏิบัติการภาคสนามไม่สามารถทำได้ทุกกิจกรรม ในหลักสูตรนี้จึงได้จัดให้มีการปฏิบัติภาคสนามเฉพาะส่วน คือ พี่เลี้ยงเด็กแรกเกิด - 3/11 ปี ฝึกปฏิบัติการนวดสัมผัส และพี่เลี้ยงเด็ก 4- 5 ปี ฝึกปฏิบัติการเล่นนิทานให้เด็กฟัง ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ช่วยสร้างความผูกพันระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดูที่ต้องการปลูกฝังให้พี่เลี้ยงเด็กทำอย่างสม่ำเสมอ และเป็นกิจกรรมที่วิทยากรสามารถติดตามการปฏิบัติของพี่เลี้ยงเด็กได้ มีการบันทึกปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการนำความรู้มาปฏิบัติในสถานการณ์จริง นำมาพูดคุยสะท้อนความคิด และประเมินการปฏิบัติ 2 สัปดาห์ /1 ครั้งภายใต้การดูแลการปฏิบัติและทบทวนความรู้โดยวิทยากร

จากกิจกรรมหลักทั้ง 4 กิจกรรมดังกล่าว นำมาจัดกิจกรรมการฝึกอบรมโดยแบ่งออกเป็น 2 ระยะดังนี้

ระยะที่ 1 การสร้างความตระหนักและการให้ความรู้ทางวิชาการ ใช้เวลา 3 วัน

ระยะที่ 2 การปฏิบัติภาคสนาม ใช้เวลา 8 สัปดาห์ต่อจากการอบรมระยะที่ 1

การจัดกิจกรรมการฝึกอบรมมีรายละเอียดดังตารางที่ 18

สถานนวัตกรรมการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 18 การจัดกิจกรรมการฝึกอบรม

ระยะที่ 1 การสร้างความตระหนักและการให้ความรู้ทางวิชาการ (3 วัน)

กิจกรรมและวิธีการ	วัตถุประสงค์	สื่อ	การประเมินผล	แนวทางการจัดกิจกรรม
<p>1. การสร้างความตระหนัก</p> <p><u>วิธีการ</u></p> <p>1.1 ฟังข้อเขียนเรื่องที่ให้</p> <p>ข้อคิดในการทำงานและ</p> <p>สะท้อนความคิด</p>	<p>1. เพื่อให้พี่เลี้ยงเด็กได้</p> <p>คิดเชิงวิเคราะห์จาก</p> <p>เรื่องที่ฟังและนำไปสู่</p> <p>แนวคิดเชิงปฏิบัติได้</p>	<p>ข้อเขียนเรื่องที่ให้</p> <p>ข้อคิดในการทำงาน</p>	<p>ประเมินจากข้อเขียน</p> <p><u>เกณฑ์การประเมินผล</u></p> <p>- ดีเยี่ยม: หมายถึง สามารถ</p> <p>วิเคราะห์เรื่องราว และกำหนด</p> <p>เป็นแนวทางปฏิบัติได้อย่าง</p> <p>ชัดเจน</p> <p>- ดี: หมายถึง สามารถ</p> <p>วิเคราะห์เรื่องราวได้</p> <p>- ปานกลาง: หมายถึง สามารถ</p> <p>สรุปประเด็นจากเรื่องที่ฟังได้</p> <p>- ต้องปรับปรุง: หมายถึง เขียน</p> <p>เรื่องจากความจำ</p>	<p>- จัดกิจกรรมในช่วงเช้าของทุกวัน ใช้เวลาไม่เกิน 30 นาที</p> <p>- เรื่องที่นำมาอ่านควรเป็นเรื่องที่ฟังแล้วเข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน ให้ข้อคิดข้อ</p> <p>เตือนใจในการทำงานกับเด็ก กับเพื่อนร่วมงาน ตลอดจนบุคคลทั่วไป และมีความ</p> <p>ยาวไม่เกิน 1 หน้า A 4</p> <p>- จัดบรรยากาศในห้องฝึกอบรมให้เรียบง่าย ไม่มีเสียงดังรบกวน วิทยากรอ่าน</p> <p>เรื่องด้วยเสียงที่ชัดเจนและชัดถ้อยชัดคำให้ทุกคนได้ยินทั่วกัน</p> <p>- จัดกิจกรรมตามขั้นตอนดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. วิทยากรอ่านเรื่องให้พี่เลี้ยงเด็กฟังข้อเขียน/เรื่องที่ให้ข้อคิดในการทำงาน 2. ขณะที่วิทยากรอ่านเรื่อง ให้พี่เลี้ยงเด็กฟังและวิเคราะห์เรื่องราวไปด้วยโดย <p>ไม่มีการจดบันทึก</p> <ol style="list-style-type: none"> 3. เมื่อการอ่านจบลง แจกกระดาษให้พี่เลี้ยงเด็กเขียนชื่อ นามสกุล วัน/เดือน/ <p>ปี ตั้งชื่อเรื่อง และเขียนความรู้สึกที่มีต่อเรื่องที่ได้อ่าน ให้เวลาเขียน 5 นาที</p> <ol style="list-style-type: none"> 4. วิทยากรเก็บข้อเขียนนำมาอ่านวิเคราะห์สิ่งที่ พี่เลี้ยงเด็กเขียน 5. นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อเขียนเพื่อให้ข้อมูลย้อนกลับ และดู <p>ความก้าวหน้าของระดับการคิดเชิงวิเคราะห์ของพี่เลี้ยงเด็ก</p>

ตารางที่ 18 (ต่อ) การจัดกิจกรรมการฝึกอบรม

กิจกรรมและวิธีการ	วัตถุประสงค์	สื่อ	การประเมินผล	แนวทางการจัดกิจกรรม
<p>1.2 เชิญผู้มีประสบการณ์ตรงในท้องถิ่นที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นแบบอย่างที่ดี เป็นผู้อุทิศตนในการทำงานกับเด็กมาพูดคุย ให้ข้อคิด แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับพี่เลี้ยงเด็ก</p>	<p>2. เพื่อให้พี่เลี้ยงเด็กเห็นแบบอย่างที่ดีในการทำงาน</p>	<p>ผู้มีประสบการณ์ตรง</p>	<p>ประเมินจากความสนใจในการเข้าร่วมกิจกรรม การซักถาม และแสดงความคิดเห็น</p>	<p>- จัดในวันแรกของกรอบบรรมหลังจากกิจกรรมสร้างความตระหนัก ใช้เวลาประมาณ 2 ชั่วโมง - จัดกิจกรรมในรูปแบบที่เป็นทางการให้ผู้มีประสบการณ์ตรงบรรยายให้พี่เลี้ยงเด็กฟังและมีช่วงเวลาในการซักถามและตอบคำถาม หรือจัดในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการในลักษณะของการนั่งล้อมวงสนทนากันโดยมีวิทยากรเป็นผู้ดำเนินการสนทนา</p> <p>- จัดหัวข้อในการสนทนาหรือการบรรยายเพื่อให้พี่เลี้ยงเด็กเห็นความสำคัญและคุณค่าของผู้ที่ทำหน้าที่เลี้ยงดูเด็ก เช่น แรงบันดาลใจในการทำงาน ประสบการณ์ในการทำงานกับเด็กที่ประทับใจ ปัญหาหรืออุปสรรคในการทำงาน การเตรียมตัว เตรียมใจและวิธีการรับมือกับปัญหาในการทำงาน การสร้างความสุขหรือความรู้สึกที่ดีให้กับตนเอง การสร้างกำลังใจในการทำงาน ข้อคิดในการทำงานกับเด็ก เป็นต้น</p> <p>- ในกรณีที่ไม่สามารถเชิญผู้มีประสบการณ์ตรงในท้องถิ่นที่เป็นแบบอย่างของการอุทิศตนในการทำงานกับเด็ก หรือเป็นแบบอย่างที่ดีในการเลี้ยงดูเด็ก สามารถปรับเป็นกิจกรรมอื่น โดยมุ่งกิจกรรมที่ทำให้พี่เลี้ยงเด็กเกิดความสำนึกในการปฏิบัติภาระหน้าที่เป็นสำคัญ</p>

ตารางที่ 18 (ต่อ) การจัดกิจกรรมการฝึกอบรม

กิจกรรมและวิธีการ	วัตถุประสงค์	สื่อ	การประเมินผล	แนวทางการจัดกิจกรรม
<p>2. การให้ความรู้ทางวิชาการ</p> <p>วิธีการ</p> <p><u>วันที่ 1</u></p> <p>- ดูวิดีโอเรื่อง “มหัศจรรย์แห่งรัก” และอภิปรายสรุปประเด็นสำคัญ</p> <p>- ทำกิจกรรมกลุ่ม: ใบบงาน 1</p>	<p>เพื่อให้พี่เลี้ยงเด็กมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก</p>	<p>- วิดีทัศน์เรื่อง “มหัศจรรย์แห่งรัก”</p> <p>- ใบบงาน 1: เรียนรู้จากวิดีโอเรื่อง “มหัศจรรย์แห่งรัก”</p> <p>- สติกเกอร์ดาวสำหรับสะสมคะแนน</p>	<p>ประเมินจากผลงาน</p> <p><u>เกณฑ์การประเมินผล</u></p> <p>- ดีเยี่ยม: ตอบได้ตรงและครบทุกประเด็น 4 ข้อ</p> <p>- ดี: ตอบได้ตรงและครบทุกประเด็นหรือตรงประเด็นเป็นส่วนใหญ่ 3 ข้อ</p> <p>- ปานกลาง: ตอบได้ตรงประเด็น 2 ข้อ</p> <p>- ต้องปรับปรุง: ตอบได้ตรงประเด็น 1 ข้อหรือตอบไม่ตรงประเด็นทุกข้อ</p>	<p>- ให้พี่เลี้ยงเด็กได้วิเคราะห์และอภิปรายเกี่ยวกับความสำคัญของความผูกพัน ให้ พี่เลี้ยงเด็กเชื่อมโยงเรื่องที่ได้กับประสบการณ์ของตนและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งที่ปฏิบัติในการเลี้ยงดูเด็กได้อย่างเหมาะสม และสิ่งที่ต้องปรับปรุง</p> <p>- สร้างแรงจูงใจและบรรยากาศเชิงบวกในการทำงานโดยการแจกสติกเกอร์ดาวสำหรับสะสมคะแนนให้กับกลุ่มที่มีผลงานระดับดีมาก</p>
<p><u>วันที่ 2</u></p> <p>- ดูวิดีโอ “พัฒนาการเด็กแรกเกิด-5 ปี”</p> <p>- ให้ความรู้เกี่ยวกับการเลือกนิทานสำหรับเด็กวัยแรกเกิด-5 ปี และสาธิตการใช้นิทานเป็นสื่อในการสร้างความผูกพันกับเด็ก</p> <p>- ทำกิจกรรมกลุ่ม “เล่านิทานให้ลูกฟัง” และฝึกปฏิบัติจริง</p> <p>- ทำกิจกรรมกลุ่ม: ใบบงาน 2</p>		<p>- วิดีทัศน์ “พัฒนาการเด็กแรกเกิด-5 ปี”</p> <p>- หนังสือและนิทานสำหรับเด็กวัยแรกเกิด-5 ปี</p> <p>- ใบความรู้ “นิทานสำหรับเด็ก”</p> <p>- ใบบงาน 2: การส่งเสริมสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด- 5 ปีตามพัฒนาการของเด็ก</p>	<p>ประเมินการเล่นิทานจากการปฏิบัติ</p> <p><u>เกณฑ์การประเมินผล</u></p> <p>- ดีเยี่ยม: ปฏิบัติบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กได้ครบทุกประเด็น</p> <p>- ดี: ปฏิบัติบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กได้เกือบครบทุกประเด็น</p> <p>- ปานกลาง: ปฏิบัติบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กบ้าง</p>	<p>- ให้พี่เลี้ยงเด็กได้เรียนรู้จากการได้ลงมือปฏิบัติจริงในการเลือกหนังสือสำหรับเด็ก และการสร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมการเกิดสัมพันธภาพความผูกพันในขณะเล่านิทานให้เด็กฟัง</p> <p>- สร้างแรงจูงใจและบรรยากาศเชิงบวกในการทำงานโดยการแจกสติกเกอร์ดาวสำหรับสะสมคะแนนให้กับกลุ่มที่มีผลงานระดับดีมาก</p> <p>- นอกจากการประเมินโดยวิทยากรแล้วให้ พี่เลี้ยงเด็กประเมินตนเองและประเมินเพื่อน รวมทั้งให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมจากการดูการนำเสนอของเพื่อน เพื่อฝึกการคิดอย่างมีวิจารณญาณและลงความเห็นอย่างมีเหตุผล และเป็นการทบทวนความรู้</p>

ตารางที่ 18 (ต่อ) การจัดกิจกรรมการฝึกอบรม

กิจกรรมและวิธีการ	วัตถุประสงค์	สื่อ	การประเมินผล	แนวทางการจัดกิจกรรม
		<ul style="list-style-type: none"> - แนวคำตอบใบงาน 2 - สติกเกอร์ดาวสำหรับสะสมคะแนน 	<ul style="list-style-type: none"> - ต้องปรับปรุง: การปฏิบัติไม่อยู่บนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพ ความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก ประเมินใบงาน 2 จากผลงาน <u>เกณฑ์การประเมินผล</u> - ดีเยี่ยม: ตอบได้ถูกต้องคิดเป็นร้อยละ 80 ขึ้นไป - ดี: ตอบได้ถูกต้องคิดเป็นร้อยละ 60 -79 - ปานกลาง: ตอบได้ถูกต้องคิดเป็นร้อยละ 40 - 59 - ต้องปรับปรุง: ตอบได้น้อยกว่าร้อยละ 40 	
<p>วันที่ 3</p> <ul style="list-style-type: none"> - กิจกรรม “สร้างสัมพันธ์รัก ด้วยการนวดสัมผัส” คู่มือทัศนกรรมการนวดสัมผัส และฝึกปฏิบัติ 		<p>วีดิทัศน์การนวดสัมผัส</p>	<p>ประเมินการนวดสัมผัสจากการปฏิบัติ</p> <p><u>เกณฑ์การประเมินผล</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - ดีเยี่ยม: ปฏิบัติบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กได้ครบทุกประเด็น 	<p>ให้พี่เลี้ยงเด็กได้เรียนรู้จากการได้ลงมือปฏิบัติจริงในการนวดสัมผัสให้กับเด็ก วิทยากรสร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมการเกิดสัมพันธภาพความผูกพันทั้งในด้านการใช้สัมผัสที่นุ่มนวลทั้งกายและวาจา การสร้างบรรยากาศและการตอบสนองความต้องการของเด็กอย่างเหมาะสม เช่นเปิดเพลงบรรเลงที่มีทำนองนุ่มนวลคลอในระหว่างทำการนวดสัมผัส มองหน้าพูดคุยเบาๆ สบตากับเด็ก ใช้สัมผัสที่นุ่มนวล หยุดนวดเมื่อเด็กแสดงความคับข้องใจ เพื่อให้พี่เลี้ยงเด็กเห็นแบบอย่างในการสร้างบรรยากาศ</p>

ตารางที่ 18 (ต่อ) การจัดกิจกรรมการฝึกอบรม

กิจกรรมและวิธีการ	วัตถุประสงค์	สื่อ	การประเมินผล	แนวทางการจัดกิจกรรม
<p>- ทำใบงาน 3 เพื่อนำความรู้มาใช้คิดวิธีการปฏิบัติบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กตามสถานการณ์ที่ได้รับมอบหมาย และนำเสนอ</p>		<p>- ใบงาน 3: พี่เลี้ยงมืออาชีพ - แนวคำตอบใบงาน 3</p>	<p>- ดี: ปฏิบัติบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กได้เกือบครบทุกประเด็น - ปานกลาง: ปฏิบัติบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กบ้าง - ต้องปรับปรุง: การปฏิบัติไม่อยู่บนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก ประเมินใบงาน 3 จากผลงาน <u>เกณฑ์การประเมินผล</u> - ดีเยี่ยม : แก้ปัญหาได้ตรงและครบทุกประเด็น มีการปฏิบัติบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก - ดี: ตอบได้ตรงเกือบครบทุกประเด็น มีการปฏิบัติบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก</p>	<p>และการปฏิบัติในขณะนัดสัมผัสนำพี่เลี้ยงเด็กนำความรู้จากการอบรมมาคิดแก้ปัญหาและหาวิธีการปฏิบัติบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กตามสถานการณ์ที่ได้รับมอบหมาย สถานการณ์ที่มอบหมายเป็นสถานการณ์จริงที่พี่เลี้ยงเด็กมีโอกาสต้องเผชิญในการทำงานกับเด็กในสถานสงเคราะห์</p>

ตารางที่ 18 (ต่อ) การจัดกิจกรรมการฝึกอบรม

กิจกรรมและวิธีการ	วัตถุประสงค์	สื่อ	การประเมินผล	แนวทางการจัดกิจกรรม
			<p>- ปานกลาง: ตอบยังไม่ครบทุกประเด็น มีการปฏิบัติบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธ์ภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กบ้างแต่ยังไม่สมบูรณ์</p> <p>- ต้องปรับปรุง: ตอบได้ตรงประเด็น 1 ข้อหรือตอบไม่ตรงประเด็นทุกข้อ</p>	
<p>3. กิจกรรม “ให้ความรู้ผ่านเกม”</p> <p>วิธีการ</p> <p>วันที่ 1 เกมรวมกันเราอยู่</p> <p>วันที่ 2 เกม “ใช่หรือไม่ ใครรู้บ้าง”</p> <p>วันที่ 3 เกม “ช่องปริศนา”</p> <p>(รายละเอียดในคู่มือหลักสูตร)</p>	<p>เพื่อทบทวนความรู้ผ่านการเล่นเกม และเรียนรู้กระบวนการในการทำงานกลุ่ม</p>	<p>(รายละเอียดในคู่มือหลักสูตร)</p>	<p>ประเมินจากคะแนนที่ได้จากการเล่นเกม และการร่วมกิจกรรม (รายละเอียดในคู่มือหลักสูตร)</p>	<p>- จัดกิจกรรมที่พี่เลี้ยงได้นำความรู้จากการอบรมมาใช้ในการเล่นเกมเพื่อเป็นการย้ำทวนความรู้ในบรรยากาศที่ผ่อนคลาย ให้พี่เลี้ยงได้เรียนรู้การทำงานเป็นทีม การช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อสร้างความรู้สึที่ดีต่อตนเอง</p> <p>- จัดกิจกรรมในช่วงบ่ายหลังพักรับประทานอาหารกลางวันของทุกวัน ใช้เวลาประมาณ 30-45 นาที</p>

ตารางที่ 18 (ต่อ) การจัดกิจกรรมการฝึกอบรม

ระยะที่ 2 การปฏิบัติการภาคสนาม (8 สัปดาห์)

กิจกรรมและวิธีการ	วัตถุประสงค์	สื่อ	การประเมินผล	แนวทางการจัดกิจกรรม
<p>1. การฝึกปฏิบัติการนวดสัมผัสสำหรับเด็กสำหรับพี่เลี้ยงเด็กที่ดูแลเด็กแรกเกิด-3/11 ปี</p> <p><u>วิธีการ</u></p> <p>1. ให้พี่เลี้ยงเด็กทำการนวดสัมผัสเด็กวันละ 10-15 นาทีโดยให้เด็กทุกคนได้รับการนวดอย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 ครั้ง</p> <p>2. ทบทวนการเตรียมตัวในการนวดสัมผัส การจัดบรรยากาศ และวิธีการนวดสัมผัสให้พี่เลี้ยงเด็กก่อนเริ่มการฝึกปฏิบัติ</p> <p>3. วิทยากรดูแลการฝึกปฏิบัติของพี่เลี้ยงเด็กและให้คำแนะนำ</p> <p>4. สรุปผลการฝึกปฏิบัติของพี่เลี้ยงเด็กแต่ละคนหลังการประเมินแต่ละครั้ง</p>	<p>เพื่อนำความรู้ที่ได้จากการอบรมระยะที่ 1 มาฝึกปฏิบัติในขณะทำงานจริง</p>	-	<p>ประเมินการฝึกปฏิบัติของพี่เลี้ยงเด็กทุก 2 สัปดาห์ (รวมทั้งหมด 4 ครั้ง) โดยใช้แบบประเมินการฝึกปฏิบัติของพี่เลี้ยงเด็ก (การนวดสัมผัส) สำหรับพี่เลี้ยงเด็กที่เลี้ยงดูเด็กแรกเกิด - 3/11 ปี ตัดสินผลการประเมินจากการประเมินผลครั้งสุดท้าย (แบบประเมินอยู่ในคู่มือหลักสูตร)</p>	<p>- ให้พี่เลี้ยงเด็กนำความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กมาใช้ในการเลี้ยงดูเด็ก วิทยากรให้คำแนะนำ ให้กำลังใจให้พี่เลี้ยงเด็กเห็นถึงคุณค่าของการปฏิบัติต่อเด็กด้วยความรัก มีการให้ข้อมูลป้อนกลับทั้งจากวิทยากรจากเพื่อนและจากตัวพี่เลี้ยงเด็กเองเกี่ยวกับสิ่งที่ทำได้ดีแล้วและสิ่งที่ต้องปรับปรุง เพื่อให้พี่เลี้ยงเด็กเห็นถึงความก้าวหน้าของการปฏิบัติ</p> <p>- ให้มีการอภิปรายเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมหรือการแสดงออกของเด็กที่มีต่อพี่เลี้ยงเด็ก เพื่อให้พี่เลี้ยงเด็กรู้สึกว่าการฝึกปฏิบัตินั้นมีความหมาย</p> <p>- ให้พี่เลี้ยงเด็กได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการฝึกปฏิบัติ เพื่อให้ได้แนวคิดในการปรับปรุงการปฏิบัติ</p>

ตารางที่ 18 (ต่อ) การจัดกิจกรรมการฝึกอบรม

กิจกรรมและวิธีการ	วัตถุประสงค์	สื่อ	การประเมินผล	แนวทางการจัดกิจกรรม
<p>2. การฝึกปฏิบัติการเล่านิทานสำหรับเด็กที่เลี้ยงเด็กที่ดูแลเด็ก 4-5 ปี</p> <p><u>วิธีการ</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. พี่เลี้ยงเด็กเล่านิทานให้เด็กฟังวันละ 1 ครั้งหรืออย่างน้อยสัปดาห์ละ 3-4 ครั้ง 2. ทบทวนวิธีการเลือกหนังสือวิธีการเล่านิทาน และการสร้างสัมพันธภาพ ที่ดีกับเด็กในระหว่างการเล่านิทานให้พี่เลี้ยงเด็กก่อนเริ่มการฝึกปฏิบัติ 3. วิทยากรดูแลการฝึกปฏิบัติของพี่เลี้ยงเด็กและให้คำแนะนำ 4. สรุปผลการฝึกปฏิบัติของพี่เลี้ยงเด็กแต่ละคนหลังการประเมินแต่ละครั้ง 	<p>เพื่อนำความรู้ที่ได้จากการอบรมระยะที่ 1 มาฝึกปฏิบัติในขณะทำงานจริง</p>	<p>หนังสือ/นิทานสำหรับเด็กแต่ละวัย</p>	<p>ประเมินการฝึกปฏิบัติของพี่เลี้ยงเด็กทุก 2 สัปดาห์ (รวมทั้งหมด 4 ครั้ง) ในวันเสาร์-อาทิตย์หรือวันหยุดที่เด็กไม่ได้ไปเรียน โดยใช้แบบประเมินการฝึกปฏิบัติของพี่เลี้ยงเด็ก (การเล่านิทาน) สำหรับพี่เลี้ยงเด็กที่เลี้ยงดูเด็ก 4-5 ปี ตัดสินผลการประเมินจากการประเมินผลครั้งสุดท้าย</p> <p>(แบบประเมินอยู่ในคู่มือหลักสูตร)</p>	<p>แนวทางการจัดกิจกรรม</p> <ul style="list-style-type: none"> - ให้พี่เลี้ยงเด็กนำความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กมาใช้ในการเลี้ยงดูเด็ก วิทยากรให้คำแนะนำ ให้กำลังใจให้พี่เลี้ยงเด็กเห็นถึงคุณค่าของการปฏิบัติต่อเด็กด้วยความรัก มีการให้ข้อมูลป้อนกลับทั้งจากวิทยากรจากเพื่อนและจากตัวพี่เลี้ยงเด็กเองเกี่ยวกับสิ่งที่ทำได้ดีแล้วและสิ่งที่ต้องปรับปรุง เพื่อให้พี่เลี้ยงเด็กเห็นถึงความก้าวหน้าของการปฏิบัติ - ให้มีการอภิปรายเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมหรือการแสดงออกของเด็กที่มีต่อพี่เลี้ยงเด็ก เพื่อให้พี่เลี้ยงเด็กรู้สึกว่าการฝึกปฏิบัตินั้นมี ความหมาย - ให้พี่เลี้ยงเด็กได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการฝึกปฏิบัติ เพื่อให้ได้แนวคิดในการปรับปรุงการปฏิบัติ

ตารางที่ 18 (ต่อ) การจัดกิจกรรมการฝึกอบรม

สรุปการฝึกอบรม (ครึ่งวัน)

กิจกรรมและวิธีการ	วัตถุประสงค์	สื่อ	การประเมินผล	แนวทางการจัดกิจกรรม
การสะท้อนประสบการณ์	เพื่อให้พี่เลี้ยงเด็กได้แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ที่ได้จากการปฏิบัติภาคสนาม เพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาในการทำงานต่อไป	<p>สิ่งที่ทำให้พี่เลี้ยงเด็กได้รู้สึกถึงคุณค่าของสิ่งที่ฝึกปฏิบัติ เช่น</p> <p>ภาพถ่ายที่เด็กแสดงความรัก หรือแสดงว่าพี่เลี้ยงเด็กคือบุคคลสำคัญของเด็ก บันทึกคำพูดของเด็ก เป็นต้น</p>		<p>- ให้พี่เลี้ยงเด็กได้แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ที่ได้จากการปฏิบัติภาคสนาม เพื่อให้ได้แนวคิดในการแก้ปัญหาที่หลากหลายสำหรับนำไปใช้เป็นแนวทางในการเผชิญปัญหาและแก้ปัญหาในการทำงานต่อไป</p> <p>- ให้พี่เลี้ยงเด็กถ่ายทอดความรู้สึกเกี่ยวกับสิ่งที่ได้ฝึกปฏิบัติ</p> <p>- ให้พี่เลี้ยงเด็กได้รู้สึกถึงคุณค่าของสิ่งที่ปฏิบัติ</p>

การประเมินผล

หลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก กำหนดการประเมินผลดังนี้

1. มีเวลาเข้าอบรมระยะที่ 1 ครบ 100% และมีเวลาเข้าอบรมส่วนที่ 2 ไม่น้อยกว่า 80%
2. ประเมินความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กก่อนและหลังการฝึกอบรม โดยต้องหลังการฝึกอบรมต้องมีความรู้ความเข้าใจในระดับดี-ดีมาก
3. ประเมินการฝึกปฏิบัติโดยให้มีการปฏิบัติอยู่ในระดับดี-ดีมาก

ตอนที่ 2 ผลการทดลองใช้หลักสูตรและผลการประเมินหลักสูตร

การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อประเมินหลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก

การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อประเมินหลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก มีการดำเนินการดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อประเมินความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก ดำเนินการทั้งก่อนและหลังการทดลองใช้หลักสูตร โดยใช้แบบวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก เป็นแบบปรนัย 25 ข้อ

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อประเมินพฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็ก ดำเนินการทั้งก่อนและหลังการทดลองใช้หลักสูตร โดยใช้แบบสังเกตพฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็ก เป็นแบบสังเกตพฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็ก ประกอบด้วยรายการประเมินเกี่ยวกับการแสดงสัมผัสแห่งความรักต่อเด็กทางกาย การแสดงสัมผัสแห่งความรักต่อเด็กทางวาจา การสร้างบรรยากาศที่ทำให้รู้สึกอบอุ่น ผ่อนคลาย และการไวต่อปฏิกริยาของเด็กและตอบสนองอย่างเหมาะสม จำนวน 15 รายการ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อประเมินสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก ดำเนินการทั้งก่อนและหลังการทดลองใช้หลักสูตร โดยใช้แบบสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก แบ่งเป็น 2 ฉบับได้แก่

3.1 แบบสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 6 เดือน- 3/11 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก เป็นแบบสังเกตพฤติกรรมการแสดงออกของเด็กที่แสดงถึงความผูกพันที่เด็กมีต่อพี่เลี้ยงเด็กภายใต้สถานการณ์ที่จัดขึ้น จำนวน 6 รายการ

3.2 แบบสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 4-5 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก เป็นแบบสังเกตพฤติกรรมการแสดงออกของเด็กที่แสดงถึงความผูกพันที่เด็กมีต่อพี่เลี้ยงเด็กภายใต้สถานการณ์ที่จัดขึ้น จำนวน 10 รายการ

4. การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อประเมินความพึงพอใจของพี่เลี้ยงเด็กที่มีต่อการฝึกอบรมดำเนินการหลังการทดลองใช้หลักสูตร โดยใช้แบบประเมินความพึงพอใจ “การอบรมการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก” เป็นแบบมาตราวัด 5 ระดับ

ผลการทดลองใช้หลักสูตร

การประเมินหลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก ดำเนินการโดยการนำหลักสูตรที่สร้างขึ้นไปทดลองใช้กับพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ดจำนวน 30 คนในระหว่างวันที่ 17 ตุลาคม 2548 ถึงวันที่ 19 ธันวาคม 2548 ทำการวิเคราะห์ประสิทธิภาพของหลักสูตรดังนี้

1. นำค่าเฉลี่ยร้อยละของคะแนนจากแบบวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็ก และคะแนนจากแบบสังเกตพฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็กมาเทียบกับเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดต้องอยู่ในระดับดีถึงดีมาก
2. เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนรวมที่ได้จากแบบวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กก่อนทดลองใช้หลักสูตรและหลังทดลองใช้หลักสูตร โดยใช้วิธีการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของกลุ่มประชากรสองกลุ่มที่ไม่เป็นอิสระต่อกัน (Match-paired t-test)
3. เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนรวมที่ได้จากแบบสังเกตพฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็กก่อนทดลองใช้หลักสูตรและหลังทดลองใช้หลักสูตร โดยใช้วิธีการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของกลุ่มประชากรสองกลุ่มที่ไม่เป็นอิสระต่อกัน (Match-paired t-test)
4. วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 6 เดือน-3/11 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก และแบบสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 4-5 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก โดยคิดเป็นค่าร้อยละ
5. วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบประเมินความพึงพอใจ “การอบรมการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก” โดยคิดเป็นค่าร้อยละ และวิเคราะห์การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณค่าของการฝึกอบรมโดยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลมีดังนี้

ค่าเฉลี่ยร้อยละของคะแนนจากแบบวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็กและค่าเฉลี่ยร้อยละของคะแนนจากแบบสังเกตพฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็ก

ค่าเฉลี่ยร้อยละของคะแนนจากแบบวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็กและค่าเฉลี่ยร้อยละของคะแนนจากแบบสังเกตพฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็กคือร้อยละ 77.12 และร้อยละ 78.0 ตามลำดับ เมื่อนำมาเทียบกับเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้พบว่าอยู่ในระดับดี

ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กก่อนและหลังการใช้หลักสูตร

ผู้วิจัยได้ทำการวัดความรู้ความเข้าใจของพี่เลี้ยงเด็กก่อนทดลองใช้หลักสูตร และวัดความรู้ความเข้าใจของพี่เลี้ยงเด็กหลังทดลองใช้หลักสูตร ผลการเปรียบเทียบคะแนนจากแบบวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กก่อนการใช้หลักสูตรและหลังการใช้หลักสูตรดังตารางที่ 19

ตารางที่ 19 แสดงผลการเปรียบเทียบคะแนนจากแบบวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กก่อนและหลังการใช้หลักสูตร

ความรู้	N	\bar{Y}	S	\bar{d}	S_d	t	df	p
หลังฝึกอบรม	30	19.28	4.37	-5.73	2.64	-11.90	29	.000**
ก่อนฝึกอบรม	30	15.93	4.79					

** $p < .01$

ตารางที่ 19 แสดงว่าคะแนนแบบวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็กหลังการใช้หลักสูตรสูงกว่าก่อนการใช้หลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01

ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนจากแบบสังเกตพฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็กก่อนและหลังการใช้หลักสูตร

ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนจากแบบสังเกตพฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็กก่อนและหลังการใช้หลักสูตร แสดงในตารางที่ 20

ตารางที่ 20 การเปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนจากแบบสังเกตพฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็กก่อนและหลังการใช้หลักสูตร

คะแนน	N	\bar{Y}	S	\bar{d}	S_d	t	df	p
หลังฝึกอบรม	30	48.84	8.59	-21.24	7.98	-14.58	29	.000**
ก่อนฝึกอบรม	30	25.60	6.33					

** $p < .01$

ตารางที่ 20 แสดงว่าคะแนนจากแบบสังเกตพฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็กหลังการใช้หลักสูตรสูงกว่าก่อนการใช้หลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของการแสดงพฤติกรรมของเด็กที่มีต่อพี่เลี้ยงเด็กจากแบบสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กมีต่อพี่เลี้ยงเด็กก่อนและหลังการใช้หลักสูตร

1) ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของการแสดงพฤติกรรมของเด็กที่มีต่อพี่เลี้ยงเด็กจากแบบสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 6 เดือน- 3/11 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็กก่อนและหลังการใช้หลักสูตร แสดงในตารางที่ 21 ดังนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 21 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของการแสดงพฤติกรรมของเด็กที่มีต่อพี่เลี้ยงเด็ก จากแบบสังเกตสัมพันธ์ภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 6 เดือน- 3/11 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็กก่อน และหลังการใช้หลักสูตร

พฤติกรรม	จำนวนร้อยละของเด็กที่แสดงพฤติกรรม			
	ก่อนฝึกอบรม		หลังฝึกอบรม	
	แสดง	ไม่แสดง	แสดง	ไม่แสดง
1. เด็กแสดงอาการตอบรับเมื่อพี่เลี้ยงเด็กพูดคุยหรือเล่นด้วย (+)	58.62	41.38	91.38	8.62
2. เด็กแสดงอาการคับข้องใจอย่างรุนแรงเมื่อไม่เห็นพี่เลี้ยงเด็ก (-)	18.97	81.03	18.97	81.03
3. เด็กแสดงอาการดีใจหรือตื่นเต้นในการกลับมาของพี่เลี้ยงเด็ก (+)	24.14	75.86	77.59	22.41
4. เด็กแสดงอาการโกรธ กระวนกระวายเมื่อเห็นพี่เลี้ยงเด็กกลับมา (-)	3.45	96.55	1.73	98.27
5. เด็กแสดงอาการสับสนในการกลับมาของพี่เลี้ยงเด็ก (-)	6.90	93.10	5.17	94.83
6. เด็กแสดงความต้องการใกล้ชิดกับพี่เลี้ยงเด็กเมื่อพี่เลี้ยงเด็กกลับมา (+)	10.34	89.66	62.07	37.93

หมายเหตุ ข้อ 1, 3, 6 เด็กแสดงพฤติกรรมได้ 1 คะแนน เด็กไม่แสดงพฤติกรรมได้ 0 คะแนน

ข้อ 2, 4, 5 เด็กแสดงพฤติกรรมได้ 0 คะแนน เด็กไม่แสดงพฤติกรรมได้ 1 คะแนน

ตารางที่ 21 แสดงว่าหลังฝึกอบรมมีเด็กที่แสดงพฤติกรรมด้านบวกต่อพี่เลี้ยงเด็กมากขึ้นกว่า ก่อนฝึกอบรม ได้แก่เด็กแสดงอาการตอบรับเมื่อพี่เลี้ยงเด็กพูดคุยหรือเล่นด้วยจากร้อยละ 58.62 เป็นร้อยละ 91.38 เด็กแสดงอาการดีใจหรือตื่นเต้นในการกลับมาของพี่เลี้ยงเด็กจากร้อยละ 24.14 เป็นร้อยละ 77.59 เด็กแสดงความต้องการใกล้ชิดกับพี่เลี้ยงเด็กเมื่อพี่เลี้ยงเด็กกลับมาจากร้อยละ 10.34 เป็นร้อยละ 62.07 มีเด็กที่แสดงพฤติกรรมด้านลบคือเด็กแสดงอาการคับข้องใจอย่างรุนแรงเมื่อไม่เห็นพี่เลี้ยงเด็ก เด็กแสดงอาการโกรธกระวนกระวายเมื่อเห็นพี่เลี้ยงเด็กกลับมา และเด็กแสดงอาการสับสนในการกลับมาของพี่เลี้ยงเด็กเป็นจำนวนเล็กน้อยทั้งก่อนและหลังฝึกอบรม

จากตารางที่ 21 นำมาสรุปเป็นผลการประเมินการสังเกตสัมพันธ์ภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 6 เดือน-3/11 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก ดังแสดงในตารางที่ 22

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 22 สรุปผลการประเมินการสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 6 เดือน-3/11 ปี มีต่อ
พี่เลี้ยงเด็ก

ผลการประเมิน	จำนวนร้อยละของเด็กที่แสดงพฤติกรรม	
	ก่อนฝึกอบรม	หลังฝึกอบรม
กลุ่ม 1 เด็กแสดงพฤติกรรมที่บ่งบอกถึงการมีความสัมพันธ์แบบไม่มั่นคงต่อพี่เลี้ยงเด็ก (ได้ 0-2 คะแนน)	10.35	1.73
กลุ่ม 2 เด็กแสดงพฤติกรรมที่ไม่บ่งบอกว่าจะมีความสัมพันธ์แบบไม่มั่นคงต่อพี่เลี้ยงเด็ก และยังไม่แสดงพฤติกรรมที่แสดงว่ามีความรู้สึกผูกพันต่อพี่เลี้ยงเด็ก แต่มีแนวโน้มที่จะสามารถพัฒนาความสัมพันธ์กับพี่เลี้ยงเด็กไปสู่ความรู้สึกผูกพันได้ (ได้ 3-4 คะแนน)	72.42	27.58
กลุ่ม 3 เด็กแสดงพฤติกรรมที่บ่งบอกถึงการมีความรู้สึกผูกพันต่อพี่เลี้ยงเด็ก (ได้ 5-6 คะแนน)	17.23	70.69

ตารางที่ 22 แสดงการสรุปผลการประเมินการสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก จากแบบสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 6 เดือน- 3/11 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก จากเกณฑ์การให้คะแนนที่กำหนดไว้แบ่งเด็กได้เป็น 3 กลุ่มคือกลุ่ม 1 เด็กแสดงพฤติกรรมที่บ่งบอกถึงการมีความสัมพันธ์แบบไม่มั่นคงต่อพี่เลี้ยงเด็ก (ได้ 0-2 คะแนน) กลุ่ม 2 เด็กแสดงพฤติกรรมที่ไม่บ่งบอกว่าจะมีความสัมพันธ์แบบไม่มั่นคงต่อพี่เลี้ยงเด็กและยังไม่แสดงพฤติกรรมที่แสดงว่ามีความรู้สึกผูกพันต่อพี่เลี้ยงเด็ก แต่มีแนวโน้มที่จะสามารถพัฒนาความสัมพันธ์กับพี่เลี้ยงเด็กไปสู่ความรู้สึกผูกพันได้ (ได้ 3-4 คะแนน) และกลุ่ม 3 เด็กแสดงพฤติกรรมที่บ่งบอกถึงการมีความรู้สึกผูกพันต่อพี่เลี้ยงเด็ก (ได้ 5-6 คะแนน) ผลการประเมินแสดงว่าก่อนฝึกอบรมเด็กส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มที่ 2 (ร้อยละ 72.42) มีเด็กที่อยู่ในกลุ่มที่ 3 เป็นจำนวนน้อย (ร้อยละ 17.23) หลังฝึกอบรมเด็กส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มที่ 3 มีจำนวนเพิ่มขึ้นคิดเป็นร้อยละ 70.69 และหลังฝึกอบรมมีจำนวนเด็กในกลุ่มที่ 1 ลดลงต่ำกว่าก่อนฝึกอบรมคือจากร้อยละ 10.35 ลดลงเหลือร้อยละ 1.73

2) ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของการแสดงพฤติกรรมของเด็กที่มีต่อพี่เลี้ยงเด็กจากแบบสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 4-5 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็กก่อนและหลังการใช้หลักสูตรดังตารางที่ 23

ตารางที่ 23 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของการแสดงพฤติกรรมของเด็กที่มีต่อพี่เลี้ยงเด็ก จากแบบสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 4-5 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็กก่อนและ หลังการใช้หลักสูตร

พฤติกรรม	จำนวนร้อยละของเด็กที่แสดงพฤติกรรม	
	ก่อนฝึกอบรม	หลังฝึกอบรม
1. เด็กเข้ามาวนเวียนอยู่ในบริเวณใกล้ๆพี่เลี้ยงเด็ก	14.81	55.56
2. เด็กให้ความสนใจและพยายามทำงานตามกิจกรรมที่ได้รับมอบหมาย	96.29	96.29
3. เด็กเข้ามาหาพี่เลี้ยงเด็กหรือเรียกพี่เลี้ยงเด็กเมื่อเกิดปัญหาในการทำงาน	29.63	51.85
4. เด็กเรียกให้พี่เลี้ยงเด็กไปดูผลงานที่ทำ หรือนำผลงานมาให้พี่เลี้ยงเด็กดู ในระหว่างทำงานหรือเมื่อทำงานเสร็จ	18.59	48.17
5. เด็กแสดงปฏิกิริยาที่แสดงถึงความสุขเช่น ยิ้ม มองสบตาเมื่อพี่เลี้ยงเด็ก แสดงความชื่นชมหรือยอมรับในผลงานหรือการกระทำของเด็ก	37.04	96.29
6. เด็กมองสบตา ตอบคำถาม พุดคุยด้วย เมื่อพี่เลี้ยงเด็กถามคำถาม หรือ พุดคุยกับเด็ก	88.89	96.29
7. เด็กปฏิบัติตามเมื่อพี่เลี้ยงเด็กขอให้ช่วยเก็บของเล่น	66.67	100.0
8. เด็กมองหาเมื่อพี่เลี้ยงเด็กเดินออกไปจากห้องโดยที่ไม่ได้บอกเด็ก	3.70	22.22

ตารางที่ 23 แสดงว่าหลังทดลองเด็กแสดงพฤติกรรมที่แสดงถึงการมีสัมพันธภาพความผูกพันต่อ พี่เลี้ยงเด็กมากกว่าก่อนทดลองทุกรายการ พฤติกรรมที่เด็กแสดงมากที่สุดคือ เด็กปฏิบัติตามเมื่อ พี่เลี้ยงเด็กขอให้ช่วยเก็บของเล่น คิดเป็นร้อยละ 100.0 รองลงมาคือ เด็กแสดงปฏิกิริยาที่แสดงถึงความสุข เมื่อพี่เลี้ยงแสดงความชื่นชมหรือยอมรับในผลงานหรือการกระทำของเด็ก คิดเป็นร้อยละ 96.29 มี รายการที่เด็กแสดงพฤติกรรมในจำนวนใกล้เคียงกันทั้งก่อนและหลังทดลองคือ เด็กให้ความสนใจและ พยายามทำงานตามกิจกรรมที่ได้รับมอบหมาย ร้อยละ 96.29 ทั้งก่อนและหลังทดลองใช้หลักสูตร และ เด็กมองสบตา ตอบคำถาม พุดคุยด้วย เมื่อพี่เลี้ยงเด็กถามคำถาม หรือพุดคุยกับเด็ก โดยก่อนทดลอง ใช้หลักสูตรคิดเป็นร้อยละ 88.89 และหลังทดลองใช้หลักสูตรคิดเป็นร้อยละ 96.29

สรุปผลการประเมินการสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 4-5 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็กดัง ตารางที่ 24

ตารางที่ 24 สรุปผลการประเมินการสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 4-5 ปีมีต่อ
พี่เลี้ยงเด็ก

ผลการประเมิน	จำนวนร้อยละของเด็กที่แสดงพฤติกรรม	
	ก่อนฝึกอบรม	หลังฝึกอบรม
กลุ่ม 1 เด็กไม่มีความรู้สึกผูกพันกับพี่เลี้ยงเด็ก ไม่รู้สึกว่า พี่เลี้ยงเด็กคือบุคคลสำคัญ (ได้ 0-2 คะแนน)	18.52	-
กลุ่ม 2 เด็กให้ความสำคัญกับพี่เลี้ยงเด็กบ้าง มีแนวโน้มที่จะพัฒนาความสัมพันธ์ไปสู่ความรู้สึกผูกพันกับพี่เลี้ยงเด็ก (ได้ 3-5 คะแนน)	66.67	40.74
กลุ่ม 3 เด็กมีความผูกพันกับพี่เลี้ยงเด็ก รู้สึกว่าพี่เลี้ยงเด็กคือบุคคลสำคัญ (ได้ 6-8 คะแนน)	14.81	59.26

ตารางที่ 24 แสดงการสรุปผลการประเมินการสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก จากแบบสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 4-5 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก จากเกณฑ์การให้คะแนนที่กำหนดไว้แบ่งเด็กได้เป็น 3 กลุ่มคือ กลุ่ม 1 เด็กไม่มีความรู้สึกผูกพันกับพี่เลี้ยงเด็ก ไม่รู้สึกว่าพี่เลี้ยงเด็กคือบุคคลสำคัญ (ได้ 0-2 คะแนน) กลุ่ม 2 เด็กให้ความสำคัญกับพี่เลี้ยงเด็กบ้างมีแนวโน้มที่จะพัฒนาความสัมพันธ์ไปสู่ความรู้สึกผูกพันกับพี่เลี้ยงเด็ก (ได้ 3-5 คะแนน) กลุ่ม 3 เด็กมีความผูกพันกับพี่เลี้ยงเด็ก รู้สึกว่าพี่เลี้ยงเด็กคือบุคคลสำคัญ (ได้ 6-8 คะแนน) ผลการประเมินแสดงว่าหลังฝึกอบรมจำนวนเด็กที่อยู่ในกลุ่ม 3 มีจำนวนมากขึ้นกว่าก่อนฝึกอบรมคือจากร้อยละ 14.81 เป็นร้อยละ 59.26 และหลังฝึกอบรมเด็กในกลุ่ม 1 มีจำนวนลดลงจากร้อยละ 18.52 เป็นไม่มีเลย

ผลการประเมินความพึงพอใจที่พี่เลี้ยงเด็กมีต่อการฝึกอบรม

ผลการประเมินความพึงพอใจที่พี่เลี้ยงเด็กมีต่อการฝึกอบรมดังตารางที่ 25

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 25 ผลการประเมินความพึงพอใจที่พี่เลี้ยงเด็กมีต่อการฝึกอบรม

รายการประเมิน	ระดับความพึงพอใจแสดงเป็นร้อยละ					หมายเหตุ (ไม่ตอบ)
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยมาก	
การฝึกอบรมระยะที่ 1						
1. ได้รับความรู้เกี่ยวกับความสำคัญของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก	84	16	-	-	-	-
2. ได้รับความรู้เกี่ยวกับผลเสียของการขาดสัมพันธภาพความผูกพันระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดูเด็ก	60	32	-	4	4	-
3. ได้รับความรู้เกี่ยวกับความสำคัญของพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์	76	20	-	-	-	4
4. ได้รับความรู้เกี่ยวกับวิธีการในการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก	76	24	-	-	-	-
5. ได้รับความรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กวัยแรกเกิด - 5 ปีตามพัฒนาการของเด็ก	84	16	-	-	-	-
6. กิจกรรมและวิธีการที่ใช้ในการอบรม						
6.1 เชิญวิทยากรพิเศษ (ครูน้อย) มาเสวนาในกิจกรรม “บนเส้นทางแห่งความรักของครูน้อย”	68	20	8	4	-	-
6.2 เขียนแสดงความคิดเห็นจากการฟังบทความ “การงานอันเป็นที่รัก”	56	44	-	-	-	-
6.3 ดูวีดีทัศน์ “มหัศจรรย์แห่งรัก”	56	32	-	-	-	12
6.4 ดูวีดีทัศน์ “พัฒนาการเด็กแรกเกิด - 3 ปี”	64	36	-	-	-	-
6.5 ดูวีดีทัศน์ “การนวดสัมผัส” และฝึกปฏิบัติ	72	28				
6.6 เกม “รวมกันเราอยู่”	68	24	8	-	-	-
6.7 เกม “ใช่หรือไม่”	76	24	-	-	-	-
6.8 เกม “ช่องปริศนา”	68	32	-	-	-	-

ตารางที่ 25 (ต่อ) ผลการประเมินความพึงพอใจที่พี่เลี้ยงเด็กมีต่อการฝึกอบรม

รายการประเมิน	ระดับความพึงพอใจแสดงค่าเป็นร้อยละ					หมายเหตุ (ไม่ตอบ)
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยมาก	
6.9 กิจกรรม"อ่านนิทานให้ลูกฟัง"	56	40	4	-	-	-
6.10 กิจกรรมกลุ่ม "พี่เลี้ยงมืออาชีพ"	68	32	-	-	-	-
6.11 การฟังเรื่อง/บทประพันธ์ที่ให้อคติสนใจในการทำงาน (ความสุข, การงานอันเป็นที่รัก, เลี้ยงเขามาอย่างไร..เขาก็เป็นเช่นนั้น, ตะปูของพ่อ)	96	4	-	-	-	-
7. เอกสารที่แจกให้ความรู้เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก	48	48	4	-	-	-
8. การดำเนินกิจกรรมของวิทยากร	88	12	-	-	-	-
9. ระยะเวลาในการอบรม (3 วัน)	12	12	60	8	4	4
10. เวลาที่ใช้ในการอบรม (8.30-16.00 น.)	24	20	44	8	-	4
11. สถานที่ใช้จัดการอบรม (ห้องประชุม อาคารชัยพฤกษ์ สถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ด)	40	28	32	-	-	-
12. ระบบสื่อ แสง เสียง	4	20	60	12	4	-
การฝึกปฏิบัติภาคสนาม						
13. ได้นำความรู้ที่ได้จากการอบรมมาฝึกปฏิบัติ ในงานจริง	68	32	-	-	-	-
14. ได้นำความรู้ที่ได้จากการอบรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการทำงาน	76	24	-	-	-	-
15. เกิดความเข้าใจจากการปฏิบัติจริงในสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก	84	16	-	-	-	-
16. ได้เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากการนำความรู้จากการอบรมมาใช้ในการปฏิบัติงานจริง	60	40	-	-	-	-
17. การนิเทศงานของวิทยากร	80	20	-	-	-	-
18. ระยะเวลาในการฝึกปฏิบัติ (8 สัปดาห์)	20	40	36	4	-	-

ตารางที่ 25 (ต่อ) ผลการประเมินความพึงพอใจที่พี่เลี้ยงเด็กมีต่อการฝึกอบรม

รายการประเมิน	ระดับความพึงพอใจแสดงค่าเป็นร้อยละ					หมายเหตุ (ไม่ตอบ)
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยมาก	
การสรุปการอบรม						
19. ได้แนวคิดหลากหลายที่จะนำมา ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการปฏิบัติงาน	76	20	4	-	-	-
20. ระยะเวลาในการประชุม (8.30-12.00 น.)	20	24	48	8	-	-
21. สถานที่ใช้จัดการอบรม (ห้องประชุม อาคารชัยพฤกษ์ สถานสงเคราะห์เด็กอ่อน ปากเกร็ด)	40	32	28	-	-	-
22. การดำเนินกิจกรรมของวิทยากร	64	32	-	-	-	4
23. ระบบสื่อ แสง เสียง	16	36	36	-	8	4

จากตาราง 25 แสดงว่าพี่เลี้ยงเด็กที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด 28 รายการจากรายการประเมินทั้งหมด 33 รายการ โดยในส่วนของกรฝึกอบรมระยะที่ 1 พี่เลี้ยงเด็ก ส่วนใหญ่มีความพึงพอใจการฟังเรื่อง/บทประพันธ์ที่ให้คติสอนใจในการทำงานในระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 96.0 รองลงมาคือการดำเนินกิจกรรมของวิทยากร คิดเป็นร้อยละ 88.0 รองลงมาคือได้รับความรู้เกี่ยวกับความสำคัญของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก และได้รับความรู้เกี่ยวกับการส่งเสริม สัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กวัยแรกเกิด - 5 ปีตามพัฒนาการของเด็ก คิดเป็นร้อยละ 84.0 ในส่วนของการฝึกปฏิบัติการภาคสนาม พี่เลี้ยงเด็กส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในระดับมากที่สุดในหัวข้อเกิดความเข้าใจจากการปฏิบัติจริงในสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก คิดเป็นร้อยละ 84.0 รองลงมาคือการนิเทศงานของวิทยากร คิดเป็นร้อยละ 80.0 ในส่วนของการสรุปการอบรม พี่เลี้ยงเด็กส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในระดับมากที่สุดในหัวข้อได้แนวคิดหลากหลายที่จะนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการปฏิบัติงาน คิดเป็นร้อยละ 76.0

ผลการวิเคราะห์เนื้อหาจากความคิดเห็นเกี่ยวกับประโยชน์/คุณค่าของการฝึกอบรมที่มีต่อการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก สรุปได้ดังนี้

1. ด้านประโยชน์หรือข้อคิดที่ได้จากการฝึกอบรม

พี่เลี้ยงเด็กแสดงความคิดเห็นว่าได้ความรู้เกี่ยวกับเด็ก และการปฏิบัติงานกับเด็ก (ร้อยละ 80.0) ได้เรียนรู้สิ่งที่ไม่เคยรู้มาก่อน เช่นการนวดสัมผัส การสร้างสัมพันธภาพ (ร้อยละ 16.0) ได้ความรู้สำหรับตัวเอง การดูแลลูกหลานและบุคคลในครอบครัว (ร้อยละ 8.0) เกิดความเข้าใจเด็กที่มีปัญหา และเด็กในสถานสงเคราะห์ว่าเป็นเด็กที่ขาดความรัก ได้เตือนสติตัวเองให้รักและสงสารเด็กให้มาก (ร้อยละ 8.0) และความรู้จากการฝึกอบรมส่งผลให้เด็กมีความสุขกับการเลี้ยงดูของพี่เลี้ยงเด็ก (ร้อยละ 4.0)

2. ด้านทัศนคติต่อการเป็นพี่เลี้ยงเด็ก

2.1 พี่เลี้ยงเด็กแสดงความคิดเห็นว่ามีทัศนคติต่อการเป็นพี่เลี้ยงเด็กเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น คิดเป็นร้อยละ 96.0 มีรายละเอียดคือ ตระหนักในความสำคัญของตนเองมากขึ้นคือจากที่เคยคิดว่าพี่เลี้ยงเด็กไม่มีบทบาทสำคัญ ทำให้ทราบว่าพี่เลี้ยงเด็กมีความสำคัญต่อเด็กมาก ทำให้ตอบสนองความต้องการของเด็กและปฏิบัติต่อเด็กได้อย่างเหมาะสมมากขึ้น มีการสัมผัสเด็กมากขึ้น (ร้อยละ 60.0) มีความสุขใจในการทำงานมากขึ้นเนื่องจากรู้สึกรักและสงสารเด็กมากขึ้น เข้าใจปัญหาของเด็กและเข้าใจเพื่อนร่วมงานมากขึ้น (ร้อยละ 52.0)

2.2 พี่เลี้ยงเด็กมีทัศนคติต่อการเป็นพี่เลี้ยงเด็กไม่เปลี่ยนแปลงคิดเป็นร้อยละ 4.0 โดยให้เหตุผลว่าเนื่องจากเดิมมีทัศนคติที่ดีต่อการเป็นพี่เลี้ยงเด็กอยู่แล้ว

3. ด้านความเข้าใจต่อปัญหาของเด็กในสถานสงเคราะห์

พี่เลี้ยงเด็กแสดงความคิดเห็นว่าเข้าใจปัญหาของเด็กในสถานสงเคราะห์มากขึ้น คิดเป็นร้อยละ 96.0 มีรายละเอียดคือ เข้าใจปัญหาและพฤติกรรมของเด็ก ทำให้หาวิธีแก้ปัญหาได้ดีขึ้น เช่นถ้าไม่ดูแลเด็กจะกล้าพูดกับพี่เลี้ยงมากขึ้น (ร้อยละ 44.0) เข้าใจว่าเด็กในสถานสงเคราะห์เป็นเด็กที่ขาดความรัก ต้องการความรักและการเอาใจใส่จากผู้เลี้ยงดูมาก (ร้อยละ 44.0)

4. ด้านการปฏิบัติของพี่เลี้ยงเด็กที่มีต่อเด็ก

4.1 พี่เลี้ยงเด็กมีการปฏิบัติต่อเด็กเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น คิดเป็นร้อยละ 88.0 มีรายละเอียดคือ พี่เลี้ยงเด็กมีการปฏิบัติต่อเด็กดีขึ้น ให้เวลาเด็กมากขึ้น มีการสัมผัสเด็ก กอดเด็ก โกเลี้ยงเด็ก สงสารเด็กมากขึ้น (ร้อยละ 44.0) พี่เลี้ยงเด็กใจเย็นขึ้น หงุดหงิดน้อยลง (ร้อยละ 16.0) พี่เลี้ยงเด็กมีการปฏิบัติต่อเด็กเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นทุกด้าน (ร้อยละ 8.0) พี่เลี้ยงเด็กมีการปฏิบัติต่อเด็กเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นด้านการใช้คำพูด (ร้อยละ 4.0)

4.2 พี่เลี้ยงเด็กมีการปฏิบัติต่อเด็กไม่เปลี่ยนแปลง คิดเป็นร้อยละ 12.0 โดยให้เหตุผลว่ามีการปฏิบัติที่ดีกับเด็กอยู่แล้วแต่นำความรู้จากการอบรมมาเสริมสิ่งที่ทำอยู่

5. ด้านสัมพันธภาพความผูกพันระหว่างเด็กกับพี่เลี้ยงเด็ก

5.1 พี่เลี้ยงเด็กแสดงความคิดเห็นว่าหลังจากฝึกอบรมแล้วสัมพันธภาพความผูกพันระหว่างเด็กกับพี่เลี้ยงเด็กมีการเปลี่ยนแปลงไปมากคิดเป็นร้อยละ 92.0 มีรายละเอียดคือสัมพันธภาพ

ระหว่างเด็กกับพี่เลี้ยงเด็กเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น (ร้อยละ 48.0) เด็กไว้วางใจพี่เลี้ยงเด็กมากขึ้น เข้าหาพี่เลี้ยงเด็กมากขึ้น ทั้งในยามปกติและเมื่อมีปัญหา ทำให้พี่เลี้ยงรู้สึกผูกพันกับเด็กด้วย (ร้อยละ 28.0) เด็กแจ่มใสร่าเริงขึ้น ร้องไห้น้อยลง (ร้อยละ 24.0) พี่เลี้ยงเด็กเข้าใจความต้องการของเด็กมากขึ้น ให้ความสนใจเด็กแบบตัวต่อตัวมากขึ้น (ร้อยละ 20.0) พี่เลี้ยงเด็กปฏิบัติต่อเด็กดีขึ้น พุดจากับเด็กอ่อนโยนขึ้น ใจเย็นขึ้น (ร้อยละ 12.0)

5.2 พี่เลี้ยงเด็กแสดงความคิดเห็นว่าหลังจากฝึกอบรมแล้วสัมพันธภาพความผูกพันระหว่างเด็กกับพี่เลี้ยงเด็กมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างคิดเป็นร้อยละ 4.0 โดยให้เหตุผลว่ายังไม่สามารถทำได้ในเวลา 2 เดือน แต่จะทำต่อไปให้ดีที่สุด

5.3 พี่เลี้ยงเด็กแสดงความคิดเห็นว่าหลังจากฝึกอบรมแล้วสัมพันธภาพความผูกพันระหว่างเด็กกับพี่เลี้ยงเด็กไม่มีการเปลี่ยนแปลงคิดเป็นร้อยละ 4.0 โดยให้เหตุผลว่ามีสัมพันธภาพที่ดีกับเด็กเพราะรักและชอบทำงานกับเด็กอยู่แล้ว

6. การจัดการอบรมเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กสำหรับพี่เลี้ยงเด็กรุ่นต่อไป และในสถานสงเคราะห์อื่น พี่เลี้ยงเด็กแสดงความคิดเห็นว่าควรมีการจัดการอบรมเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กสำหรับพี่เลี้ยงเด็กรุ่นต่อไปและในสถานสงเคราะห์อื่นคิดเป็นร้อยละ 100.0 โดยให้เหตุผลว่าเป็นความรู้พื้นฐานที่จำเป็นในการปฏิบัติงานกับเด็ก (ร้อยละ 40.0) ทำให้เกิดผลดีกับเด็ก ลดปัญหาของเด็กในอนาคต (ร้อยละ 16.0) ทำให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีระหว่างเด็กกับพี่เลี้ยงเด็ก (ร้อยละ 16.0) เป็นการอบรมที่ดี (ร้อยละ 8.0) ทำให้พี่เลี้ยงเด็กเข้าใจวิธีการเลี้ยงดูเด็กที่เหมาะสม (ร้อยละ 8.0) ทำให้พี่เลี้ยงเด็กเข้าใจปัญหาของเด็กได้ดีขึ้น (ร้อยละ 4.0) และยังมีพี่เลี้ยงเด็กที่ยังปฏิบัติต่อเด็กไม่เหมาะสม (ร้อยละ 4.0)

ผลการประเมินหลักสูตร

ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์ในการพิจารณาประสิทธิภาพของหลักสูตรดังนี้

1) คะแนนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็ก และคะแนนพฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็กมีค่าเฉลี่ยร้อยละตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดคืออยู่ในระดับดีถึงดีมาก

2) คะแนนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กหลังการทดลองใช้หลักสูตรสูงกว่าก่อนการทดลองใช้หลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

3) คะแนนจากแบบสังเกตพฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็กหลังการทดลองใช้หลักสูตรสูงกว่าก่อนการทดลองใช้หลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

4) หลังการทดลองใช้หลักสูตรเด็กมีสัมพันธภาพความผูกพันต่อพี่เลี้ยงเด็กสูงกว่าก่อนการทดลองใช้หลักสูตร

5) พี่เลี้ยงเด็กมีความพึงพอใจการฝึกอบรมในระดับมากที่สุด

จากผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลแสดงว่าหลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กเป็นหลักสูตรที่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากเป็นไปตามเกณฑ์การพิจารณาประสิทธิภาพของหลักสูตรที่กำหนดไว้ดังนี้

- 1) พี่เลี้ยงเด็กมีค่าเฉลี่ยร้อยละของคะแนนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก และคะแนนจากแบบสังเกตพฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็กอยู่ในระดับดี
- 2) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กหลังการทดลองใช้หลักสูตรสูงกว่าก่อนการทดลองใช้หลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01
- 2) การปฏิบัติต่อเด็กของพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์บนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กหลังการทดลองใช้หลักสูตรสูงกว่าก่อนการทดลองใช้หลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01
- 4) สัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 6 เดือน-3/11 ปี และเด็กอายุ 4-5 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็กสูงกว่าก่อนการทดลองใช้หลักสูตร
- 5) ความพึงพอใจของพี่เลี้ยงเด็กในการอบรมส่วนใหญ่อยู่ในระดับมากและมากที่สุด และพี่เลี้ยงเด็กส่วนใหญ่เห็นว่าการเลี้ยงดูเด็กบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กทำให้สัมพันธภาพระหว่างพี่เลี้ยงเด็กกับเด็กดีขึ้น

ตอนที่ 3 ผลการปรับปรุงหลักสูตร

หลังจากนำหลักสูตรไปทดลองใช้ และทำการประเมินประสิทธิภาพของหลักสูตรแล้ว ผู้วิจัยนำปัญหาและวิธีการแก้ปัญหาที่บันทึกไว้ระหว่างการดำเนินการทดลองมาเป็นแนวทางในการปรับปรุงหลักสูตร นำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 ท่าน ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ในการทำงานกับเด็กปฐมวัยและพี่เลี้ยงเด็กประเมินความสอดคล้องของหลักสูตร และความเหมาะสมของหลักสูตรและคู่มือหลักสูตร ได้ผลดังนี้

3.1 ผลการประเมินความสอดคล้องของหลักสูตร

ผลการประเมินความสอดคล้องของหลักสูตร ได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) และการแปลความหมายดังตารางที่ 26

ตารางที่ 26 ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของหลักสูตรและการแปลความหมาย

ประเด็นการประเมิน	IOC	ความหมาย
1. ความสำคัญและที่มาสอดคล้องกับจุดหมายของหลักสูตร	1.00	สอดคล้อง
2. ปรัชญาสอดคล้องกับจุดหมายของหลักสูตร	1.00	สอดคล้อง
3. หลักการสอดคล้องกับจุดหมายของหลักสูตร	1.00	สอดคล้อง
4. จุดประสงค์การเรียนรู้สอดคล้องกับจุดหมายของหลักสูตร	1.00	สอดคล้อง
5. ระยะเวลาในการอบรมสอดคล้องกับจุดหมายของหลักสูตร	1.00	สอดคล้อง
6. กิจกรรมการฝึกอบรม	1.00	
6.1 การสร้างความตระหนักสอดคล้องกับจุดหมายของหลักสูตร		สอดคล้อง
6.2 การให้ความรู้ทางวิชาการสอดคล้องกับจุดหมายของหลักสูตร	1.00	สอดคล้อง
6.3 การประเมินผลการปฏิบัติสอดคล้องกับจุดหมายของหลักสูตร	1.00	สอดคล้อง
6.4 การปฏิบัติภาคสนามสอดคล้องกับจุดหมายของหลักสูตร	1.00	สอดคล้อง
7. การจัดตารางการฝึกอบรมสอดคล้องกับจุดหมายของหลักสูตร	0.80	สอดคล้อง
8. การประเมินผลสอดคล้องกับจุดหมายของหลักสูตร	1.00	สอดคล้อง

จากตาราง 26 ผลการประเมินความสอดคล้องของหลักสูตรจากผู้ทรงคุณวุฒิ ค่าดัชนีความสอดคล้องมีค่า 0.80 – 1.00 แสดงว่าองค์ประกอบของหลักสูตรมีความสอดคล้องกับจุดหมายของหลักสูตร

3.2 ผลการประเมินความเหมาะสมของหลักสูตรและคู่มือหลักสูตร

ผลการประเมินความเหมาะสมของหลักสูตรดังตารางที่ 27

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 27 ผลการประเมินความเหมาะสมของหลักสูตร

ข้อ	รายการประเมิน	ค่าเฉลี่ย	ระดับความเหมาะสม
1	ความสำคัญและที่มา	4.80	มากที่สุด
2	ปรัชญา	4.80	มากที่สุด
3	หลักการ	5.00	มากที่สุด
4	จุดหมายของหลักสูตร	4.80	มากที่สุด
5	จุดประสงค์การเรียนรู้	4.80	มากที่สุด
6	ระยะเวลาในการฝึกอบรม	4.40	มาก
7	จำนวนผู้เข้าอบรม	4.60	มากที่สุด
8	กิจกรรมการฝึกอบรม		
	8.1 การสร้างความตระหนัก	4.80	มากที่สุด
	8.2 การให้ความรู้ทางวิชาการ	4.60	มากที่สุด
	8.3 การประเมินผลการปฏิบัติ	4.60	มากที่สุด
	8.4 การปฏิบัติภาคสนาม	4.60	มากที่สุด
9	การจัดตารางการฝึกอบรม	4.40	มาก
10	การประเมินผล	4.40	มาก
	เฉลี่ย	4.66	มากที่สุด

จากตาราง 27 ความเหมาะสมของหลักสูตรจากการประเมินของผู้ทรงคุณวุฒิในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

ผลการประเมินความเหมาะสมของคู่มือหลักสูตรแสดงในตารางที่ 28

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 28 ผลการประเมินความเหมาะสมของคู่มือหลักสูตร

ข้อ	รายการประเมิน	ค่าเฉลี่ย	ระดับความเหมาะสม
1	การเตรียมตัววิทยากร	4.6	มากที่สุด
2	โครงสร้างการฝึกอบรม	4.6	มากที่สุด
3	สาระสำคัญเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก	4.8	มากที่สุด
4	แนวทางการจัดกิจกรรมการฝึกอบรม		
	4.1 กิจกรรมการสร้างความตระหนัก	4.8	มากที่สุด
	4.2 กิจกรรมการให้ความรู้ทางวิชาการ	4.8	มากที่สุด
	4.3 การปฏิบัติการภาคสนาม	4.4	มาก
	4.4 การสรุปการฝึกอบรม	4.6	มากที่สุด
5	การประเมินผลการฝึกอบรม	4.8	มากที่สุด
6	การจัดสถานที่และบรรยากาศในการฝึกอบรม	4.8	มากที่สุด
7	วัสดุอุปกรณ์ สื่อ และเอกสารที่ใช้ในการฝึกอบรม	4.6	มากที่สุด
	เฉลี่ย	4.68	มากที่สุด

ตารางที่ 28 แสดงว่าความเหมาะสมของคู่มือหลักสูตรจากการประเมินของผู้ทรงคุณวุฒิในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

ผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมดังนี้

1. กิจกรรมสร้างความตระหนักเป็นกิจกรรมที่ดี ควรให้พี่เลี้ยงเด็กได้วิเคราะห์เรื่องราวที่ฟังและสรุปความคิดเห็นที่สะท้อนเข้าสู่การทำงานของตนเอง ในส่วนของการเชิญผู้มีประสบการณ์ตรง ควรเพิ่มวาระการสนทนาเกี่ยวกับการพัฒนาตนเองในการทำงานของวิทยากร เพื่อเป็นการจุดประกายให้กับพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์ให้เห็นความสำคัญของการพัฒนาตนเองในวิชาชีพ ให้พี่เลี้ยงเด็กเขียนความประทับใจในตัวผู้มีประสบการณ์ตรงและพันธะสัญญาที่จะกระทำความดีเช่นเดียวกับผู้มีประสบการณ์ตรง ควรเชิญผู้มีประสบการณ์ตรงมากกว่า 1 คน เพื่อให้ได้ทรรศนะที่หลากหลาย และสามารถแบ่งกลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้อย่างทั่วถึง

2. เพิ่มหัวข้อในการอบรมเพื่อให้พี่เลี้ยงเด็กสามารถจัดกิจกรรมพัฒนาเด็กเล็กให้มากขึ้น เช่น กิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะด้วยเพลงเด็กง่ายๆ กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ตามวัย กิจกรรมเบรณนิม โดยแนะแนวทางในการจัดกิจกรรมให้สนุกสนานและสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับเด็ก เพื่อให้พี่เลี้ยงเด็กได้เห็นกิจกรรมพัฒนาเด็กที่หลากหลายมากขึ้น

3. ควรมีการติดตามประเมินผลต่อหลังจากจบการฝึกอบรมไปแล้วเป็นเวลา 1-3-6 เดือนว่ามี การนำสิ่งที่ได้จากการฝึกอบรมตามหลักสูตรไปปฏิบัติจริงหรือไม่
4. นำหลักการ PEER GROUP มาใช้เพื่อให้พี่เลี้ยงเด็กที่เข้าอบรมสามารถประเมินตนเองและ ประเมินเพื่อนที่เข้าอบรมทุกคนด้สนบุคลิกภาพ ด้านการเรียนรู้ และด้านการฝึกปฏิบัติการภาคสนาม
5. นำปัญหาจากสถานการณ์จริง และข้อบกพร่องที่ต้องปรับปรุงแก้ไขมาอภิปรายในวันสรุปล การฝึกอบรม เพื่อเป็นกรณีศึกษา และเป็นแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสม
6. เพิ่มการจัดกิจกรรมคุณค่าแห่งชีวิต คุณค่าแห่งองค์กร คุณค่าของสถาบันครอบครัว และ พันธะสัญญาความดีในวันสรุปการฝึกอบรม

ผู้วิจัยปรับปรุงหลักสูตรและคู่มือหลักสูตรตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ และจัดทำ หลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการ เลี้ยงดูเด็กฉบับสมบูรณ์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก มีวัตถุประสงค์การวิจัยดังนี้

1. เพื่อพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กสำหรับพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์

2. เพื่อประเมินผลหลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก

2.1 ศึกษาผลการใช้หลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กที่มีต่อความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็ก

2.2 เปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็กก่อนและหลังทดลองใช้หลักสูตร

2.3 ศึกษาผลการใช้หลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กที่มีต่อพฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็ก

2.4 เปรียบเทียบพฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็กก่อนและหลังทดลองใช้หลักสูตร

2.5 เปรียบเทียบสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กมีต่อพี่เลี้ยงเด็กก่อนและหลังทดลองใช้หลักสูตร

วิธีการดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 การสร้างหลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก ดำเนินการโดยศึกษาข้อมูลพื้นฐานสำหรับการพัฒนาหลักสูตร โดยการศึกษาแนวคิดและทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงดูเด็กวัยแรกเกิด-5 ปี นโยบายและแนวคิดเกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด- 5 ปี ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับเด็กและพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์ กระบวนการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมและแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ นำมากำหนดกรอบแนวคิดของหลักสูตรและขั้นตอนการดำเนินการพัฒนาหลักสูตร หลังจากนั้นจัดทำรายละเอียดของหลักสูตร และเอกสารประกอบหลักสูตร ได้แก่คู่มือหลักสูตรและเอกสารที่ใช้ในการฝึกอบรม สร้างเครื่องมือประเมินหลักสูตร และนำเสนอผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตรวจสอบคุณภาพ นำมาปรับปรุงแก้ไขก่อนนำไปทดลองใช้

ขั้นที่ 2 การทดลองใช้หลักสูตรและประเมินผลการใช้หลักสูตร เป็นการนำหลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กที่พัฒนาขึ้นไปทดลองใช้เพื่อประเมินประสิทธิภาพของหลักสูตร ประชากรของการทดลองใช้หลักสูตรคือ พี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กลุ่มตัวอย่างคือ พี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี จำนวน 30 คน ที่ได้จากการสุ่มแบบแบ่งชั้นจากพี่เลี้ยงเด็กที่เลี้ยงดูเด็กกลุ่มอายุต่างๆ รวบรวมข้อมูลโดยใช้เครื่องมือวิจัยคือ

- 1) แบบวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก
- 2) แบบสังเกตพฤติกรรมกรรมการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็ก
- 3) แบบสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก แบ่งเป็น 2 ฉบับ
 - 3.1) แบบสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 6 เดือน-3/11 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก
 - 3.2) แบบสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 4-5 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก
- 4) แบบประเมินความพึงพอใจ “การอบรมการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก”

ดำเนินการทดลองใช้หลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กแบบกลุ่มเดียวทำการทดสอบก่อนและหลังการทดลองในระหว่างวันที่ 17 ตุลาคม 2548 ถึงวันที่ 19 ธันวาคม 2548 มีการบันทึกปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างดำเนินการฝึกอบรมตามหลักสูตร รวมทั้งวิธีการแก้ปัญหาเพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงหลักสูตร เก็บรวบรวมข้อมูลก่อนและหลังการทดลองใช้หลักสูตรโดยใช้เครื่องมือวิจัยที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น วิเคราะห์ข้อมูลโดย วิเคราะห์ข้อมูลสถิติบรรยายจากแบบวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก โดยใช้ค่าความถี่และค่าร้อยละ ประเมินความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็กและพฤติกรรมกรรมการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็ก โดยนำค่าเฉลี่ยร้อยละเทียบกับเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดคือต้องอยู่ในระดับดีถึงดีมาก เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนรวมที่ได้จากแบบวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กและจากแบบสังเกตพฤติกรรมกรรมการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็กก่อนและหลังการทดลองใช้หลักสูตร โดยใช้วิธีการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของกลุ่มประชากรสองกลุ่มที่ไม่เป็นอิสระต่อกัน (Match-paired t-test) ที่ค่าแอลฟา .01 วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 6 เดือน-3/11 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก และแบบสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 4-5 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก โดยคิดเป็นค่าร้อยละ วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบประเมินความพึงพอใจ “การอบรมการสร้าง

สัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก” โดยคิดเป็นค่าร้อยละ และวิเคราะห์การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณค่าของการฝึกอบรมโดยการวิเคราะห์เนื้อหา

ขั้นที่ 3 การปรับปรุง และนำเสนอหลักสูตรก่อนนำไปใช้จริง ดำเนินการโดยผู้วิจัย ใช้วงจร PDCA ในการปรับปรุงคุณภาพของหลักสูตรในระหว่างการทดลองใช้หลักสูตรและหลังจากทดลองใช้หลักสูตร แล้วจัดทำหลักสูตรฉบับสมบูรณ์

สรุปผลการวิจัย

1. หลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก

หลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก มีแนวคิดหลักที่เป็นพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรคือแนวคิดการปฏิบัติบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก การส่งเสริมสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด- 5 ปีตามพัฒนาการของเด็ก และแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ประกอบด้วย 4 กิจกรรมหลักคือ การสร้างความตระหนัก การให้ความรู้ทางวิชาการ การประเมินผลการเรียนรู้ และการปฏิบัติภาคสนาม แบ่งการฝึกอบรมเป็น 2 ระยะเวลาคือ ระยะเวลาที่ 1 การสร้างความตระหนักและให้ความรู้ทางวิชาการใช้เวลา 3 วัน ระยะเวลาที่ 2 การปฏิบัติภาคสนามใช้เวลา 8 สัปดาห์

2. ผลการประเมินหลักสูตร

ผลการประเมินหลักสูตรมีรายละเอียดดังนี้

- 1) พี่เลี้ยงเด็กที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีค่าเฉลี่ยร้อยละของคะแนนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก และคะแนนจากแบบสังเกตพฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็กอยู่ในระดับดี ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนด
- 2) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กสูงกว่าก่อนการทดลองใช้หลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01
- 3) การปฏิบัติต่อเด็กของพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์บนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กสูงกว่าก่อนการทดลองใช้หลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01
- 4) สัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 6 เดือน-3/11 ปี และเด็กอายุ 4-5 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็กสูงกว่าก่อนการทดลองใช้หลักสูตร
- 5) ความพึงพอใจของพี่เลี้ยงเด็กในการอบรมส่วนใหญ่อยู่ในระดับมากและมากที่สุด

และพี่เลี้ยงเด็กส่วนใหญ่เห็นว่าการเลี้ยงดูเด็กบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กทำให้สัมพันธภาพระหว่างพี่เลี้ยงเด็กกับเด็กดีขึ้น

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล มีประเด็นในการอภิปรายผลดังนี้

1. หลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก

1.1 ข้อมูลพื้นฐาน

การสำรวจข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรโดยการศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงดูเด็กวัยแรกเกิด-5 ปี การศึกษานโยบายและแนวคิดเกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด- 5 ปี การศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับเด็กและพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์ และการศึกษากระบวนการพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมและแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ได้ข้อสรุปว่าการเลี้ยงดูเด็กวัยแรกเกิด- 5 ปี บนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง พี่เลี้ยงเด็กเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อเด็กในสถานสงเคราะห์ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเด็กกำพร้าและเด็กที่ถูกทอดทิ้ง เนื่องจากต้องทำหน้าที่เป็นแม่ทดแทนให้กับเด็กๆ เหล่านี้ซึ่งส่วนใหญ่จะมีพัฒนาการล่าช้าโดยเฉพาะทางด้านภาษา และมีปัญหาด้านสุขภาพ ในขณะที่พี่เลี้ยงเด็กไม่เข้าใจความต้องการของเด็ก จึงไม่มีปฏิสัมพันธ์กับเด็กอย่างเหมาะสม อารมณ์เสียขณะทำงานกับเด็ก ทั้งๆที่มีความรักและสงสารเด็กเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว ผู้ปกครองสถานสงเคราะห์ส่วนใหญ่จึงเห็นว่าการจัดหลักสูตรการฝึกอบรมเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เป็นสิ่งที่มีความจำเป็น ซึ่งสอดคล้องกับ Honig (2002: 59) ที่กล่าวว่าสัมพันธภาพระหว่างแม่กับลูกทำให้ทารกรู้สึกปลอดภัย มีความสุขกายสบายใจ ซึ่งจะส่งผลต่อการสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่นต่อไปตลอดชีวิต รวมทั้งยังส่งผลต่อพัฒนาการของเด็กด้วย สำหรับเด็กที่ไม่มีความผูกพันกับพ่อแม่จากการเลี้ยงดูที่ไม่เหมาะสมด้วยสาเหตุต่างๆ บทบาทของผู้เลี้ยงดูเด็กที่ไม่ใช่พ่อแม่จะยิ่งมีความสำคัญมาก นอกจากนี้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญของความผูกพันระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดูจะช่วยให้พ่อแม่ ครู และผู้ที่ทำหน้าที่เลี้ยงดูเด็กเข้าใจพฤติกรรมที่เป็นผลมาจากจิตใจและอารมณ์ของเด็กรวมทั้งรูปแบบการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นของเด็ก และเข้าใจว่าการมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้เลี้ยงดูในขณะที่เด็กยังเด็กสามารถส่งผลต่อรูปแบบของการมีสัมพันธภาพกับผู้อื่นต่อไปในอนาคต ความรู้นี้จะช่วยให้ผู้ที่ทำหน้าที่ดูแลเด็กรู้วิธีการแสดงปฏิสัมพันธ์กับเด็กเพื่อตอบสนองความต้องการของเด็กอย่างเหมาะสม ทำให้เด็กเกิดความรู้สึกอบอุ่น

มั่นใจเมื่ออยู่กับผู้เลี้ยงดู ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการดูแลเด็กเล็กๆ (Honig, 1993 cited in Honig, 2002: 6)

1.2 กรอบแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตร

ข้อมูลพื้นฐานที่รวบรวมได้ ผู้วิจัยนำมากำหนดกรอบแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตร การฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก เป็นหลักสูตรระหว่างประจำการแบ่งเป็น 2 ระยะเวลา คือ ระยะเวลาที่ 1 การสร้างความตระหนักและให้ความรู้ทางวิชาการ และระยะเวลาที่ 2 การปฏิบัติการภาคสนาม ประกอบด้วยกิจกรรมหลัก 4 กิจกรรมคือ 1) การสร้างความตระหนัก ประกอบด้วย การรับฟังบทความที่ให้ข้อคิดในการทำงานกับเด็กและการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนทรรศนะกับผู้มีประสบการณ์ตรง 2) การให้ความรู้ทางวิชาการ ประกอบด้วย การเรียนรู้จาก วิดีทัศน์ การเรียนรู้ผ่านเกม การเรียนรู้ผ่านการทำกิจกรรมกลุ่ม และการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง 3) การประเมินผลการเรียนรู้ ประกอบด้วย การประเมินตนเอง การประเมินโดยเพื่อน และการประเมิน โดยวิทยากร 4) การปฏิบัติการภาคสนาม

ในการกำหนดกรอบแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตร ผู้วิจัยยึดทฤษฎีและแนวคิดการปฏิบัติบน พื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก (Honig, 2002) พัฒนาการและการ เรียนรู้ของเด็กวัยแรกเกิด-5 ปีและการส่งเสริมสัมพันธภาพความผูกพันตามพัฒนาการของเด็ก (นิตยา คชภักดี, 2535 และอุดมลักษณ์ กุลพิจิตร, 2542) นโยบายและแนวคิดเกี่ยวกับการดูแลเด็กปฐมวัย (หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546) และข้อมูลพื้นฐานของเด็กและพี่เลี้ยงเด็กใน สถานสงเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดด้านเนื้อหา และยึดหลักการฝึกอบรมผู้ใหญ่ (จงกลณี ชุตินาเทวินทร์, 2542: 2-4) กระบวนการเรียนรู้ที่นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงความรู้/ความคิด ทักษะ และทัศนคติ (นนทวัฒน์ สุขผล, 2543) และข้อมูลพื้นฐานของพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดด้าน วิธีการในการอบรม

เนื่องจากการปฏิบัติงานเป็นพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เป็นงานที่หนัก ต้องอาศัยความ อุดทนและมีจิตสำนึกสูงในการทำงาน เพราะเป็นการปฏิบัติงานกับเด็กเล็กๆเป็นจำนวนมาก ดังนั้นการ มีทัศนคติที่ดีในการทำงานจึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญพอๆกับการมีความรู้ทางวิชาการ ผู้วิจัยจึงจัดให้ มีกิจกรรมการสร้างความตระหนักและให้ความรู้ทางวิชาการ ในส่วนของการสร้างความตระหนัก ผู้วิจัยใช้ แนวคิดการเสนอตัวแบบ ซึ่งสมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต (2543: 253) กล่าวว่าสามารถใช้ได้ทั้งในการลด พฤติกรรม เพิ่มพฤติกรรม เสริมสร้างพฤติกรรมใหม่ๆ ตลอดจนปรับปรุงพฤติกรรมที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น โดยตัวแบบสามารถเป็นได้ทั้งบุคคลและสัญลักษณ์ ตัวแบบที่เป็บุคคลควรมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับ ผู้สังเกตเพื่อผู้สังเกตมั่นใจว่าสามารถทำได้ เป็นผู้มีชื่อเสียง ระดับความสามารถของตัวแบบใกล้เคียง กับผู้สังเกตเพื่อให้ผู้สังเกตคิดว่าจะทำตามได้ และมีลักษณะที่เป็นกันเองและอบอุ่น นอกจากนี้

Schunk (2000: 78) ได้กล่าวถึงข้อค้นพบจากงานวิจัยของ Bandura และคณะว่าจากการสังเกตผู้อื่น บุคคลสามารถรับเข้าได้ทั้งความรู้ กฎเกณฑ์ ทักษะ ยุทธวิธี ความเชื่อและทัศนคติ ผู้วิจัยจึงจัดกิจกรรมในส่วนนี้ โดยเชิญนางนวลน้อย ทิมกุล (ครูน้อย) ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับจากสังคมว่าเป็นบุคคลผู้เสียสละและอุทิศตนให้กับการอุปการะเด็กที่ยากไร้และเด็กเร่ร่อนมาเป็นเวลาเกือบ 30 ปี มาถ่ายทอดประสบการณ์ให้ข้อคิดในการทำงานกับเด็กที่ขาดความรักจากพ่อแม่ และแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นกับพี่เลี้ยงเด็ก มีการฉายวีดิทัศน์เพื่อให้เห็นภาพการแสดงออกที่ครูน้อยแสดงต่อเด็ก นอกจากกิจกรรมแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับผู้มีประสบการณ์ตรง (ครูน้อย) แล้ว ยังมีกิจกรรมการรับฟังบทความที่ให้ข้อคิดในการทำงาน โดยในช่วงเช้าก่อนเริ่มกิจกรรมการอบรมแต่ละวัน จะเริ่มต้นด้วยการอ่านข้อเขียนที่ให้ข้อคิดในการทำงานให้พี่เลี้ยงเด็กฟังแล้วสะท้อนความคิด ซึ่งจากผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบประเมินความพึงพอใจ “การฝึกอบรมการสร้างสัมพันธ์ภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก” แสดงว่าพี่เลี้ยงเด็กส่วนใหญ่มีระดับความพึงพอใจกับการฟังเรื่อง/บทประพันธ์ที่ให้คติสอนใจในการทำงาน (ความสุข, การงาน อันเป็นที่รัก, เลี้ยงเขามาอย่างไร..เขาก็เป็นเช่นนั้น, ตะปูของพ่อ) คิดเป็นร้อยละ 96.0 โดยให้ข้อคิดเห็นว่า เมื่อได้ฟังเรื่องแล้วทำให้เกิดความรู้สึกเข้าใจในความรู้สึกของเด็กมากขึ้น สงสารเด็กและรักการทำงานมากขึ้น

การจัดกิจกรรมการให้ความรู้ทางวิชาการ จัดขึ้นตามแนวคิดที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญของความผูกพันระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดูจะช่วยให้พ่อแม่ ครู และผู้ที่ทำหน้าที่เลี้ยงดูเด็กเข้าใจพฤติกรรมของเด็ก และช่วยให้รู้วิธีการแสดงปฏิสัมพันธ์กับเด็กเพื่อตอบสนองความต้องการของเด็กอย่างเหมาะสม ซึ่งจะทำให้เด็กเกิดความรู้สึกอบอุ่นมั่นใจเมื่ออยู่กับผู้เลี้ยงดู (Honig, 1993 cited in Honig, 2002: 6) แต่วิธีการในการให้ความรู้ก็เป็นส่วนที่มีความสำคัญ เนื่องจากพี่เลี้ยงเด็กเป็นผู้ใหญ่ที่พ้นวัยเรียนมาแล้ว จึงต้องใช้วิธีการที่หลากหลาย มีความเชื่อมโยงกับประสบการณ์ของพี่เลี้ยงเด็ก มีการย้ำทวน มีการลงมือปฏิบัติจริง และมีความเป็นรูปธรรมสามารถนำไปปฏิบัติได้ดังที่ (จงกลณี ชุตินาเทวินทร์, 2542: 2-4) กล่าวถึงหลักการอบรมผู้ใหญ่ว่า ผู้ใหญ่มีความแตกต่างกันทั้งความสามารถ ทักษะเฉพาะ ความรู้ ทัศนคติ และมีประสบการณ์มากมายที่ควรนำมาใช้ในการอบรม ผู้ใหญ่ไม่สนใจเรียนรู้เรื่องที่มีเนื้อหาหลายๆหรือทฤษฎีเพียงอย่างเดียว แต่จะแสวงหาคุณค่าด้านอื่นๆ ด้วย ผู้ใหญ่จะเรียนรู้ได้เร็วจากประสบการณ์ตรง จากการทำจริงปฏิบัติจริง และจะเรียนรู้ได้ดีเมื่อสิ่งที่เรียนรู้เกี่ยวข้องกับสิ่งที่เคยรู้หรือมีประสบการณ์มาแล้ว อัตราการหลงลืมของผู้ใหญ่อาจเกิดขึ้นได้ง่ายและรวดเร็ว จึงควรใช้วิธีการที่ทำให้จำได้ง่าย และเพิ่มพูนโดยการพูดซ้ำ ทำซ้ำ กระบวนการเรียนรู้ของผู้ใหญ่จะได้ผลดีมากที่สุดเมื่อการเรียนรู้นั้นๆสามารถนำไปประยุกต์ ใช้งานในปัจจุบันได้

การปฏิบัติการภาคสนาม เป็นการนำความรู้จากการอบรมในระยะที่ 1 มาฝึกปฏิบัติเพื่อให้เกิดทักษะในการปฏิบัติในสถานการณ์จริง ตามแนวคิดหลักการอบรมผู้ใหญ่ของจงกลณี ชุตินาเทวินทร์ (2542) ในการปฏิบัติการภาคสนาม พี่เลี้ยงเด็กจะได้รับข้อมูลป้อนกลับจากวิทยากรเป็นระยะๆ เนื่องจาก

ต้องมีการประเมินการฝึกปฏิบัติทุก 2 สัปดาห์ มีการอภิปรายร่วมกันเกี่ยวกับสิ่งที่ทำได้ดีและสิ่งที่ต้องแก้ไขปรับปรุง ให้พี่เลี้ยงเด็กได้เสนอความคิดเห็น และข้อเสนอแนะต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Kolb (1984: 6) ที่กล่าวถึงแนวทางการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงว่าเป็นการนำแนวคิดทางการศึกษาที่เป็นนามธรรมมาสู่ประสบการณ์ที่เป็นการปฏิบัติจริง เป็นวิธีการหนึ่งที่ใช้จัดการศึกษาในระบบเปิดสำหรับผู้มีฐานะยากจน ทำให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์จากการได้นำสิ่งที่เรียนรู้มาลงมือปฏิบัติจริง และสอดคล้องกับแนวคิดของ Perry & Furukawa ที่ว่าวิธีหนึ่งที่ทำให้การแสดงออกของบุคคลมีประสิทธิผลมากขึ้นคือการซักซ้อม และมีการให้ข้อมูลป้อนกลับเกี่ยวกับสิ่งที่ทำได้ดีเหมาะสมแล้วและสิ่งที่ควรแก้ไข จากนั้นให้ลองทำอีกจนกระทั่งสามารถทำได้ดี (สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, 2543: 259)

2. ผลการใช้หลักสูตร

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านผลการใช้หลักสูตร ผู้วิจัยแบ่งประเด็นในการอภิปรายดังนี้

2.1 ผลการใช้หลักสูตรที่มีต่อความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก

หลังจากทดลองใช้หลักสูตรแล้ว พี่เลี้ยงเด็กมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กสูงขึ้น ผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวมีปัจจัยสนับสนุนดังนี้คือ หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมีกรอบความคิดในการจัดเนื้อหาจากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นจากการสอบถามจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้ปกครองและพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์ทั่วประเทศ ทำให้ได้เนื้อหาที่พี่เลี้ยงเด็กสนใจและเห็นว่ามีประโยชน์ต่อการทำงาน ได้แก่ พัฒนาการเด็กแรกเกิด- 5 ปี ความสำคัญของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก วิธีการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กที่เหมาะสมกับวัยและพัฒนาการของเด็ก มีการนำเสนอกิจกรรมที่ส่งเสริมการสร้างสัมพันธภาพความผูกพัน มีการย้ำทวนความรู้ด้วยกิจกรรมการให้ความรู้ผ่านเกมเพื่อทบทวนความรู้ในบรรยากาศที่สนุกสนานและผ่อนคลาย มีการฝึกปฏิบัติจนเกิดความเข้าใจ มีการนำประสบการณ์ในการทำงานของพี่เลี้ยงเด็กมาใช้ในการทำกิจกรรม ในระหว่างการฝึกอบรมมีการประเมินการเรียนรู้และให้ข้อคิดเห็นในการทำกิจกรรมต่างๆอย่างสม่ำเสมอทั้งจากวิทยากรและจากพี่เลี้ยงเด็ก ให้พี่เลี้ยงเด็กได้มีโอกาสประเมินการทำงานของกลุ่มตนเองและประเมินเพื่อนรวมทั้งให้ข้อคิดเห็นต่างๆ ทำให้พี่เลี้ยงเด็กได้ทบทวนความรู้ตลอดเวลา มีการแจกสติ๊กเกอร์ดาวเพื่อสะสมในสมุดดาวสำหรับผู้ที่มีผลงานในระดับดีมากตลอดการฝึกอบรมระยะที่ 1 เพื่อสร้างแรงจูงใจและเป็นการนำเสนอการสร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงาน สอดคล้องกับหลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ที่ว่า ผู้ใหญ่หลงลืมได้ง่ายจึงควรใช้วิธีการที่ทำให้จำได้ง่าย และเพิ่มพูนโดยการพูดซ้ำทำซ้ำ ผู้ใหญ่จะเรียนรู้ได้เร็วจากประสบการณ์ตรง จากการทำจริงปฏิบัติ

จริง และจะเรียนรู้ได้ดีเมื่อสิ่งที่เรียนรู้เกี่ยวข้องกับสิ่งที่เคยมีประสบการณ์มาแล้ว และการเรียนรู้นั้นๆ สามารถนำไปประยุกต์ใช้งานในปัจจุบันได้ และผู้ใหญ่ยังคงมีความพอใจและอบอุ่นใจเมื่อได้รับการยกย่อง ดังนั้นการเสริมแรงในทางบวกเช่นคำชมเชยและการให้รางวัลจะช่วยกระตุ้นการเรียนรู้ได้มาก (จกกลนี้ ชุตติมาเทวินทร์, 2542: 2-4; Kolb,1984)

2.2 ผลการใช้หลักสูตรที่มีต่อการปฏิบัติต่อเด็กของพี่เลี้ยงเด็กบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก

หลังจากทดลองใช้หลักสูตรแล้วพี่เลี้ยงเด็กมีการปฏิบัติต่อเด็กบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กสูงกว่าก่อนใช้หลักสูตร ผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวมีปัจจัยสนับสนุนดังนี้คือ

1) หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นทำให้พี่เลี้ยงเด็กเกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กมากขึ้น มีทัศนคติที่ดีต่อการทำงานและต่อตนเองมากขึ้น เข้าใจปัญหาและพฤติกรรมของเด็กทำให้หาวิธีแก้ปัญหาได้ดีขึ้น จึงนำไปสู่การปฏิบัติอย่างเหมาะสมต่อเด็กมากขึ้น คือปฏิบัติต่อเด็กดีขึ้น ให้ความสนใจเด็กมากขึ้น มีการสัมผัสเด็ก กอดเด็ก ใกล้ชิดเด็กมากขึ้น สอดคล้องกับหลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ที่ว่า ผู้ใหญ่จะเรียนรู้ได้เร็วจากประสบการณ์ตรง จากการทำจริงปฏิบัติจริง (จกกลนี้ ชุตติมาเทวินทร์, 2542: 2-4) นอกจากนี้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญของความผูกพันระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดูจะช่วยให้ผู้เลี้ยงดูรู้วิธีการแสดงปฏิสัมพันธ์กับเด็กเพื่อตอบสนองความต้องการของเด็กอย่างเหมาะสม (Honig, 1993 cited in Honig, 2002: 6) และแนวคิดของ Fishbein และ Ajzen (1975) ที่ทำงานวิจัยทางด้าน ความเชื่อ ทัศนคติ และพฤติกรรม พบว่าความเชื่อเป็นที่มาของพฤติกรรมมนุษย์ เมื่อความเชื่อและทัศนคติเปลี่ยน ย่อมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามมาด้วย

2) หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมีส่วนของการปฏิบัติการภาคสนามที่มีการประเมินการปฏิบัติและแก้ไขข้อบกพร่องอย่างสม่ำเสมอจนพี่เลี้ยงเด็กสามารถปฏิบัติได้ถูกต้อง สอดคล้องกับสมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต (2543: 259) กล่าวถึงแนวคิดของ Perry & Furukawa เกี่ยวกับการส่งเสริมลักษณะของการแสดงออก หลังจากได้รับการเสนอตัวแบบแล้วว่า วิธีหนึ่งที่ทำให้การแสดงออกของบุคคลมีประสิทธิภาพมากขึ้น คือการชักจูง และมีการให้ข้อมูลป้อนกลับเกี่ยวกับสิ่งที่ทำได้เหมาะสมแล้วและสิ่งที่ควรแก้ไข จากนั้นให้ลองทำอีกจนกระทั่งสามารถทำได้

2.3 ผลการใช้หลักสูตรที่มีต่อสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก

หลังจากทดลองใช้หลักสูตรแล้ว สัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กมีต่อพี่เลี้ยงเด็กดีขึ้นกว่าก่อนใช้หลักสูตร ผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวมีปัจจัยสนับสนุนดังนี้

1) หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นใช้แนวคิดการสร้างความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กทำให้พี่เลี้ยงเด็กมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก มีการฝึกปฏิบัติการภาคสนามที่ให้พี่เลี้ยงเด็กใช้สัมผัสที่แสดงความรักต่อเด็กทางกายและทางวาจาในขณะดูแลเด็ก เช่น ปฏิบัติต่อเด็กด้วยความนุ่มนวล พุดคุยกับเด็กในขณะดูแลเด็กหรือขณะทำกิจกรรมต่างๆกับเด็กด้วยน้ำเสียงที่อ่อนโยน อุ้มปลอบโยนเมื่อเด็กร้องไห้หรือหวาดกลัว สร้างบรรยากาศที่ทำให้เด็กรู้สึกผ่อนคลาย และตอบสนองความต้องการของเด็กอย่างเหมาะสม เมื่อเด็กได้รับการเลี้ยงดูด้วยความรัก ความเอาใจใส่ และใกล้ชิดกับพี่เลี้ยงเด็กมากขึ้น เด็กจะค่อยๆพัฒนาความรู้สึกความอบอุ่นใจและความรู้สึกปลอดภัย ต้องการมีปฏิสัมพันธ์และอยู่ใกล้ชิดกับผู้เลี้ยงดูนั้น ซึ่งหมายถึงการเกิดความรู้สึกผูกพันกับผู้เลี้ยงดู สอดคล้องกับแนวคิดของ Honig (2002: 6-7) ที่ว่าความผูกพันที่เด็กมีต่อผู้เลี้ยงดูจะพัฒนาจากการที่ทารกจะรู้สึกอบอุ่นปลอดภัย เมื่อได้ใกล้ชิดกับพ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดูทั้งทางกายและทางใจ จากการตอบสนองที่แสดงถึงการดูแลเอาใจใส่ของผู้เลี้ยงดูเมื่อเด็กแสดงพฤติกรรมเช่น ร้องไห้ ยิ้ม ส่งเสียง มองตามผู้เลี้ยงดูเป็นต้น และถึงแม้ว่าช่วงเวลาที่ดีที่สุดในการพัฒนาความผูกพันที่เด็กมีต่อผู้เลี้ยงดูจะอยู่ในช่วง 1-2 ขวบปีแรก แต่จากผลการทดลองใช้หลักสูตรยังแสดงให้เห็นว่าเด็กในสถานสงเคราะห์วัย 3-5 ปีที่ได้รับการดูแลด้วยความรักความเอาใจใส่จะสามารถพัฒนาสัมพันธภาพที่ดีขึ้นกับพี่เลี้ยงเด็กได้เช่นกันโดยเด็กจะแสดงพฤติกรรมเช่น คือน้อยลง เชื้อพียงและปฏิบัติตามในสิ่งที่พี่เลี้ยงเด็กบอกเป็นต้น

2) หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นทำให้พี่เลี้ยงเด็กเข้าใจความต้องการของเด็กในวัยต่างๆมากขึ้น มีการปฏิบัติต่อกันอย่างเหมาะสมมากขึ้น สัมผัสเด็กมากขึ้น จากผลการทดลองที่แสดงว่าหลังทดลองใช้ หลักสูตรมีจำนวนเด็กทั้งอายุ 6 เดือน -3/11 ปีและอายุ 4-5 ปีที่แสดงพฤติกรรมที่บ่งบอกถึงการมีความสัมพันธ์แบบไม่มั่นคงต่อพี่เลี้ยงเด็กลดลงกว่าก่อนฝึกอบรม (ตารางที่ 21: หน้า 191 และตารางที่ 23: หน้า193) สามารถยืนยันได้ว่าพี่เลี้ยงเด็กมีการปฏิบัติที่เหมาะสมขึ้น โดยพิจารณาจากจำนวนเด็กที่ปฏิเสธพี่เลี้ยงเด็กมีจำนวนลดลง เพราะหากเด็กได้รับการเลี้ยงดูที่ไม่เหมาะสม เช่นการใช้ความรุนแรงหรือความไม่ใส่ใจของผู้เลี้ยงดู ทำให้ไม่สามารถตอบสนองความต้องการพื้นฐานของเด็กอย่างเหมาะสม เด็กจะถอยห่างจากการเลี้ยงดูที่ไม่เหมาะสมโดยการไม่เข้าหาผู้เลี้ยงดูนั้น (Honig, 2002: 43) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Bowlby ที่ได้ทำการศึกษาปฏิกิริยาของเด็กที่แสดงต่อการไม่ได้ใกล้ชิดกับผู้เลี้ยงดู พบว่าหากการไม่ได้ใกล้ชิดกับผู้เลี้ยงดูเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและเด็กไม่ได้รับการตอบสนองอย่างเหมาะสม เด็กจะแสดงปฏิกิริยาที่แสดงถึงการซึมเศร้า ท้อแท้ สิ้นหวัง ซึ่งจะนำไปสู่ปฏิกิริยาระยะสุดท้ายคือการปฏิเสธผู้เลี้ยงดู (Bowlby, 1973: 3-24)

3) หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกับธรรมชาติของพี่เลี้ยงเด็กที่มีนิสัยรักเด็กเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว จากข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์ที่แสดงว่าเหตุผลที่พี่เลี้ยงเด็กส่วนใหญ่เข้ามาทำงานในสถานสงเคราะห์คือรักเด็ก ชอบทำงานกับเด็ก เมื่อได้รับความรู้เรื่องความสำคัญของความผูกพัน และการสร้างความผูกพัน ทำให้พี่เลี้ยงเด็กปฏิบัติต่อกันได้เหมาะสมมากขึ้น นำไปสู่การเกิดให้เกิดปฏิสัมพันธ์สองทางที่ทำให้รู้สึกใกล้ชิดกันทั้งระหว่างเด็กกับพี่เลี้ยงเด็ก และระหว่างพี่เลี้ยงเด็กกับเด็ก ซึ่งเป็นลักษณะเดียวกันกับจุดเริ่มต้นของการเกิดสัมพันธ์ภาพระหว่างแม่กับลูก (Bowlby, 1969: 272)

2.4 ผลการใช้หลักสูตรที่มีต่อความพึงพอใจของเลี้ยงเด็กที่มีต่อการฝึกอบรม

ผลจากการวิเคราะห์แบบประเมินความพึงพอใจ “การอบรมการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก” พบว่าพี่เลี้ยงเด็กมีความพึงพอใจในระดับมากและมากที่สุดเป็นส่วนใหญ่ จาก การวิเคราะห์เนื้อหาการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณค่าของการฝึกอบรม พบว่าพี่เลี้ยงเด็กรู้สึกดีเมื่อปฏิบัติต่อเด็กด้วยความรักความเอาใจใส่แล้วเด็กเข้าหาและให้ความใกล้ชิดกับพี่เลี้ยงเด็กมากขึ้น สอดคล้องกับ Roger (1959 cited in Schunk , 2000) ที่กล่าวว่าบุคคลจะเกิดการรับรู้เกี่ยวกับความเป็นตนเองและหน้าที่ของตนเองมากขึ้นตามประสบการณ์ที่ได้รับ ในกระบวนการพัฒนาความตระหนักเกี่ยวกับตนเองทำให้เกิดความต้องการการยอมรับทางด้านบวก หรือความรู้สึกที่ดี เช่นความนับถือ ความชื่นชอบ ความเห็นอกเห็นใจ ความรู้สึกให้การยอมรับ ฯลฯ ซึ่งเป็นสิ่งที่บุคคลต้องการเป็นทั้งผู้ให้ และต้องการได้รับจากผู้อื่นด้วย

ข้อมูลที่รวบรวมได้จากการนำหลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กไปทดลองใช้กับพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ด สามารถสรุปได้ว่า หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นช่วยให้พี่เลี้ยงเด็กมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก และสามารถเลี้ยงดูเด็กบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันได้

3. ข้อเสนอแนะในการนำการวิจัยไปใช้

3.1 ผู้ที่สนใจจะนำหลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กไปใช้ ควรทำการศึกษาหลักสูตรและคู่มือหลักสูตรอย่างละเอียดเพื่อให้สามารถนำไปใช้จัดการฝึกอบรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3.2 หลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กเป็นการนำเสนอแนวทางในการจัดการฝึกอบรมที่สามารถนำไปปรับและประยุกต์ใช้ให้มีความเหมาะสมกับหน่วยงาน โดยคงแนวทางหรือแนวคิดหลักตามที่ระบุไว้ในหลักสูตร หรือหากไม่มีข้อจำกัดใดๆสามารถจัดตามตัวอย่างที่แสดงไว้ในภาคผนวก เนื่องจากเป็นตัวอย่างที่ผ่านการทดลองปฏิบัติและแก้ไขปรับปรุงแล้ว

3.3 สำหรับผู้บริหารที่ต้องการนำหลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กไปใช้ในการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในหน่วยงานที่รับผิดชอบ ควรเพิ่มระยะเวลาในการติดตามและประเมินการปฏิบัติของพี่เลี้ยงเด็กออกไปอีกเช่น ทำการประเมินหลังจากเสร็จสิ้นการฝึกอบรมแล้ว 1 เดือน -3 เดือน -6 เดือน เพื่อให้เกิดความคงทนในการปฏิบัติและเพื่อเป็นย้ำไม่ให้ลืมจนเกิดการปฏิบัติจนเป็นนิสัย

4. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. นำหลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กไปทดลองใช้กับประชากรที่เป็นพี่เลี้ยงเด็กของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด- 5 ปี เช่นสถานสงเคราะห์เด็กพิการ สถานรับเลี้ยงเด็ก ศูนย์พัฒนาเด็กเป็นต้น เพื่อให้ได้ผลการวิจัยที่ครอบคลุมประชากรที่กว้างขึ้น

2. การทำวิจัยครั้งต่อไปควรแยกทำวิจัยตามกลุ่มอายุเด็กที่พี่เลี้ยงเด็กรับผิดชอบ คือกลุ่มพี่เลี้ยงเด็กที่เลี้ยงดูเด็กแรกเกิด-1 ปี กลุ่มพี่เลี้ยงเด็กที่เลี้ยงดูเด็กอายุ 1-3 ปี กลุ่มพี่เลี้ยงเด็กที่เลี้ยงดูเด็กอายุ 4-5 ปี เพื่อหาแนวทางปฏิบัติที่เฉพาะเจาะจงสำหรับแต่ละกลุ่มมากขึ้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กนกศักดิ์ พ่วงลาภ. 2542. เด็กกำพร้า. วารสารวิทยาจารย์. ปีที่ 98 ฉบับที่ 3 (มิถุนายน 2542): 48-49.
- การพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, กระทรวง. ม.ป.ป. ชุดที่ 1: คู่มือการสร้างความผูกพัน.
กรุงเทพมหานคร: สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชนผู้ด้อยโอกาส
คนพิการและผู้สูงอายุ
- การพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, กระทรวง. 2546. รายงานสภาวะเด็กและเยาวชนไทย
ประจำปี ๒๕๔๔-๒๕๔๕.
- การพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, กระทรวง. กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ. 2547.
กฎหมายที่เกี่ยวข้องในการปฏิบัติงานด้านเด็กและสตรี. กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์.
- การพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, กระทรวง. กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ. 2546.
สรุปผลการดำเนินงาน ปี 46 สถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ด.
- กุมารเวชกรรม, กอง. โรงพยาบาลภูมิพล. วัดชีนน้ำรั้ว. (จุลสาร)
- ขนิษฐา เทวินทรภักดี. 2543. รายงานการศึกษาวิจัย : การจัดการศึกษาทางเลือกโดยศูนย์การเรียนรู้ใน
สถานสงเคราะห์. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. 2544. นโยบายและแผนการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย
(0-5 ปี) พ.ศ. 2545-2549. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. 2546. นโยบายและแผนพัฒนาเด็กปฐมวัย (0-5 ปี)
พ.ศ. 2546-2550. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค.
- จกกลนี ชูติมาเทวินทร์. 2542. การฝึกอบรมเชิงพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: พี เอ ลีฟวิ่ง.
- จริยา วิทยะศุภกรและคณะ. 2546. พฤติกรรมความผูกพันระหว่างมารดาและทารก พื้นฐานสำหรับ
การก่อรูปความเป็นคนเต็มคน: ครอบครัวและเด็ก โครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทย.
เอกสารรายงานวิชาการโครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทยระยะที่ 1 ฉบับที่ 19.
- ชิซซัน, แกรี่ อาร์. 2544. การฝึกปฏิบัติในงานจริง : Hands-On Training. แปลโดย ยุดา รักไทย.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ Be Bright Books (ในเครือเอ็กซ์เปอร์เน็ทบุ๊กส์)
- दनัย เทียนพุดม. 2545. การออกแบบและพัฒนาความรู้ในองค์กร. กรุงเทพมหานคร: นาโกต้า
- ดวงพร หัวเมืองแก้ว. 2544. การศึกษาการจัดสภาพแวดล้อมในสถานรับเลี้ยงเด็กเอกชนสังกัด
กรมประชาสงเคราะห์ กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชา
ประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ทศนา เขมมณี. 2545. ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธัญญา รุจิเสถียรทรัพย์. 2546. การพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมผู้ดูแลเด็กก่อนประจำการเพื่อส่งเสริมพัฒนาการของเด็กปฐมวัย (0-5 ปี) ศึกษาเฉพาะกรณีผู้ดูแลเด็กในสถานรับเลี้ยงเด็กเอกชนที่เก็บค่าบริการต่ำที่จดทะเบียนกับกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ (กรมประชาสงเคราะห์). วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อำรง บัวศรี. 2542. ทฤษฎีหลักสูตร: การออกแบบและพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: ธนัชการพิมพ์.
- นนทวัฒน์ สุขผล. 2543. เทคนิคการฝึกอบรมอย่างมีประสิทธิภาพ. กรุงเทพมหานคร: ธีระป๋อมวรรณกรรม.
- นลินี เชื้อฉวีนิชชากร. 2548. เด็กกับการเล่น. สารความรู้เพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว. กรุงเทพมหานคร: สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล.
- นาฏอนงค์ ภิบุญโชติ. 2545. การจัดการเรียนการสอนสำหรับเด็กด้อยโอกาสในสถานรับเลี้ยงเด็กก่อนวัยเรียนพระยา-นาวิณ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิตยา ศษภักดี, บรรณารักษ์. 2535. เลี้ยงลูกถูกวิธี วัยแรกเริ่ม วัยเรียน วัยรุ่น: คู่มือการพัฒนาเด็กตามความต้องการพื้นฐานของเด็กฉบับรวมเล่ม. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี.
- บุญเชิด ภิบุญอนันตพงษ์. 2527. การทดสอบแบบอิงเกณฑ์: เทคนิคและวิธีการ. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- บุญเรียง ขจรศิลป์. 2547. การวิเคราะห์และแปลความหมายข้อมูลในการวิจัยโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for Windows Version 10-12. กรุงเทพมหานคร: เอส.พี.เอ็น. การพิมพ์
- ประคอง กรรณสูตร. 2542. สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธาการพิมพ์.
- พวงรัตน์ ทวีรัตน์. 2535. วิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พัศนีย์ รัตนโอกาส. 2531. ผลของการกระตุ้นโดยการสัมผัสต่อการเจริญเติบโตและพัฒนาการของทารกในสถานสงเคราะห์เด็กก่อนอายุ 10 ปี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะพยาบาลศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

- พิจิตรา ลาวัณย์ศิริ. 2534. สภาพการจัดการศึกษาและการเลี้ยงดูเด็กในสถานรับเลี้ยงเด็กเอกชน กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต ภาควิชาประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิภาวี ปิลันธนดิolk. หัวหน้ากลุ่มนโยบาย สำนักป้องกันและแก้ไขปัญหาการค้าหญิงและเด็ก. สัมภาษณ์, 2 กันยายน 2547.
- มูลนิธิสงเคราะห์เด็กของสภากาชาดไทย. (ม.ป.ป.). พัฒนาคน-พัฒนาชาติ. กรุงเทพมหานคร: ยูนิตีพับลิเคชั่น.
- รัตนา รักษ์สันติภักดี. 2542. การพัฒนาโปรแกรมส่งเสริมอัตมโนทัศน์สำหรับเด็กกำพร้า วิทยาลัยในสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนพญาไท กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต ภาควิชาประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รุจิรัตน์ บัวลา. 2546. การพัฒนาโปรแกรมฝึกอบรมครูเรื่องการประยุกต์ใช้ผลงานวิจัยทางสมอง ในการจัดการเรียนการสอนชั้นวัยเด็กอนุบาล. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต ภาควิชาประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรรณภา สุคนธ์รัตน์. 2545. การศึกษาการดำเนินงานเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กทารกและวัย เตะาะตะของผู้บริหารและผู้เลี้ยงดูเด็กในสถานรับเลี้ยงเด็ก. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต ภาควิชาประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรรณพร กาญจนานา. 2544. การศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการศึกษาและการเลี้ยงดูเด็ก ปฐมวัยในสถานรับเลี้ยงเด็กของกระทรวงกลาโหม. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต ภาควิชาประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- คันสนีย์ ฉัตรคุปต์. 2542. สิ่งแวดล้อมและการเรียนรู้สร้างสมองเด็กให้ฉลาดได้อย่างไร. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ลายสื่อ.
- ศิราภรณ์ ยามดี. 2544. การพัฒนาโปรแกรมการนวดทารกเพื่อส่งเสริมพัฒนาการและมี ปฏิสัมพันธ์ของทารกในสถานสงเคราะห์เด็ก. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต ภาควิชาประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. 2546. หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช ๒๕๔๖. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- สงเคราะห์เด็กและบุคคลวัยรุ่น, กอง. 2542. กรมประชาสงเคราะห์กับการพัฒนาบุคลากร “พี่เลี้ยงเด็ก” ของสถานรับเลี้ยงเด็กและสถานสงเคราะห์เด็กเอกชน. นิตยสาร การประชาสงเคราะห์. ปีที่ 42 ฉบับที่ 4 (กรกฎาคม-สิงหาคม 2542): 25-28.

สมโภชน์ เขียมสุภาชาติ. 2543. ทฤษฎีและเทคนิคการปรับพฤติกรรม. พิมพ์ครั้งที่ 4.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สังัด อุทรานันท์. 2527. พื้นฐานและหลักการพัฒนาหลักสูตร. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร:

วงเดือนการพิมพ์

สาธารณสุข, กระทรวง. กรมสุขภาพจิต. 2548. ความรู้เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูลูก. กรุงเทพมหานคร: ปิยอนด์ พับลิชชิง.

สุทธาทิพย์ เมืองสุข. 2542. การพัฒนาโปรแกรมฝึกอบรมผู้ให้การเลี้ยงดูเด็กโดยการปฏิบัติงานในสถานการณ์จริง เรื่องการอบรมเลี้ยงดูเด็กวัยทารกเป็นกลุ่มในสถานรับเลี้ยงเด็กบ้านเด็ก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อนุสัญญาสิทธิเด็ก: Convention on the rights of the child. (อัดสำเนา)

อนุสัญญาสิทธิเด็กฉบับการ์ตูน. [Online]. Available from:

(http://www.dordek.org/crc/crc_cartoon.html)

อรรถัย อาจอำ. 2533. การประเมินผลโครงการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรในสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนของกรมประชาสงเคราะห์. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. [Online]. Available from: <http://library.rii.ac.th/dbresearch/images/S304.htm>

อาชัญญา รัตนอุบล, สารีพันธ์ุ ศุภวรรณ, มนัสวาสน์ โกวิทยา, วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา และ สมชัย วรานุกุลรักษ์. 2545. การศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับเด็กอายุต่ำกว่า 6 ปีโดยสถานประกอบการ. รายงานการวิจัยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

อุดมลักษณ์ กุลพิจิตร. 2550. จากสายใยประสาทสู่สายใยแห่งความผูกพัน. คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อุดมลักษณ์ กุลพิจิตร. 2542. วิถีเลี้ยงดูเด็กวัยทารกและวัยเตาะแตะเล่ม 2: วิถีเลี้ยงดูตามพัฒนาการ. คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาษาอังกฤษ

Ackerman, R., Maslin-Ostrowiski, P., and Christensen, C. 1996. Case stories: Telling tales about school. Educational Leadership 53 (March): 21-23.

Ames, E., et al. 1997. The development of Romanian orphanage children adopted to Canada. [Online]. Available from: <http://www.adoption-research.org/chapter3.html>

- Becker-Weidman, A. 2004. Dyadic development psychotherapy, an attachment-based therapy: An effective treatment for children with trauma-attachment disorders. Outcome research summary. [Online]. Available from: <http://www.center4familydevelop.com/outcomeresearchsummary.htm>
- Begley, S. 1997. How to build a baby brain. Newsweek Special edition. (Spring/Summer): 28-32.
- Bowlby, J. 1968. Part I: adverse effect of maternal deprivation. In M. Fry (ed.), Child care and the growth of love, 2nd edition. pp. 13-35. Maryland: Penguin Books.
- Bowlby, J. 1969. Attachment and loss: Vol.1. Attachment. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. 1973. Attachment and loss: Vol.2. Separation. New York: Basic Books.
- Bowman, B. T., Donovan, M. S., and Burns, M. S. 2001. Eager to learn: educating our preschoolers. Washington, DC: National Academy Press.
- Bus, A.G., Belsky, J., van Ijzendoorn, M. H., and Crnic, K. 1997. Attachment and bookreading patterns: a study of mothers, fathers, and their toddlers. Early Childhood Research Quarterly 12: 81-89.
- Castro, R. R. 1998. From theory to practice: a first look at success for life – a brain research-based early childhood program. Doctoral dissertation. University of North Texas.
- Douville-Watson, L., Watson, M. A., and Wilson, L.C. 2003. Infants & toddlers: curriculum and teaching. 5th edition. USA: Thomson Delmar Learning.
- Driscoll, A., and Nagel, N. G. 2002. Early childhood education birth-8: the world of children, families, and educators. 2nd edition. USA.: Allyn & Bacon.
- Elicker, J and Fortner-Wood, C. 1995. Research in review: adult-child relationships in early childhood programs. Young Children (November): 69-78.
- Fishbein, M and Ajzen, I. 1975. Belief, attitude, intention and behavior. an introductory to theory and research. California: Addison-Wesley Publishing.
- Frank Porter Graham Child Development Center. 1999. Early learning, later success: the abecedarian study. [Online]. Available from: <http://www.naeyc.org/ece/research/abecedarian.asp>

- Gestwicki, Carol. 1999. Developmentally appropriate practice: Curriculum and development in early childhood education. 2nd edition. New York: Delma.
- Ghazvini, A. S. 1997. Predictors of high-quality toddler care and children's prosocial attributes. Doctoral dissertation. The Florida State University.
- Gonzales-Mena, J. and Eyer, D. 2001. Infants, toddlers, and caregivers. 5th edition. California: Mayfield Publishing.
- Greenberg, S. 1997. The loving ties that bond. Newsweek Special edition. (Spring/Summer): 68-72.
- Healthy Child Care America. 1999. Early brain development and child care. [Online]. Available from: <http://www.nccic.org/hcca/nl/jan99/earlybra.html>
- Honig, A. S. 2002. Secure relationships: nurturing infant/toddler attachment in early care settings. Washington, DC.: National Association for the Education of Young Children.
- Howes, C. 1991. Infant child care. [Online]. Available from: <http://ceep.crc.uiuc.edu/eecearchive/digest/1991/howes91.html>
- Howes, C. and Smith, E. W. 1995. Relation among child care quality, teacher behavior, children's play activities, emotional securities, and cognitive activity in child care. Early Childhood Research Quarterly 10: 381-404.
- Kantrowitz, B. 1997. Off to a good start: Why the first three years are so crucial to child's development. Newsweek Special edition. (Spring/Summer): 7-9.
- Kolb, D. 1984. Experiential learning: experience as the source of learning and development. New Jersey: Prentice-Hall.
- Lally, J. R. 1997. Curriculum and lesson planning: A responsive approach. In J. Gonzales-Mena; and D. W. Eyer, Infants, toddlers, and caregivers, (eds.), pp. 271-274. California: Mayfield Publishing.
- Marcon, R. A. 2003. Growing children: The physical side of development. Young Children (January): 80-87.
- Maslin-Ostrowski, P. and Ackerman, R. H. 2004. Case story. In M. W. Galbraith. (ed.), Adult learning method: a guide for effective instruction, 3rd edition. pp. 193-207. Florida: Krieger Publishing.

- McMullen, M. B. 1999. Achieving best practices in infant and toddler care and education. Young Children (July): 69-76.
- Morrison, G., and Atkins, D. 1999. Developmental and neuroscience research applied to early childhood programs. ใน โครงการประชุมวิชาการเรื่อง Success For Life. หน้า 26-30 ตุลาคม 2542 ณ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (เนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองวันคล้ายวันสถาปนาคณะศึกษาศาสตร์ ปีที่ ๓๐)
- Morrison, G., and Samahito, C. 1999. Children and brain research: Implications for practice. ใน โครงการประชุมวิชาการเรื่อง Success For Life. หน้า 10-16 ตุลาคม 2542 ณ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (เนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองวันคล้ายวันสถาปนาคณะศึกษาศาสตร์ ปีที่ ๓๐)
- Morrison, G. 2004. Early childhood education today. 9th edition. New Jersey: Pearson Prentice Hall.
- National Clearinghouse on Child Abuse and Neglect Information. 2004. Short-and long-term consequences of neglect. [Online]. Available from: <http://nccanch.acfhhs.gov/pubs/usermanuals/neglect/conseq.cfm>
- Poussaint, A. F. and Linn, S. 1997. Fragile: Handle with care. Newsweek Special edition. Spring/Summer 1997: 33.
- Pratt, D. 1980. Curriculum: design and development. New York: Harcourt Brace Jovanovich .
- Pratt, M. W. 1999. The importance of infant/toddler interactions. Young Children (July): 26-29.
- Raikes, H. 1996. A secure base for babies: applying attachment concepts to the infant care setting. Young Children (July): 59-67.
- Schunk, D. H. 2000. Learning theories: An educational perspective. 3rd edition. New Jersey: Prentice-Hall.
- Shonkoff, J. P. and Phillips, D.A. (eds.), 2000. From neuron to neighborhoods: the science of early childhood development. Washington, D.C.: National Academy Press.
- University of North Texas. (n.d.). Success For Life. Book one. (Unpublished Manuscript)

- U.S. Department of Health & Human Services. (n.d.). Building their futures: how early Head Start programs are enhancing the lives of infants and toddlers in low-income families. [Online]. Available from: http://www.acf.dhhs.gov/programs/core/ongoing_research/ehs/building_summary/bl dg_sum_abstract.html
- Waters, E. 1987. Attachment Q-set (Version 3). [Online]. Available from: <http://www.johnbowlby.com>.
- Watson, M. 2003. Attachment theory and challenging behaviors: reconstructing the nature of relationships. Young Children 58 (July): 2-20.
- Yamane, T. 1973. Statistics: an introductory analysis. 3rd edition. New York: Harper.
- Zanolli, K. M., Saudargas, R. A., and Twardosz, S. 1997. The development of toddlers' response to affectionate teacher behavior. Early Childhood Research Quarterly 12: 99-116.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจเครื่องมื่อวิจัย

1. รองศาสตราจารย์ ดร.อรจรีย์ ณ ตะกั่วทุ่ง
อาจารย์ประจำคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2. รองศาสตราจารย์ พญ.นวลจันทร์ ปราบพาล
อาจารย์ประจำคณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรรระพี สุทธิวรรณ
อาจารย์ประจำคณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
4. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัทมาวดี เล่ห์มงคล
อาจารย์ประจำคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
5. นางชนิษฐา เทวินทรภักดี
ข้าราชการบำนาญ อดีตผู้เชี่ยวชาญพิเศษด้านสังคมสงเคราะห์ กรมประชาสงเคราะห์
และผู้ชำนาญการในคณะกรรมการแรงงานและสวัสดิการสังคม สภาผู้แทนราษฎร

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจหลักสูตรและคู่มือหลักสูตร

1. รองศาสตราจารย์ พญ.นวลจันทร์ ปราบพาล
อาจารย์ประจำคณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2. รองศาสตราจารย์ ดร.จิราภรณ์ ศิริทวี
โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ศูนย์วิจัยและพัฒนาการศึกษา
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัทมาวดี เล่ห์มงคล
อาจารย์ประจำคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
4. อาจารย์ทิพย์วไลย์ สุพันธุ์วิช
อาจารย์ใหญ่โรงเรียนอนุบาลปรางทิพย์
5. นางสมจิต ตันติวณิชชานนท์
นักพัฒนาสังคม 8 สถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ด

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ข

เครื่องมือวิจัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก

ส่วนที่ 1 สถานภาพของผู้ตอบ

ชื่อ-นามสกุล..... อายุ

วุฒิการศึกษา ต่ำกว่ามัธยมศึกษาปีที่ 3 มัธยมศึกษาปีที่ 3 มัธยมศึกษาปีที่ 6
 สูงกว่ามัธยมศึกษาปีที่ 6 (ระบุระดับ.....)

ประสบการณ์การทำงานในสถานสงเคราะห์ 1-2 ปี 2-5 ปี 5-10 ปี
 10-15 ปี 15-20 ปี มากกว่า 20 ปี

สถานภาพสมรส สมรส โสด หย่า แยกกันอยู่

จำนวนบุตร..... คน อายุบุตร.....

ในกรณีที่มีบุตร เลี้ยงบุตรเองเป็นส่วนใหญ่ ให้ผู้อื่นเลี้ยงเป็นส่วนใหญ่

รายได้ของครอบครัวต่อเดือน.....บาท พอใช้ ไม่พอใช้

เหตุผลที่เข้ามาทำงานในสถานสงเคราะห์ (เลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- รักเด็ก ชอบทำงานกับเด็ก
- ไม่สามารถเลือกงานได้
- ไม่เลือกงาน ทำงานอะไรก็ได้
- เป็นงานที่มั่นคง
- ที่ทำงานอยู่ใกล้บ้าน
- เหตุผลอื่นๆ (ระบุ)

ความรู้สึกรู้สึกที่มีต่อการเป็นพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์ (เลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- เป็นงานที่ทำให้รู้สึกเหนื่อยมาก
- เป็นงานที่ทำแล้วไม่มีความสุข
- เป็นงานสบาย
- เป็นงานที่ได้บุญ
- เป็นงานที่ทำแล้วมีความสุข
- เป็นงานที่ต้องใช้ความรู้ความสามารถ
- เป็นงานที่มีเกียรติ
- เป็นงานที่มีคุณค่า
- อื่นๆ (ระบุ)

ส่วนที่ 2 ความรู้ความเข้าใจด้านเนื้อหา

กาเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่เป็นคำตอบที่ถูกต้อง

ข้อความ	ใช่	ไม่ใช่
1. ความรักความผูกพันระหว่างเด็กกับพี่เลี้ยงเด็กสามารถทดแทนภาวะการขาดแม่ของเด็กกำพร้าได้		
2. การโอบกอดเด็ก การฮัมเพลงเบาๆจะช่วยลดความคับข้องใจของเด็กได้		
3. การอุ้มเด็กวัยทารกบ่อยๆเป็นสิ่งที่ไม่ควรทำ เพราะจะทำให้เด็กติดมือ		
4. การเรียกชื่อเด็กด้วยน้ำเสียงอ่อนโยนทำให้เด็กรู้สึกที่ตนเองได้รับการยอมรับจากผู้เลี้ยงดู		
5. ผู้เลี้ยงดูควรปฏิบัติต่อเด็กที่ซื่อๆ วิดกกังวลสูง เข้ากับคนยากด้วยการไม่เข้าไปสูงสิงกับเด็กมากนัก เพื่อไม่ให้เด็กเกิดความคับข้องใจหรือไม่สบายใจ		
6. การพูดคุยกับเด็กเล็กๆเป็นสิ่งที่ไม่มีความสำคัญเพราะเด็กยังไม่เข้าใจภาษา		
7. การแสดงความรักต่อเด็กควรจริงจังหะและโอกาสที่เหมาะสม เช่นแสดงความรักในเวลาที่ได้กำลังอารมณ์ดี หรือหลังตื่นนอนใหม่ๆ		
8. เพลงที่มีท่วงทำนองอ่อนโยนจะช่วยสร้างบรรยากาศที่ทำให้เด็กรู้สึกอบอุ่นใจได้ดี		
9. ผู้เลี้ยงดูไม่จำเป็นต้องเล่านิทานหรือร้องเพลงให้เด็กฟังก่อนนอนกลางวันทุกวัน โดยควรเลือกทำในวันที่ผู้เลี้ยงดูรู้สึกว่าอยากจะทำ		
10. การเปลี่ยนผู้เลี้ยงดูบ่อยๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเด็กเล็กๆจะทำให้เกิดผลดีกับเด็กมากกว่าการได้อยู่กับพี่เลี้ยงคนเดิมไปตลอด		
11. เด็กวัยแรกเกิด-3 ขวบต้องการความช่วยเหลือจากผู้เลี้ยงดูมากกว่าเด็กวัย 3-5 ขวบ ดังนั้นผู้เลี้ยงดูจึงต้องให้ความรักกับเด็กเล็กๆมากกว่า		
12. เมื่อเด็กเล็กๆร้องไห้ ผู้เลี้ยงดูไม่ควรเข้าไปอุ้มทันที เพราะจะทำให้เด็กเสียนิสัยไม่รู้จักรอคอย และเอาแต่ใจตัวเอง		
13. การเกิดความรักความผูกพันระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดูจะเกิดได้ง่ายขึ้น และเกิดได้ดีเมื่อเด็กมีอายุมากขึ้น		
14. อาการพูดน้อย ไม่สูงสิงกับคนอื่นเป็นพฤติกรรมปกติของเด็กที่เกิดภาวะการขาดแม่ ซึ่งผู้เลี้ยงดูที่ไม่ใช่แม่ไม่สามารถช่วยเยียวยาหรือทดแทนได้		
15. การขาดความผูกพันกับผู้เลี้ยงดูสามารถส่งผลให้เด็กรับประทานอาหารได้น้อย หลับยาก พูดซ้ำ เติบโตช้า		

ส่วนที่ 3 ความรู้ความเข้าใจด้านการปฏิบัติ

เลือก × คำตอบที่ถูกต้องเพียง 1 ข้อ

1. เมื่อท่านพบว่าทารกอายุ 4 เดือนที่เพิ่งตื่นนอนแสดงอาการกระสับกระส่าย เริ่มส่งเสียงคล้ายจะร้องไห้ การปฏิบัติในข้อใดต่อไปนี้เป็นสิ่งที่ท่านควรทำมากที่สุด
 - ก. ไม่ต้องทำอะไร เพราะเป็นลักษณะปกติของเด็กในวัยนี้
 - ข. เดินเข้าไปดูใกล้ๆ ว่าเด็กเป็นอะไร
 - ค. นำของเล่นที่เขย่าแล้วมีเสียงมาเขย่าให้เด็กฟัง
 - ง. เข้าไปทำเสียงพูดคุยกับเด็ก เปิดผ้าอ้อมสำรวจความเปียกแฉะ
2. ข้อใดถูกต้องที่สุดเกี่ยวกับกิจกรรมการนวดสัมผัสทารก
 - ก. เป็นกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมพัฒนาการของเด็กทั้งด้านร่างกายและจิตใจ
 - ข. เป็นกิจกรรมที่เหมาะสมสำหรับเด็กโตมากกว่าเด็กเล็ก
 - ค. เป็นกิจกรรมที่ไม่ได้ส่งผลใดต่อเด็ก
 - ง. เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกายของเด็ก
3. ในขณะที่เด็กๆ กำลังเล่นในสนามเด็กเล่น พี่เลี้ยงเด็กควรใช้เวลาในช่วงนี้ในการดูแลเด็กอย่างไร
 - ก. ปล่อยให้เด็กเล่นอย่างอิสระโดยไม่ต้องเข้าไปรบกวนเด็ก
 - ข. เดินดูโดยรอบ หาโอกาสมีส่วนร่วมในการเล่นของเด็ก
 - ค. ควรใช้เป็นเวลาพักผ่อน หรือเตรียมตัวสำหรับกิจกรรมต่อไป
 - ง. ไม่ควรเข้าไปแทรกแซงการเล่นของเด็ก ยกเว้นในกรณีเกิดอุบัติเหตุหรือเด็กทะเลาะกัน
4. ในขณะที่ท่านกำลังช่วยแต่งตัวให้น้องแดงโมวัย 2 ขวบอยู่นั้น น้องนัทวัย 3 ขวบ เข้ามาเกาะขาของท่านทำหน้าคล้ายจะร้องไห้ การปฏิบัติในข้อใดที่ท่านควรทำมากที่สุด
 - ก. บอกให้น้องนัทรอก่อนในขณะที่รีบแต่งตัวให้น้องแดงโมเพื่อให้เสร็จเร็วขึ้น
 - ข. แต่งตัวให้น้องแดงโมจนเสร็จ แล้วจึงหันมาหาน้องนัท
 - ค. ลูบศีรษะขณะซักถามน้องนัทว่าเกิดอะไรขึ้น อาจสัมผัสด้วยการโอบกอดแล้วบอกให้น้องนัทคอยสักครู่ เพราะท่านกำลังแต่งตัวให้น้องแดงโมอยู่
 - ง. ขอร้องไห้พี่เลี้ยงคนอื่นมาแต่งตัวให้น้องแดงโมแทน เพื่อที่ท่านจะได้ให้ความสนใจกับน้องนัทได้อย่างเต็มที่
5. น้องตุ่นวัย 5 ขวบครั้งอุจจาระราดในขณะที่กำลังรับประทานอาหาร การปฏิบัติในข้อใดมีความเหมาะสมมากที่สุด
 - ก. บอกให้น้องตุ่นไปทำความสะอาดสะอาดร่างกายในห้องน้ำ และเปลี่ยนเสื้อผ้า
 - ข. พาน้องตุ่นไปห้องน้ำ ปล่อยให้โยนและซักถามอาการ

- ค. สอนน้องต๋นว่าไม่ควรทำเช่นนี้เพราะจะทำให้เพื่อนๆ รับประทานอาหารไม่ลง
- ง. แยกน้องต๋นออกจากบริเวณที่รับประทานอาหารเช้า
6. ท่านจะทำอย่างไรหากน้องเต๋ววัย 4 ขวบซึ่งเป็นเด็กขี้อาย ชอบแยกตัวเองไม่ยอมเข้ามาร่วมฟังนิทานที่ท่านกำลังเล่าให้เด็กๆ ฟัง
- ก. เรียกน้องเต๋วให้เข้ามาร่วมฟังนิทานด้วยกัน ถ้ายังไม่มาก็เริ่มกิจกรรมโดยไม่บังคับให้น้องเต๋วมาร่วมฟัง
- ข. ไม่ต้องสนใจพฤติกรรมของน้องเต๋ว เพราะเป็นธรรมชาติของน้องเต๋วที่จะแสดงพฤติกรรมเช่นนี้
- ค. บอกให้น้องเต๋วทำกิจกรรมอื่นที่สนใจตามลำพัง เพื่อไม่ให้เกิดความคับข้องใจหรือรู้สึกว่าคุณบังคับ
- ง. จัดกิจกรรมการเล่านิทานในบริเวณใกล้ๆ กับที่น้องเต๋วอยู่ ให้น้องเต๋วมีส่วนร่วมในการฟังนิทานด้วย เช่น ชวนให้ดูรูปภาพ ถามคำถาม สัมผัสร่างกายบ้างถ้ามีโอกาส เช่น ลูบศีรษะหรือยิ้มให้
7. ขณะที่ท่านกำลังดูแลเด็กวัย 7-8 เดือนและท่านมีความจำเป็นต้องออกไปจากบริเวณนั้นชั่วระยะเวลาหนึ่ง ท่านควรปฏิบัติอย่างไร
- ก. บอกเด็กว่าจะไปไหนและจะกลับมาเมื่อไร บอกพี่เลี้ยงคนอื่นให้ช่วยดูแลแทนระยะหนึ่ง
- ข. แอบออกไปโดยไม่让孩子เห็นเพื่อจะได้ไม่ร้องตาม
- ค. ไม่ต้องบอกเด็กว่าจะไปไหนเพราะเด็กยังไม่เข้าใจภาษา แต่รีบไปและรีบกลับมาโดยเร็วที่สุด
- ง. บอกให้พี่เลี้ยงคนอื่นช่วยดูแลแทนดูแล แล้วรีบออกไปก่อนที่เด็กจะเห็น
8. ขณะที่ท่านกำลังอุ้มน้องเอมวัย 1 ขวบ 8 เดือนเข้าไปใกล้พี่เลี้ยงที่เพิ่งเข้ามาทำงานใหม่ น้องแสดงอาการขึ้นตัวไม่ยอมเข้าใกล้ ท่านควรจัดการกับสถานการณ์นี้อย่างไร
- ก. กอดน้องเอมไว้ แล้วค่อยๆ ให้ทำความคุ้นเคยกับพี่เลี้ยงคนใหม่
- ข. ให้พี่เลี้ยงคนใหม่อุ้มน้องเอมเพื่อที่ได้ให้เกิดความคุ้นเคยกัน
- ค. หลบไปที่อื่น ปล่อยให้น้องเอมอยู่กับพี่เลี้ยงคนใหม่ตามลำพังสักครู่เพื่อให้เกิดความคุ้นเคยกัน
- ง. พาน้องเอมออกจากพี่เลี้ยงคนใหม่
9. ท่านได้รับมอบหมายให้ดูแลเด็กอายุ 1 ขวบ - 1 ขวบครึ่ง เมื่อท่านพบว่าน้องเอ๋กำลังพยายามเกาะราวไม้เพื่อที่พยายามจะยืนด้วยตัวเอง ในขณะที่น้องตันเริ่มร้องไห้โดยที่ยังไม่ทราบสาเหตุ ถ้าท่านอยู่คนเดียวในขณะนั้นท่านจะทำอย่างไร
- ก. รีบวิ่งไปจับน้องเอ๋ให้นั่งลงเพราะอาจเกิดอันตรายได้
- ข. รีบจับน้องเอ๋ให้นั่งลงในขณะที่คอยมองน้องตันว่าจะหยุดร้องให้ได้เองหรือไม่

- ค. เข้าไปอุ้มน้องต้นพุดคุยด้วย ขณะเดียวกันอุ้มน้องต้นเข้าไปอยู่ใกล้ๆ น้องเอ๋
- ง. รับเข้าไปดูว่าทำไมน้องต้นจึงร้องไห้ และบอกน้องเอ๋ให้นั่งลง
10. การปฏิบัติในข้อใดที่ช่วยส่งเสริมพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กพร้อมทั้งสร้างความผูกพันระหว่างเด็กกับผู้ดูแลไปด้วย
- ก. การเล่นจ๊ะเอ๋กับเด็กวัย 8 เดือน
- ข. การจัดอุปกรณ์สำหรับขีดเขียนให้เด็กวัย 3 ขวบได้ฝึกกล้ามเนื้อมือ
- ค. การเปิดเพลงให้เด็กฟังขณะนอนกลางวัน โดยเปิดเสียงให้ดังเพื่อให้เด็กได้ยินอย่างทั่วถึง
- ง. การอ่านหนังสือให้เด็กฟัง โดยยืนอ่านอยู่หน้าห้อง
11. การปฏิบัติในข้อใดที่ส่งเสริมการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดูน้อยที่สุด
- ก. พี่มาลีส่งเสียงให้กำลังใจน้องตุ้มตามวัย 8 เดือนที่กำลังพยายามยืนด้วยตนเองด้วยการเกาะขอบเตียงเป็นหลัก โดยคอยระวังอยู่ข้างๆ และยิ้มแสดงความยินดีเมื่อน้องทำได้สำเร็จ
- ก. พี่สายใจรีบป้อนข้าวให้น้องเอ๋วัย 4 ขวบที่ไม่ยอมรับประทานข้าวเอง เพื่อให้น้องรับประทานอาหารได้หมดจานและเสร็จพร้อมเพื่อนๆ
- ข. พี่พิภพจัดตารางเวลาเพื่อที่พี่พิภพจะได้ทำการนวดสัมผัสให้กับเด็กวัยทารกทุกคนอย่างน้อยวันละ 10 นาทีทุกวัน
- ค. พี่จิตราที่กำลังดูแลเด็กที่กำลังปั่นเครื่องเล่นปั่นป่ายอยู่ส่งสายตาแสดงความสนใจพร้อมพยักหน้ารับรู้มายังกลุ่มเด็กที่กำลังเล่นปั้นดินอยู่ที่ได้ต้นไม้ และชี้ชวนให้พี่จิตราให้มาดูงานของตน
- ง. พี่จิตราที่กำลังดูแลเด็กที่กำลังปั่นเครื่องเล่นอยู่ส่งสายตาแสดงความสนใจพร้อมพยักหน้ารับรู้มายังกลุ่มเด็กที่กำลังเล่นปั้นดินอยู่ที่ได้ต้นไม้ และชี้ชวนพี่จิตราให้มาดูงานของตน

แบบสังเกตพฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็ก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสังเกตพฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็ก

ชื่อพี่เลี้ยง.....บ้านที่.....กลุ่มเด็กอายุ.....ปี จำนวนเด็ก.....คน วัน/เดือน/ปีที่ทำกาสังเกต.....เวลา.....

ใส่เครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ตรงกับระดับคะแนนของการปฏิบัติต่อเด็ก

การปฏิบัติในการเลี้ยงดูเด็กบนพื้นฐานของการ สร้างสัมพันธ์ภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก	ระดับคะแนนของการปฏิบัติต่อเด็ก				บันทึกเพิ่มเติม
	1	2	3	4	
1. แสดงสัมผัสแห่งความรักต่อเด็กทางกาย					
1.1 กอดเด็กอย่างนุ่มนวล อ่อนโยน					
1.2 หอมเด็กอย่างนุ่มนวล อ่อนโยน					
1.3 ลูบศีรษะ เนื้อตัว ตบหลังหรือกั้นเด็กด้วยความอ่อนโยน					
2. แสดงสัมผัสแห่งความรักต่อเด็กทางวาจา					
2.1 พูดคุยปลอบโยนเด็กด้วยน้ำเสียงที่นุ่มนวล					
2.2 ใช้คำพูดที่ไพเราะในการพูดคุยกับเด็ก					
2.3 เรียกชื่อเด็กด้วยน้ำเสียงที่นุ่มนวล					
3. สร้างบรรยากาศที่ทำให้รู้สึกอบอุ่น ผ่อนคลาย					
3.1 เปิดเพลง ฮัมเพลงหรือร้องเพลงที่มีทำนองนุ่มนวล					
3.2 ยิ้มแย้มแจ่มใสกับเด็ก					
3.3 มองหน้า สบตา หรือนำมือมาให้อยู่ในระดับสายตาของเด็กขณะพูดคุยกับเด็ก					
3.4 ปฏิบัติต่อเด็กด้วยความนุ่มนวล					
3.5 บอกเด็กว่าจะไปไหน และจะกลับมาเมื่อไรเมื่อจะต้องหายออกไปจากสายตาของเด็ก					
3.6 บอกเด็กว่ากำลังทำหรือจะทำอะไรกับเด็ก					

แบบสังเกตพฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็กของพี่เลี้ยงเด็ก

การปฏิบัติในการเลี้ยงดูเด็กบนพื้นฐานของการ สร้างสัมพันธ์ภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก	ระดับคะแนนของการปฏิบัติต่อเด็ก				บันทึกเพิ่มเติม
	1	2	3	4	
4. วัตถุประสงค์ของกิจกรรมและตอบสนองอย่างเหมาะสม					
4.1 ให้ความสนใจ และเข้าไปดูเมื่อเด็กแสดงอาการของความคับข้องใจ หรือต้องการความช่วยเหลือ					
4.2 ให้ความสนใจเมื่อเด็กยิ้มให้ ทักทาย เข้ามาหา เรียก หรือเรียกให้ดูสิ่งที่เด็กทำ					
4.2 ตอบสนองความต้องการของเด็กอย่างเหมาะสม					
รวมคะแนน					

เกณฑ์การให้คะแนน

- 4 พี่เลี้ยงเด็กมีการปฏิบัติต่อเด็กอย่างทั่วถึงทุกคนหรือเกือบทุกคนคิดเป็นร้อยละ 75-100 ของจำนวนเด็กที่ต้องดูแลในเวรนั้น
- 3 พี่เลี้ยงเด็กมีการปฏิบัติต่อเด็กอย่างทั่วถึงในระดับปานกลางคิดเป็นร้อยละ 50-74 ของจำนวนเด็กที่ต้องดูแลในเวรนั้น
- 2 พี่เลี้ยงเด็กมีการปฏิบัติต่อเด็กไม่ทั่วถึงในจำนวนน้อยคิดเป็นร้อยละ 25-49 ของจำนวนเด็กที่ต้องดูแลในเวรนั้น
- 1 พี่เลี้ยงเด็กมีการปฏิบัติต่อเด็กไม่ทั่วถึงในจำนวนน้อยมาก-ไม่ปรากฏคิดเป็นร้อยละ 0-24 ของจำนวนเด็กที่ต้องดูแลในเวรนั้น

การประเมินผล

- 48-60 คะแนน หมายถึง พี่เลี้ยงเด็กมีการปฏิบัติต่อเด็กบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธ์ภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กในระดับดีมาก
- 36-47 คะแนน หมายถึง พี่เลี้ยงเด็กมีการปฏิบัติต่อเด็กบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธ์ภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กในระดับดี
- 24-35 คะแนน หมายถึง พี่เลี้ยงเด็กมีการปฏิบัติต่อเด็กบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธ์ภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กในระดับปานกลาง
- ต่ำกว่า 24 คะแนน หมายถึง พี่เลี้ยงเด็กมีการปฏิบัติต่อเด็กบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธ์ภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กในระดับต้องปรับปรุง

แบบสังเกตสัมพันธ์ภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 6 เดือน – 3/11 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสังเกตสัมพันธ์ภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 6 เดือน – 3/11 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก

ชื่อพี่เลี้ยงเด็ก.....ประจำบ้านที่.....เด็กคนที่.....อายุ.....

วันเดือนปีที่สังเกต.....ช่วงเวลาที่ทำการสังเกต.....น.

สถานการณ์ขณะที่ทำการสังเกต

เป็นสถานการณ์จำลองที่สร้างขึ้นให้เด็กอยู่กับพี่เลี้ยงในห้องที่ไม่มีคนอื่นอยู่ประมาณ 1-2 นาที ในระหว่างนั้นให้พี่เลี้ยงพูดคุยและเล่นกับเด็ก จากนั้นให้คนแปลกหน้าเข้ามาและพี่เลี้ยงเดินออกไป ให้เด็กอยู่กับคนแปลกหน้าประมาณ 30 วินาทีแล้วเดินออกไปจากห้องให้เด็กอยู่ตามลำพังประมาณ 10 วินาทีแล้วกลับเข้ามาใหม่ หลังจากนั้นประมาณ 30 วินาทีให้พี่เลี้ยงกลับเข้ามาในห้อง

เขียนเครื่องหมาย ✓ แสดงระดับคะแนนของพฤติกรรมในแต่ละข้อ

พฤติกรรม	ระดับคะแนนของพฤติกรรม	
	เกิด	ไม่เกิด
1. เด็กแสดงอาการตอบรับ หรือมีปฏิกิริยาโต้ตอบ เมื่อพี่เลี้ยงพูดคุยหรือเล่นด้วยโดยแสดงอาการ เช่น มองสบตาขณะที่พี่เลี้ยงพูดคุยด้วย ยิ้ม ส่งเสียงโต้ตอบ เล่นกับพี่เลี้ยง	1	0
2. เด็กแสดงความคับข้องใจอย่างรุนแรงเมื่อไม่เห็นพี่เลี้ยงโดยแสดงอาการ เช่น ร้องไห้แสดงอาการกระวนกระวาย วิ่งตามขณะที่พี่เลี้ยงเดินออกไปจากห้อง	0	1
3. เด็กแสดงอาการดีใจหรือตื่นเต้นในการกลับมาของพี่เลี้ยงโดยแสดงอาการ เช่น มองและยิ้มให้พี่เลี้ยง หุ่ยร้องไห้ แสดงท่าทีคลายความคับข้องใจ	1	0
4. เด็กแสดงอาการโกรธ กระวนกระวายเมื่อเห็นพี่เลี้ยงกลับมาโดยแสดงอาการ เช่น ร้องไห้ ถอยหนี ต่อต้าน ไม่ยอมเข้าหาพี่เลี้ยง	0	1
5. เด็กแสดงอาการสับสนในการกลับมาของพี่เลี้ยงโดยแสดงอาการ เช่น แสดงอาการอยากจะเข้าไปหาพี่เลี้ยงแต่ไม่เข้าหา แสดงอาการลังเลทั้งอยากเข้าหาและไม่อยากเข้าหาพี่เลี้ยง	0	1
6. เด็กแสดงความต้องการใกล้ชิดกับพี่เลี้ยงเมื่อพี่เลี้ยงกลับมาโดยการรีบเข้าหาเมื่อเห็นพี่เลี้ยงกลับมา	1	0
รวมคะแนน		

บันทึกเพิ่มเติม

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

การประเมินผล

- ๑-2 คะแนน หมายถึง เด็กแสดงพฤติกรรมที่บ่งบอกถึงการมีความสัมพันธ์แบบ ไม่มั่นคงต่อพี่เลี้ยงเด็ก
- 3-4 คะแนน หมายถึง เด็กแสดงพฤติกรรมที่ไม่บ่งบอกถึงความสัมพันธ์แบบไม่มั่นคงต่อพี่เลี้ยงเด็ก และยังไม่แสดงพฤติกรรมที่แสดงว่ามีความรู้สึกผูกพันต่อพี่เลี้ยงเด็ก แต่มีแนวโน้มที่จะสามารถพัฒนาความสัมพันธ์กับพี่เลี้ยงเด็กไปสู่ความรู้สึกผูกพันได้ (ได้ 3-4 คะแนน)
- 5-6 คะแนน หมายถึง เด็กแสดงพฤติกรรมที่บ่งบอกถึงการมีความรู้สึกผูกพันต่อพี่เลี้ยงเด็ก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสังเกตสัมพันธ์ภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 4-5 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 4-5 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก
ข้อตกลง (สำหรับผู้สังเกต)

1. ติดป้ายแสดงเลขที่ที่เลือกของเด็ก เด็กแต่ละคนใช้เลขที่เดียวกันทั้งในการสังเกตก่อน
ฝึกอบรมและหลังฝึกอบรม

2. พี่เลี้ยงเด็กปฏิบัติตามสถานการณ์ที่กำหนดดังนี้

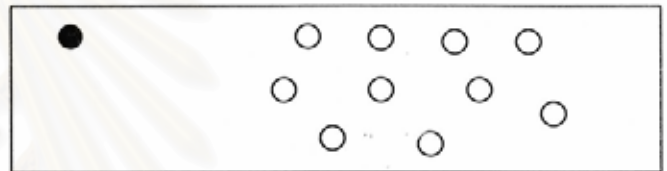
2.1 พี่เลี้ยงเด็กนำเด็กมาเตรียมทำกิจกรรมในบริเวณที่ไม่มีคนพลุกพล่าน

2.2 นำของเล่น/เกมที่ต้องใช้ความคิด เช่น ตัวต่อ ภาพจิ๊กซอว์ ฯลฯ มาแจกให้เด็ก
คนละ 1 ชิ้น โดยบอกเด็กก่อนที่จะแจกของเล่นว่ากำลังจะทำอะไร พร้อมทั้งบอกวิธีการเล่น

2.3 หลังจากแจกของเล่น/เกมให้เด็กแต่ละคนแล้ว ให้พี่เลี้ยงเด็กนั่งอยู่กับที่
ไม่ต้องเดินดูขณะเด็กกำลังทำกิจกรรม โดยให้พี่เลี้ยงเด็กอยู่ห่างจากบริเวณที่เด็กทำงานเล็กน้อย
แต่ให้อยู่ในสายตาของเด็ก ดังตัวอย่างที่แสดงในภาพ

● หมายถึง พี่เลี้ยงเด็ก

○ หมายถึง เด็ก

2.4 ในกรณีที่เด็กถามหรือเรียกให้ไปดูผลงาน ให้พี่เลี้ยงเด็กตอบคำถาม
ให้คำแนะนำ หรือเดินไปหาเด็กเพื่อให้คำแนะนำ ตอบคำถาม หรือดูผลงานของเด็ก

2.5 ให้พี่เลี้ยงเด็กแสดงความชื่นชม ให้กำลังใจเมื่อเด็กนำผลงานมาให้ดู หรือ
เรียกให้พี่เลี้ยงเด็กไปดูผลงานทั้งที่ทำเสร็จแล้วและยังทำไม่เสร็จ

2.6 เมื่อเด็กทุกคนเริ่มทำกิจกรรมแล้วประมาณ 5 นาที ให้พี่เลี้ยงเด็กเดินออกจากห้อง
หรือบริเวณนั้นไปโดยไม่บอกเด็กว่าจะไปไหน เมื่อครบ 10 นาทีแล้วให้พี่เลี้ยงกลับเข้ามา

2.7 ปล่อยให้เด็กทำงานอย่างอิสระ เมื่อเด็กคนใดทำกิจกรรมที่ได้รับมอบหมาย
เสร็จแล้ว พี่เลี้ยงเด็กบอกให้เด็กเก็บของเล่น/เกมให้เรียบร้อย และนำมาให้พี่เลี้ยงเด็ก

2.8 เมื่อเด็กนำของเล่นมาส่งคืน ให้พี่เลี้ยงเด็กพูดคุยกับเด็กเกี่ยวกับสิ่งที่เด็กทำ
และกล่าวชมที่เด็กเก็บของเล่นและนำมาส่งคืน

2.9 ให้เด็กที่ทำกิจกรรมเสร็จและนำของมาส่งคืนแล้วเล่นอิสระอยู่ในบริเวณนั้น
โดยเล่นของเล่นอื่นๆ ได้ จนกว่าเด็กทุกคนจะทำกิจกรรมเสร็จหรือเลิกทำ

2.10 เมื่อเด็กทุกคนทำกิจกรรมเสร็จแล้ว(หรือบางคนยังทำไม่เสร็จแต่ไม่ต้องการ
ทำต่อ) พี่เลี้ยงเด็กบอกให้เด็กทุกคนช่วยกันเก็บของเล่นเข้าที่ให้เรียบร้อย

3. ใช้เวลาในการสังเกตประมาณ 1 ชั่วโมง ในช่วงหลังอาหารเช้า หรือในช่วงบ่ายหลังจากเด็ก
ตื่นนอนแล้ว

แบบสังเกตสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กอายุ 4 - 5 ปีมีต่อพี่เลี้ยงเด็ก

เด็กคนที่.....อายุ.....ชื่อพี่เลี้ยงเด็ก.....ประจำบ้านที่.....
 ช่วงเวลาที่ทำการสังเกต.....น. ถึง.....น. วัน/เดือน/ปีที่สังเกต.....

เขียนเครื่องหมาย ✓ ในช่องการเกิดพฤติกรรม

พฤติกรรมที่แสดงถึงการเกิดสัมพันธภาพความผูกพันที่เด็กมีต่อ พี่เลี้ยงเด็ก	การเกิดพฤติกรรม	
	เกิด (1 คะแนน)	ไม่เกิด (0 คะแนน)
1. เด็กเข้ามาวนเวียนอยู่ในบริเวณใกล้ๆพี่เลี้ยงเด็ก		
2. เด็กให้ความสนใจและพยายามทำงานตามกิจกรรมที่ได้รับมอบหมาย		
3. เด็กเข้ามาหาพี่เลี้ยงเด็กหรือเรียกพี่เลี้ยงเด็กเมื่อเกิดปัญหาในการทำงาน		
4. เด็กเรียกให้พี่เลี้ยงเด็กไปดูผลงานที่ทำ หรือนำผลงานมาให้พี่เลี้ยงเด็กดูในระหว่างทำงานหรือเมื่อทำงานเสร็จ		
5. เด็กแสดงปฏิกิริยาที่แสดงถึงความสุขเช่น บ๊ม มองสบตาเมื่อพี่เลี้ยงแสดง ความชื่นชมหรือยอมรับในผลงานหรือการกระทำของเด็ก		
6. เด็กมองสบตา ตอบคำถาม พุดคุยด้วย เมื่อพี่เลี้ยงเด็กถามคำถาม หรือ พุดคุยกับเด็ก		
7. เด็กปฏิบัติตามเมื่อพี่เลี้ยงเด็กขอให้ช่วยเก็บของเล่น		
8. เด็กมองหาเมื่อพี่เลี้ยงเด็กเดินออกไปจากห้องโดยที่ไม่ได้บอกเด็ก		
รวมคะแนน		

บันทึกเพิ่มเติม

.....

เกณฑ์การประเมิน

- 0-2 คะแนน หมายถึง เด็กไม่มีความรู้สึกผูกพันกับพี่เลี้ยงเด็ก ไม่รู้สึกว่าพี่เลี้ยงเด็กคือบุคคลสำคัญ
 3-5 คะแนน หมายถึง เด็กให้ความสำคัญกับพี่เลี้ยงเด็กบ้าง มีแนวโน้มที่จะพัฒนาความสัมพันธ์ไปสู่ความรู้สึกผูกพันกับพี่เลี้ยงเด็ก
 6-8 คะแนน หมายถึง เด็กมีความผูกพันกับพี่เลี้ยงเด็ก รู้สึกว่าพี่เลี้ยงเด็กคือบุคคลสำคัญ

แบบประเมินความพึงพอใจการอบรม "การสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก"

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบประเมินความพึงพอใจการอบรม “การสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก”

ชื่อพี่เลี้ยงเด็ก.....บ้าน.....

ดูแลเด็กกลุ่มอายุ.....วัน/เดือน/ปี.....

ใส่เครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ตรงกับระดับความพึงพอใจของท่าน

รายการประเมิน	ระดับความพึงพอใจ					หมายเหตุ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยมาก	
การฝึกอบรมระยะที่ 1						
1. ได้รับความรู้เกี่ยวกับความสำคัญของการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก						
2. ได้รับความรู้เกี่ยวกับผลเสียของการขาดสัมพันธภาพความผูกพันระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดูเด็ก						
3. ได้รับความรู้เกี่ยวกับความสำคัญของผู้เลี้ยงดูเด็กในสถานสงเคราะห์						
4. ได้รับความรู้เกี่ยวกับวิธีการในการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก						
5. ได้รับความรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กวัยแรกเกิด - 5 ปีตามพัฒนาการของเด็ก						
6. กิจกรรมและวิธีการที่ใช้ในการอบรม						
6.1 เจริญวิทยากรพิเศษ (ครูน้อย) มาเสวนาในกิจกรรม “บนเส้นทางแห่งความรักของครูน้อย”						
6.2 เขียนแสดงความคิดเห็นจากการฟังบทความ “การทำงานอันเป็นที่รัก”						

รายการประเมิน	ระดับความพึงพอใจ					หมายเหตุ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยมาก	
6.3 ดุวีดีทัศน์ "มหัศจรรย์แห่งรัก"						
6.4 ดุวีดีทัศน์ "พัฒนาการเด็กแรกเกิด - 3 ปี"						
6.5 ดุวีดีทัศน์ "การนวดสัมผัส" และฝึกปฏิบัติ						
6.6 เกม "รวมกันเราอยู่"						
6.7 เกม "ใช่หรือไม่"						
6.8 เกม "ช่องปริศนา"						
6.9 กิจกรรม "อ่านนิทานให้ลูกฟัง"						
6.10 กิจกรรมกลุ่ม "พี่เลี้ยงมืออาชีพ"						
6.11 การฟังเรื่อง/บทประพันธ์ที่ให้คติสอนใจในการทำงาน (ความสุข, การงานอันเป็นที่รัก, เลี้ยงเขามาอย่างไร..เขาก็เป็นเช่นนั้น, ตะปูของพ่อ)						
7. เอกสารที่แจกให้ความรู้เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธ์ภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก						
8. การดำเนินกิจกรรมของวิทยากร						
9. ระยะเวลาในการอบรม (3 วัน)						
10. เวลาที่ใช้ในการอบรม (8.30-16.00 น.)						
11. สถานที่ใช้จัดการอบรม (ห้องประชุมอาคารชัยพฤกษ์ สถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ด)						
12. ระบบสื่อ แสง เสียง						

รายการประเมิน	ระดับความพึงพอใจ					หมายเหตุ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยมาก	
การฝึกปฏิบัติการภาคสนาม						
13. ได้นำความรู้ที่ได้จากการอบรมมาฝึกปฏิบัติในงานจริง						
14. ได้นำความรู้ที่ได้จากการอบรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการทำงาน						
15. เกิดความเข้าใจจากการปฏิบัติจริงในสร้างสัมพันธ์ภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก						
16. ได้เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากการนำความรู้จากการอบรมมาใช้ในการปฏิบัติงานจริง						
17. การนิเทศงานของวิทยากร						
18. ระยะเวลาในการฝึกปฏิบัติ (8 สัปดาห์)						
การสรุปการอบรม						
19. ได้แนวคิดหลากหลายที่จะนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการปฏิบัติงาน						
20. ระยะเวลาในการประชุม (8.30-12.00 น.)						
21. สถานที่ใช้จัดการอบรม (ห้องประชุมอาคารชัยพฤกษ์ สถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ด)						
22. การดำเนินกิจกรรมของวิทยากร						
23. ระบบสื่อ แสง เสียง						

รายการประเมิน	ระดับความพึงพอใจ					หมายเหตุ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยมาก	
การฝึกปฏิบัติการภาคสนาม						
13. ได้นำความรู้ที่ได้จากการอบรมมาฝึกปฏิบัติในงานจริง						
14. ได้นำความรู้ที่ได้จากการอบรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการทำงาน						
15. เกิดความเข้าใจจากการปฏิบัติจริงในสร้างสัมพันธ์ภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก						
16. ได้เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากการนำความรู้จากการอบรมมาใช้ในการปฏิบัติงานจริง						
17. การนิเทศงานของวิทยากร						
18. ระยะเวลาในการฝึกปฏิบัติ (8 สัปดาห์)						
การสรุปการอบรม						
19. ได้แนวคิดหลากหลายที่จะนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการปฏิบัติงาน						
20. ระยะเวลาในการประชุม (8.30-12.00 น.)						
21. สถานที่ใช้จัดการอบรม (ห้องประชุมอาคารชัยพฤกษ์ สถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ด)						
22. การดำเนินกิจกรรมของวิทยากร						
23. ระบบสื่อ แสง เสียง						

ความคิดเห็นเกี่ยวกับประโยชน์/คุณค่าของการฝึกอบรมที่มีต่อการสร้างสัมพันธภาพ
ความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก

1. ท่านได้ประโยชน์หรือข้อคิดอะไรบ้างจากการฝึกอบรม

.....

.....

.....

2. การฝึกอบรมทำให้ความรู้สึกรู้สึกหรือทัศนคติต่อการเป็นที่เลี้ยงดูเด็กเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

3. การฝึกอบรมทำให้ท่านเข้าใจเด็กในสถานสงเคราะห์มากขึ้นหรือไม่ ในประเด็นใดบ้าง

.....

.....

.....

4. การฝึกอบรมทำให้การปฏิบัติของท่านต่อเด็กเปลี่ยนแปลงไปบ้างหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

5. หลังจากฝึกอบรมแล้วท่านคิดว่าสัมพันธภาพความผูกพันระหว่างเด็กกับท่าน และระหว่างท่านกับ
เด็กเปลี่ยนแปลงไปบ้างหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

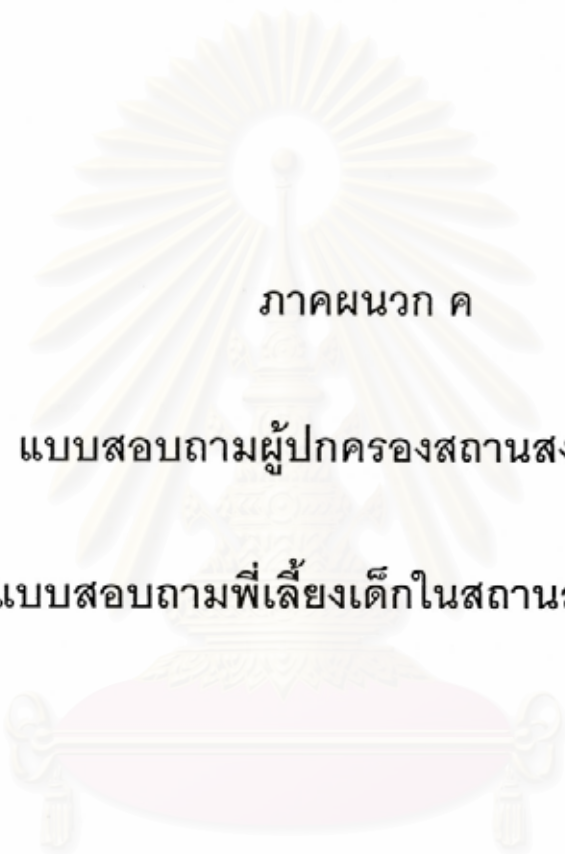
6. ท่านคิดว่าควรมีการจัดการอบรมเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กสำหรับ
ที่เลี้ยงดูเด็กรุ่นต่อไป และในสถานสงเคราะห์อื่นหรือไม่ เพราะเหตุใด

.....

.....

.....

ขอขอบคุณทุกท่านที่ให้ความร่วมมือในการทำแบบประเมิน

ภาคผนวก ค

แบบสอบถามผู้ปกครองสถานสงเคราะห์

แบบสอบถามพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสอบถามผู้ปกครองสถานสงเคราะห์

คำชี้แจง

เรียนผู้ปกครองสถานสงเคราะห์

แบบสอบถามผู้ปกครองสถานสงเคราะห์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง "การพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมที่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก" ของนางเพ็ญศรี แสงเจริญ นิสิตชั้นปริญญาตรีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาระดับปริญญาตรี การสอนและเทคโนโลยีการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสอบถามแบ่งเป็น 3 ส่วนคือ

- 1) ข้อมูลทั่วไป
- 2) ข้อมูลเกี่ยวกับเด็กแรกเกิด- 5 ปีและที่เลี้ยงเด็กที่ดูแลเด็กแรกเกิด- 5 ปีในสถานสงเคราะห์
- 3) ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดหลักสูตรการฝึกอบรม (ระหว่างประจำการ) เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กสำหรับที่เลี้ยงเด็กที่ดูแลเด็กในสถานสงเคราะห์

เพื่อประโยชน์สูงสุดอันจะเกิดจากการศึกษาในครั้งนี้ จึงใคร่ขอความร่วมมือจากท่านในการตอบแบบสอบถามให้ครบทุกส่วน ข้อมูลทั้งหมดจะถูกเก็บเป็นความลับและใช้ประโยชน์เฉพาะเพื่อการศึกษาเท่านั้น และขอขอบคุณเป็นอย่างสูงที่ท่านกรุณาสละเวลาในการทำแบบสอบถามมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

นางเพ็ญศรี แสงเจริญ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสอบถามผู้ปกครองสถานสงเคราะห์

ชื่อสถานสงเคราะห์.....

ข้อมูลทั่วไป

เพศ หญิง ชาย

อายุ 30-35 ปี 36-40 ปี 41-45 ปี

46-50 ปี 51-55 ปี 56-60 ปี

วุฒิการศึกษาสูงสุด.....

ประสบการณ์ทำงานในสถานสงเคราะห์.....

ข้อมูลเกี่ยวกับเด็กแรกเกิด- 5 ปีและพี่เลี้ยงเด็กที่ดูแลเด็กแรกเกิด- 5 ปีในสถานสงเคราะห์

1. จำนวนเด็กแรกเกิด- 5 ปีในสถานสงเคราะห์ที่ท่านรับผิดชอบ
 - 1.1 เด็กในกลุ่มอายุแรกเกิด - 1 ปี จำนวน.....คน
 - 1.2 เด็กในกลุ่มอายุ 2-3 ปี จำนวน.....คน
 - 1.3 เด็กในกลุ่มอายุ 3-5 ปี จำนวน.....คน
 - 1.4 จำนวนรวมทั้งสิ้น.....คน
2. จำนวนพี่เลี้ยงเด็กที่ดูแลเด็กแรกเกิด- 5 ปี มีจำนวนทั้งสิ้น.....คน
3. อัตราส่วนระหว่างพี่เลี้ยงเด็ก : เด็กกลุ่มอายุต่างๆ
 - 3.1 อัตราส่วนระหว่างพี่เลี้ยงเด็ก : เด็กกลุ่มอายุแรกเกิด - 1 ปี ประมาณ.....
 - 3.2 อัตราส่วนระหว่างพี่เลี้ยงเด็ก : เด็กกลุ่มอายุ 1-3 ปี ประมาณ.....
 - 3.3 อัตราส่วนระหว่างพี่เลี้ยงเด็ก : เด็กกลุ่มอายุ 3-5 ปี ประมาณ.....
4. การเข้าสู่สถานสงเคราะห์ของเด็ก
 - 4.1 เข้าสู่สถานสงเคราะห์ตั้งแต่แรกเกิดหรือจากการถูกทอดทิ้งหลังคลอดที่โรงพยาบาล

☐ เป็นส่วนมาก	☐ จำนวนปานกลาง	☐ เป็นส่วนน้อย
--------------------------------------	---------------------------------------	---------------------------------------
 - 4.2 เข้าสู่สถานสงเคราะห์ภายในขวบปีแรก

☐ เป็นส่วนมาก	☐ จำนวนปานกลาง	☐ เป็นส่วนน้อย
--------------------------------------	---------------------------------------	---------------------------------------

สาเหตุส่วนใหญ่เนื่องจาก

.....

.....

4.3 เข้าสู่สถานสงเคราะห์หลังจากขบวนการไปแล้ว

เป็นส่วนมาก จำนวนปานกลาง เป็นส่วนน้อย

สาเหตุส่วนใหญ่เนื่องจาก

.....

.....

4.4 คุณสมบัตินที่สำคัญของพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์ตามความเห็นของท่านคือประการใดบ้าง โปรดระบุโดยเรียงลำดับจากสิ่งที่มีความสำคัญมากที่สุดลงไปตามลำดับ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4.5 เกณฑ์ในการคัดเลือกพี่เลี้ยงเด็กเข้ามาทำงานในสถานสงเคราะห์

.....

.....

.....

4.6 อัตราการเข้าออกของพี่เลี้ยงเด็ก

บ่อย ปานกลาง น้อย

4.7 สาเหตุส่วนใหญ่ของการลาออกของพี่เลี้ยงเด็กคือสาเหตุใด

.....

.....

4.8 ท่านมีนโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงานของพี่เลี้ยงเด็กอย่างไร

.....

.....

5. ระดับความรู้ความเข้าใจและการปฏิบัติของพี่เลี้ยงเด็กในการเลี้ยงดูเด็กวัยแรกเกิด – 5 ปี

หัวข้อในการประเมิน	ระดับความรู้ความเข้าใจและการปฏิบัติ				
	มากที่สุด/ดีมาก	มาก/ดี	ปานกลาง	น้อย/ต้องปรับปรุง	น้อยมาก/ไม่มี
5.1 พี่เลี้ยงมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก					
5.2 พี่เลี้ยงสามารถนำความรู้มาใช้ในการส่งเสริมพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก					
5.3 พี่เลี้ยงมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพของเด็ก					
5.4 พี่เลี้ยงสามารถนำความรู้มาใช้ในการส่งเสริมและดูแลสุขภาพของเด็ก					
5.5 พี่เลี้ยงมีความรู้เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก					
5.6 พี่เลี้ยงที่ดูแลเด็กกลุ่มอายุแรกเกิด- 3 ปีอ่านหนังสือกับเด็กหรืออ่านให้เด็กฟัง					
5.7 พี่เลี้ยงที่ดูแลเด็กกลุ่มอายุ 3-5 ปีอ่านหนังสือกับเด็กหรืออ่านให้เด็กฟัง					
5.9 พี่เลี้ยงพี่เลี้ยงที่ดูแลเด็กกลุ่มอายุแรกเกิด- 3 ปีร้องเพลงให้เด็กฟังหรือร้องเพลงกับเด็ก					
5.10 พี่เลี้ยงใช้คำพูดที่ไพเราะกับเด็ก					
5.11 พี่เลี้ยงเด็กกลุ่มอายุแรกเกิด- 1 ปีมีการนวดสัมผัสให้กับเด็ก					
5.12 พี่เลี้ยงเด็กกลุ่มอายุ 1-3 ปีมีการนวดสัมผัสให้กับเด็ก					
5.13 พี่เลี้ยงแสดงสัมผัสแห่งความรักต่อเด็ก เช่นการลูบศีรษะ ลูบหรือตบหลังเด็กเบาๆขณะปลอบโยนเด็ก โอบกอดเด็ก พูดกับเด็กด้วยน้ำเสียงอ่อนโยน ยิ้มกับเด็ก ตอบสนองต่อคำพูดหรือปฏิกิริยาของเด็กอย่างเหมาะสม และทันท่วงที					
5.14 พี่เลี้ยงสามารถควบคุมอารมณ์ได้ขณะทำงานกับเด็ก					

6. ปัญหาที่พบ (ในกรณีที่พบว่ามีปัญหาโปรดระบุรายละเอียดพอเป็นสังเขป และระบุระดับความรุนแรงของปัญหาใน ตามเกณฑ์ดังนี้

3 หมายถึง มีปัญหามาก 2 หมายถึง มีปัญหาปานกลาง 1 หมายถึง มีปัญหาน้อย

6.1 ปัญหาเกี่ยวกับเด็ก

ด้านร่างกาย

.....

ด้านอารมณ์

.....

ด้านสังคม

.....

ด้านสติปัญญา

.....

ปัญหาอื่นๆ

.....

6.2 ปัญหาเกี่ยวกับพี่เลี้ยงเด็ก

ด้านสุขภาพ

.....

ด้านอารมณ์

.....

ด้านทัศนคติในการทำงาน

.....

ด้านประสิทธิภาพในการเลี้ยงดูเด็ก

.....

ด้านการสร้างสัมพันธภาพที่ดีในระหว่างผู้ร่วมงาน

.....

ปัญหาอื่นๆ

.....

6.3 ปัญหาในการพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงานของพี่เลี้ยงเด็ก (ระบุปัญหาและระดับความรุนแรงของปัญหา)

6.4 ปัญหาอื่นๆ

ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดหลักสูตรการฝึกอบรม (ระหว่างประจำการ) เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กสำหรับพี่เลี้ยงเด็กที่ดูแลเด็กในสถานสงเคราะห์

1. ท่านคิดว่าการจัดหลักสูตรการฝึกอบรม (ระหว่างประจำการ) เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กสำหรับพี่เลี้ยงเด็กที่ดูแลเด็กในสถานสงเคราะห์มีความจำเป็นมากน้อยเพียงใด

 มาก

 ปานกลาง

 น้อย

เหตุผล

.....

.....

.....

.....

2. หลักสูตรการฝึกอบรม (ระหว่างประจำการ) เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กสำหรับพี่เลี้ยงเด็กที่ดูแลเด็กในสถานสงเคราะห์ที่มีความเหมาะสมกับบริบทของสถานสงเคราะห์ควรมีลักษณะเช่นไร

2.1 สาระสำคัญของหลักสูตรควรเน้นเรื่องใดบ้าง (โปรดแสดงความคิดเห็น)

.....

.....

.....

.....

2.2 ระยะเวลาของหลักสูตร

- หลักสูตรระยะสั้น.....วัน
- หลักสูตรระยะยาว.....ชั่วโมง/เดือน

2.3 วิธีการอบรม (เลือกได้มากกว่า 1 รายการ)

☐ บรรยาย	☐ สาธิตและฝึกปฏิบัติ	☐ ดูวีดีทัศน์
☐ อภิปราย	☐ ฝึกปฏิบัติในงานจริง	☐ เล่นเกม
☐ ระดมสมอง	☐ แสดงบทบาทสมมติ	☐ เขียนสะท้อนความคิด
☐ สอนงาน	☐ อื่นๆ (โปรดระบุ).....	

2.4 สถานที่ฝึกอบรม

- ในสถานสงเคราะห์ นอกสถานสงเคราะห์

2.5 วิทยากร

- บุคลากรในสถานสงเคราะห์ที่มีความสามารถและความชำนาญในการเลี้ยงดูเด็ก หรือได้รับการอบรมในเรื่องนี้มาแล้ว
- วิทยากรนอกสถานสงเคราะห์ เช่นนักวิชาการด้านการศึกษาปฐมวัย นักจิตวิทยา แพทย์ พยาบาล บุคลากรจากองค์กรเอกชนที่ทำงานเกี่ยวกับเด็กปฐมวัย
- ทั้งบุคลากรในสถานสงเคราะห์และวิทยากรนอกสถานสงเคราะห์

3. ข้อคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

.....

.....

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสอบถามที่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์

คำชี้แจง

เรียนพี่เลี้ยงเด็ก

แบบสอบถามที่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง "การพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมพี่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก" ของนางเพ็ญศรี แสงวงเจริญ นิสิตชั้นปริญญาตรีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสอบถามแบ่งเป็น 4 ส่วนคือ

- 1) ข้อมูลทั่วไป
- 2) ข้อมูลเกี่ยวกับการได้รับการอบรมเกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด- 5 ปี
- 3) ข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติงานเป็นพี่เลี้ยงเด็กแรกเกิด- 5 ปีในสถานสงเคราะห์
- 4) บันทึกความคิดเห็นเพิ่มเติม

เพื่อประโยชน์สูงสุดอันจะเกิดจากการศึกษาในครั้งนี้ จึงใคร่ขอความร่วมมือจากท่านในการตอบแบบสอบถามให้ครบทุกข้อในส่วนที่ 1-3 ตามความเป็นจริง และส่วนที่ 4 เฉพาะในกรณีที่มีความคิดเห็นเพิ่มเติม ข้อมูลทั้งหมดจะถูกเก็บเป็นความลับและใช้ประโยชน์เฉพาะเพื่อการศึกษาเท่านั้น ขอขอบคุณเป็นอย่างสูงที่ท่านกรุณาสละเวลาในการทำแบบสอบถามมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

นางเพ็ญศรี แสงวงเจริญ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสอบถามที่เลี้ยงเด็กในสถานสงเคราะห์

ชื่อสถานสงเคราะห์.....

ข้อมูลทั่วไป

1. เพศ หญิง ชาย
2. อายุ ต่ำกว่า 20 ปี 21-25 ปี 26-30 ปี
 31-40 ปี 41-45 ปี 46-50 ปี
 51-55 ปี 56-60 ปี
3. วุฒิการศึกษา ต่ำกว่ามัธยมศึกษาปีที่ 3 มัธยมศึกษาปีที่ 3
 มัธยมศึกษาปีที่ 6 อนุปริญญา/ปริญญาตรีสาขา.....
4. ประสบการณ์ทำงานในสถานสงเคราะห์
 น้อยกว่า 1 ปี 2-5 ปี 6-10 ปี 11-15 ปี
 16-20 ปี 21-25 ปี 26-30ปี มากกว่า 30 ปี
5. สถานภาพสมรส
 โสด สมรส หย่าร้าง หม้าย แยกกันอยู่
6. จำนวนบุตร
 ไม่มี 1 คน 2 คน อื่นๆโปรดระบุ.....คน
7. การเลี้ยงบุตร (ในกรณีที่มีบุตร)
 เลี้ยงเอง มีบุคคลในครอบครัวช่วยเลี้ยง จ้างผู้อื่นเลี้ยง
8. เหตุผลที่เข้ามาทำงานในสถานสงเคราะห์ (เลือกได้มากกว่า 1 ข้อ)
 รักเด็ก ชอบทำงานกับเด็ก
 ไม่สามารถเลือกงานได้
 ไม่เลือกงาน
 เป็นงานที่มั่นคง
 เป็นงานที่มีเกียรติ
 เป็นงานที่ทำแล้วได้บุญ
 เป็นงานที่ทำแล้วมีความสุข
 เหตุผลอื่นๆโปรดระบุ.....

ข้อมูลเกี่ยวกับการได้รับการอบรมเกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด- 5 ปี

1. ท่านเคยได้รับการอบรมเกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด- 5 ปีมาแล้วหรือไม่
 เคย ไม่เคย (ถ้าเคยโปรดตอบข้อ 2)
2. จำนวนครั้งที่เคยได้รับการอบรม.....ครั้ง
3. ครั้งสุดท้ายที่เคยได้รับการอบรมคือเดือน.....พ.ศ.....
 หัวข้อ.....
4. เรื่องที่เคยได้รับการอบรมมาแล้ว (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อตามความเป็นจริง)
 - พัฒนาการเด็กและการส่งเสริมพัฒนาการเด็ก
 - การเรียนรู้ของเด็กและการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็ก
 - การดูแลเด็ก เช่น การอาบน้ำ เปลี่ยนผ้าอ้อม ให้นม ฯลฯ
 - การดูแลเมื่อเด็กเจ็บป่วยเล็กน้อยๆก่อนส่งไปพบแพทย์
 - สิทธิเด็กและพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก
 - การสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก
 - อื่นๆโปรดระบุ.....
5. วิธีการอบรมที่ท่านประทับใจและคิดว่าทำให้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องที่อบรมได้ดีคือวิธีใด
 (เลือกได้มากกว่า 1 ข้อ)
 - บรรยาย สาธิตและฝึกปฏิบัติ ดูวีดิทัศน์
 - อภิปราย ฝึกปฏิบัติในงานจริง เล่นเกม
 - ระดมสมอง แสดงบทบาทสมมติ เขียนสะท้อนความคิด
 - สอนงาน อื่นๆ (โปรดระบุ).....
6. มีหัวข้อที่ท่านสนใจเป็นพิเศษหรืออยากได้ความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆหรือไม่
 มี (โปรดระบุ).....
 ไม่มี
7. ท่านเคยได้ยินหรือมีความรู้เกี่ยวกับ "สัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก" หรือไม่
 ไม่เคย เคย จาก.....
8. ท่านคิดว่าการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กมีความสำคัญหรือไม่
 มี ไม่มี ไม่แน่ใจ

เหตุผล.....

ข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติงานเป็นพี่เลี้ยงเด็กแรกเกิด- 5 ปีในสถานสงเคราะห์

1. ปัจจุบันท่านดูแลเด็กกลุ่มอายุ.....ปี จำนวนเด็กในความดูแล.....คน
2. ท่านมีความรู้ความเข้าใจและการปฏิบัติเกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็กวัยแรกเกิด – 5 ปีในระดับใดโปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ตรงกับระดับความรู้ความเข้าใจและการปฏิบัติของท่าน

หัวข้อในการประเมิน	ระดับความรู้ความเข้าใจและการปฏิบัติ				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	ไม่มีเลย
5.1 ท่านมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก					
5.2 ท่านสามารถนำความรู้มาใช้ในการส่งเสริมพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก					
5.3 ท่านมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพของเด็ก					
5.4 ท่านสามารถนำความรู้มาใช้ในการส่งเสริมและดูแลสุขภาพของเด็ก					
5.5 ท่านมีความรู้เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก					
5.6 ท่านอ่านหนังสือกับเด็กหรืออ่านให้เด็กฟัง					
5.7 ท่านร้องเพลงให้เด็กฟังหรือร้องเพลงกับเด็ก					
5.8 ท่านใช้คำพูดที่ไพเราะกับเด็ก					
5.9 ท่านนวดสัมผัสให้กับเด็ก					
5.10 ท่านพูดคุยขณะทำกิจวัตรกับเด็ก เช่นระหว่างการอาบน้ำแต่งตัว เปลี่ยนผ้าอ้อมหรือเสื้อผ้าให้เด็ก					
5.11 ท่านอุ้ม ลูบหรือตบหลังเด็กเบาๆเพื่อปลอบโยนเมื่อเด็กร้องไห้หรือตกใจ					
5.12 ท่านโอบกอดเด็กเมื่อเด็กเกิดปัญหาหรือภาวะคับข้องใจ					
5.13 ท่านโอบกอดเด็กในสภาวะปกติทั่วไป					
5.14 ท่านจะเข้าไปดูทันทีเมื่อเด็กร้องไห้หรือแสดงควมคับข้องใจ					
5.15 ท่านสามารถควบคุมอารมณ์ได้ขณะทำงานกับเด็ก					

3. โปรดระบุปัญหาที่ท่านเคยประสบเกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด- 5 ปีในสถานสงเคราะห์

เด็กมีพัฒนาการทุกด้านหรือด้านใดด้านหนึ่งช้ากว่าปกติ

เด็กมีปัญหาสุขภาพ

เด็กแสดงอาการซึมเศร้า วิตกกังวล ชอบแยกตัวเองอยู่ตามลำพัง

เด็กแสดงพฤติกรรมที่เป็นปัญหา เช่นก้าวร้าว เจ้าอารมณ์ พุดจาไม่สุภาพ ลักขโมย

เด็กไม่ยอมให้ท่านอุ้มหรือเข้าใกล้

เด็กติดท่านมากจนทำให้เกิดปัญหาในการไปดูแลเด็กคนอื่น

ท่านไม่ทราบว่าจะช่วยเด็กที่กำลังมีปัญหาหรือกำลังความคับข้องใจอย่างไร

ท่านอารมณ์เสียขณะทำงานกับเด็ก

ท่านรู้สึกท้อแท้หมดกำลังใจในการทำงาน

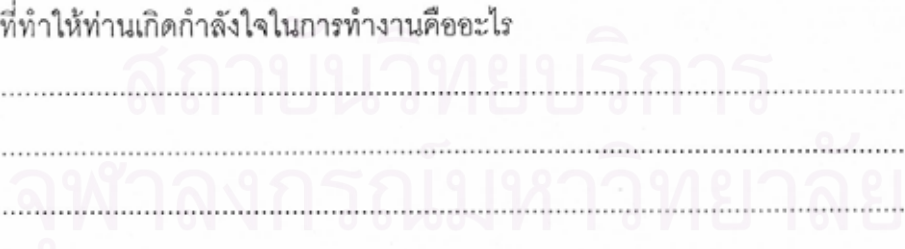
อื่นๆ (โปรดระบุ).....

4. สิ่งที่เป็นอุปสรรคในการทำงานของท่านคืออะไร

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

5. สิ่งที่ทำให้ท่านเกิดกำลังใจในการทำงานคืออะไร

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

ภาคผนวก ง

ค่าทางสถิติ

1. สถิติที่ใช้ในการวิจัย
2. การแปลความหมายของค่าทางสถิติ
3. ค่าระดับความยากและค่าอำนาจจำแนกของแบบวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก
4. ค่าสัมประสิทธิ์ความเที่ยงของแบบวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ค่าทางสถิติ

สถิติที่ใช้ในการวิจัย

สถิติที่ใช้ในการวิจัยแบ่งออกเป็นสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการหาคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

1. การคำนวณหาค่าร้อยละ ใช้สูตร

$$\text{ค่าร้อยละ} = \frac{n}{N} \times 100$$

$$\begin{aligned} \text{เมื่อ } n &= \text{จำนวนประชากรที่ตอบ} \\ N &= \text{จำนวนประชากรทั้งหมด} \end{aligned}$$

2. การคำนวณค่ามัธยฐานเลขคณิต (Mean) ใช้สูตร

$$\bar{X} = \frac{\sum X}{N}$$

$$\begin{aligned} \text{เมื่อ } \bar{X} &= \text{ค่ามัธยฐานเลขคณิตของคะแนน} \\ \sum X &= \text{ผลรวมของคะแนนทั้งหมด} \\ N &= \text{จำนวนผู้ให้ข้อมูล} \end{aligned}$$

สถิติที่ใช้ในการหาคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การคำนวณค่าระดับความยาก (Level of difficulty) ใช้สูตร

$$P = \frac{R_U + R_L}{2f}$$

เมื่อ	P	=	ค่าระดับความยาก
	R_U	=	จำนวนผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มสูงที่ตอบถูก
	R_L	=	จำนวนผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มต่ำที่ตอบถูก
	f	=	จำนวนผู้ให้ข้อมูลแต่ละกลุ่มซึ่งเท่ากัน

2. การคำนวณค่าอำนาจจำแนก (Power of discrimination) ใช้สูตร

$$r = \frac{R_U - R_L}{f}$$

เมื่อ	r	=	ค่าอำนาจจำแนก
	R_U	=	จำนวนผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มสูงที่ตอบถูก
	R_L	=	จำนวนผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มต่ำที่ตอบถูก
	f	=	จำนวนผู้ให้ข้อมูลแต่ละกลุ่มซึ่งเท่ากัน

3. การคำนวณค่าสัมประสิทธิ์ความเที่ยง (Reliability Co-efficient) ของแบบวัดความเชื่อในหลักการสอนภาษาแบบธรรมชาติใช้สูตรของคูเดอร์-ริชาร์ดสัน (Kuder-Richardson-KR20) ดังนี้

$$r_{xx} = \frac{k}{k-1} \left[1 - \frac{\sum pq}{S_x^2} \right]$$

เมื่อ	r_{xx}	=	ค่าสัมประสิทธิ์ความเที่ยง
	k	=	จำนวนข้อสอบในแบบวัดความรู้
	p	=	สัดส่วนของคนที่ตอบข้อสอบถูกต้อง
	q	=	สัดส่วนของคนที่ตอบข้อสอบผิด
	pq	=	ความแปรปรวนของคะแนนแต่ละข้อ (ผลคูณของสัดส่วนของผู้ที่ตอบถูกและผิด)
	\sum	=	ผลบวกของ pq ทุกข้อ
	S_x^2	=	ความแปรปรวนของคะแนนรวม

(ประคอง กรรณสูต, 2538)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การแปลความหมายของค่าทางสถิติ

ระดับความยาก

ระดับความยาก (Level of Difficulty) หมายถึง สัดส่วนของผู้ที่ตอบข้อนั้นถูก หรือเลือกคำตอบข้อนั้น เขียนแทนด้วยสัญลักษณ์ “ P ” มีค่าอยู่ระหว่าง 0.00 ถึง 1.00 ความหมายและผลการพิจารณา ค่าระดับความยากมีรายละเอียด ดังแสดงในตารางที่ 30

ตารางที่ 36 การแปลความหมายของค่าระดับความยาก

ค่าระดับความยาก	ความหมาย	ผลการพิจารณา
0.80 - 1.00	เป็นข้อที่ง่ายมาก	ไม่ดี ไม่ควรนำมาใช้
0.60 - 0.79	เป็นข้อที่ค่อนข้างง่าย	เข้าเกณฑ์ นำมาใช้ได้
0.50 - 0.59	เป็นข้อที่ยากพอเหมาะ	คุณภาพดี
0.20 - 0.49	เป็นข้อที่ค่อนข้างยาก	เข้าเกณฑ์ นำมาใช้ได้
0.00 - 0.19	เป็นข้อที่ยากมาก	ไม่ดี ไม่ควรนำมาใช้

อำนาจจำแนก

อำนาจจำแนก (Power of Discrimination) หมายถึง ประสิทธิภาพของข้อสอบแต่ละข้อที่สามารถจำแนกคนตามระดับความสามารถ นิยมเขียนแทนด้วยสัญลักษณ์ “ r ” มีค่าอยู่ระหว่าง - 1.00 ถึง +1.00 ความหมายและผลการพิจารณา ค่าอำนาจจำแนกมีรายละเอียด ดังแสดงในตารางที่ 28

ตารางที่ 28 การแปลความหมายของค่าอำนาจจำแนก

ค่าอำนาจจำแนก	ความหมาย	ผลการพิจารณา
0.40 - 1.00	จำแนกได้อย่างสมบูรณ์	ดีมาก
0.30 - 0.39	จำแนกได้ค่อนข้างสูง	ดี
0.20 - 0.29	จำแนกใช้ได้	ดีพอสมควร
0.00 - 0.19	จำแนกไม่ได้	ไม่ดี

**ค่าระดับความยากและค่าอำนาจจำแนก
ของแบบวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก**

ตารางที่ 29 ค่าระดับความยาก ค่าอำนาจจำแนก และผลการพิจารณาแบบวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กจากการทดลองใช้ จำนวน 30 ฉบับ

ข้อ	ระดับความยาก (<i>P</i>)	ผลการพิจารณา	อำนาจจำแนก (<i>r</i>)	ผลการพิจารณา
1	0.75	นำมาใช้ได้	0.50	ดีมาก
2	0.75	นำมาใช้ได้	0.50	ดีมาก
3	0.43	นำมาใช้ได้	0.37	ดี
4	0.62	นำมาใช้ได้	0.50	ดีมาก
5	0.68	นำมาใช้ได้	0.62	ดีมาก
6	0.62	นำมาใช้ได้	0.75	ดีมาก
7	0.50	คุณภาพดี	0.62	ดีมาก
8	0.75	นำมาใช้ได้	0.50	ดีมาก
9	0.56	คุณภาพดี	0.62	ดีมาก
10	0.62	นำมาใช้ได้	0.50	ดีมาก
11	0.25	นำมาใช้ได้	0.50	ดีมาก
12	0.68	นำมาใช้ได้	0.62	ดีมาก
13	0.31	นำมาใช้ได้	0.62	ดีมาก
14	0.62	นำมาใช้ได้	0.75	ดีมาก
15	0.50	คุณภาพดี	0.25	ดีพอสมควร
16	0.75	นำมาใช้ได้	0.25	ดีพอสมควร
17	0.75	นำมาใช้ได้	0.50	ดีมาก
18	0.75	นำมาใช้ได้	0.25	ดีพอสมควร
19	0.62	นำมาใช้ได้	0.25	ดีพอสมควร
20	0.75	นำมาใช้ได้	0.50	ดีมาก
21	0.68	นำมาใช้ได้	0.62	ดีมาก
22	0.62	นำมาใช้ได้	0.25	ดีพอสมควร
23	0.75	นำมาใช้ได้	0.25	ดีพอสมควร
24	0.38	นำมาใช้ได้	0.25	ดีพอสมควร
25	0.50	คุณภาพดี	0.37	ดี

ค่าสัมประสิทธิ์ความเที่ยงของแบบวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็ก

ค่าสัมประสิทธิ์ความเที่ยงของแบบวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพความผูกพันในการเลี้ยงดูเด็กจำนวน 30 ฉบับ คำนวณโดยใช้สูตรของคูเดอร์-ริชาร์ดสัน (Kuder-Richardson-KR20)

ดังนั้น	จำนวนข้อสอบในแบบวัด (k)	=	25
	ผลคูณของสัดส่วนของผู้ที่ตอบถูกและผิดทุกข้อ ($\sum pq$)	=	4.57
	ความแปรปรวนของคะแนนรวม (S_x^2)	=	17.89
	ค่าสัมประสิทธิ์ความเที่ยง (r_{xx})	=	0.7756

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางเพ็ญศรี แสงเจริญ เกิดวันที่ 5 ตุลาคม 2503 ที่โรงพยาบาลโพธาราม อ.โพธาราม จ.ราชบุรี สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี (พยาบาล) จากคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เมื่อปีการศึกษา 2524 สำเร็จการศึกษา Master of Education (Early Childhood) จาก North Texas State University (ปัจจุบันคือ University of North Texas) ประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อปีการศึกษา 2528 ในปีพ.ศ. 2529 ทำงานเป็นพยาบาลประจำแผนกผู้ป่วยนอก โรงพยาบาลบำรุงราษฎร์ ปีพ.ศ. 2530 - ปัจจุบันรับราชการเป็นอาจารย์ โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ศูนย์วิจัยและพัฒนาการศึกษา ตำแหน่งปัจจุบันคือผู้ช่วยศาสตราจารย์ ระดับ 8

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย